

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

3)

ZINSONTLEDING.

EEN LEERBOEK VOOR ONDERWIJZERS

EN

KWEEKELINGEN,

DOOR

J. H. van DALE,

HOOFD-ONDERWIJZER TE SLUIS.

J. Haantjes. 1880.

Derde Stukje.

TE SCHOONHOVEN,
BIJ S. E. VAN NOOTEN.

—
1864.

VOORBERICHT.

't Is mij hoogst aangenaam, mijnen mede-onderwijzers het Derde Stukje mijner Zinsontleding aan te mogen bieden met een woord van dank aan allen, die door welwillende beoordeeling en aanbeveling van mijn' arbeid krachtig hebben medegewerkt, om dien een' gewenschten bijval te doen vinden: moge ook aan dit laatste gedeelte eene niet minder gunstige beoordeeling en ontvangst te beurt vallen!

In het bijzonder breng ik mijnen dank toe aan den geachten beoordeelaar in de Nieuwe Bijdragen. Bij inzage van dit stukje zal hij bespeuren, dat reeds nu, in enkele noten, het meerendeel zijner wenken door mij zijn ter harte genomen, en niets zal mij aangener wezen, dan dat hij met dezelfde heusche scherpzinnigheid ook dit deel van mijn' arbeid aan zijn wikkend oordeel onderwerpe.

Ik heb, naar aanleiding van verschillende beoordeelingen, gemeend den titel mijner Zinsontleding te moeten wijzigen, en dit kon nu te ligter geschieden, wijl, reeds eenigen tijd

geleden, bij den Uitgever dezes, eene Beknopte Zinsontleding voor de Volksschool het licht heeft gezien.

Ook nu ontvangte de Hoogleeraar BRILL, die zoo welwillend zijn oog over de drukproeven liet gaan, daarvoor mijn' innigsten dank: hij heeft daardoor niet alleen mij, maar ook de gebruikers van het werkje ten zeerste aan zich verplicht.

Bij vernieuwing beveel ik mijn' arbeid mijn' mede-onderwijzers aan, vurig wenschende, dat hij strekken moge, om hun de studie der zinsontleding en de aanwending van de teekens der zinscheiding gemakkelijk te maken.

Sluis, 22 Julij, 1864.

J. H. VAN DALE.

ZINSONTLEDING.

IV. VERKORTING DER AFHANKELIJKE OF ONDERGESCHIKTE ZINNEN.

173. Wordt de afhankelijke zin zoodanig gewijzigd, dat hij den vorm van een' zin geheel verliest en met zijn' hoofdzin slechts een' enkelvoudigen zin schijnt uit te maken, dan heet hij een *verkorte* afhankelijke volzin. Voorbeelden daarvan vindt men in de volgende zinnen : *Het betaamt den leerling, bescheiden te wezen*, voor : *Het betaamt den leerling, dat hij bescheiden is* of *zij*. *Ik kan u niet toestaan, heden middag uit te gaan*, voor : *Ik kan u niet toestaan, dat gij heden middag uitgaat*. *Hij, de steun en het sieraad der inrichting, is gestorven*, voor : *Hij, die de steun en het sieraad der inrichting was, is gestorven*. *Jong en sterk, liet hij niet ligt iets aan een ander over*, voor : *Daar hij jong en sterk was, liet hij niet ligt iets aan een ander over*. *Ouder geworden, zult gij het beter beseffen*, voor : *Wanneer gij ouder zult geworden zijn, zult gij het beter beseffen*. In den eersten en den tweeden volzin vindt men verkorte *zelfstandige* zinnen : de eerste is een verkorte *onderwerpszin* ; de tweede een verkorte *voorwerpszin* ; in den derden treft men een' verkorten *bijvoegelijken* ; in den vierden en den vijfden verkorte *bijwoordelijke* zinnen aan, en wel een' *redengevenden* en een' *tijdbepalenden*.

Wij zien uit deze voorbeelden, dat bij de verkorting de zelfstandige en bijwoordelijke zinnen hun *voegwoord*, de bijvoegelijke hun *betrekkelijk voornaamwoord* verliezen; dat de *persoonsvorm van het werkwoord* of het *koppelwoord* verloren gaat; dat het *gezegde* met zijne bepalingen overblijft, en wel: in den zelfstandigen zin in den vorm van eene *onbepaalde wijs*, en in den bijvoegelijken en den bijwoordelijken zin in den vorm van een *zelfstandig* of *bijvoegelijk naamwoord*, of *deelwoord*.

A. VERKORTING DER ZELFSTANDIGE AFHANKELIJKE ZINNEN.

174. Bij de verkorting der *werkelijk zelfstandige zinnen* (n°. 124) vervalt het voegwoord van den zelfstandigen zin, het zoogenaamde *zin-lidwoord* dat. B. v.: *Ik ben niet waard, uw' zoon genaamd te worden. Het is niet mogelijk, het iedereen naar den zin te maken. Ik geloof, mijn' pligt gedaan te hebben.*
175. De *zelfstandig gebruikte bijvoegelijke zin* wordt, bij verkorting, *een deel* van den hoofdzin: de *zamen gestelde zin* wordt daardoor tot een' *enkelvoudigen*. B. v.: *Ik weet, wie het gedaan heeft* wordt: *Ik weet *) den dader. Ik wil onderzoeken, hoe hij zich gedraagt* wordt: *Ik wil zijn gedrag onderzoeken. Wat niet waar is, kan niet eenvoudig zijn* wordt: *Het onware kan niet eenvoudig zijn. Begrijpt gij, waartoe ik het doe* wordt: *Begrijpt gij mijn doel?* — Wij zien hieruit, dat de zelfst. gebruikte bijv. zin, bij verkorting, in één zelfstandig naamw. wordt zamengevat.

*) *Weet* staat hier gelijk met *ken*.

176. Wij hebben reeds vroeger gezegd, dat in de bedrijvende zinnen niet zelden werkwoorden ontbreken, die ligtelijk aangevuld kunnen worden. (II, bl. 1, n°. 73 en 74.) Bijv.: *Waartoe dat onophoudelijk gebabbel?* voor: *Waartoe dient dat onophoudelijk gebabbel?* — *Wat dan te doen?* voor: *Wat is (er) dan te doen?* — Zoo ook: *Wat te beginnen, indien ook die poging mislukt?* *Waartoe het zwaard te ontblooten, indien toch alle strijd te vergeefs is?* *Waarom mij te ontvlieden, indien gij niets tegen mij hebt misdaan?* *Hoe hem terug te houden van dien wanhopigen stap?* *Wat te zeggen, zoo hij ons op 't geweten af naar de waarheid vraagt?* *Wien van beiden te gelooven, indien zij elkaar tegenspreken?* *Waarmede te troosten, indien de troost der godsdienst geen' ingang vindt?* — Al deze zinnen zijn ligtelijk volledig te maken, als: *Wat staat ons te beginnen?* *Waartoe hebben wij het zwaard te ontblooten?* *Waarom behoeft gij mij te ontvlieden?* *Hoe is hij terug te houden?* *Wat staat, wat blijft ons te zeggen?* *Wien van beiden hebben wij, of: Wie van beiden is te gelooven?* *Waarmede heeft men, of: Waarmede is (er) te troosten?* — In al deze volzinnen kan de beteekenis van het ontbrekende werkwoord vrij goed weêrgegeven worden door de werkwoorden *zullen* en *moeten*, als: *Wat zullen, moeten we beginnen?* *Waartoe zullen, moeten wij het zwaard ontblooten?* *Waarom moet gij mij ontvlieden?* *Hoe zullen wij hem terug houden?* Enz. — Dit geeft ons nogtans geen recht om de besproken zinnen als verkorte te beschouwen: ze zijn en blijven, ook wanneer ze als afhankelijke of ondergeschikte zinnen optreden, onvolledige volzinnen. B. v.: *Zij wisten niet, wat te zeggen.* *Zij weten niet, waartoe het zwaard te ontblooten.* *De vader wist niet, hoe den zoon van dat voornemen*

af te brengen. Hij weet niet, wat te beginnen, hoe aan te vangen. — De zelfstandig gebruikte bijvoegelijke zin toch, is voor geene andere verkorting vatbaar, dan die, waardoor de inhoud van een' geheelen zin in een enkel zelfstandig naamw. wordt zamengetrokken. (Zie n°. 175.) 't Spreekt van zelve, dat in volzinnen als: *Men weet niet, hoe den man van dwaling te overtuigen*, bij het volledig maken van den volzin, *den man* (4de naamv.) tot *de man* (1e. naamv.) wordt. Ook hier geldt wat we op eene andere plaats schreven (II, bl. 5): de beteekenis van den zin: *Men weet niet, hoe men den man van dwaling zal overtuigen*, overheerscht hier den strikten vorm: *Men weet niet, hoe* (= de wijze, waarop) *de man van dwaling is te overtuigen*.

177. Zooals wij hierboven zagen, neemt het gezegde van den *werkelijk* zelfstandigen zin, bij verkorting, den vorm aan van de onbepaalde wijs. (n°. 173. Voorbeeld 1 en 2.) — 't Is er echter verre vandaan, dat *elke* onbepaalde wijs voor een' verkorten afhankelijken zin zij te houden. Wij hebben dan ook reeds verscheidene volzinnen aangetroffen, waarin de onbepaalde wijs, voorafgegaan door *te*, zoodanig met andere werkwoorden verbonden was, dat hij daarmee als het ware slechts ééne handeling aanduidde of één begrip vormde; als: *hij zal dienen te blijven; de knecht zal behooren te gehoorzamen; zij vermogt te komen; Czaar Peter plagt alle morgen te vijf ure op te staan; enz. Dat gedrag was te veroordeelen; de daad schijnt af te keuren; enz.* (Zie I, n°. 10 en de opgaven bl. 15; bl. 12. 8°) — *Hij vond iets te eten. Er was geene uitkomst op te sporen. Er viel niets te verhandelen. Zij staan te praten. Wij lagen te weenen.*
178. De onbepaalde wijs met *te* maakt alzoo geen' verkorten afhankelijken zin uit:

a. Bij de werkwoorden *vermogen*, *behooren*, *dienen* (= *behooren*), *behoeven*, *hebben* (= *moeten*), die min of meer als *hulpwerkwoorden der wijze* kunnen aangemerkt worden; als: *Wij behoeven het niet te doen. Ik heb nog veel te arbeiden.* Enz.

b. Bij de werkw. *beginnen*, *gewoon zijn*, *plegen* (= *gewoon zijn*), *gewennen*, *komen* (in *komen te vernemen*), die alle eene betrekking van tijd uitdrukken, als: *Gij gewent u te liegen. Zij kwamen te overlijden.* Enz.

c. Bij de werkw. *zoeken*, *trachten*, *beproeven* (= *trachten*), *streven*, *zich beijveren*, *zich haasten*, *pogen*, *besluiten* (= *plan maken*), *wagen*, *zich hoeden*, *zich ontzien*, *zich verwaardigen*, *aarzelen*, die de richting van den wil te kennen geven naar eene handeling, door het onderwerp zelve uit te voeren, als: *Hij hoede zich, u te beledigen. Hij verwaardigde zich, mij te groeten. Zij aarzelden, den brief te onder teekenen.* Enz.

d. Bij de werkw. *denken* (= *van zins zijn*), *verzuimen*, *vergeten* (= *verzuimen*), als: *Ik denk dezen zomer naar Duitschland te gaan. Verzuim niet het hun te zeggen. Ik heb vergeten hem goeden dag te zeggen.*

'k Dacht langs heuveln en door dalen

Nu eens vreedzaam rond te dwalen

In een zoete mijmerij.

Aanmerkingen. 1°. Op *denken*, in de gewone opvatting, zoowel als op *gelooven*, *meenen*, *wanen*, *wenschen*, *hopen*, *vreezen*, *begeeren*, *verlangen*, *zich verbeelden*, enz. volgt een zelfstandige zin; b. v.: *Ik denk, dat hij komen zal. Wij gelooven, dat er een God is. Zij meenden, dat het de koning was. — Ik denk, dat ik komen zal. Wij gelooven, dat wij ge-*

lukkig zijn. Zij meenen, dat zij 't goed voor hebben. In de laatste drie volzinnen is de zelfstandige zin voor verkorting vatbaar, wijl het onderwerp van den hoofdzin hetzelfde is, als dat van den afhankelijken zin. Men schrijft dus onberispelijk: *Ik denk te komen. Wij gelooven gelukkig te zijn. Zij meenen 't goed voor te hebben.* Enz.

2°. Worden *schijnen* en *dunken* onpersoonlijk gebruikt, dan vereischen zij een' onverkorten zelfstandigen zin, b. v.: *Het schijnt mij, dat gij mij niet verstaat. Mij dunkt, dat hij gelukkig is.*

In *gij schijnt mij niet te verstaan* en *hij dunkt mij gelukkig te zijn*, is de onbepaalde wijs geen verkorte zelfstandige zin. In den eersten dezer zinnen vormt *schijnt mij niet te verstaan* het uitgebreid gezegde, waarin *mij* bepaling (of voorwerp) van *verstaan is*. In den tweeden is *dunkt mij gelukkig te zijn* het uitgebreid gezegde, waarin *mij* bepaling van *dunkt* en *gelukkig* eene bep. van *hij*.

In: *Het schijnt te regenen* en dergelijke zinnen is *te regenen* een verkorte zelfst. zin. Onverkort luidt hij: *Het schijnt, dat het regent = Het schijnt, dat regen is.*

3°. *Weten* neemt in de gewone beteekenis een' afhankelijken zin na zich, als: *Men wist, dat hij komen zou*; maar beteekent het zooveel als: *de kunst verstaan, kunnen, vermogen*, dan neemt het altijd de onbepaalde wijs met *te*, die geen verkorte zelfstandige zin is, als: *Hij weet te geven en te nemen. Hij weet het goede naauwelijks van het kwade te onderscheiden. Zij wisten hem voor hunne zaak te winnen.*

Ontzettend is het vuur van kracht;

Geen grendels weten 't af te sluiten.

Ik weet hem wonen staat voor: Ik weet, waar hij

woont. Deze zin is een overblijfsel van het gebruik van de *onbepaalde wijs met den 4den naamval*, dat vroeger vrij algemeen was; b. v.: *Ik had niet geweten de begeerlijkheid zonde te zijn voor: dat de begeerlijkheid zonde was. Zoo iemand hem beleed de Christus te zijn, voor: dat hij de Christus was.* Nog schrijft men: *ik acht hem gelukkig te zijn, voor: Ik acht, dat hij gelukkig is*, en een groot redenaar schreef nog dezer dagen: *Wie was meer te beklagen, gij vader, wien een zoon werd geboren, hemel, ach, zonder lichaamsgebrek; of gij moeder, die uwe dochter wist opgeschreven, om in ijzeren echtboeijen den moed van het geweld te beloonen; dat is: die uwe dochter wist opgeschreven te zijn = die wist, dat uwe dochter opgeschreven was.*

179. De *onbepaalde wijs met te, om te of van te*, maakt geen' verkorten zelfstandigen zin uit bij die zelfstandige naamwoorden, die, ter bepaling van hun begrip, de vermelding eener handeling kunnen vereischen. Tot deze zelfstandige naamw. behooren o. a: *lust, begeerte, neiging, trek, verlangen, gave, kunst, vermogen, magt, kracht, moed, plan, voorrecht, voornemen, tijd, gelegenheid, toeleg, zucht, last, bevel, gebod*, als: *Ik had niet veel lust (om) mij terstond naar huis te begeven. Ik ben nieuwsgierig, (om) te hooren, hoe gij voldaan zult wezen. Zij hebben tijd en gelegenheid om te arbeiden. Hij bezat de gave, om zijne gedachten duidelijk, levendig en krachtig voor te dragen. Zij heeft het voorrecht, (om) altijd gezond te wezen. Die lieden hebben steeds begeerte om te spelen. Doch nu volgt de niet minder moeilijke zorg, van het hulpeloos wicht te roeden, te koesteren, op te kweeken, te bewaken. Ook was het strenge verbod, van geen buit te maken, opgeheven.* — Wij moeten hier doen opmerken:

- 1°. Dat na al de genoemde zelfst. naamw. de onbepaalde wijs zoowel *te* als *om te* voor zich duldt, doch dat het gebruik van het eerste niet zoo algemeen is, als dat van het laatste.
- 2°. Dat *te* of *om te* soms vervangen wordt door *tot*, hetwelk inderdaad hetzelfde is als *te*; b. v.: *Zij hadden lust om te dansen* of *tot dansen*.
- 3°. Dat *te* of *om te* soms vervangen wordt door den tweeden naamval der onbepaalde wijs; als: *Die kerels hadden vechtens lust. Vrienden! 't is nu zingens tijd*.
- 4°. Dat: *Wij hadden het voornemen (om) te komen* in beteekenis gelijk staat met: *Wij waren voornemens (om) te komen*, of *wij waren van voornemen (om) te komen*. Het zelfde geldt omtrent: *Zij zijn willens op reis te gaan. Wij waren van zins hier te blijven. Enz.*
180. De onbepaalde wijs met *te* of *om te* maakt geen' verkorten zelfstandigen volzin uit:
- a. Bij die bijvoegelijke naamwoorden, die, even als de hierboven genoemde zelfst. naamw. (n°. 179) de vermelding eener handeling kunnen vereischen. Daartoe behooren o. a.: *begeerig, bereid, geschikt, bekwaam, tijdig, gezind, ongezind, geneigd, verplicht, nieuwsgierig, verlangend, moede, willens, onwillens, gelegen, geschikt, enz.* B. v.: *Die lieden zijn altijd geneigd om kwaad te spreken* of *tot kwaad spreken. Vele kinderen zijn ongezind om kunne onderwijzers te gehoorzamen. Ik ben verlangend om iets van hem te hooren. Ik vind mij onbevoegd om te antwoorden.*
- b. Bij die bijv. naamw., die de vermelding eener zaak kunnen vereischen, aan welke de door hen uitgedrukte hoedanigheid toekomt. Tot deze behooren o. a.: *gemakkelijk, moeilijk, mogelijk, onmogelijk, noodzakelijk, goed, slecht, aangenaam, waard, waardig, treurig, schrikkelijk, bezwaarlijk, hard, enz.* B. v.:

Deze zaak is moeilijk (om) te begrijpen. Deze wijn is goed om te drinken. Die geschiedenis is bezwaarlijk te gelooven.

Aanmerking 1. Wordt de onbepaalde wijs aangekondigd door het onpersoonlijke *het*, dan is zij voor een' verkorten onderwerpszin te houden, b. v.: *Het is moeilijk, deze zaak te begrijpen*, d. i. *Het is moeilijk, dat iemand (of men) deze zaak begrijsne*.

2. Bij *waard* en *waardig* kan de onbepaalde wijs door een' voorwerpszin omschreven worden; b. v.: *Dit boek is waard te lezen* = *Dit boek is waard, dat men het leze* = *Dit boek is de lezing waard*. De eerste volzin is niet van hardheid vrij te pleiten en daarom niet aan te bevelen.

181. Wanneer, hetgeen bij enkele van de genoemde werkwoorden, zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden het geval kan zijn, een bepalend bijwoord of voor-naamwoord (*er naar, er mede, er aan, daarnaar, daarmede, daaraan, enz.; het, dit, dat*) de aankondiger is van de volgende onbepaalde wijs, dan is deze voor een' verkorten zelfstandigen zin te houden, en is hij veelal vatbaar, om door een afhankelijken zin te worden teruggegeven. Zoo is in: *Ik denk dezen zomer naar Duitschland te gaan* de onbepaalde wijs *niet*, in: *Ik denk er aan, (om) dezen zomer naar Duitschland te gaan* de onbepaalde wijs *wel* als een verkorte afhankelijke volzin aan te merken. In den tweeden volzin wordt de hoofdzin volledig door inlassching van het bepalende *er aan* en de daaropvolgende onbepaalde wijs is de verklaring van dit bepalende woord. In den eersten zin daarentegen sluit de onbepaalde wijs zich onmiddellijk aan het voorafgaande werkwoord en vormt daarmede één onscheidbaar geheel: de eerste zin is dus een enkelvoudige, de tweede

een zamengestelde, die, onverkort, luiden zal: *Ik denk er aan, dat ik dezen zomer naar Duitschland zal gaan.* Ook in de volgende volzinnen is de onbepaalde wijs voor een' verkorten ondergeschikten volzin te houden: *Hij begon er meé, mij de reden van mijn doen af te vragen. Ik streef er naar, u te evenaren. Ik heb er geen lust in, om met u mede te gaan. Hij heeft er geen' moed toe, om de zaak op zich te nemen. Ik ben er benieuwd naar, om er iets van te hooren. Zijt gij er toe bereid, om mij te volgen? Beproof het eens 's morgens wat vroeger op te staan. Dat is uw plicht, beter op te letten. Het lust mij niet, te komen. Het behaagde hem, mij gehoor te verleenen. Het gelieve u, dezen brief te teekenen. 't Behaag' u, Heer! naar mijn gebed, geschrei en goede zaak te hooren.*

I. VERKORTING VAN DEN ONDERWERPSZIN.

182. Verkorting van den onderwerpszin is mogelijk:

1°. Wanneer het *onderwerp* van den onderwerpszin in den hoofdzin als eene *afhankelijke bepaling* voorkomt. Bij voorb.: *Het is den mensch niet goed, dat hij alleen zij.* In dezen volzin wijst *hij*, het onderwerp van den onderwerpszin, op de afhankelijke bepaling *den mensch* in den hoofdzin terug, en we schrijven dus, onberispelijk: *Het is den mensch niet goed, alleen te zijn.* Hetzelfde geldt omtrent: *Het verheugt mij, dat ik u weder hier zie;* verkort: *u weder hier te zien.* *Het is mij nut, dat ik bedroefd ben geweest;* verkort: *bedroefd te zijn geweest.* *Het betaamt den leerling, bescheiden te zijn.* *Het is mij ondragelijk, van haar gescheiden te leven.* *Het valt een' vorst zoo*

gemakkelijk, bijval en toejuicing te vinden. Het is verre van hem, u te willen beledigen, of, met onvolledigen hoofdzin: Verre van hem, u te willen beledigen.

Soms is in den hoofdzin het onderwerp van den verkorten volzin in een *bezittelijk voornaamwoord* vervat, hetwelk de waarde heeft van den tweeden naamval des persoonlijken voornaamwoords. B. v.: *Het is mijne gewoonte niet, mijn woord niet te houden* = *Het is de gewoonte niet van mij, dat ik mijn woord niet houd. U te behagen was zijn hoogste wensch* = *Dat hij u behagen mogt, was de hoogste wensch van hem.*

2°. Wanneer, terwijl er geen bepaald voorwerp in den hoofdzin vermeld wordt, ook geen bepaald voorwerp als onderwerp van den onderwerpszin gedacht wordt. Bij voorb.: *Het is goed, dat men alleen zij.* Hier wordt in den hoofdzin: *Het is goed*, geen bepaald voorwerp genoemd, terwijl het *onbepaalde* persoonl. voornaamw. *men* het onderwerp is van den onderwerpszin. De laatste is dus voor verkorting vatbaar en de zin wordt alsdan: *Het is goed, alleen te zijn.* De zelfde redenering geldt omtrent: *Het is een geluk, dat men voorspoedige kinderen heeft* = *voorspoedige kinderen te hebben. Het is niet edel, dat men slechts aan zich zelven denkt* = *slechts aan zich zelven te denken. Waar 't niet vergund is, dat men naar eigen wil leeft* = *(om) naar eigen wil te leven. Het doet het hart goed, een oud vriend weder te zien.*

In sommige volzinnen blijft, wanneer de samenhang duidelijk genoeg doet gevoelen, wat er ontbreekt, de afhankelijke bepaling in den hoofdzin weg. Zoo kan b. v. in: *Zou het edel van mij geweest zijn, slechts aan mijzelven te denken*, de afhankelijke bepaling van *mij* zonder schade voor de duidelijkheid gemist worden.

Zoo ook wordt in den tweeden der volgende regels de afhankelijke bepaling *mij gemist*, die bij de lezing in de gedachte ingelascht wordt: *Maar ach, sints het graf mij mijne ouders ontnam, Voor wie het zoo zoet was te zwoegen, Sints voel ik den kommer, die de armoë omgeeft*. De beteekenis van dezen volzin is: Ik voel den kommer, die de armoë omgeeft, sints het graf mij mijne ouders ontnam, voor wie ik zoo gaarne zwoegde. Onverkort moet de tweede regel luiden: *voor wie* (niet: *voor wien*) *het zoo zoet was, dat ik zwoegde, òf voor wie het zoo zoet was, dat zij zwoegden*. De zin van 't vers laat alleen de eerste verklaring toe, die toch nog aanleiding zou geven tot misverstand, zoo men er 't woordje *mij* niet invoegde en las: *voor wie het mij zoo zoet was, dat ik zwoegde = voor wie te zwoegen mij zoo zoet was = voor wie mijn zwoegen mij zoo zoet was*.

183. Uit het voorgaande volgt, dat geene verkorting van den onderwerpszin mogelijk is, wanneer de hoofdzin òf in *het geheel geen bijzonder voorwerp* vermeldt, òf *een ander voorwerp*, dan dat, hetwelk in den onderwerpszin als onderwerp optreedt. Daarom is in de volzinnen: *Het is den mensch niet goed, dat hij alleen zij. Hoe goed en hoe liefelijk is het voor broeders, dat zij zamen wonen. Het is een groot geluk voor mij, dat ik er bij geweest ben. Het verheugt u, dat gij er bij geweest zijt*, de onderwerpszin wèl, en daarentegen in: *Het is niet goed, dat de mensch alleen zij. Hoe goed en hoe liefelijk is het, dat broeders zamen wonen. Het is een groot geluk, dat ik er bij geweest ben. Het verheugt mij, dat gij er bij geweest zijt*, de onderwerpszin niet voor verkorting vatbaar.
184. Staat de verkorte zin vóór den hoofdzin, dan kan de onbepaalde wijs in sommige gevallen het karakter van

een' afzonderlijken zin verliezen, en, daar het voorzetsel *te* wegvalt, den aard van een zelfstandig naamwoord bekomen: daardoor wordt dan van zelve de zamengestelde zin tot een' enkelvoudigen. Zoo wordt, b. v.: *Het is niet goed, alleen te zijn tot Alleen zijn is niet goed.* Over dit soort van enkelvoudige volzinnen is reeds gehandeld I, bl. 71, n°. 61, en het zal den oplettende nu wel duidelijk zijn, dat van de aldaar opgenomen volzinnen de volgende: *Het is der kinderen pligt, hunne ouders te eeren. Het is onze pligt, den naaste lief te hebben als ons zelve. Het is der kinderen pligt, te gehoorzamen. Het is onverantwoordelijk, den tijd der jeugd te verbeuzelen*, eigenlijk tot de zamengestelde volzinnen behooren, bestaande uit een' hoofdzin en een' verkorten ondergeschikten onderwerpszin.

Ten slotte zij nog opgemerkt, dat daar, waar geene sprake kan zijn van zinsverkorting, *te* vóór de onbepaalde wijs liefst wordt weggelaten. B. v.: *Den vijand in te roepen is verraad aan zijn vaderland plegen*, en niet: *te plegen*.

185. Wat het gebruik van 't voorzetsel *te* betreft bij de onbepaalde wijs, wanneer deze als onderwerp voorkomt, daaromtrent valt op te merken, dat de aanwending er van vooral dan plaats heeft, wanneer de onbep. wijs door het gezegde wordt voorafgegaan of eene bepaling bij zich heeft. Bij voorb.: *Werken of Te werken is de pligt van een ieder. Arbeiden is aangenamer dan ledig loopen.* — *Voorspoedige kinderen te hebben, is een groot geluk. Koud water te drinken, als men bezweet is, is hoogst onvoorzigtig. 't Is wel deertlijk, weg te kwijnen in 's levens lente. Zulk eene gebeurtenis naar eisch en orde in het licht te stellen, vordert gaven, welke niet zijn die des gewonen geschiedschrijvers. Onze bestemming is te arbeiden; onze bestemming is*

te zorgen, en veel, zeer veel leeds met onderwerping te dragen. De misdaad, door de overwinning bekroond, in oorlogsroem gehuld, boezemde ontzag in, meer dan afgrijzen. Aan haar zich te onderwerpen, scheen hetzelfde te zijn, als den verborgen wil des Hemels te eerbiedigen; haar tegenstand te bieden, gelijke dwaasheid, als tegen Gods bestellingen te kampen. Des morgens lang te slapen, te geeuwen en te gapen, staat leelijk voor een kind. Het is zaliger te geven, dan te ontvangen. Kwaad met goed te vergelden, is edel.

Wordt het woordje *te* weggelaten, dan verliest de onbepaalde wijs, zooals we reeds boven zeiden, hare zelfstandigheid, en vormt zelfs met een voorop geplaatst voorwerp eene soort van zamenkoppeling, b. v.: *Water drinken is gezond. Boeken schrijven kost veel hoofdbrekens. Aan boeken maken komt geen einde. Met al dat brieven schrijven heeft hij niets gewonnen. Zelfs de meester scheen met zijne school uit wandelen: want van lessen nazien en warm kleeden vóór negen ure kwam niets in.* Dat dergelijke volzinnen tot de enkelvoudige behooren, behoeft nauwelijks gezegd te worden.

II. VERKORTING VAN DEN VOORWERPSZIN.

186. Verkorting van den voorwerpszin is mogelijk :

1°. Wanneer het onderwerp van den afhankelijken zin in den hoofdzin voorhanden is, hetzij als onderwerp, hetzij als rechtstreeksche afhankelijke bepaling.

a. Als onderwerp in: *Hij wenschte, dat hij toegelaten mogt worden; verkort: toegelaten te worden. Ik hoop, dat ik u nog eenmaal weder zal zien; verkort: u nog eenmaal weder te zien. Zij beloofde mij, dat zij de ongelukkige bij*

zou staan; verkort: de ongelukkige bij te staan. Gij verzekert mij, er niet bij geweest te zijn. Zij meenen, zich genoeg te kunnen verontschuldigen. Ik geloof, mijn pligt gedaan te hebben. Ik begrijp of meen, genoeg te hebben gezegd. Ik herinner mij niet, hem ooit gezien te hebben. Ik ben niet waard, uw' zoon genoemd te worden. Verblijdt gij u niet, mensch te wezen? Neem de moeite niet, mij te zeggen. Hij verdient, zich geëerd te zien.

b. Als rechtstreeksche afhankelijke bepaling in: Ik wensch u, dat gij wel moogt rusten; verkort: wel te rusten. Ik verzoek u, dat gij mij aanhoort; verkort: mij aan te hooren. Ik ried, vermaande, waarschuwde, herinnerde hem, zijnen pligt beter te betrachten. De geneesheer verbood den zieke, het bed te verlaten. Hij beval hun, toe te zien. Wie heeft u vergund, die perziken te plukken? Wat let mij, alles in rep en roer te brengen? Wat noopte u, dus te handelen?

2°. Wanneer het onderwerp van den afhankelijken zin, zonder in den hoofdzin genoemd te worden, door den aard der zaak daarin duidelijk genoeg is aangewezen. Bij voorb.: *De veldheer beval, de brug af te breken = dat zij de brug zouden afbreken.* Hier wijst het *zij* van den onverkorten voorwerpszin duidelijk genoeg op de verzwegene afhankelijke bepaling *den soldaten*, waarom deze dan ook in den hoofdzin kan weggelaten worden. *De menschenliefde gebiedt, de noodlijdenden bij te staan = De menschenliefde gebiedt ons, dat wij de noodlijdenden bijstaan. De tijd laat niet toe, dit in bijzonderheden na te gaan = De tijd laat mij niet toe, dat ik dit in bijzonderheden naga.*

187. De beteekenis van het werkwoord des hoofdzins brengt van zelve mede, dat een woord, dat òf als onderwerp,

òf als afhankelijke bepaling in den hoofdzin aanwezig is, als onderwerp van den afhankelijken volzin gedacht wordt bij de werkwoorden: *wenschen, begeeren, verlangen, hopen, meenen, denken* (= meenen), *wanen, zich herinneren, zich beroemen, zich verbeelden, zich vleijen; beloven, zweren, betuigen, verzekeren, verklaren, beweren; verzoeken, bidden, toewenschen, wenschen* (= toewenschen), *bevelen, gebieden, gelasten, opdragen, verbieden, vergunnen, toelaten, veroorlooven, vermanen, raden, waarschuwen, herinneren*, waarvan er sommige hierboven reeds in den hoofdzin voorkomen, als: *Zij vleide zich, weldra alle hinderpalen te overwinnen* = *Zij vleide zich, dat zij weldra alle hinderpalen zoude overwinnen*. Daarentegen zijn er een aantal werkwoorden, die, hoewel hun onderwerp tevens het onderwerp van den afhankelijken zin is, nogtans de verkorting van dieu zin niet toelaten, omdat gewoonlijk HET voorwerp van die werkwoorden iets is, dat *buiten het onderwerp* bestaat. Ware nu de afhankelijke zin verkort, dan zou het twijfelachtig kunnen zijn, of zijn inhoud wel betrekking heeft op het onderwerp van den hoofdzin. Daarom schrijft men b. v. niet: *Ik hoor, uitgenoodigd te zijn*; maar, met onverkorten voorwerpszin: *Ik hoor, dat ik uitgenoodigd ben*. Het *hooren* toch heeft gewoonlijk betrekking op iets, dat *buiten* het onderwerp ligt, waarom *uitgenoodigd te zijn* niet van zelve te kennen geeft, dat het onderwerp van den hoofdzin *de uitgenoodigde* is. Niemand zal er nogtans iets anders uit lezen, waarom het ons niet bevreemden kan, dat soortgelijke volzinnen nog al eens worden aangetroffen: taalkundig juist zijn zij echter niet, en daarom verdient de verkorting van den afhankelijken zin hier geene aanbeveling. Men schrijve dan niet: *Ik bespeur, bemerk, word gewaar, gedwaald*

te hebben. *Ik verneem, ontwaar, benoemd te zijn. Hij vertelde, verhaalde, meldde, schreef, berichtte, verkondigde, mij gezien te hebben*: in al deze volzinnen dient de voorwerpszin onverkort te blijven.

Aanmerkingen. 1. *Inzien, erkennen, bekennen, belijden* laten de verkorting van den afhankelijken zin toe, ingeval zijn inhoud eene door het onderwerp *uitgevoerde handeling* is, b. v.: *Ik zie in, verkeerd gehandeld te hebben. Ik bekenn, den man vermoord te hebben.* — *Gevoelen* laat de verkorting toe, ingeval de afhankelijke zin een *vermogen* van het onderwerp aanduidt, b. v.: *Ik gevoel, de kracht te hebben.*

2. In den verkorten zin achter de werkwoorden *wenschen, verlangen, hopen, denken, verzoeken, bidden, beloven, zweren, blijven* de hulpwerkwoorden *zullen* of *mogen*, welke doorgaans in den volledigen voorwerpszin vereischt worden, veelal achterwege, daar reeds in die werkwoorden het begrip dier hulpwerkwoorden, eene *toekomstige* werking, ligt opgesloten. Zoo zegt men: *Ik hoop, dien dag te mogen beleven*, of: *Ik hoop, dien dag te beleven = dat ik dien dag beleven moge. Hij hoopt, in hem een' vriend te zullen vinden = in hem een' vriend te vinden = dat hij in hem een' vriend zal vinden. Ik beloof u, te zullen komen = te komen = dat ik komen zal.*

3. Wanneer wij in den samengetrokken volzin: *De wiskundige aardrijksbeschrijving beschouwt de aarde in hare betrekking tot den sterrenhemel en maakt ons bekend met de lijnen en cirkels, die men zich verbeeldt, op en om de aarde getrokken te zijn*, den tweeden der nevensgeschikte zinnen in onverkorten vorm neerschrijven, zal hij aldus luiden: *De wiskundige aardrijksbeschrijving maakt ons bekend met de lijnen en cirkels, die men zich verbeeldt, dat op en om de aarde*

getrokken zijn. Die is hier schijnbaar het betrekkelijk voornaamwoord, dat den bijvoegelijken zin met zijn' hoofdzin verbindt, en *dat* is het voegwoord, het zinlidwoord, dat den voorwerpszin inleidt. Bij een weinig oplettendheid ziet men, dat de twee afhankelijke volzinnen op eene bijzondere wijze zijn ineengevlochten, daar, gelijk bij de nadere ontleding der volzinnen terstond blijkt, het wordeken *die* niet alleen den bijvoeg. volzin met zijn' hoofdzin verbindt, maar tevens optreedt als het *onderwerp* van den voorwerpszin; ja, wat meer is, het betrekkelijk voorn. is niet anders, dan het onderwerp van den voorwerpszin, dat zijne plaats heeft verlaten, en het karakter van een betrekkelijk voornaamwoord heeft aangenomen, opdat de verbinding tusschen den hoofdzin en de afhankelijke zinnen op korte en bekuopte wijze mogt tot stand komen. Bedenkt men nu nog, dat het tegen den aard onzer taal strijdt, in dergelijke volzinnen den afhankelijken voorwerpszin te verkorten, dan wordt het duidelijk, dat de eerstvermelde volzin gansch niet van onnaauwkeurigheid is vrij te pleiten. Niettemin worden dergelijke volzinnen bij de beste schrijvers aangetroffen, waarom het niet raadzaam is, ze onvoorwaardelijk af te keuren. Tot voorbeelden mogen nog de volgende zinnen strekken, waarin ook verkorte onderwerpszinnen worden aangetroffen, en waar, in den voorwerpszin, het betrekkelijk voornaamw. ook wel als voorwerp optreedt: *Is deze uw zoon, welke *)* *gij zegt, dat blind geboren is?* (Hiervoor schrijft VAN DER PALM: *Is deze uw zoon, van welken gij zegt, dat hij blind geboren is?*) *Lessen, die wij hopen en bidden,*

*) Niet *welken* of *dien*, daar deze woorden hier onmogelijk door *zegt*, of *gelooft*, of *gemeend had* kunnen geregeerd worden.

dat ook voor het nageslacht niet verloren zullen zijn. De God, die *) gij sidderend gelooft, dat bestaat. Zij verhaalden de belofte, aan haar (RACHAB) gedaan, die de veldheer terstond beval, dat heiliglijk zou nagekomen worden. Cateau, die vrij wilde blijven van de armvaders, en die men ook begreep, dat wel haar' eigen' kost waard was, — Cateau was in eene dienst gegaan, die ik niet noemen zal. Toen hij zag, dat dit hem toch niet baten zou, herinnerde hij zich zoo iets van een' ouderen broeder, die *) hij gemeend had, dat reeds lang dood was. Gij vraagt immers niet, hoe God een menschedom scheppen kon, 't welk Hij wist, wederom te moeten verdelgen. Immers was juist dát uwe voornaamste gedachte, *Mijne Heeren*, die wij naauwelijks weten of wij meer voor dat denkbeeld danken, dan wel met den veelbelovenden aanvang van harte geluk wenschen zullen. Al wat leeft onderwerpt^z zich aan de wet der noodzakelijkheid, en schikt zich gereedelijk naar 't geen men duidelijk bespeurt, niet anders te kunnen wezen. Door ongerijmde en onoordeelkundige prent-verbeeldingen ontstaan in de verbeelding van kinderen allerlei wonderlijke indrukken, die men, zelfs in meergevorderden leeftijd, moeite heeft, om van zich te weren. Maar ach, sints het graf mij mijne ouders ontnam, Voor wie 't mij zoo zoet was te zwoegen, Sints voel ik den kommer, die de armoé omgeeft. Dit is een spreekwoord, dat ik mij niet herinner, ooit gehoord te hebben. 't Is eene stelling, die het vergeefsche moeite ware, te bewijzen. Hij vleide zich met eene hoop, die uwe verzekering hem het recht gaf, te koesteren. Dit zijn ondeugden, die hij betuigt, dat de straf des hemels zouden verdiend hebben. Wilde

*) Zie de noot op de vorige bladzijde.

men aan dezen laatsten zin een' taalkundig onberispelijken vorm geven, zoo zoude men dienen te schrijven : *Dit zijn ondeugden , aangaande welke hij betuigt , dat zij de straf des hemels zouden verdiend hebben , of: Dit zijn ondeugden , die , naar hij betuigt , de straf des hemels zouden verdiend hebben.* Zoo ook : *Is deze uw zoon , die blind geboren is , naar gij zegt?* Enz. — Vraagt men , hoe men er toe gekomen is , om de afhankelijke zinnen aldus ineen te vlechten , dan blijkt dit als van zelve , zoo men den hoofdzin en de ondergeschikte zinnen , onverbonden , eenvoudig naast elkaar plaatst. Nemen wij daartoe , b. v. dezen zin : *Dit zijn ondeugden : hij betuigt , dat die de straf des hemels zouden verdiend hebben* , dan valt het in 't oog , dat een betrekkelijk voornaamwoord hier het gereedste en beste middel is , om de deelen van den zin innig aan elkander te verbinden , en daar nu in den afhankelijken voorwerpszin een voornaamw. gevonden wordt , dat daartoe dienen kan , was het natuurlijk , dat men dit als zoodanig aanwendde. De verplaatsing van het voornaamw. toch kan den zin bezwaarlijk duister maken , daar het dicht genoeg bij zijne oorspronkelijke plaats blijft , om daar , bij het lezen , in de gedachte ingelascht te worden. 't Blijft dus in den aard een aanwijzend voornaamwoord , het onderwerp van den voorwerpszin , en 't vervult alleen de rol van een betrekkelijk voornaamw. , om den band te vormen zoo tusschen den hoofdzin en de afhankelijke zinnen , als tusschen deze laatsten onderling.

't Spreekt van zelve , dat zinnen , die door eene opeenstapeling van afhankelijke zinnen , welke op zulke wijze ineengevlochten zijn , vrij duister en vreemd schijnen , bepaald afkeuring verdienen. Daartoe mag onder anderen de volgende gerekend worden : *Het zijn*

geschenken van lieden, dien ik het er voor houd, dat wij wèl zouden doen, ze terug te geven = Het zijn geschenken van lieden: ik houd het er voor, dat wij wel zouden doen, dat wij ze dien teruggaven.

4. Bij de werkwoorden *zien, hooren en voelen*, maakt HET voorwerp met de onbepaalde wijs een vereenigd begrip uit, in dier voege, dat het regerende werkwoord nòch uitsluitend het zelfstandig naamw. of voornaamw. regeert, nòch uitsluitend de onbepaalde wijs, maar beide vereenigd; bijv.: *Ik zie hem komen. Ik hoor hem spreken. Ik voel mijn hart kloppen.* Dergelijke zinnen kunnen in een' hoofdzin en een' afhankelijkten voorwerpszin ontbonden worden, als: *Ik zie, dat hij komt*, of ook, *Ik zie hem, terwijl hij komt*, of: *daar hij komt. Ik hoor, dat hij spreekt. Ik voel, dat mijn hart klopt.* Hooren, in den zin van *vernemen* of *door het gehoor onderscheiden*; zien, in dien van *bezien*, en *voelen*, in dien van *begrijpen*, eischen uitsluitend een' onverkorten zelfstandigen zin, als: *Ik hoor, dat hij komen zal. Ik hoor, dat hij valsch zingt. Hij zag, dat de zaak hopeloos was. Hij gevoelt, dat de zaak van gewigt is.*

De onbepaalde wijs, aldus aangewend, heeft nu eens eene bedrijvende, dan weêr eene lijdende beteekenis. Zoo beteekent b. v.: *Ik zag den houthakker den boom vellen: Ik zag, dat de houthakker den boom velde*; en: *Ik zag den boom door den houthakker vellen: Ik zag, dat de boom door den houthakker geveld werd.* Dergelijke zinnen zullen echter niet ligt misverstaan worden; anders is het met volzinnen als deze: *Ik zie hem slaan, Ik hoor hem roepen*, enz., waarin de onbepaalde wijs zoowel eene lijdende als bedrijvende beteekenis hebben kan: *Ik zie, dat hij slaat* of *dat hij geslagen wordt. Ik hoor, dat hij roept* of *dat hij geroepen*

wordt. Alleen de inlassching eener rechtstreeksche afhankelijke bepaling kan hier den twijfel wegnemen: *Ik zie hem den hond slaan. Ik hoor hem roepen door de meid.*

5. Bij de werkwoorden *doen* en *laten* maakt het regerende werkwoord met de onbepaalde wijs één begrip uit en van beide vereenigd is het zelfstandig naamw. of voornaamw. beheerscht; b. v.: *gij doet mij lagchen; hij laat het scherm vallen.* Ook deze volzinnen laten zich in twee enkelvoudige ontbinden: *gij doet* (= *maakt*), hoofdzin; *dat ik lagche*, afhankelijke voorwerpszin; *hij laat* (= *maakt, laat toe*), hoofdz.; *dat het scherm valle*, afh. voorwerpszin. Met deze ontbinding houde men zich niet op, en rekene dergelijke volzinnen tot de enkelvoudige. (Zie verder I, bl. 50, n°. 47; II, bl. 94, de noot.)

6. Dit laatste geldt ook omtrent *heeten*, wanneer het zooveel beteekent als *maken*, in welke beteekenis het nog alleen in *iemand heeten liegen* in gebruik is, welke uitdrukking hetzelfde zegt als: *maken, dat iemand voor een' leugenaar doorgaat.* Hieruit blijkt, dat *heeten* in deze beteekenis twee vierde naamvallen of voorwerpen bij zich hebben kan, even als *doen* en *laten*; b. v.: *hij heette het hem liegen*, waarin *hem* het voorwerp is van *heeten liegen* en *het* dat van *liegen*. (Zie I, n°. 47.)

Heeft *heeten* de beteekenis van *bevelen*, als in: *ik heet u de taak af te maken*, dan laat zich de zin ontbinden in den hoofdzin: *Ik heet* (= *beveel*) *u* (3 n.) en den afh. verkorten voorwerpszin: *de taak af te maken* = *dat gij de taak afmaakt.*

Zoo ook in:

*Maar waar en wat hij vlugten mag,
De hopman nadert meer en meer,*

*Bereikt hem met een sabelslag
 En ploft hem voor zijn draagbaar neêr,
 En heet de knechten, die genaken,
 Zich meester van den prijs te maken.*

7. Het gebruik van den vierden naamval met de onbepaalde wijs tot gezegde na *meenen, achten, zeggen, oordeelen, beweren*, enz. druischt rechtstreeks tegen ons taaleigen aan. Afkeuring verdienen dus zinnen als de volgende: *De wetten van eer en trouw achtte hij (NAPOLEON I) voor allen, behalve voor zich te zijn.*

III. VERKORTING VAN ZELFSTANDIGE ZINNEN, DIE EEN DEEL UITMAKEN VAN EEN' BIJWOORDELIJKEN ZIN.

188. Er zijn zelfstandige zinnen, die een deel uitmaken van een' bijwoordelijken zin, en op de gewone wijze voor verkorting vatbaar zijn, mits het onderwerp van den afhankelijkten zin tevens het onderwerp zij van den hoofdzin. Men treft deze zelfstandige zinnen aan in de *tijdbepalende, vergelijkende, doel- en gevolgaanwijzende bijwoordelijke zinnen.*

1°. Van de gewone *tijdbepalende* zinnen zijn die, welke met *nadat* beginnen, voor verkorting vatbaar, door hun gezegde te veranderen in eene onbepaalde wijs, die door het voorzetsel *na* geregeerd wordt; b. v.: *Zij kwamen, na dat zij gegeten hadden*; verkort: *na gegeten te hebben. Toen de vrede gesloten was, vertrok Philips naar Spanje, na alvorens orde op de regering te hebben gesteld*; onverkort: *nadat hij alvorens orde op de regering had gesteld.* Men merke hierbij op, dat *na* gewoonlijk met *dat*, het lidwoord van den zelfstandigen zin, tot *nadat* wordt verbonden. De tijd-

bepalende bijw. zinnen , welke met *vóór dat* of *eer dat* beginnen , nemen bij verkorting de bijwoordelijke uitdrukking *alvorens vóór* zich ; b. v. : *Gij zult nog wel willen ontbijten , alvorens verder te reizen ;* onverkort : *voor dat gij verder reist . Eer hij vertrok , nam hij afscheid ;* verkort : *Alvorens te vertrekken , nam hij afscheid .* — Over de voorzetsels *met , door , zonder* en *in plaats van* of *in stede van* , die in staat zijn de betrekking van een' afhankelijk zinn met een' hoofdzinn te kennen te geven , is reeds vroeger door ons gesproken (II, n°. 168), en toen is reeds aangemerkt , dat de bijw. volzinnen , waarin ze voorkomen , gewoonlijk in verkorten vorm optreden . Bij voorb. : *Hij leefde maar voort , zonder veel over deze waarschuwing na te denken ;* onverkort : *zonder dat hij veel over deze waarschuwing nadacht* = terwijl hij niet veel over deze waarschuwing nadacht . *ORANJE aanvaardde de betrekking van Stadhouder , en beloofde van zijne zijde , niets te zullen doen of bevelen , zonder het advies in te winnen van de Staten ;* onverkort : *ORANJE aanvaardde de betrekking van Stadhouder en beloofde van zijne zijde , dat hij niets zou doen of bevelen , zonder dat hij het advies inwon van de Staten* = wanneer hij niet het advies inwon van de Staten . *In plaats (of in stede) van zijn werk af te maken , verbeuzelt hij zijn' tijd ;* onverkort : *In plaats dat hij zijn werk afmaakt* = terwijl hij zijn werk niet afmaakt , *verbeuzelt hij zijn' tijd . Door de pligten , aan onzen stand en beroep verknocht , met ijver te vervullen , maken we ons gelijk aan de geesten voor Gods troon , die den wil des Vaders in de hemelen volbrengen ;* onverkort : *Daardoor , dat wij* = *wanneer of terwijl wij de pligten , aan onzen stand en beroep verknocht , met ijver vervullen , enz . Ja , koning ! gij hebt wel gedaan , met d' armen zon-*

daar vrij te spreken; onverkort: *Ja, koning! gij hebt wel gedaan daarmede, dat = toen gij den armen zondaar hebt vrijgesproken. Ik zou mij kunnen vergenoegen met de schoulers op te halen over het geheele voorval; onverkort: Ik zou mij daarmede kunnen vergenoegen, dat ik de schoulers ophaalde = als of wanneer ik de schoulers ophaalde over het geheele voorval. Ik meende de wijsste partij te kiezen, met mijne gastvrouw eenvoudig te laten uitpraten = als of wanneer ik mijne gastvrouw eenvoudig liet uitpraten. — Men ziet, dat met hier eenigszins in beteekenis verschilt van het met, dat ons vroeger is voorgekomen (n°. 168). In: *Het licht ging uit, met dat hij de deur toesloeg* is toch de afhankelijke zin niet voor verkorting vatbaar; schrijft men: *Het licht ging uit, met de deur toe te slaan*, dan treedt vooreerst het onbepaalde men in de plaats van het bepaalde hij, en krijgt de zuiver tijd bepalende zin: *op het zelfde oogenblik, dat hij de deur toesloeg*, het karakter van den redengevenden zin: *doordien men de deur toesloeg*. Schrijft men: *Het licht ging uit, met of bij het toeslaan der deur*, dan daalt de afhankelijke zin tot den rang eener bepaling, en de zamengestelde zin wordt tot een' enkelvoudigen. Dat met eene enkele maal als bijwoord van tijd voorkomt, blijkt uit het volgende vers uit TOLLENS' *Jongeling van Westzanen*:*

*Met rukt hij 't kleed af van de baar,
En toont hun de afgeleefde vrouw.*

Zoo ook in:

*n'k Zie hem! daar is hij! Tiran, voor den dag!"
Met rukt hij 't zwaard uit en dreigt hem den slag.*

Dit met is eigenlijk het eenige woord, dat overge-

bleven is van den tijdbepalenden bijwoordelijken zin:
met dat hij dit zegt.

Niet altijd is de onbepaalde wijs, van *door* voorafgegaan, voor een' tijdbepalenden bijw. zin te houden; soms heeft zij het karakter van een' redengevenden bijw. zin, als b. v. in het volgende vers:

*Maar niemand greep de vracht zoo zwaar,
Noch zwoegde zich zoo zuur in 't zweet,
Gespannen voor een volle baar,
Als de onbezonnen jongling deed,
Die, door te groot een deel te willen,
Zijn schat en 't leven ging verspillen.*

Dat is: Die, door dat hij een te groot deel wilde, zijn' schat en 't leven ging verspillen.

Onder de zinnen, welke eene bijzondere overeenkomst in beteekenis vertoonen met die, welke bij de *in de plaats stellende* tegenstellende nevenschikking worden aangetroffen (II, n°. 100), behooren zij, welke ingeleid worden door de uitdrukking *wel verre van*; bij voorb.: *Wel verre van hem te laken, prijst hij hem. Wel verre van uwen raad te volgen, deed hij juist het tegendeel. Wel verre van de dweepzieke denkbeelden van FILIPS te deelen, eerbiedigde ORANJE de geloofsbegrippen van andersdenkenden.* In al de zinnen, door *wel verre van* voorafgegaan, schuilt een verkorte zelfstandige zin, terwijl *wel verre van* zelve een volstrekt onvolledige volzin is, — de hoofdzin van den afhankelijk verkorten zelfstandigen zin — waarin het ontbrekende ligtelijk kan aangevuld worden. Doen wij dit, dan lezen wij de bovenstaande zinnen aldus: *Hij is er wel verre van, dat hij hem laakt; integendeel hij prijst hem, of, eigenlijk: Terwijl hij er wel verre van is, dat hij hem laakt, prijst hij hem. Hij was er*

wel verre van, dat hij uwen raad volgde, of: Hij was wel verre daarvan, dat hij uwen raad volgde; hij deed juist het tegendeel, of, eigenlijk: Terwijl hij er wel verre van was, dat hij uwen raad volgde, deed hij juist het tegendeel. ORANJE was er wel verre van, dat hij de dweepzieke denkbeelden van FILIPS deelde; integendeel eerbiedigde hij de geloofsbegrippen van andersdenkenden, of, eigenlijk: Terwijl ORANJE er verre van was, dat hij = Terwijl ORANJE niet de dweepzieke denkbeelden van FILIPS deelde, eerbiedigde hij de geloofsbegrippen van andersdenkenden.

Wij houden het er daarom voor, dat, wanneer *wel verre van* gevolgd wordt door eene onbepaalde wijs, men gerust aan dezen verkorten volzin de waarde van een' *ontkennenden tijdbepalenden* bijwoordelijken volzin kan toekennen, *wel verre van* aldus op ééne lijn stellende met *in plaats van,* waarmede het in beteekenis vrij wel overeenkomt: *wel verre van* behoeft alsdan niet tot een' volledigen zin gevormd te worden. 't Spreekt echter van zelve, dat het anders wordt, wanneer de uitdrukking *wel verre* tot een' volledigen zin is uitgebreid; b. v.: *Het was er wel verre van, dat de vijanden het beleg opbraken; zij zetteden het integendeel met vernieuwden ijver voort, of: De vijanden waren wel verre van het beleg op te breken; integendeel zij zetteden enz.:* hier heeft men een' zamengestelden volzin, bestaande uit twee nevensgeschikte zinnen, waarvan de eerste zelve weder zamengesteld is, als bevattende een' ondergeschikten zelfstandigen zin, die in den tweeden volzin in verkorten vorm voorkomt.

Soms komt de verkorte volzin, die door *wel verre van* wordt voorafgegaan, als tusschenzin voor, als: ORANJE, *wel verre van de dweepzieke denkbeelden van FILIPS te deelen, eerbiedigde de geloofsbegrippen van*

andersdenkenden. Hier heeft de tusschenzin het karakter van een' (zamengestelden) verkorten *bijvoegelijken* zin, waarover we straks spreken moeten.

Volgt achter *na, met, door, zonder, in plaats van* eene onbepaalde wijs zonder *te*, dan is deze voor eene bepaling te houden, en de zin waartoe zij behoort, een uitgebreide enkelvoudige volzin. Bij voorb.: *Na lijden komt verblijden. Met al dat lessen leeren heeft hij niets gewonnen. Door arbeiden wordt men bekwaam. Zonder vallen leert het kind niet loopen. Het kruipt in plaats van vloeijen.*

Soms wordt ook de tijdbepalende bijwoordelijke zin door het voorzetsel *om* met eene onbepaalde wijs vervangen, als: *Het uur van witspanning voor de arme gevangenen was nog niet geheel voorbij, en men liet hen op de binnenplaats wandelen, om hen straks weder op te sluiten* = terwijl of tot dat men hen straks weder zou opsluiten. *Helaas, maar al te velen zongen van jaar tot jaar flauwer Gods lof, om eindelijk zijn werk te vergeten*, d. i. tot dat zij eindelijk zijn werk vergaten.

2. Een *vergelijkende* zin, als voorkomt in: *Het is beter, dat men onrecht lijde, dan dat men onrecht doe*, wordt gemeenlijk verkort, terwijl niet zelden de verkorting van den onderwerpszin uit den hoofdzin daarmee gepaard gaat; b. v.: *Het is beter, onrecht te lijden, dan onrecht te doen*. — FILIPS verklaarde, *dat hij liever duizend levens zou willen verliezen, dan verandering in de godsdienst te vergunnen* = dan dat hij verandering in de godsdienst zou willen vergunnen. De schrijver had in den laatsten volzin ook den ondergeschikten voorwerpszin kunnen verkorten, waardoor de verbroken *gelijkmatigheid* tusschen de afhankelijkke zinnen ware bewaard gebleven: FILIPS verklaarde

liever duizend levens te willen verliezen, dan verandering in de godsdienst te vergunnen. *Uit de school weg te blijven, wat is het anders, dan zijne ouders bedriegen, en eene gelegenheid om te vorderen, verwaarloozen?* = dan dat men zijne ouders bedriegt, en eene gelegenheid om te vorderen verwaarloost? Niet zelden komt de hoofdzin van den verkorten vergelijkenden zin in onvolledigen vorm voor, als: *Liever sterven, dan het te doen* = ik wil liever sterven, dan dat ik het doe.

3. Niets is gewoner, dan dat de *doelaanwijzende* volzin, die in volledige gedaante door middel van *opdat* of *dat* met den hoofdzin wordt verbonden, door *om te* of *ten einde te* met eene onbepaalde wijs vervangen wordt; b. v.:

*Aan tafel wil ik nooit deez' wijze spreuk vergeten:
Ik eet, opdat ik leef'; maar 'k leef niet, om te eten.*

d. i. : opdat ik ete. *Ik heb graag een manskarel over den vloer, om meê te praten* = opdat ik er meê prate of praten kunne. *Is daar geene noodlottige neiging in onzen tijd om God uit de geschiedenis weg te nemen, en daardoor hare draden tot een weefsel van willekeur en toeval te maken?* = opdat men hare draden tot een weefsel van willekeur en toeval make? *) *Het vuur, hetwelk vereischt wordt om goud en zilver tot een' staat*

*) Men wachte zich hier wel, het eerste *om* in beteekenis gelijk te stellen met het tweede *om*, dat in de gedachte vóór *daardoor* moet ingelascht worden. Slechts schijnbaar toch zijn *om weg te nemen* en (*om*) *daardoor hare draden tot een weefsel van willekeur en toeval te maken* verkorte nevenschikte zinnen: *om weg te nemen* is eene bepaling van *neiging*; *om daardoor te maken* daarentegen een verkorte bijwoordelijke zin, dien men óf als een doel-, óf als een' gevolgaanwijzenden beschouwen kan. In het laatste geval zal men hem moeten verklaren door: *zoodat men daardoor hare draden maakt tot een weefsel van willekeur en toeval.*

van vloeibaarheid te brengen = opdat het het goud en zilver tot een' staat van vloeibaarheid bringe, *moet door de kunst tot een' ondragelijken trap van hitte worden aangestookt. Zij melden zich nu reeds aan, ten einde niet te laat te komen* = opdat zij niet te laat komen. Soms wordt bij de verkorte doelaanwijzende zinnen de regel verwaarloosd, dat zij hun onderwerp met hunnen hoofdzin gemeen hebben, doch alleen dan, wanneer men zich omtrent de beteekenis der uitdrukking niet vergissen kan; b. v.: *Geef mij eenige boeken, om (die) op mijne kamer te lezen* = opdat ik die op mijne kamer leze. *Geef dien knaap een paar prenten om te kleuren* = opdat hij die kleure of opdat hij kleuren kunne. *Uw vader zond mij den brief, om hem u ter hand te stellen* = opdat ik hem u ter hand zou stellen. *Zij bracht mij een pakje, om het te bezorgen in den Haag* = opdat ik het bezorge in den Haag.

*Mijn zoon! 'k heb in mijn kabinet
Een kistje met juweelen neêrgezet,
Dat geef ik u om van te leven,*

d. i. opdat *gij* daarvan leven moogt. *Maar één bezwaar deelen beide, jongens- en meisjesscholen, eerlijk te zamen. Er is namelijk altijd eene reden, waarom men een kind naar de kostschool zendt. Ongelukkig meestal de onderwijzer, zoo die reden in het kind zelf ligt! Zoo het niet eene moederlooze is, voor wie men huiselijke opvoeding zoekt; een jongen van aanleg, waarvoor elders geschikte opleiding ontbreekt; maar een wild paard om te temmen, een stootende os om te muilbanden; ja! zelfs een schoppende ezel om aan den stok te gewennen, of een valsche slang om de gifttanden uit te breken!* dat is: maar (ongelukkig meestal de

onderwijzer, zoo het) *een wild paard is* (dat men naar de kostschool zendt) *opdat hij het temme; *) een stootende os, opdat hij hem muilbande; ja! zelfs een schoppende ezel, opdat hij hem aan den stok gewenne, of eene valsche slang, opdat hij haar de gifttanden uitbreke.*

In het volgende is de beteekenis van den vijfden regel, waarin de verkorte bijwoordelijke zin voorkomt, in den eersten opslag niet zeer helder :

*„Heer! in uw sombre kerkmuren
 „Is 't aanzijn van mijn bruigom bang;
 „Geen hoop verkort zijn slepende uren:
 „Zijn vonnis luidt voor levenslang.
 „Hij heeft geen hart, om aan te klagen,
 „Geen troost in 't leed, geen hulp in nood...*

d. i.: Hij heeft geen hart = hij bezit geen vriendhart, om daaraan te klagen. *Om aan te klagen* heeft hier ook meer den aard van eene bijvoegelijke bepaling van *hart*, dan wel dien van een' verkorten bijwoordelijken doelaanwijzenden zin, gelijk zulks o. a. ook het geval is in: *Geef mij eenige boeken om te lezen. Hij heeft geene kleéren om aan te doen.*

*„Goddank! het werken wel gewoon,
 „Verdiende ik ras een karig loon,
 „Een bed van stroo en brood om te eten.”*

(Een der boven opgenomen volzinnen geeft ons als van zelve aanleiding, om te zeggen, dat bij de voegwoorden *want, immers en toch*, die de verbinding der volzinnen bewerken in de *oorzaak aanduidende* nevenschikkende zinsverbinding, (zie II, bl. 33, n°. 106) nog gevoegd moet worden *namelijk*; bijv.: *Maar één bezwaar deelen beide,*

*) Of ook: *opdat het getemd worde door den onderwijzer, enz.*

jongens- en meisjesscholen, eerlijk te zamen. Er is namelijk of: Namelijk er is altijd eene reden, waarom men een kind naar de kostschool zendt. — Hij besloot de vesting te ontruimen; hij zag namelijk wel in, dat tegen zulk eene overmagt geen tegenweer baten kon. — De Engelsche regering had er op aangedrongen, dat in het vredesverdrag de verklaring zou worden opgenomen, dat men den prins van Oranje en zijne nakomelingen voor altijd zoude uitsluiten van de waardigheid van Stadhouder, Kapitein-Generaal en Admiraal. Men vreesde namelijk in Engeland, dat de jonge prins WILLEM met der tijd pogingen zou doen, om het verdreven vorstengeslacht te herstellen.)

4. De *gevolgaanwijzende* zin achter een bijvoegelijk naamwoord, door *zoo*, of door *te* (*al te*), of door *genoeg* bepaald, wordt ook veelal tot eene onbepaalde wijs met *te* (*om te*, *van te*) verkort: *Hij was zoo vriendelijk, het mij te laten weten* = dat hij het mij liet weten. *Ik ben zoo gelukkig, u te kennen* = dat ik u ken. *Wees zoo goed, om (van) het mij te zeggen* = dat gij het mij zegt. *Hij is te lui, om te werken* = dat hij werke = hij is zoo lui, dat hij niet werkt. *Hij is stout genoeg, om er zich aan bloot te stellen* = dat hij er zich aan bloot stelle.

Ook bij de verkorte *gevolgaanwijzende* zinnen wordt wel de regel verwaarloosd, dat zij hun onderwerp met hunnen hoofdzin gemeen hebben, doch ook alleen dan, wanneer er geen twijfel kan bestaan omtrent de beteekenis der uitdrukking. Bijv.: *Zij is te goed, om zoo iets van haar te gelooven* = dan dat men zoo iets van haar gelooven kan = *Zij is zoo goed, dat men zoo iets niet van haar gelooven kan. Zijne gesprekken zijn te nietsbeduidend, om er lang naar te luisteren* = dan dat men er lang naar luisteren zou. Soms

ontbreekt daarenboven in den gevolgaanwijzenden zin het door *zoo* bepaalde bijvoegelijk naamwoord, waardoor zinnen ontstaan als de volgende: *'t Is een weêr, om er geen hond door te jagen* = 't Is een weêr, zoo onstuimig, dat men er geen hond door zou jagen. *'t Is een geraas, om er gek van te worden* = 't Is een geraas, zoo groot = 't Is zulk een geraas, dat men er gek van zou worden. *'t Is om nooit te vergeten* = Het is zoo erg, zoo vreeselijk, zoo smartelijk, (of iets dergelijks) dat men het nooit kan vergeten. *'t Was een kind om te stelen, dat poezel knaapje op 't satijnen kussen* = 't Was een kind, zoo lief, zoo schoon, dat men 't zou gestolen hebben, enz. TOLLENS schrijft in zijn heerlijk gedicht *De Sneeuw*:

*Wilt ge meer en meer verbazen,
Wapen u 't gezicht:
Volg die steken, tel die mazen;
't Is een rag, om weg te blazen,
En toch vol en digt.*

Dat is: 't Is een rag, zoo fijn, dat men 't weg zou blazen. En elders:

*Hoe zal mijt en schuur ze laden,
Al die garven, vol en zwaar!
't Is een zee, om door te waden!*

Dat is: 't Is zulk een zee (d. i. zulk eene groote menigte van garven), dat men er door waden moet *).

*) C. Loors spreekt in zijn *Oogstlied van Sint Jacob* van eene *koornzee* in 't volgende vers, dat wel der ontleding waard is:

Nu, nu met de armen,forsch gespierd,
Den vlegel boven 't hoofd gezwierd,
Dien beurtlings neêr doen komen
Op 't graan; elk kloek, elk even rad,
Omhoog, omlaag, den slag hervat:
Zoo moet de koornzee stroomen.

Ook bij andere dichters is de uitdrukking *koornzee* niet zeldzaam.

B. VERKORTING VAN DEN BIJVOEGELIJKEN EN DEN
BIJWOORDELIJKEN ZIN.

189. Het onderscheid tusschen den bijvoegelijken en den bijwoordelijken zin vervalt bij de verkorting: beide worden door een zelfstandig naamwoord, bijvoegelijk naamwoord of deelwoord met de noodige bepalingen vervangen. Een en dezelfde zin kan derhalve somtijds naar goedvinden als bijvoegelijke of bijwoordelijke zin verklaard worden. B. v.: *Belijders van eenen godsdienst, die de heiligste aandoeningen onzer menscheijkheid eerbiedigt, behoeven wij geene voorbeelden, geene bevelen*; dat is: *Wij, die belijders zijn*, enz.: bijvoegelijke zin, of: *daar wij belijders zijn*, enz.: bijwoordelijke zin. Over het algemeen echter laat zich ook in de verkorte gedaante de bijvoegelijke zin van den bijwoordelijken onderscheiden, zoo door zijne waarde, die openbaar wordt, zoodra men hem volledig maakt, als door de plaats, die hij in de rede inneemt. De bijvoegelijke zin, namelijk, staat uit den aard der zaak veelal onmiddellijk achter het zelfstandig naamwoord of voor-naamwoord, tot welks bepaling hij strekt: de bijwoordelijke zin staat zoo dicht mogelijk bij het werkwoord, of wel, nu eens aan het hoofd, dan weêr aan het einde van den geheelen hoofdzin. Dit zal duidelijk worden uit de volgende volzinnen:

Hij, grijs in kennis, jong in ijver, vast van ziel, En zeeman in het hart, staat zeilreef op de kiel.

Dat is: Hij, die grijs is in kennis, die jong is in ijver, die vast is van ziel, en die zeeman is in het hart, enz. *Nooit werd vreugde, tot dronkenschap opgevoerd, op zoo verschillende wijzen naar ieders aard vertoond*, dat is: *Nooit werd vreugde, die tot dronkenschap was opgevoerd*, enz.

Arme bloem, verbleekt van kleur!

Gistren trok uw balsemgeur

De oogen naar uw gouden verwen.

Dat is: Arme bloem, die verbleekt zijt van kleur!
enz. Zoo ook:

*De naakte grond alleen, in't hart verstaald en stijf,
Biedt hun een' rustplaats aan voor 't afgetobde lijf.*

*Europa zag, verbaasd, het rijzend wonder wassen, —
Het ongekend kleinood, verscholen in moerassen,
Uit wier en dras geweld.*

*Gelijk het vlugtend wild, ontkomen aan het veld,
Zoo reppen zij zich voort.*

*Zij roeijen nader, half verbijsterd, half verzonken
In droom en gissing; roepen, juichen, vreugdedronken.*

D. i.: Zij roeijen nader, terwijl zij half verbijsterd
zijn en terwijl zij half verzonken zijn in droom en
gissing; zij roepen, zij juichen, terwijl zij dronken
zijn van vreugde.

*Onzeker waar zij 't wenden,
Onwis van elke streek, en pad noch afstand wijs,
Vervoeren zij hun boot langs 't onafmeetbaar ijs.*

D. i.: Terwijl zij onzeker zijn, waar zij 't wenden;
terwijl zij onwis zijn van elke streek, en pad noch
afstand wijs (wetende), enz. *Voortnarend, rusteloos, stout en vurig, was alles wat hij in 't openbaar deed of sprak, geschikt om geestdrift te ontvlammen*, d. i.: daar hij voortvarend, rusteloos, stout en vurig was, enz. *Grondig bekend met alles wat het zeewezen aanging, wijdde DE WITT er al zijne zorgen aan*; d. i.: daar hij grondig bekend was met alles, enz. (Men had even goed kunnen

schrijven : DE WITT , grondig bekend , enz. , in welk geval de bijw. zin een bijvoeg. ware geworden.)

't Noodlot houdt de stalen spil :

't Keert die naar zijn blinden wil ,

Door geen reden te overtuigen .

D. i. : Daar het (het noodlot, namelijk) door geen reden te overtuigen is.

Niet zelden komt de verkorte bijwoordelijke zin, als tusschenzin, tusschen de deelen van den bijvoege-lijken zin te staan, van welken hij afhangt :

*Gelukkig boven peil, die, warsch van aardsche zorgen,
Des daags met ijver zwoegt en 's nachts verkwikkend rust.*

Wèl hem ,

Die, onbekend en vrij, in vaderlandsche luchten,

Op eigen bodem admt.

190. Alleen die *bijwoordelijke* zinnen zijn voor verkorting vatbaar, wier betrekking tot den hoofdzin zich gemakkelijk laat opmaken. Dit nu is bepaaldelijk het geval met de tijdbepalende zinnen. Daar nu sommige tijdbepalende voegwoorden (zoo als *daar*) als reden-gevende, of (zoo als *wanneer*) als voorwaardelijke ge-bezigd worden, zoo laten ook de *redengevende* en *ver-onderstellende* zinnen zich verkorten. Met de *toegevende* zinnen is dit dan vooral het geval, wanneer in den hoofdzin een der voegwoordelijke bijwoorden *echter, evenwel, toch, niettemin, nogtans* of dergelijke staat uitgedrukt; b. v. : *Geweldig verschrikt, nam hij ech-ter dadelijk een kloek besluit*, d. i. : Ofschoon geweldig verschrikt = ofschoon hij geweldig verschrikt was, enz. *Met het vorstelijk purper bekleed, vergat DAVID nog-tans de plaats niet, waar hij als knaap en jongeling de schapen zijns vaders had geweid*; d. i. : Hoewel hij met het vorstelijk purper bekleed was, enz.

*Omringd van al 't genot van 't leven ,
 Gevierd , bewierookt en gevleid ,
 Zoekt EMMA nogtans de eenzaamheid ,
 Om lucht aan 't hijgend hart te geven.*

D. i. : Ofschoon zij omringd is van al 't genot van 't leven, ofschoon zij gevierd, bewierookt en gevleid wordt, zoekt EMMA nogtans de eenzaamheid, enz. NAPOLEON wist en zag het, dat wij, door vreemd geweld beheerscht, nogtans geen vreemde zeden hadden aangenomen; d. i. : NAPOLEON wist en zag het, dat wij, ofschoon we door vreemd geweld beheerscht werden, enz. Ook zonder dat een bijwoord in den hoofdzin het bestaan van den verkorten toegeevenden zin ver-raadt, kan zulk een zin voorkomen. Blijft het voegwoord van den toegeevenden of voorwaardelijken volzin uitgedrukt, alsdan is hij niet verkort, maar *onvolledig*; b. v.: *Ofschoon arm, getroost ik mij toch geene laagheden*; d. i. : Ofschoon ik arm ben, enz. *De deugd, hoe wreed geschonden, hoe verdrukt, verheft zich weér*; d. i. : De deugd, hoe wreed ze zij geschonden, hoe verdrukt ze zij, enz.

*De verdienste te vereeren,
 Schoon overdekt met schaamle kleéren,
 Dit is het, dat men zelden ziet.*

D. i. : De verdienste te vereeren, schoon ze overdekt zij, enz. Zoo ook: *De nacht verdwijnt, schoon nog onwillig, loom van tred.*

*Het purper was te bleek om 't zwellend lijf te sieren,
 Tenzij gedoopt in bloed; te flauw de flonkervieren
 Des trotschen diadeems, tenzij van tranen nat:
 Zoo was des dwinglands aard, die op den zetel zat.*

D. i. : Het purper was te bleek om het zwellend lijf te sieren, tenzij het gedoopt ware in bloed; te

flaauw waren de flonkervieren des diadeems, tenzij ze nat waren van tranen: zoo was enz.

Voor al die toegeevende volzinnen zijn voor verkorting vatbaar, welke eene scheidende, met of verbonden zins-vereeninging uitmaken; b. v.: *De dood stort ons allen, voorbereid of onvorbereid, in het graf*; d. i.: hetzij wij voorbereid zijn of niet. Zoo ook in:

*Ja, kindren zijn we, dwaas en stout,
Ondeugend volkje, jong of oud.*

*En het vangt er ziel en zin,
Willig of onwillig, in.*

191. Bij de opnoeming der woorden, die den redengevenden bijwoordelijken zin met zijn' hoofdzin verbinden, is het voegwoordelijk bijwoord *alzo* onvermeld gebleven. B. v.: *Deze allen hebben de beloften niet verkregen, alzo God wat beters over ons voorzien had. Hij heeft getuigenis bekomen, dat hij rechtvaardig was, alzo God over zijne gaven getuigenis gaf.* Met deze redengevende zinnen komen sommige bijvoegelijke zinnen, die door het woordje *als* worden voorafgegaan, vrij wel in beteekenis overeen, hetgeen ons niet bevreemden kan, daar *als*, gelijk bekend is, uit *alzo* is ontstaan. B. v.: *Men vertrouwde het opperbevel over de vloot toe aan de Ruiters, als die (= alzo die, dewijl die, naardien die, enz.) reeds meermalen schitterende be- wijzen gegeven had van moed en beleid.* Niet zelden komt in deze redengevende zinnen de bijvoegelijke zin *) in verkorten vorm voor; b. v.: *De stedelijke Regenten benoemden een' rechtsgeleerde, die, als naauwkeurig bekend met de bestaande wetten, hun raad kon geven*; d. i. die, als naauwkeurig bekend zijnde = die, alzo

*) De bijvoegelijke zin is een verkorte; de redengevende echter, daar hij het voegwoord *als* (= *alzo*) vóór zich heeft, een onvolledige.

hij naauwkeurig bekend was, enz. *Omdat Tromp bovendien, als zeer Oranjegezind, niet bemind was bij de Staten, werd hij ter verantwoording geroepen*; d. i.: als zeer Oranjegezind zijnde = als die zeer Oranjegezind was = omdat die zeer Oranjegezind was, enz.

*Reeds heeft de meester, somtijds vroeg,
Een hunner, als hier ver genoeg,
Van uit ons midlen weggenomen.*

D. i. als hier ver genoeg zijnde = alzo die hier ver genoeg was. Laat men het wordeken *als* weg, dan veranderen de redengevende bijwoordelijke zinnen in bijvoegelijke.

192. Al naar dat de volledige afhankelijke zin een zelfstandig naamwoord, een bijvoegelijk naamwoord of een deelwoord van den volmaakten tijd, of een werkwoord als gezegde bevat, is de verkorte zin, daaruit ontstaan, van verschillenden aard.

193. Is het gezegde van den afhankelijken zin een *zelfstandig naamwoord*, zoo blijft, bij de verkorting, dit alleen met de daarbij behoorende bepalingen over, en er ontstaat die vorm des verkorten zins, welke den naam van *bijstelling* draagt. (I, bl. 62, n°. 52.) Alleen de *bijvoegelijke* zinnen met een zelfstandig naamwoord als gezegde laten zich op deze wijze verkorten; b. v.: *Hij, die de Vorst is van heil en leven, nam den mensch als broeder aan*; verkort: Hij, de Vorst van heil en leven, nam, enz. Wilde men den bijwoordelijken volzin: *Daar Hij de Vorst is van heil en leven*, op deze wijze verkorten, zoo zou hij tot eene *bepaling* worden, ingeleid door het woordje *als*, dat ook hier min of meer redengevende kracht verkrijgt; b. v.: *Als Vorst van heil en leven, nam hij*, enz. Zoo beteekent dan ook: *Gij zorgdet voor hem, als zijn voogd* zooveel

als : Gij zorgdet voor hem , als die zijn voogd waart = alzoo gij zijn voogd waart. (I , bl. 61 , n°. 51 ; II , bl. 56 , n°. 133 ; bl. 97 , n°. 166.) 't Mag over-
tollig geacht worden , daarover hier verder uit te wei-
den ; wij moeten alleen nog herinneren , dat zulke door
als ingeleide verkorte bijwoordelijke zinnen bij de ont-
leding als *bepalingen* worden beschouwd , en dat der-
halve nòch zij , nòch de *bijstellingen* tot volledige zinnen
hervormd behoeven te worden.

Bijwoordelijke zinnen als : *Toen hij nog mijn vriend was , gunde ik hem het genoeg* , of : *Als hij mijn vriend was , zou ik hem het genoeg gunnen* , zijn voor geene verkorting vatbaar. Vandaar dat de volgende verkorte zin : *Niet meer het slagtoffer van huichelarij en pries-
terhaat , zou hij zich bij herhaling aan hun oog ver-
toonen* , voor : *Wanneer hij niet meer het slagtoffer van
huichelarij en priesterhaat zou zijn , zou hij zich* , enz.
niet van hardheid is vrij te pleiten. In den volgen-
den volzin : *Barre rotsen en onmetelijke sneeuw- en
ijsvelden zijn schier het eenige , wat zich aan het oog
vertoont , hier en daar verlevendigd door beren , vossen
en andere pelsdieren , welke , op de jacht gedood ,
den mensch eene warme kleeding bezorgen* , zal men
op de jacht gedood moeten verklaren door : *nadat zij
op de jacht gedood zijn*.

194. Een bijvoegelijke tusschenzin , die met *hetgeen* aanvangt , kan zien op een' geheelen zin , b. v. : *Wij mogen vast-
stellen , hetgeen door de ondervinding duizendmaal gestaafd wordt , dat de betrekkingen ,
waarin de Voorzienigheid ons op aarde plaatst , met
onze vorming voor de eeuwigheid in het naauwste ver-
band staan* : hier ziet : *hetgeen door de ondervinding
duizendmaal gestaafd wordt* , op den inhoud van den
zelfstandigen voorwerpszin : *dat de betrekkingen , waarin*

enz. Evenzoo kan nu een zelfstandig naamwoord als *bijstelling* worden toegevoegd aan een begrip, dat door een' geheel, 't zij volledigen, 't zij verkorten zin, wordt uitgedrukt; b. v.: *Hij trouwde intusschen de dochter van Hertog Otto van Brunswijk, Elisabeth genaamd; eene echtverbintenis, die zijne betrekkingen in 't Rijk in verscheiden opzichte versterkte; d. i.: hetgeen eene echtverbintenis was, die enz., of: welke echtverbintenis zijne betrekkingen, enz. Het opperbevel werd gegeven aan Jacob van Wassenaar, Heer van Obdam, die, ofschoon hij vroeger nooit ter zee, maar wel, als kolonel der kavallerie, te land gediend had, na den dood van Tromp tot Luitenant-Admiraal was benoemd: eene aanstelling, die hij aan zijn moed en zijne rechtschapenheid, maar vooral ook aan zijne gehechtheid aan de Staatsgezinde partij te danken had; d. i.: welke aanstelling hij, enz. Door het graven van een kanaal tusschen Vlieland en Terschelling, waarlangs het water kon wegvloeijen, en door het aanleggen van breede dijken en zeeeringen — een werk, waarvoor aan de monniken van Luidingakerk groote lof toekomt — was het gelukt de Middellzee in voortreffelijk polderland te veranderen; d. i.: hetgeen een werk was, waarvoor, enz., of: voor welk werk aan de monniken, enz. Ter zee stond hertog Karel een onversaagd Vriesch bevelhebber ten dienst, die wegens zijne reusachtige gestalte en kracht den bijnaam had van lange of groote Pier; een man, vroeger zachtzinnig van inborst, maar die, tot de uiterste woede gebracht door de wreedheid, waarmede eene Hollandsche bende zijn huis verbrand, zijn goed geroofd, zijne vrouw en kinderen vermoord had, van toen af op de Zuiderzee alle schepen van den vijand wegroofde en uitmoordde, d. i.: welke man van toen*

af, enz. Soms kan het twijfelachtig zijn, vooral wanneer in den hoofdzin het zelfstandig naamwoord wordt aangetroffen, waarmede de verkorte bijvoegelijke zin aanvangt, of deze wel *op den geheelen zin* ziet. Ook heeft men dan niet meer aan eene bijstelling te denken, maar aan de woordfiguur, bekend onder den naam van *anadiplósis*. Bij voorbeeld: *Zoo leest men, dat de Vriezen in de noordelijkste gedeelten van ons vaderland woonden, waardoor dan ook het land, dat zich ter wederzijde van het meer Flevo uitstreckte, den naam van Vriesland kreeg: een naam, waaronder men dikwijls in die dagen, en nog lang daarna, zelfs de geheele kuststreek langs de Noordzee tot aan Vlaanderen verstond; d. i.: onder welken naam men dikwijls, enz. Holland, Zeeland en andere gewesten erkenden Maria wel als opvolgster, maar eischten tot loon van die hulde velerlei voorrechten, het groot Privilegie genoemd, waardoor het grafelijk gezag zeer veel beperkt werd: een privilegie, haar bijkans afgedwongen, daar zij in de stad Gend geheel in de magt der burgerij was, die zelfs onder hare oogen twee harer trouwste raadslieden deed onthoofden, d. i.: welk privilegie haar bijkans was afgedwongen, enz.* Hoe 't zij: 't zij men aan eene bijstelling, 't zij men aan eene *anadiplósis* te denken hebbe, men zal wèl doen, zoo men haar bij de ontleding tot een' volledigen zin vornt.

Voor al in de volgende versregelen toont zich de *anadiplósis* in hare ware kracht:

*Vaders hart is diep bevreest
 Voor de stormen, die u dreigen,
 Stormen, onze zeeën eigen.*

D. i.: Vaders hart is diep bevreest voor de stor-

men, die u dreigen, en aan onze zeeën eigen zijn, of, en welke stormen aan onze zeeën eigen zijn. *Die u dreigen* en *die aan onze zeeën eigen zijn* zijn hier eigenlijk twee nevensgeschikte bijvoegelijke volzinnen, door het voegwoord *en* verbonden, dat hier wegblijven kon door de herhaling van het zelfstandig naamwoord, tot welks bepaling beide zinnen dienen. Opmerking verdient ook de volgende zamengestelde volzin:

*Nog naauwlijks is de nacht vervlogen,
De nacht, waaruit wij 't hoofd verhoogen,
Het hoofd, te lang bedekt met hoon,
Of NASSAU draagt de koningskroon.*

Dat is: Nog naauwlijks is de nacht, waaruit wij 't hoofd verhoogen, dat te lang met hoon bedekt was, vervlogen, of NASSAU draagt de koningskroon.

195. Is het gezegde van den bijvoegelijken of bijwoordelijken afhankelijkten zin een *bijvoegelijk naamwoord* of een *deelwoord van den volmaakten tijd* (verleden deelwoord), zoo blijft bij de verkorting alleen dit bijvoegelijk naamwoord of deelwoord met de daarbij behoorende bepalingen over, en wel in onverbogen vorm. Over het algemeen zijn slechts die *bijvoegelijke zinnen*, wier *betrekkelijk voornaamwoord in den eersten naamval staat en op het onderwerp of op het zelfstandig naamwoord van 't gezegde van den hoofdzin betrekking heeft*, en slechts die *bijwoordelijke zinnen*, welke met den hoofdzin *hetzelfde onderwerp gemeen hebben*, geschikt om verkort te worden. Waar echter, èn wegens de plaatsing van zulk een' verkorten zin onmiddellijk of nagenoeg onmiddellijk achter het bepaalde zelfstandig naamwoord, èn wegens de beteekenis, geene misvatting mogelijk is, heeft het volstrekt geen bezwaar den verkorten zin aan te wenden, of *ter bepaling van een*

ander naamwoord dan het onderwerp, òf ter bepaling van een onderwerp, dat in eene onbepaalde wijs is vervat, òf ter bepaling van een zelfstandig naamwoord in een' verbogen naamval. Dit zal blijken uit de volgende voorbeelden: *Verdwenen zijn de luchtkasteelen, de droomerijen der bespiegeling, door geene wijze ervarenis bekrachtigd*; d. i. die door geene wijze ervarenis bekrachtigd zijn.

*'t Is dat bloempje, rein van fleur,
Argloos in 't bekoren;
't Is dat bloempje, zoet van geur,
Groen en onvernist van kleur,
Zonder valschen doren.*

Dat is: 't Is dat bloempje (van de Hoop), dat rein is van fleur, dat argloos is in 't bekoren; 't is dat bloempje, dat zoet is van geur, enz.

*Kom, gaan we, waar we, vrij van boeijen,
Door angst noch ongeduld bekneld,
Natuur in vollen gloor zien bloeijen.*

D. i.: terwijl we vrij zijn van boeijen en door angst noch ongeduld bekneld zijn. *Zonder schitterende bekwaamheden nogtans, enkel op de schouderen van anderen gedragen, of door een blind fortuin begunstigd, speelt men geen rol gelijk de zijne* (d. i. die van NAPOLEON I). D. i.: Men speelt nogtans geen rol gelijk de zijne, wanneer men zonder schitterende bekwaamheden is, enkel op de schouderen van anderen gedragen of door een blind fortuin begunstigd wordt.

*Levenslampje, dat mij leidt!
Flikker, door geen damp verschoten,
In uw eigen kring besloten,
Door geen hoogmoed uitgebreid.*

D. i. : terwijl gij door geen damp verschoten wordt ; in uw eigen kring besloten blijft en door geen hoogmoed uitgebreid wordt. — *Verwijderd van het ouderlijk huis, of boven de ouderlijke tucht verheven en aan ons zelve overgelaten, stonden de beide wegen voor ons open ; d. i. : daar wij verwijderd waren van, enz. Het valt moeilijk, aan een' rijken disch gezeten, aan het schamele spinnewiel der armoede te denken ; d. i. : Het valt moeilijk, wanneer men aan een rijken disch is gezeten, dat men aan het schamele spinnewiel der armoede denkt. De zee opende reeds hare kaken, om het erf, aan haar ontwoekerd, weder in te zwelgen ; d. i. opdat zij het erf, dat haar ontwoekerd was, weder inzwelgen mogt.*

Ja, tienmaal sterker, dappre Gal!

Zij 't leger, dat gij op deedt dagen :

*Het kwam vergeefs den vijfhoek vragen,
Verweerd door tienmaal kleiner tal.*

D. i. den vijfhoek, die verweerd werd door tienmaal kleiner tal.

Toen greep hij 't roer, verwrikt in 't slingren,

En ankerde aan 't herwonnen strand.

d' Ontblaârden tuin, te dor verschoten,

Versiert hij met verjongde loten,

Gedrenkt, gemest met Spanjes bloed.

Dat is: Toen greep hij (Nassau) het roer, dat verwrikt was in 't slingeren, enz. Hij versiert met verjongde loten, die gedrenkt en gemest zijn met Spanjes bloed, den ontblaârden tuin, die te dor verschoten was.

Met vaster wortlend zielsvermogen

Blinkt Neêrland stouter de aarde in de oogen,

*Gedost in nieuw ontloken jeugd;
Zij snelt, met steiler vaart gestegen,
Het standpunt van haar luister tegen,
Ontleend aan eigen deugd en moed.*

D. i.: *Neerland, dat gedost is in nieuw ontloken jeugd, blinkt stouter de aarde, enz., of: Neerland blinkt stouter, enz., daar het gedost is in nieuw ontloken jeugd; zij (Neerland) snelt, terwijl zij met steiler vaart gestegen is, het standpunt (S. n.) tegen van haar luister, dat ontleend is aan eigen deugd en moed. Het is alsof hij gaarne zijne blikken liet rusten op jeugdige aangezichten, nog niet misvormd door de trekken der Farizeeuwsche huichelarij, d. i. die nog niet misvormd waren, enz. Vol van dezen waan, roept Jezus hen tot zich; d. i.: Jezus roept hen, die vol waren van dezen waan, tot zich. Cijnsbaar aan vreemden, en geperst onder het ijzeren juk der Romeinen, was de komst van den Messias het laatste plechtanker van der Joden hoop; d. i.: De komst van den Messias was het laatste plechtanker van de hoop der Joden, die cijnsbaar waren aan vreemden, enz.*

*Verguisd, gemarteld, leéggzogen,
Als ontuig nog in 't slijk bespogen,
Door wormen nog in 't wee bespot;
Geknaagd, verteerd, verscheurd inwendig...
Zoo koost ge ons, boven peil ellendig,
Ten proefstuk van Uw magt, o God!*

D. i.: *Ge koost ten proefstuk van Uw magt, o God! ons, die boven peil ellendig waren, die verguisd waren, enz.*

Zit ginds, met tabbert of met stoel,

*Geen linksche kinkel, wel bekeken,
Als leerling op zijn eerste school?*

In dezen volzin staat het verleden deelwoord *wel bekeken* in plaats van den verkorten veronderstellenden tusschenzin *indien* of *als men de zaak wel bekijkt*; d. i. als men ze uit het ware oogpunt beschouwt.

196. Waar in den hoofdzin twee of meer naamwoorden voorkomen, kan de verkorte afhankelijke zin slechts tot dát naamwoord in verband staan, hetwelk den rang van onderwerp bekleedt; b. v.: *Geweldig met de zaak verlegen, gaf ik hem een ongepast antwoord*; d. i.: *Daar ik geweldig met de zaak verlegen was*, enz. — *Al zijn geld verloren hebbende, gaf ik hem eenige guldens te leen*, beduidt dus: *Daar ik* (en niet: daar hij) *al zijn geld verloren had, gaf ik*, enz. -- Onberispelijk zegt men dus: *Al zijn geld verloren hebbende, was hij buiten staat mij te betalen*; d. i.: *daar hij al zijn geld verloren had, was hij*, enz.
197. Een afhankelijke zin, in welken eene bijwoordelijke uitdrukking voorkomt, *bestaande uit een zelfstandig naamwoord in een' verbogen naamval*, of *uit een zelfstandig naamwoord, dat door een voorzetsel wordt voorafgegaan*, en welke uitdrukking de waarde heeft van een bijvoegelijk naamwoord, kan insgelijks verkort worden; b. v.: *Mijn broeder, sinds lang van zins* (voornemens, van voornemen, van plan), *zijne zaken uit te breiden, heeft eindelijk de noodige maatregelen genomen*; d. i.: *die sinds lang van zins was*, enz. *Op het punt van uit te gaan, ontmoette ik hem*; d. i.: *Toen ik op het punt was*, enz.
198. Is het gezegde van den afhankelijken zin een *werkwoord in een' eenvoudigen bedrijvenden vorm*, zoo wordt het in zijne verkorte gedaante door het tegenwoordig deelwoord van dit werkwoord vervangen. B. v.: *Ge-*

vaar duchtende, pakte hij zich weg; d. i.: daar hij gevaar duchtte, enz. Dit in aanmerking nemende, heb ik er vrede mee; d. i.: Wanneer ik dit in aanmerking neem, enz. Hij sloeg zich voor Jeruzalem neder, de overgave van dien koninklijken zetel eischende, en de stad, zoo zij zich verdedigde, met de vreeselijkste verwoesting bedreigende; d. i.: terwijl hij de overgave van dien koninklijken zetel eischte en de stad met de vreeselijkste verwoesting bedreigde, zoo zij, enz.

*Het hulpzaam harte zwelt en jaagt,
Als 't, weenende in zijn vreugd, den traan der smarte vaagt
Van de ingegroefde wang.*

D. i.: terwijl het weent in zijne vreugd.

*Toen de achtbre priester hand en oogen,
Eerbiedig biddend, opwaarts sloeg.*

D. i.: daar of terwijl hij eerbiedig bad.

*En zij joeg, door niets verbeden,
Uit den hemel 't naar beneden,
Waar het, kermende in zijn nood,
Bad om schuilplaats en om brood.*

*Hier, achter die arduinen wanden,
Dat bloemschakeersel, rijk en schoon,
Wringt, blozende om zijn' diepen hoon,
Een vader zich misschien de handen.*

*De droeve moeder, krank van rouwe,
Bidt, handen wringend, uitkomst af.*

*Schittrend in de morgenstralen,
Kracht- en luistervol,
Stond ze op heuveln en langs dalen
In een spierwit kleed te pralen,
Louter dons en wol.*

*Hulpeloos in bangen nood,
Aangegrijnsd door moord en dood,
Lag op strand en zeewier zuchtend
Israël, zijn klaaglied luchtend.*

*'t Is Alpíns stem, de zoon van het lied,
Den dood van een' brave betreurend.*

*Zijn watren drenken de oude zoomen,
En 't landvolk, spelende aan zijn' vloed,
Brengt vader Rijn den lentegroet.*

*En, kletterend in verder oord,
Werd hoef en hoorn reeds flaauw gehoord.*

199. Ook hier kan de verkorte zin veelal zonder bezwaar worden aangewend ter bepaling van een zelfstandig naamwoord, dat in een' verbogen naamval staat: *Men reikt zich, zelf verbaasd om de uitgebrande woede, De handen, rookend klam van uitgegoten bloede*; d. i.: *Men reikt zich, terwijl men zelf verbaasd is om de uitgebrande woede, de handen, die rookend klam zijn, enz.*

*Ik heb de schuit bereikt, reeds zwalpende uit de sloot,
En hoosde er 't water uit en scheepde bed en brood.*

D. i.: de schuit, die reeds zwalpte uit de sloot.

200. De verkorte zinnen, die ontstaan uit een' afhankelijk zinn met het werkwoord *zijn* (in den zin van *zich bevinden*) en *hebben* (in den zin van *bezitten*) komen soms in onvolledigen vorm voor, wijl het deelwoord *zijnde* of *hebbende* weggelaten wordt. B. v.: *Hebt gij, eerst sedert weinige dagen op school (zijnde), reeds straf verdiend?* d. i.: hoezeer gij eerst sedert weinige dagen op school zijt = u daar bevindt. *Aan het hoofd van een talrijk en geoefend leger (zijnde), viel het hem ligt, veroveringen te maken*; d. i.: daar hij aan 't hoofd van een talrijk en geoefend leger

was, enz. *'k Verlaat u, dierbre sponde, Den boezem opgescheurd* (hebbende) *met de allerwreedste wonde; d. i.:* terwijl ik een' opgescheurden boezem heb. *Hij ploft, den rug doorpriemd van pijlen, neêr in 't vlugten. De middag kwam, in rouw gehuld, Den schoot met rampen opgevuld. Daar stond hij, met zijn schild gedekt, Uit zwaar metaal gesmeed, Den sabel boven 't hoofd gestrekt, Als tot den kamp gereed. Hij snelt toe, den degen in de vuist. Den dood in 't hart, verliet ik haar. Hij zingt, den beker in de hand. Zoo ging het voort, berg op en af, Den spriet geveld en 't roer geladen. Uw moeder, doodsbleek als een lijk, Haar beide kinderen aan de handen, Toog achter mij door slib en slijk. Na dagen dolens door de streken, De wangen bleek en de oogen nat, Toog weêr de rowwsleep naar de stad. Lans geveld en vaan in top, Daagde Egyptes krijgsmagt op. Hij hijscht en palmt zich naar den top, De knieën schrijlings om den mast.*

Daar *met* in onze taal zooveel als *hebbende* beteekent, laten deze onvolledige verkorte zinnen zich ook vervangen door eene bijwoordelijke bepaling, bestaande in een zelfstandig naamwoord, voorafgegaan door *met*, b. v. : *Daar stond hij met den sabel boven 't hoofd gestrekt. Uw moeder was achter mij, met hare beide kinderen aan de handen. Egyptes krijgsmagt daagde op met de lans geveld en de vaan in top, of, met geveldde lans en de vaan in top. Zoo ging het voort, berg op en af, met den spriet geveld en het roer geladen, of, met gevelden spriet en geladen roer.*

201. Gelijk men zegt: *Zij kwamen allen, uitgenomen mijn' broeder*, zoo kan men ook zeggen: *Wij waren met ons tien, de kinderen niet medegerekend.* De eerste volzin beteekent: *Zij kwamen allen, met uitneming*

(uitzondering) *van mijn' broeder*, of: *wanneer men mijn' broeder uitneemt* (uitzondert). *Wij waren met ons tienen, zonder mederekening van de kinderen, of: wanneer men de kinderen niet mederekent.* Men ziet hieruit, dat dergelijke uitdrukkingen, waarin deelwoorden voorkomen, die eenigermate de kracht van voorzetsels bezitten, als verkorte volzinnen moeten beschouwd worden, zij het dan ook niet te ontkennen, dat ze op eene ongeoorloofde wijze verkort zijn. *Toegegeven, dat gij gelijk hebt* zal dan, onverkort, luiden: *Het zij toegegeven, dat gij gelijk hebt.* *Gesteld, dat hij niet kan, wat dan te doen?* = *Er zij of worde gesteld*, enz. *Dit alles in aanmerking genomen, is het niet te duur* = *Dit alles in aanmerking genomen zijnde of wordende* = *Wanneer men dit alles in aanmerking neemt*, of: *Wanneer dit alles in aanmerking genomen wordt*, enz. *Daargelaten de bedoeling des sprekers, zoo zijn zijne uitdrukkingen eenigszins aan bedenking onderhevig* = *Wanneer men de bedoelingen des sprekers daarlaat*, enz.

V. DE VOLSTREKT ONVOLLEDIGE ZAMEN- GESTELDE ZIN.

202. De zamengestelde zin kan onvolledig zijn, zoowel wanneer hij uit twee nevenschikte zinnen, als wanneer hij uit een' hoofdzin en een' afhankelijken of ondergeschikten zin bestaat.

1°. De eerste der beide nevenschikte zinnen is onvolledig, in dier voege, dat het gezegde wegvalt en alleen het onderwerp overblijft, als: *Nog een oogenblik — en hij was dood*; d. i.: *Nog een oogenblik verliep*, enz. *Nog ééne schrede, en hij ligt in den afgrond*; d. i.: *Nog ééne schrede worde door hem gedaan*, enz. *) *Een wenk van u, en ik gehoorzaam*; d. i.: *Een wenk van u is er slechts noodig, en ik gehoorzaam. Een onbedacht woord, en hij was verloren.*

*Eén polsslag nog, en alles spiijt
En spat van een en slaat aan stukken.*

2°. In den eersten zin blijven onderwerp en gezegde beide weg, en slechts eene bepaling blijft over: *Welhaast, en 'k ben bevrijd van smart en tegenspoed!*

*) Men kan deze volzinnen ook op eene andere wijze volledig maken, aldus b. v.: *Nog een oogenblik duurde het — en hij was dood. Nog ééne schrede doet hij (of: doe hij) — en hij ligt in den afgrond*, doch dan is blijkbaar van den onvolledigen volzin niet het onderwerp, maar slechts eene bepaling overgebleven. (Zie II, no. 78, dat in dezen zin moet verbeterd worden.) Wij moeten hierbij nog doen opmerken, dat in den eersten volzin *een oogenblik* dan alleen eene bepaling is, wanneer *het* op eene bepaalde zaak ziet, b. v.: *het lijden, het sterven*, of iets dergelijks.

*Nog éénen dag, nog éénen nacht,
En vreeslijk zal hen 't rot bespringen
Met wapentuig en overmagt.*

Soms is dit het geval met den tweeden der nevenge-
schikte zinnen, die dan voor eene *aposiopésis* *) is te
houden, als :

*Ginds is een schalm alreeds ten halve doorgesleten,
En, schoot nog eens een scherper zaagtand in die kerf,
Misschien....*

Aanm. De nevengechikte zinnen kunnen alle on-
volledig zijn, terwijl het nevenschikkend voegwoord
niet uitgedrukt is :

*Kom, lieve! kom! de knie ter aard' gebogen,
Den blik omhoog, de zinnen boven 't stof!*

*Nu de ketenen afgerukt, het zwaard uit de scheede,
den bezem op den mast, de hand aan den broeder, en
bovenal het hart aan den Vorst!*

Deze en soortgelijke nevengechikte zinnen vormen
echter geen' zamengestelden zin.

203. Bestaat de zamengestelde zin uit een' hoofdzin en een'
ondergeschikten zin, dan kan of de hoofdzin, of de
afhankelijke zin onvolledig zijn. De volgende volzin-
nen hebben alle een' onvolledigen hoofdzin: *Jammer,
dat ik te laat ben gekomen*; voor: *Het is jammer, dat*
enz. *Een schelm, die er kwaad van denkt*; d. i.:
Een schelm is hij, die enz. *Gelukkig het land, dat op
echte geleerdheid en hoogere geestbeschaving welverdien-*
den prijs stelt. Geen handdruk, die uw pols doet jagen.

*Geen kiel, die, over bank en klippen,
Het ondiep door, in zee kon glijpen.*

*) De plotselinge afbreking der rede vormt de woordfiguur, welke
den naam van *aposiopésis* draagt.

*Gelukkig , die het eerst van allen
Door 't eerst getogen zwaard mogt vallen.*

*Vergeefs , dat feesten en festijnen
Haar lokkend nooden tot hun praal.*

*Maar vruchtloos , hem den strik te zetten :
De leeuw verwacht zich in geen netten.*

*Geen grijsaard , van der jeugd gehuisvest langs den dijk ,
Wien van een zondvloed heugt , aan zulk een' vloed gelijk.*

*Verkrop dan , Brit ! uw wrok geduldig ;
Leer krimpen , eer u 't zwellen rouw' ;
Gelukkig , schoon de schandstraf schuldig ,
Zoo thans verachting ze u onthou'.*

*Vergeefs gekapt en uitgesmeten ,
En lek gestopt en droog gepompt :
Geen prooi , die aan den klaauw ontkomt.*

*Maar God heeft ons door menschen verlost , en
daarom , waar ik mij tot de linkerzijde heenwend , en
aan het voorleden gedenk , geen beter opschrift dan dit :
"de rechtvaardige zal in eeuwige gedachtenis zijn."*

In de volgende zinnen treft men onvolledige voorwerpszinnen *) aan :

*"Op!" klonk de kreet langs kaai en strand ,
De wapenkreet van 't kloek Enkhuizen.*

"Moed , Klara !" (riep hij) "moed !"

204. In de veronderstellende , voorwaardelijke en toegevende ondergeschikte bijwoordelijke zinnen kunnen het onderwerp en het gezegde of een deel van 't gezegde ont-

*) Aangehaalde woorden of volzinnen kunnen alleen in zeer ruimen zin tot de voorwerpszinnen gerekend worden : ze behooren eigenlijk evenmin tot de onderschikkende als tot de nevenschikkende zinsverbinding.

breken: *Ik waarschuw u, indien maar niet te vergeefs;*
 d. i.: *indien ik u maar niet te vergeefs waarschuw,*
 of: *indien het maar niet te vergeefs zij.* *Ofschoon*
nog jong, of: hoe jong ook, toch handelde hij ver-
standig; d. i.: Ofschoon hij nog jong was, hoe jong
hij ook ware, toch enz. Ik verlang nog een stukje,
mits niet te groot; d. i.: mits dat het niet te groot
zij. Ik zal, zoo mogelijk, komen; d. i.: ik zal, zoo
het mogelijk is, komen. Hij zal wel gereed zijn; zoo
niet, dan zullen wij het alleen doen; d. i.: zoo hij
niet gereed is, enz.

Waan niet, vader! denk niet, moeder!
Dat al uw liefde en al uw trouw
Den zwakken voet bestieren zou,
Tenzij gesteund door hooger hoeder.

D. i.: tenzij die gesteund worde door hooger hoeder.
 (Zie ook n°. 190.)

205. Dat de tegenwoordige deelwoorden *zijnde* en *hebbende* dikwijls in den afhankelijken volzin gemist worden, hebben we hiervoren gezien (n°. 200). Verder zijn soms beide, de hoofd- en de ondergeschikte zin, onvolledig, wat vooral in spreekwoorden en spreekwoordelijke zegswijzen plaats vindt, zoo als: *Beter laat, dan nooit. Beter benijd, dan beschreid. Hoe langer, hoe liever. Eind goed, alles goed. Zoo gezegd, zoo gedaan. Zoo gewonnen, zoo geronnen. Vroeg heer, vroeg knecht. Goed verloren, niets verloren; moed verloren, half verloren; eer verloren, alles verloren. Oost, west, t'huis best. Geen tijding, goede tijding. Zooveel hoofden, zooveel zinnen.*
206. De afhankelijke zin staat soms alleen, terwijl de hoofdzin er bij gedacht wordt. Zulk eene wijze van spreken getuigt van ongeduld of levendige bezorgdheid. In

verzen vooral ontbreekt niet zelden de hoofdzin, die den aangehaalden voorwerpszin gewoonlijk voorafgaat. Bij voorb.: *Als hij maar komt. Als hij maar niet verdronken is. Indien het eens niet gelukte. Jongen! jongen! als gij 't eens wist.*

*Meisje, meisje! dat ge 't wist
Wat ik heimlijk moest verduren,
Hoeveel trage, kruipende uren
Ik uw toespraak heb gemist!*

*De schrijver stond versuft van schrik:
„Ik ben het!” (riep hij luidkeels) „nik!”
Maar poort noch venster ging weér open;
Men liet hem schreeuwen, lachte en zweeg,
En — of hij elders herberg kreeg?*

*Hij keert en buigt zich voor zijn' heer,
En acht zijn' last voldaan;
Maar naauwlijks ziet de graaf hem weér,
Of blikt hem roerloos aan.
„Ellendige! van waar? van waar? —
„Van de ijzerhut: terstond van daar.”*

*Op Dionijs, den dwingeland,
Schoot Moros toe, den dolk geheven;
Daar hield de lijfwacht hem omgeven.
„Wat wil dat moordtuig in uw hand?”
Riep Dionijs, de dwingeland.
„Dat wilde ik u in 't harte boren.” —
„Zoo zij de kruisdood u beschoren!”*

*Och, moest ge eens, rijken, zoo keurig gekleed,
Zoo kostbaar gevoed, onze ellenden ervaren;
Des winters zoo naakt en des zomers bezweet,
Gaan beedlen langs straat om een dronk en een beet!....*

*Och, wie zijn tent hier op mogt slaan,
Hier mijmren bleef bij 't licht der maan,
Bij 't kabblen van den vliet!....*

Een enkel maal ontbreekt de afhankelijke volzin geheel, die er ook dan ligt bij gedacht wordt:

Wie zal den vogel, die een wijkplaats zoekt, verjagen?

*Hem had een tijgerin gedragen,
Hem had een wreede wolf gevoed!*

Wij zijn 't niet waardig, neen, o neen!

Dat Gij ons voor Uwe oogen

*Zoudt gedooogen; doch waar, o God! dan heen? *)*

Waarheen met zooveel zonden?

In het eerste vers ontbreekt voor het *dat*, hetwelk den voorwerpszin inleidt, de hoofdzin: *Ik wenschte* of een dergelijke. Soms neemt dit *dat* min of meer de beteekenis aan van *als*, *indien* of *zoo*: in dat geval kan men er een' hoofdzin bij denken, die met *hoe* aanvangt.

In het tweede vers ontbreekt in den vijfden regel de hoofdzin: *gij vraagt* of *vraagt gij*, *begeert gij nu te weten*, enz.

In het derde vers wordt voor den vijfden regel de hoofdzin: *de graaf zegt*, *schreeuwt*, *roept*, *vraagt*, enz., en voor den zesden de hoofdzin: *FRIDOLIJN antwoordt* of iets dergelijks gemist.

In het vierde vers ontbreken, op gelijke wijze, de hoofdzinnen vóór den zesden en zevenden regel. (In dit vers en het voorgaande dient de gedachtenstreep om aan te duiden, dat hetgeen er op volgt door een' ander' persoon is gesproken.) †)

*) Neemt men aan, dat het wordeken *dan* den weggelaten zin ver-
tegenwoordigt, dan bestaat er natuurlijk geene ellipse.

†) Zie de noot bl. 54.

In het vijfde vers is de hoofdzin weggelaten: *Hoe smartelijk zou u dit vallen of een dergelijke.*

Op gelijke wijze wordt in het zesde vers de hoofdzin: *Hoe gelukkig zou hij zijn* of een soortgelijke gemist.

In den tweeden en derden regel van het zevende vers missen wij na *Hem* dezen bijvoegelijken afhankelijken zin: *die den vogel zou kunnen verjagen, die eene wijkplaats zoekt.*

In den tweeden der nevenschikte zinnen van het achtste voorbeeld ontbreekt na *doch* deze bijwoordelijke zin: *indien Gij ons voor Uwe oogen niet gedooft.*

207. Tot de onvolledige zamengestelde zinnen kunnen ook sommige *wenschende* en *twijfelachtige* zinnen gebracht worden, en wel de zoodanige, die ontstaan zijn, door bij een' vooronderstellenden zin een' voorwaardelijken, of bij een' voorwaardelijken zin een' vooronderstellenden te verzwijgen. Zoo zijn de wenschende volzinnen: *Ware hij rijk! Of hij rijk ware!* en dergelijke eigenlijk bijwoordelijke vooronderstellende zinnen, afhangende van een' verzwegen voorwaardelijken hoofdzin. In volledigen vorm zou de zin b. v. aldus luiden: *Indien hij rijk ware, zoo zoude mijn wensch vervuld zijn.*

Zoo zal ook de *twijfelachtige* zin: *Ik weet wel, wat ik dede of doen zou* eerst dan volledig zijn, zoo hij gevolgd wordt door zijn verzwegen vooronderstellenden ondergeschikten zin; b. v.: *Ik weet wel, wat ik doen zoude, zoo (indien, wanneer, als) ik in uwe plaats ware, als het mijne zaak ware, of iets dergelijks. Hij zou wel betaald hebben; namelijk: indien men hem er toe aangepord had.* Soms heeft eene bepaling, in den voorwaardelijken zin vervat, de waarde van een' vooronderstellenden zin; b. v.: *In uwe plaats zoude ik anders gehandeld hebben; d. i.: Indien ik in uwe plaats, in uw geval geweest ware, zoude ik, enz.*

208. Niet zelden gebeurt het, dat in het zinverband een lid overgeslagen wordt. Wanneer men b. v. zegt: *Wanneer ik het wel bedenk, heeft zich de zaak nog anders toegedragen*, dan ontbreekt tusschen de beide zinnen de hoofdzin: *kan ik verzekeren, herinner ik mij*, of een dergelijke, waaraan zich dan: *heeft zich de zaak nog anders toegedragen*, in den vorm van een' afhankelijk zinn zou aansluiten: *Wanneer ik het wel bedenk, kan ik verzekeren, dat de zaak zich nog anders heeft toegedragen. Nu, als ik het dan zeggen moet: Hij heeft uw' broeder vermoord; d. i.: zoo verklaar ik, dat hij uw' broeder heeft vermoord.*

VOORBEELDEN.

Bij de ontleding worden de verkorte volzinnen tot onverkorte herleid en de onvolledige tot volledige gevormd, terwijl natuurlijk bij de nadere ontleding, die we thans gerust aan den lezer mogen overlaten, alleen de onverkorte en volledige vorm in aanmerking komen.

Hoe goed en hoe lieflijk is het voor broeders, zamen te wonen — Zameng. volzin, bestaande uit een' hoofdzin en een' verkorten ondergeschikten of afhankelijken zelfstandigen zin.

Hoe goed en hoe lieflijk is het voor broeders — Bep. bev. stell. enk. hoedanigheidszin, de hoofdzin, waarin *het* de aankondiger is van den verkorten onderwerpszin.

Zamen te wonen — Bep. bev. stell. enk. bedr. ondergeschikte verkorte onderwerpszin, in onverkorten vorm luidende: *dat zij zamen wonen.*

Hij beval hem, toe te zien — Zam. volzin, bestaande uit een' hoofdzin en een' verkorten ondergeschikten zelfstandigen zin.

Hij beval hem — Bep. bev. stell. enk. bedr. hoofdzin.

Toe te zien — Onbep. bev. stell. enk. bedr. verkorte voorwerpszin, in onverkorten vorm luidende: *dat hij toezage* of *dat hij zoude toezien.*

Gij vraagt immers niet, hoe God een menschdom scheppen kon, 't welk hij wist, wederom te moeten verdelgen *) — Zameng.

*) Bij hetgeen we op bladz. 20 schreven ter verklaring van het ontstaan van dit soort van zinnen, kunnen we hier nog voegen, dat o. i. de Fransche taal, waarin dergelijke constructies niet zelden aangetroffen worden, ook ruimschoots het hare heeft toegebracht, om dergelijke zinnen bij ons ingang te doen vinden. Een paar voorb. aan het eerste Fransche boek het beste ontleend, mogen hier volgen: *Les petits, qu'ils avaient eu tant de peine à élever. Voici une lettre que l'on a bien recommandé de vous remettre à votre arrivée. Je suis écroué pour une somme de 740 francs, qu'il m'est impossible de réaliser. Un enchaînement de malheurs, que je me flatte de n'avoir point*

volzin, bestaande uit een' enkelv. hoofdzin en een' ondergeschikten zamengest. zelfstandig gebruikten bijv. zin.

Gij vraagt immers niet — Bep. ontk. stell. enk. bedr. hoofdzin, met de kracht van een' vragenden volzin.

Hoe God, enz. — Zamengest. voorwerpszin, bestaande uit den hoofdzin: *Hoe God een menschdom scheppen kon* en den zameng. ondergesch. bijv. zin: *'t welk hij wist, wederom te moeten verdelgen*, die strekt ter bepaling van het voorwerp *menschdom* van den hoofdzin. In dezen zam. bijv. zin is weder *'t welk hij wist* de hoofdzin en *weder te moeten verdelgen* de ondergeschikte voorwerpszin.

Hoe God een menschdom scheppen kon — Bep. bev. stell. enk. bedr. volzin, ondergeschikte zin van den 1sten graad.

(aangaande) *'t Welk hij wist* — Bep. bev. stell. enk. bedr. volz., ondergeschikte zin van den 2^{den} graad.

Weder te moeten verdelgen — Bep. bev. stell. enkelv. verkorte bedr. voorwerpszin, ondergeschikte zin van den 3^{den} graad, die in onverkorten vorm luiden zou: *dat Hij het weder moest (zou moeten) verdelgen*.

Gelukkig boven peil, die, warsch van aardsche zorgen, Des daags met ijver zwoegt en 's nachts verkwikkend rust — Zamengest. volzin, bestaande uit een' onvoll. enk. hoofdzin en twee ondergeschikte zinnen, waarvan de eene een verkorte lijwoordelijke, de andere een samengetrokken bijvoeg. is.

Gelukkig boven peil — Bep. bev. stell. enk. onvoll. hoedanig-

mérités, ont anéanti mon commerce. Disposez de votre ferme en faveur de ceux que vous connaissez en avoir le plus besoin. Etc. Ook in het Engelsch vindt men dergelijke volzinnen; b. v.: *I published some tracts upon the subject myself, which, as they never sold, I have the consolation of thinking are read only by the happy Few. (Vicar of Wakefield). He made a leader of the very man, whom, an hour before, he had thought it a disgrace to consider even as a companion in misfortune.*

heidszin, die, volledig, luiden zou: *Hij is gelukkig boven peil.*

Die des daags met ijver zwoegt en 's nachts verkwikkend rust — Zamengetr. volzin, bestaande uit twee enkelvoudige nevenschikte zinnen, die zuiver aaneenschakelend met elkander verbonden zijn, terwijl de zamentrekking bewerkt wordt door 't gemeenschappelijk onderwerp *die*.

Warsch van aardsche zorgen — Bep. bev. stell. enk. verkorte tijdbepalende hoedanigheidszin, die, onverkort, luiden zou: *terwijl hij warsch is van aardsche zorgen.*

Die des daags met ijver zwoegt — Bep. bev. stell. enk. bijv. bedr. volzin.

Die des nachts verkwikkend rust — Als boven.

*Om Gods grootheid af te malen
Aan 't verbaasd gezigt,
Tintlen, gouden zon! uw stralen,
Gloeit uw vonklend licht.*

Zamengest. volzin, bestaande uit een' zameng. hoofdz. en een' ondergesch. verkorten bijw. zin.

Gouden zon! uw stralen tintlen, uw vonklend licht gloeit — Zamengest. hoofdzin, bestaande uit twee nevensch. enkelv., die door het voegwoord *en*, dat echter weggelaten is, zuiver aaneenschakelend verbonden zijn.

Uw stralen tintlen — } Bep. bev. stell. bedr. enk. volz.
Uw vonklend licht gloeit — }

Om Gods grootheid af te malen aan 't verbaasd gezigt — Bep. bev. stell. bedr. ondergeschikte doelaanwijzende zin, die in onverkorten vorm luiden zou: *opdat zij (uw stralen en uw vonklend licht) Gods grootheid afmalen zouden aan 't verbaasd gezigt.*

O P G A V E N.

Het betaamt den leerling, bescheiden te wezen — Ik kan u niet toestaan, heden middag uit te gaan — Hij, de steun en het sieraad der inrichting, is gestorven — Jong en sterk, liet hij niet licht iets aan een ander over — Ouder geworden, zult gij beter beseffen, kinderen! wat gij uwen ouders te danken hebt — Wij behoeven dat werk niet te verrichten — Uw broeder had nog veel te arbeiden — Hij hoede zich, u te beleedigen — De Koning verwaardigde zich, mij de hand te drukken — Zij ontzagen zich niet, u te lasteren — Zij zeiden: waartoe het zwaard te ontblooten? — Hij weet niet, wat te zeggen — Zij dacht dezen zomer naar Duitschland te gaan — Wij gelooven, dat er een God is — Ik denk te komen — Mij dunkt, dat hij gelukkig is — Men wist, dat hij een dief was — Zij wisten te geven en te nemen — Zij hebben tijd en gelegenheid om te arbeiden — Nu volgt de niet minder moeilijke zorg, van het hulpeloos wicht te voeden, te koesteren, op te kweken, te bewaken — Zij hadden lust om te dansen — Ik ben verlangend om iets van hem te hooren — Die geschiedenis is bezwaarlijk te gelooven — Het is gevaarlijk, dat pad te bewandelen — Ik streef er naar, om u te evenaren — Hij heeft er geen' moed toe, om de zaak op zich te nemen — 't Behaag u, Heer! naar mijn gebed, geschrei en goede zaak te hooren — Het is den mensch niet goed, alleen te zijn — Het valt een' vorst zoo gemakkelijk, bijval en toejuiching te vinden — U te behagen, was zijn hoogste wensch — Het is niet edel, slechts aan zich zelven te denken — Het doet het hart (3n.) goed, een oud vriend weder te zien — Hoe goed en hoe liefelijk is het voor broeders, zamen te wonen — Het is der kinderen pligt, hunne ouders te eeren — Het is zaliger te geven, dan te ontvangen — Kwaad met goed te vergelden is edel — Hij wenschte, toegelaten te worden — Zij meenen, genoeg gezegd te hebben — Wat noopte u, aldus te handelen? — De veldheer beval de brug af te breken — Zij verzocht hem, zich naar de gebruiken des lands te schikken — Ik beken, den brandbrief geschreven te hebben — Zij hoopt, dat uur te mogen beleven — 't Is eene stelling, die het vergeefsche moeite ware te bewijzen — Gij vraagt immers niet,

hoe God een menschdom scheppen kon, 't welk Hij wist, wederom te moeten verdelen — Wij zijn beschaamd in onze verwachting van de Kamer, waarin wij wel wisten, dat ook de partijgeest heerschte, maar aan welke wij meer bedachtzaamheid hadden toegekend — Ik zag den jager schieten — Gij zaagt een' sperwer schieten — Wij hoorden hem zingen — Zij heette mij den diefstal liegen — Hij onderging de pijnlijke kunstbewerking, zonder een enkelen kreet te slaken — De rijke ontaarde zoon leefde voort, zonder zich om zijne arme, deugdzaame ouders te bekommeren — In stede van te arbeiden, speelt hij — De redenaar begon, na alvorens een paar maal gekucht te hebben — Na deze woorden gesproken te hebben, gaf de lijder den geest — Wel verre van voor zijne ouders te zorgen, liet de ondankbare zoon hen in armoë en gebrek wegwijnen — Liever wil ik sterven, dan den eed te schenden, dien ik mijn' koning gezworen heb — Zij leeren, om wijs te worden — Geef mij eenige van uwe rozen, om in mijn tuin te planten — 't Was om radeloos te worden — Hij is te lui, om te werken — 't Is een weër, om bang te worden — Een goed kind acht niets te kostbaar, om het voor zijne ouders op te offeren — Fouten en dwaasheden van anderen bekeud te maken, om hun straf en vernedering te berokkenen, is zeer liefdeloos en hatelijk — Het is gemakkelijker de verkeerde daden van anderen te berispen, dan onze eigene gebreken te verbeteren — Tijdens de regering van Gengis Khan, den veroveraar van het Oosten, leefde Nouradin de koopman, beroemd in alle oorden van Indië wegens zijnen rijkdom en de uitgebreidheid van zijn' handel — Het is veel edeler, verongelijkt te zwijgen, Dan de overhand met kracht van woorden te verkrijgen — Ons zelve streng, doch anderen toegevend te beoordeelen, is heilzaam en pligtmatig — Uw eigen hart oplettend te beschouwen en zorgvuldig te verbeteren, is een dure pligt, en brengt onberekenbare voordeelen aan — Wij moeten geen kwaad van anderen gelooven, zonder er volkomen zeker van te zijn, en er niet van spreken zonder noodzakelijkheid — Rusteloozen arbeid, afmattende zorgen, slapelooze nachten, honger en dorst laten uwe ouders zich welgevallen, om uw geluk en uwe genoegens te bevorderen — Om geschikt te worden voor dit leven, en in onze vorming voor het eeuwige naar wensch te slagen, moeten wij vroeg leeren onzen wil aan dien van anderen, en bovenal aan dien van den hoogen God, te kunnen onderwerpen — Velen zouden zich gaarne eens weder in de jaren

der jeugd bevinden, ten einde zich te oefenen in zaken, wier kennis zij toen versmaadden, maar nu op hoogen prijs stellen: doch die jaren zijn door niemand terug te bekomen — Die slechts weldoet, om anderen daardoor aan zich te verplichten, schenkt geene weldaden, maar verkoopt ze — Hen lief te hebben, die ons nooit beledigen, is niet meer dan billijk; maar ook hen te beminnen, die ons haten, is ten hoogste prijzenswaardig — Er is slechts een klein lek noodig, om een groot schip te doen zinken — Sla uwe oogen op u zelve, en wacht u wel de daden uws broeders te beoordeelen — Ons telkens dankbaar tot God te wenden; onze gedachten steeds ootmoedig op Hem te vestigen; onze gebreken en zwakheden oprecht aan Hem te belijden; Hem in den geloove te bidden om vergeving, om hulpe tot verbetering en om zegen op ons betamelijk werk; ons telkens eerbiedig te onderhouden met Hem, die ons harte kent en doorgrondt, is het heilzaamste en waardigste, dat wij verrichten kunnen.

't Was wellust, te zwoegen, hoe vroeg en hoe spä:
Het strekte tot brood voor mijne ouders.

Hij, rustig in gevaar, wat stormen om hem gieren,
Hij, grijs in kennis, jong in ijver, vast van ziel,
En zeeman in het hart, staat zeilreë op de kiel.

't Was of natuur verbood, den toeleg door te drijven.

Langs Nova Zembla's kust, in storm en sneeuw verloren,
Wil hij naar China voort en d' ludus op gaan sporen.

't Was Neêrland niet meer vreemd, natuur de wet te stellen.

Wat kruist gij d' omtrek rond, om weêr tot een te snellen?

Wij zijn het pad nabij, ontsloten door niet eenen!
Zij vlieden over 't ijs, door niemand nog betreden.

Langs rotsen, torenhoog, en lijnrecht opgespleten,
Ontsluiten zij hun pad door ingescheurde reten.

Hier is de grond versteend, om nimmermeer te ontgooijen.

De naakte grond alleen, in 't hart verstaald en stijf,
Biedt hun een rustbed aan voor 't afgetobde lijf.

Nauw kwam de trage dag, zijn uur en tijd vergeten,
Met loomer schreden weêr, of, bij den eersten blik,
Stolt hun het bloed om 't hart van onverwachten schrik.

Leer het najagen der deugd van een' blinde, die nimmer een' stap doet, zonder met zijn' staf den grond te onderzoeken — Blijft niemand iets schuldig, dan malkander lief te hebben — Het is even dwaas te hoog, als te laag van zich zelve te gevoelen — Men moet geduld oefenen, om meester te worden van zich zelf en anderen — Slechts vrije zielen gevoelen, hoe aangenaam het is, zich vrij te gevoelen.

Hoe is 't menschen toe te geven,
In hun voedsel zoo te leven,
Dat er 't leven in v. rga?

Een mensch, die niet weet te sparen, naar mate hij wint, zal sterven zonder een duit te bezitten, na al zijn leven met den neus op het werk te hebben gelegen — Hoeveel menschen worden geboren en sterven, zonder eenige sporen van hunnen doorgang op de wereld achter te laten — Een goede naam is gelijk aan een eiland met hooge en steile rotsen omgeven: is men er eens uit, men komt er niet ligt weêr in — Wij merken den tijd alleen op door zijn verlies: de mensch handelt dus wijselijk met aan den tijd eene tong te geven — Niemand schame zich anderen te dienen uit liefde tot Christus — Men moet allen liefhebben; maar het is niet raadzaam, met allen gemeenzaam te zijn — Wetenschap, in de jeugd verkregen, is gelijk een opschrift, in marmer gebeiteld — Er bestaat geen grooter wellust, dan een' vriend te kunnen prijzen — Velen trachten rijkdommen te verwerven, zonder zich te bekreunen om de wettigheid der middelen, welke zij daartoe aanwenden — De leerlingen van Pythagoras woonden gedurende zes jaren zijne lessen bij, zonder een woord te mogen spreken.

't Is droevig, valt u 't lot te beurt,
Uw have en goed te missen;
Maar als het hart der oudren treurt
Om 't dierbaar kroost, hun liefde ontscheurd,
Wie zal die tranen wisschen?
En ach! nooit stoorde, norsch en wreed,
Zich de Arend aan der oudren leed.

't Is burgerpligt en burgertaak,
Voor 't Vaderland te strijden;
Maar smartlijk, aan een vreemde zaak,
Nog erger, aan eens dwinglands wraak,
Door dwang zijn' arm te wijden.

En toch, ten dienste van 't geweld,
Dreef de Arend onze jeugd in 't veld.

Zijn klaauw was scherp, zijn maag was groot,
Zijn vraatzucht, zonder teugel,
Verzwolg wat ons nog overschoot,
En sloeg op 't lest den handel dood,
Door 't kleppen van zijn' vleugel.

Wie, die haar Duizendtallen schrijft,
Aan Taag- en Dunaboorden
Door staal of kogel wreed ontlijfd,
Of onder sneeuw en ijs verstijfd
In] 't ver gelegen Noorden?

Men zag de dappre schaar, in 't zwoegen aan haar stukken,
De hemden, rood van bloed, zich van de leden rukken,
En als Cyclopen, door den vuurgloed zwart geblaakt,
Rondspoken door de vlam, tot aan den gordel naakt,
Met oogen vurig rood en zaamgeklemd tanden,
De vonkelende lont of 't vuurroer in de handen,
Waarlangs een zwarte straal van bloed en buskruid droop.

Door te zorgen, dat orde en naauwkeurigheid in al onze bezigheden doorstralen, kunnen wij ons veel moeite besparen — Beter is de arme, wandelende in zijne onschuld, dan de verdraaide van lippen, die rijk is — Indien Cicero een even goed staatsman als redenaar geweest was, zoude hij de grootste der consuls geweest zijn; maar hij was te besluiteloos en had te weinig innerlijke kracht, om groote daden te verrichten; echter is het niet te betwijfelen, of hij heeft uitstekende diensten aan het Romeinsche gemeencbest bewezen; want naauwelijks was de zamenzwering van Catilina gesmeed, of hij ontdekte haar en redde hierdoor Rome van den ondergang — Tyrtaeus, een Atheensch veldheer in den oorlog tegen de Messeniërs, en tevens een uitstekend dichter, las vóór den strijd zijne gedichten aan de krijgslieden voor, om hen met dapperheid, vaderlandsliefde en zucht naar roem te bezielen — Doordringt uwe gemoederen met eerbied voor al wat heilig is; laat noch de dardelheid der jeugd, noch inschikkelijkheid voor de buitensporige vrolijkheid van anderen u ooit verleiden tot oneerbiedige uitdrukkingen; behalve de schuld, die daardoor op u geladen wordt, geeft niets een hatelijker voorkomen van brooddronkenheid en verwaandheid aan de jeugd, dan het aannemen van den schijn, van de gods-

dienst met ligtzinnigheid te behandelen; in stede van een blijk van hooger verstand te zijn, bewijst het slechts een' zeer onbeschaamden en laffen aard — Te rooven achten de Tartaren geene schande, mits de diefstal gepleegd worde tegen een' anderen stam dan den hunnen — Wij hebben het geweten, waardoor wij het onderscheid tusschen zedelijk goed en kwaad kunnen kennen, en door onze daden daarnaar te regelen, kunnen wij ons verschaffen de onuitsprekelijke voldoening, voortspruitende uit tevredenheid over ons zelve, de bewustheid van de Godheid na te streven, en de hoop van hare goedkeuring en gunst te verwerven — Aristoteles, gevraagd wordende, wat iemand winnen kan met het zeggen van eene onwaarheid, antwoordde: „Nooit geloofd te worden, als hij de waarheid spreekt” — Het is niet zoo schandelijk, te dwalen, als in eene dwaling te volharden — Het is moeilijker, eene kwade gewoonte af te wennen, dan eene goede aan te nemen; daarom wacht een verstandige zich voor den eersten stap — Cicero zegt, dat het een groot sieraad en voorrecht is, andere menschen te overtreffen in die bijzondere hoedanigheid, waarin de menschen de beesten overtreffen: de spraak — Geen mensch verdient vermaardheid, die ze niet begeert; en al wie ze begeert, kan verzekerd zijn, die te verdienen, en die te bezitten — Het doel van alle wetenschap is, de menschen gelukkiger te maken, door hen te doen vorderen in kennis en deugd — Vergeleken met de uitgestrektheid van ons zonnestelsel is deze aarde slechts een stip; en het zonnestelsel, vergeleken met het heelal, is welligt weinig meer — Herostratus stak den tempel van Diana te Ephese in brand, om zijn' naam onsterfelijk te maken; maar de Ephesers verboden, op straffe des doods, zijnen naam te noemen — De beste wijze om ons van onze fouten te genezen is, ons die in anderen aan te wijzen — De voorname kunst om te leeren is, slechts weinig op eens te ondernemen — Het is de gewoonte der Mohammedanen, indien zij eenig gedrukt of geschreven papier op den grond zien liggen, het op te nemen en zorgvuldig ter zijde te leggen, dewijl het een stuk uit den Koran zou kunnen bevatten.

Ik heb niets beters ooit gelezen,
Dan wel te doen en vrolijk wezen.

Gij, huiswaard! hierop dient gelet:
Eerst op te zijn en laatst te bed.

Benijd is beter dan beklaagd,
Wanneer het God alzo behaagt.

Een vriend bezoeken, houdt men goed,
 Indien men 't niet te veel en doet;
 Doch zoo het iedren dag geschiedt,
 Zoo waar het vrij al beter, — niet.

Ziet, 't is een goede les in alle booze zaken,
 Van al dat kwalijk is, zich haastig af te maken.

Gelijk de gouden korenaar,
 Bevracht met voedend graan,
 De distel overtreft, die haar
 Soms blijft op zijde staan;
 Zoo overtreft de werkzaamheid,
 Die geest en ligchaam voedt,
 Den lediggang, die gift verspreidt,
 Dat beide kwijnen doet.

Wees in 't oordeel niet ligtvaardig,
 Gij, die struikelt, waar gij gaat!
 Vraag, eer ge andren liefdloos smaadt:
 Welk een vonnis ben ik waardig?
 Houd, te roekloos, geen gericht,
 Zelfs soms boozter en ontaarder:
 Eigen schuld weegt dikwijls zwaarder,
 Eigen deugd weegt steeds te licht.

Zij worstlen voorwaarts; rijzen beurtlings, plompen neder,
 Slaan loef- en lijwaarts om, aan duizend nooden prijs,
 En woelen voort, en voort — en schieten vast in 't ijs.

Hier zit natuur in rouw, den doodstooi om de leden.

Deez' timm'ren sleden vast, en schuiven voort langs strand,
 En dolen mijlen ver, en halen stam en boomen,
 In 't water neêrgewaaid, van elders afgekomen,
 En hier in 't ijs gekneld met wortelstruik en al.

Een aantal beren, van den honger opgestooten,
 Belegert hen in 't huis en houdt hen opgesloten,
 En rekt zich, snuivend langs de planken, recht op uit,
 En brult, en watertandt, en reikhalst naar den buit.

't Is of de wijde hut, haar grondvest ingeschoten,
 Verkeerd is in een graf, van rondom dichtgesloten;

't Is of natuur bezwijmt, en, stervende in d' orkaan,
Weêr tot een' bajert is ontbonden en vergaan.

Zijn' troon omringt een glansrijk licht,
Te schittrend voor onz' oogen,
Zelfs englen dekken 't aangezigt,
Aanbiddend neêrgebogen.

Oneindig rijk, volzalig, nooit volprezen,
Voor d' eeuwen God, om eeuwig God te wezen,
o Heer! wie is aan u gelijk?

Steeds aan mijn zij, waar ik mij ook begeve,
Waar ik omhoog, waar 'k in de laagte zweve,
Al waar ik ben, verzelt Hij mij.

Heugelijke tijding!
Bron van hartverblijding!
Evangeliewoord!
Woord, van God gegeven!
Woord van eeuwig leven!
Zalig, die u hoort.

Met regt, godvreezend voorgeslacht!
Riept ge, in uw tempelen opgegaan,
Gekniel'd voor de eeuwige Oppermagt,
Haar als den God van Neêrland aan:
Gij zaagt d' Onzigtbre menigmalen
In wondren tot u nederdalen.

De zorg was bang, 't gevaar was groot;
De stontste stond van schrik verschoten:
Door 't IJ en 't Pampus ingesloten,
Bestookt van kou en hongersnood!...
Wie weet, of één wel van zoo velen
De rouwmaar thuis zou meê gaan deelen.

Eens zoo schoon van tooi en verven,
Eens zoo rijk, natuur!
't Moet wel hard zijn, dan te derven,
Dag aan dag allengs te sterven,
Armer uur aan uur!

Schel en windslen afgeslagen,
Zweefde een vlinder in de lucht,

Door de Zefirs omgedragen,
Dreef hij, over bloem en hagen,
Vrolijk in zijn vrije vlugt.

Zullen we, ook der schors onttoegen,
Dierbren, ons vooruit gesneld,
Eens in 't zalig zienveld,
Wapprend u (3n.) op zij gevlogen,
U herzien — herkennen mogen,
Ons hereenen met elkaar?

Omringd van al 't genot van 't leven,
Gevierd, bewierookt en gevleid,
Zoekt Emma nogtans de eenzaamheid,
Om lucht aan 't hijgend hart te geven,
En zit soms uren lang, en schreit.

O rijken, rijken! dat ge 't wist,
Wat blijdschap God u gunt te smaken!
Hoe zoet gij 't aanzijn u kunt maken!
Wat schatten steken in de kist!
Wat gij kunt koopen voor uw goud
En wat u God heeft aanvertrouwd.

De mensch, die geen' God in den hemel erkent, is ook zeer geneigd om geen gezag op aarde te eerbiedigen — Een wijs man is zelden mild met zijne vriendschap: hij geeft die traag en na rijp beraad; doch die gegeven hebbende, bewaart hij zijne trouw ongeschonden — Der wijzen sieraad is langmoedigheid, en 't misdrijf kwijt te schelden zijne kroon — Wanneer uw' vijand hongert, geeft hem te eten; wanneer hem dorst, geef hem te drinken; want dit doende, zult gij kolen vuurs op zijn hoofd hoopen — Het noodigste voor den mensch is een getrouw vriend, niet om hem te vleijen, maar om hem zijne dwalingen onder het oog te brengen — Beschaafd, geleerd, heldhaftig, deugdzaam, bezat Mozes alle hoedanigheden, die zijnen omgang beminnelijk en belangrijk maken konden.

Ter wereld niet een zoo doodlijk venijn,
Als vriend te schijnen en vijand te zijn.

Geen grooter plaag,
Dan lui en traag.

Beter nuchtren slapen gaan,
Dan met schulden op te staan.

Wij moeten werken om de eere waardig te worden; maar wij moeten ons niet verstouten, haar te willen bejagen — 't Is ijdelheid, lang te willen leven, en zich weinig te bekommeren om wèl te leven — Het is grooter standvastigheid, de keten, die ons gebonden houdt, te verslijten, dan ze te verbreken — Is hij niet een dwaas, die, om geld te garen, zich zelven wegwerpt? — De huichelaars zullen zich in het oordeel Gods even zoo door hunne werken behouden, als hij tegen den wind en de koude zal beveiligd zijn, die een kleed, uit spinnewebben vervaardigd, wilde dragen — Laat uwe hand niet uitgestrekt zijn om te ontvangen, en teruggetrokken, om uit te geven — 't Valt ligt een' mensch te helpen; maar dit kiesch te doen, valt uiterst zwaar — De Zoon des menschen is niet gekomen, om menschenzielen te verdelgen, maar om die te behouden — De maan, ofschoon veel kleiner dan de zon, schijnt soms veel grooter — Een kanonskogel zou, indien hij met dezelfde snelheid voortging, waarmede hij uit het geschut wordt gedreven, vijfdehalf millioen jaren behoeven, om eene der naastbij zijnde vaste sterren te bereiken — Er zijn duizenderlei uitdrukkingen, ontleend aan 't zeewezen — De koffij, nu een belangrijk handelsartikel, werd voor 't eerst in Engeland ingevoerd in 't jaar 1652, door een Griek, genaamd Pasqua — Holland, ofschoon een der kleinste rijken in Europa, heeft een tal van groote mannen voortgebracht — Themistocles voorkwam de onderwerping van zijn vaderland, door de Perzen te verwittigen van de voorgenomen vlugt der Grieksche vloot — Epaminondas weigerde eene som gelds aan te nemen, die Artaxerxes hem aanbood, zeggende: Indien zijne bedoelingen oprecht zijn, verlang ik zijne geschenken niet; indien zij zulks niet zijn, is hij niet rijk genoeg, om mij om te koopen — Om bemind te worden, behoort men beminnelijk te zijn — Hij, die zich als een dwaas gedraagt, moet verwachten als zoodanig behandeld te worden — Hannibal vergiftigde zich, ten einde te ongaan aan de zwaarden zijner vijanden — Het voornaamste doel van de opvoeding der Spartanen was de kinderen te leeren, noch ligchamelijke smart, noch den dood te vreezen — Schoon minder hoog dan de Chimborazo in zijne verhevenheid boven de zee, wordt de Mont Blanc als hooger beschouwd, daar hij zich 12600 voet boven het dal van Chamouny verheft, en de Chimborazo niet meer dan 11600 voet boven de vlakke van Quito — Het bijgeloof der

Mexicanen gaf den Spanjaards een gereed voorwendsel om hen uit te plunderen en te dooden — Nadat Balthasar Gerards naar Delft was gekomen met het plan om den prins van Oranje te dooden, zag men hem steeds ter kerke gaan, om zich een' schijn van vroomheid te geven — Zeer vele menschen ontzien zich niet geheele dagen te besteden aan hunne vermaken, en vreezen toch eenige uren te wijden aan geregelde studie — Het kind, jongeling wordende, laat de kinderlijke spelen varen en streeft naar wetenschap; de jongeling, man wordende, vindt weêr nieuwe en andere voorwerpen na te jagen; terwijl de man, grijsaard geworden, dikwijls met verachting neêrziet op dat, hetwelk eens het doel zijner ijverigste pogingen was — Toen in 1688 Jacobus II onderricht werd van den overgang zijner dochter Anna tot den Stadhouder Willem III, achtte hij het eene te schandelijke daad van kinderlijken ondank, om geloofd te worden — 't Was onder de regering der Normandische koningen in Engeland eene minder zware misdaad een' mensch te dooden, dan een hert te dooden of te vangen — Het was vroeger zeer algemeen onder de werktuigkundigen, hun uitvindend vernuft te wijden aan het maken van automaten, gewoonlijk een dier voorstellende, waaraan beweging gegeven werd door middel van raderen, veren en gewigten — De geneesheeren stonden bij de Grieken in hooge achting; want de studie der geneeskunde, beschouwd wordende als een tak der wijsbegeerte, moest natuurlijk eerbied wekken in een land, waar de wijsbegeerte in zulk een hoog aanzien was — Rijkdom is slechts van waarde, voor zoover hij ons in staat stelt de ellende onzer medemenschen te verligten — Oprechtheid is het zekerste middel om de liefde der menschen te verwerven — Toen, na den rijksdag te Worms, Karel V Luther henzond, hem slechts verbiedende voortaan te prediken of te schrijven, waren velen der leden ontevreden over 's keizers goedertierenheid, zeggende, dat de Rijn zijne asch moest ontvangen hebben — De conventie, na Lodewijk XVI ter dood veroordeeld te hebben (1793), verwierp zijn verzoek om een uitstel van drie dagen; nogtans vergunde zij hem, zijne familie zonder getuigen te zien — De naam van Willem III, Prins van Oranje, zegt Macaulay, roept ons voor den geest een mager en zwak gestel, een hoog voorhoofd, een' neus, gebogen als de bek eens arends, een oog, dat des arends evenarende in glans en scherpte — Men zegt, dat nooit eenig boek zooveel invloed uitgeoefend heeft om knapen liefde in te boezemen voor het zeemansleven, als de Foe's

Robinson Crusoe — Vijf of zes eeuwen geleden was de stad Amsterdam, nu eene van de grootste handelsteden in Europa, een gering visschersdorp — Humboldt meldt ons, dat drie mijnen in Peru, in den tijd van drie eeuwen, drie honderd zestien millioen drie en twintig duizend acht honderd drie en tachtig pond zuiver zilver leverden, eene hoeveelheid, voldoende om een' vasten bol te vormen van een en negentig duizend twee honderd en zes Engelsche voeten in middellijn — Diamanten zijn over 't algemeen zeer klein, verschillende van de grootte van cen' speldenknop tot die van eene groote erwt — Toen Nelson in 1798 de Fransche vloot bij Aboukir aanviel, lag deze ongeveer eene kabelslengte van het strand en waande zich volkomen veilig — Matthew Prior, een welbekend Engelsch dichter, was in zijne jeugd knecht in eene herberg, maar maakte zich weldra bekend door zijne bekwaamheden en werd benoemd tot secretaris van het gezantschap, gezonden om over den vrede van Rijswijk te onderhandelen — Alexander de Groote, zoon van Philippus van Macedonië, stierf aan de gevolgen zijner onmatigheid, na een groot gedeelte der toen bekende wereld veroverd te hebben — Voor zijn vaderland te sterven, werd door de ouden als den eervolsten dood beschouwd — Men kan gelukkig zijn zonder veel geld te hebben; maar zonder een gerust geweten is men altijd ongelukkig — Wie gij ook zijt en welke uw rang of uwe maatschappelijke betrekking moge wezen, herinner u steeds, dat wij in de wereld gezonden zijn, om elkander te helpen en bij te staan — De noodlottige terugtocht in 1812 begon op den 18den October, en gedeeltelijk van koude, gedeeltelijk van hongersnood en vermoeijenis, en gedeeltelijk door de onophoudelijke aanvallen des vijands, was van een leger van vijf- tot zesmaal honderd duizend man niet meer dan een overschot van eenige duizenden in staat om naar Frankrijk terug te worstelen, vermagerd, ontmoedigd en in lompen gewikkeld — Men vergeet te dikwijls de grootte voorrechten die men geniet en maakt zich ongelukkig door steeds op zijne meerderen en nooit op zijne minderen te zien — Benjamin Franklin, ofschoon geen schrijver van beroep, en geen geldelijk voordeel trekkende van hetgene hij schreef, heeft een grooter aantal stukken nagelaten dan velen, die de wetenschap tot een middel van bestaan gemaakt hebben — Van de natuur had Demosthenes een' korten adem en eene stamerende stem ontvangen; maar om deze gebreken te verhelpen, plagt hij uren achtereen over de hobbeligste en moeijelijkste wegen te wan-

delen en met keisteentjes in zijn' mond verzen op te zeggen op het zeestrand, bij het geklots en geweld der golven — Alvorens Willem III den mannelijken leeftijd bereikte, verstond hij de kunst om geheimen te bewaren, de nieuwsgierigheid te leur te stellen door drooge en omzigtige antwoorden, alle hartstogten te verbergen onder denzelfden schijn van ernstige bedaardheid — Geen kuil is diep genoeg, om de waarheid te begraven — Een steen, getild met lust, is ligter dan een veêr, getild met onlust.

Spijzen moeten 't ligchaam sterken;
 't Oordeel groeif, door op te merken;
 't Harte leeft van goede werken.

De beste leerwijze is 't gebruik zelf; mits verstandig en opmerkzaam.

God gaf twee hemelsche geschenken
 Den Mensch — in alle vreugde en smart:
 Verstand — om scherp en goed te denken;
 Om zacht en goed te doen — het Hart.

Hij is 't gelukkigst die, geen slaaf van schijn,
 Niet nog gelukkiger begeert te zijn.

Een kloeke hand, een rappe hand,
 Die acht ik waarlijk niet gering;
 Maar 'k weet toch nog een beter ding:
 Een helder, rijk en rijp verstand;
 Een hoofd, dat doordenkt en bevroedt,
 Eer dat de hand wat poogt of doet.
 Dus wel de handen uit de mouw,
 En d' arbeid krachtig aangevat!
 Maar eerst bedacht, hoe dit of dat
 Het best te zetten is op touw,
 En iedren dag vier' jufvrouw Hand
 Haar trouwfeest met mijnheer Verstand.

De held der Maas, vermiukt aan oog en rechterhand,
 En echter 't oog van 't roer, de vuist van 't vaderland,
 De groote Kortenaer, de schrik van 's vijands vloten,
 De ontsluiters van de Sont, ligt in dit graf besloten.

Gij, Dochter van den nacht! Gij, vriendelijke Maan!
 Ook gij bezoekt nog steeds de azuren hemelbaan!

Bevallig treedt gij staåg met uwe lijfstaffieren,
 De starren, die het kleed des nachts met goud versieren,
 Van uit uw luchtpaleis in lieleblank gewaad;
 Belonkt in beek of vliet uw minnelijk gelaat;
 Gluurt door het ruischend loof, van 't windje zacht bewogen;
 Bestrooit met zilver 't veld en 's hemels blaauwe bogen;
 En als een moeder, die ter neêr ziet op haar wioht,
 Dat in het wiegje — zoet en zacht — te sluimren ligt,
 Met blosjes op de koon, met oogjes half gesloten,
 Waar nog een traantje in glimt, om kindsche smart gevloten —
 Dus ziet ge op 't aardrijk neêr, dat glinstert in den dauw,
 En vredig slaapt, gehuld in nachtelijke schaaûw.

Europa's luthof, weeldrig oord,
 Dat, door een wal van Pyreneën
 Beveiligd tegen 't grimmig Noord,
 Alleen van ver zijn dreigen hoort!
 Bekoorlijk strand, gelaafd door zeeën,
 Wier golf de kleur draagt en den glans
 Van d' eeuwig heldren hemeltrans!
 Doen elders nog de gure buijen,
 Des winters nasleep, bij zijn vlugt,
 Hun krijgstuig klettren door de lucht,
 Wat deert het u, bevoorrecht Zuijen?

Dan wordt een voller teug, met milder hand geschonken,
 Voor minnares en maag, voor vrouw en kind gedronken;
 En mengt zich ook een traan met d' ingegoten wijn,
 Dat doet hun' harten goed, rampzaalgen als zij zijn!

Zoo wekken Cesars lauwerkroonen,
 Zoo Alexanders fiere moed,
 Zoo Maurits grootheid, waard zijn bloed,
 Diep uit het hart der heldenzonen
 Een traan op, die voor 't oog verraadt
 Van welk een zucht de boezem slaat!

Het veld, zoo arm en nu zoo rijk,
 Het lagchend veld, aan goud gelijk,
 Schijut u om hulp te vragen;
 't Land schreeuwt van onder d' overvloed,
 Dat gij zijn' last verligten moet,
 Te moeilijk om te dragen.

O, 't is mij zoet, in mijmeringen
 Te kruisen door de ontblaarde beemd;
 Aan de aarde en al haar woeling vreemd,
 't Onpeilbaar uitzigt in te dringen;
 Te dolen, waar geen voetpad leidt;
 Te dweepen, waar geen menschen komen,
 En, als van de aardkluit opgenomen,
 Bij 't zacht gesuis der eenzaamheid,
 Van 't beetre land te droomen.

Bij 't wappren van de leeuwbanier
 Rijze, onder Nassau's oog,
 Het beeld van van der Werf tot aan der starren boog,
 Waar hij, van eeuwig licht omstraald,
 Naast d' eersten Willem praat!

Welhaast bezwijkt, van leed vermast,
 Holoogig, bleek en uitgevast,
 't Wanhopig volk, in Leidens uiterste uur,
 Op d' afgestreden muur.

't Is grootsch en schoon, zijn blik (wegduizlend in 't beseffen
 Van eigen nietigheid) naar de Alpen op te heffen;
 Op de ongenaakbre spits dier rotsen 't oog te slaan,
 Die, als trawanten van den allerhoogsten Koning,
 Als drempelwachters, vóór den ingang van Gods woning,
 In priesterlijke kleeding staan.

De zwaluw, door Gods hand gedragen,
 Drijft veilig door de hooge lucht,
 Gespoord door de onverwinbre zucht
 Naar heldrer hemel, zoeler dagen;
 Zij zweeft langs berg en oceaan
 Tot waar zij 't heilig Oost ziet blinken,
 En wijkt ten rechten noch ten linken
 Van de eenmaal afgeperkte baan.

Doe zóó ons harte naar u smachten,
 O Heer! geleid zóó onzen voet;
 Ontsteek de zucht in ons gemoed,
 Naar u, naar u alleen te trachten;
 Behoed ons, wandlend aan uw hand,
 Van 't voorgebaande spoor te dwalen,

Totdat we ons koestren in de stralen
Der zon van 't hemelsch Vaderland.

Een korrel graan, in de aard' gestrooid,
Geeft honderdvouden overvloed;
Zoo zaaide ik graag in uw gemoed
Een korrel deugd, die 't zelfde doet:
„Lieg nooit!”

Wel verzonnen,
Goed begonnen,
Half gewonnen.

Gij kent het voorwerp van mijn lied,
Gij telgen van haar teelt!
Zoo ver ontardde 't nakroost niet,
Of 't kent zijns ouders beeld.

Gij kent haar deugd, zoo hoog gevoerd,
Zoo ongevekt befaamd,
Haar grootheid, die zoo diep ons roert
En ons zoo diep beschaamt.

'k Heb dien doolhof langs gestrompeld;
Ben dien kolk van ver genaakt;
'k Vond er in den strik gehaakt,
Zag er in den poel gedompeld:
Geenen vroeg ik rekenschap,
Of hij noemde d' eersten stap.

Vroeger het dapperste en strijdvaardigste volk der wereld, waren de Romeinen nu door verbastering van zeden, weelde en binnenslandsche onlusten van den heldenmoed hunner voorouders ontard, en niet opgewassen tegen de krachtige Germaansche volkstammen, die onder den algemeenen naam van Franken (of Vrijen) over de grenzen drongen, en Gallië veroverden — De vroegere eenhoofdige regering, waarbij men, ook na de afzwering van Filips II, altijd had trachten te blijven, door, hotzij aan een buitenlandsch vorst (Anjou, Matthias van Oostenrijk, Hendrik III of Elisabeth), hetzij aan Oranje het gezag op te dragen, werd nu afgeschafft en het algemeene bewind over de Unie aan de Algemeene Staten gegeven — De beiangen der burgerij waren in de voornaamste steden opgedragen aan Regenten, die den Stedelijken

Raad vormden, waarvan de openvallende plaatsen door den stadhouder der provincie werden aangevuld, welke te dien einde eene keuze deed uit eenige personen, hem door den Stedelijken Raad voorgesteld — De stedelijke Regenten benoemden, onder den titel van Raadpensionaris, een' rechtsgeleerde, die, als naauwkeurig bekend met de bestaande wetten, verordeningen, enz., hun raad kon geven — Vrij en onafhankelijk, gelukkig en welvarend, bloeit het Nederlandsche volk onder het bestuur van een' vorst uit het stamhuis van Oranje, dat aan het vaderland verbonden is door eene reeks van rcmrijke herinneringen, zoo als geen vorstengeslacht van Europa kan aanwijzen, en waardoor het voor alle volgende tijden aanspraak heeft op Neêrlands onwankelbare liefde en trouw.

Gelukkig, die dat voorrecht smaakt,
 Te vroeg, helaas! voor ons verdwenen:
 Geen onzer, die zijn oudren naakt,
 Of 't is om op hun graf te weenen.

De heilwensch rolt van oord tot oord;
 De feestdag is op nieuw verzezen:
 Wat baat het u, verlaten weezen!
 Geen ouder, die uw wenschen hoort.

'k Heb op reis er veel gepraaid,
 Die, op klip en rif verwaaid,
 Met hun wrak in 't wilde stoven;
 'k Zag er zonder want of dek,
 Boord en bodem rank en lek,
 't Hoofd met pompen naauwlijks boven;
 'k Zag er worstlen met d' orkaan
 En met man en muis vergaan.

Zeldzaam, die op roer en zwaard,
 In een drijvend schuitje vaart,
 En geen diepte heeft te peilen;
 Die de baren dartlend kneedt,
 En den wind te kluistren weet,
 En laat labbren in zijn zeilen;
 Die, bij 't stormen van den nacht,
 Op zijn anker d' ochtend wacht.

Weêr een drokken dag gesloofd,
 Met verpijnde kracht,

En een suf gebeuzeld hoofd
 Met mij t' huis gebracht;
 Weêr met daaglijksch lief en leed
 d' Avond achterhaald;
 En met zorg en eerlijk zweet
 Weêr mijn brood betaald.

Eerst nu 't wiegkleed opgedekt
 Van het speelziek wicht,
 Dat zijn handjes tot mij strekt,
 Reeds met de oogjes digt;
 Eerst het woelig bed bezocht,
 En de kreb genaakt,
 En den kindschen ademtogt
 In de ziel gesmaakt!

Neen, dien achtbren naam mij nooit
 Tot den beuzelklank verplooid,
 Dien de hoogmoed, in verblinding,
 Uitdacht als zijn lafste vinding!
 Neen, o neen! zegt, onverbloemd,
 Kindren, wat uw hart mij noemt;
 Wat mij God, in dank geprezen,
 Op mijn stil gebed deed wezen,
 En geen spraak, in al haar praal,
 Schooner uitdrukt dan uw taal.

En geen' voetstap zet ik uit,
 't Zij de lenterozen bloeijen,
 't Zij de najaarsbuijen loeijen,
 Of daar klingelt weêr uw luit;
 Lustloos tusschen dak en wand,
 Schatert ge in de lucht en 't land.

'k Heb wel dikwijls mij verzet,
 Maar om niet was al mijn pogen:
 Wie hun zangster dwingen mogen,
 Mijne stelt aan mij de wet.
 Met haar breken...? Neen toch, neen!
 Och, we zijn van jongs-af een.

Of misschien dat ze overleggen,
 Waar 't nu groeizaamst op het land —

In de klei is of in 't zand;
 Mooglijk, dat ze elkander zeggen
 Waar gepoot werd en geplant.

„Waartoe,” zoo vroeg hij in zijn droomen,
 „Die schepping Gods, zoover ik staar?
 Waar is 't heelal uit voortgekomen,
 Die aardbol hier, die hemel daar?

Waartoe met neevlen u omwonden,
 Gij, die gewrocht hebt wat bestaat?
 Laat, Almagt! mij uw diepten gronden,
 Laat mij een' blik slaan in uw raad.”

En d' onafzienbren kolk voor oogen,
 En overdekt van 't luchtgewelf,
 Daar staat hij weêr, het hoofd gebogen,
 En weêr verzonken in zich-zelv'.

Moog', moog' de peluw, die ons wacht,
 Gemaklijk zijn geschud voor allen,
 En we, onbezwaard, gerust en zacht,
 Den slaap in de armen vallen!

Soms zat ik, in gepeins verloren,
 Te mijmren bij 't gesloten graf,
 En vroeg, en neigde beurtlings de ooren,
 Of 't antwoord op mijn vragen gaf.
 Maar vruchtloos in gepeins gezeten,
 En luistrend om zich heen gespied:
 Het graf laat zijn geheim niet weten;
 Het hoort niet, en het antwoordt niet.

En ijlings, ijlings stuwt en stort
 Het stormend voetvolk digt-op-een
 Door de ingeslagen bres zich heen,
 En dringt langs puin en laddersport,
 De zwaarden uit, de trompen voor,
 Tot binnen in de vesting door.

En voortgestrompeld tot de nok,
 Bereikt hij 't kijkgat in het dak,
 Waaruit het Spaansche vendel stak
 En wapperde aan den vlaggestok;

En, zonder weiflen in 't besluit,
Voert hij zijn roekloos waagstuk uit.

De vrome Amintas, Doris' zoon,
Den landbouw van zijn jeugd gewoon,
En wenschend moeders huis te schragen,
Had, van het rijzend ochtend-licht,
Op een' der langste zomerdagen,
Tot aan den avond toe zijn' arbeid blij verricht.

Zijns naasten feilen bitsch te doemen,
De minste fout een misdaad noemen,
Is iets, dat algemeen geschiedt;
Maar zelf behoorlijk steeds zijn pligten
Met vlijt in alles te verrichten,
Dat is het, dat men zeldzaam ziet.

Een' rijken zot verstandig noemen,
Zijn fouten zelfs als gaven roemen,
Is iets, dat algemeen geschiedt;
Maar de verdiensten te vereeren,
Schoon overdekt met schaamle kleëren,
Dit is het, dat men zeldzaam ziet.

Woeste, bulderende orkanen
Vellen hooge ceders neêr;
Maar de deugd, hoe wreed geschonden,
Hoe verdrukt, verheft zich weêr!

Als ge uw hoofd, wit en grijs,
Huivrig schudt, Wintervader!
Stuift de rijm en het ijs
Uit uw haar; dor geblader
En geboomt' staan gebukt,
Als die last op hen drukt.

Maar, helaas! hoe blij van geest,
Vaders hart is diep bevreesd
Voor de stormen, die u dreigen,
Stormen, onze zeeën eigen;
Dan, ik rust op Gods bestel.

Maar, voorzigtig, dartle hand,
Die de bloem wilt plukken!

Van de scherp gepunte plant
Rijt een vlijmende angel tand
U te valsch aan stukken.

En, bedrogen, schoon hij slaag',
Wie de bloem mag rooven:
Naauw ontscheurd aan struik of haag,
Is haar blos verlept van vaag
En haar geur verstoven.

Zalig, wie zijne armoê smade,
Die zijn rijkdom in zijn gade —
En zijn roem vindt in zijn kroost.

Mij die rijkdom, mij die zegen,
Mij die roem, met eer verkregen,
Voor den schimp der dwazen schuil;
Mij dat lot, door hen versmeten,
Maar de schat van 't rein geweten,
En voor kroon noch troon te ruil!

Zijn makkers moeten 't weten

Hoe lief zijn vrouw hem heeft, hoe al zijn kindren heeten;
Hoe bang hem 't scheiden valt, bij elk vertrek naar boord,
Als ze in zijn armen hangt en in haar tranen smooft;
Hoe de oudste knaap hem lijkt, en, schoou pas zeven jaren,
Reeds plaagt, bij elke reis, om met hem meê te varen,
En hoe zijn droeve vrouw, terwijl de jongen smeekt,
Den lach geen meester is, die door haar tranen breekt;
Hoe bij het laatst vaarwel, zoo zuur hun opgebroken,
De zuigling aan haar borst, met de armpjes uitgestoken,
Hem nareikte om een kus en toeriep honderd keer...

Telkens — reeds den slaap in de oogen —
Door 't geloei ontwaakt,
Dachten we, om haar lot bewogen,
Zou natuur dat harden mogen,
Arm en moedernaakt?

Alva komt met krijg en knechten,
En rooft voor Spanje Neêrlands rechten,
Bezoldigd met haar hartebloed.

Ja, kindren zijn we, dwaas en stout,
Ondeugend volkje, jong of oud,

Dat moeilijk zich aan tucht laat wennen;
 Onvatbre knapen, recht-verkeerd,
 Die meestal hier hun les niet kennen,
 Hoe duidlijk hen de meester leert.

Van waar die siddding en die schrik?
 Wat doet op eens de wakkre scharen
 Met huiwring naar dat bolwerk staren,
 Den doodsangst in den strakken blik?

De sluwe jager, oog en oor,
 Legt midderwijl bedachtzaam aan.

Hij zag, terwijl de hinde tuurt,
 De vreugd der hoop in 't zoekend oog,
 De vrees, dat haar de hoop bedroog,
 De twijfling, die te pijnlijk duurt;
 Hij zag een traan haar oog ontrollen,
 En 't bloed scheen hem om 't hart te stollen.

En toen hij eindlijk, lang gekweld,
 Hun had verhaald wat hem weêrvoer,
 Toen steeg de spot met luid rumoer,
 En schaterde om den weeken held; —
 Doch, hoe verguisd en uitgefloten,
 Ik had hem graag aan 't hart gesloten.

Onervaren,
 Het hart in slaap, het bloed in rust,
 Van naadrend leed noch kwaad bewust,
 In beelden, die zoo lokkend waren,
 In rijkdom, weelde en pracht verward,
 Wat zorg kon sluipen in haar hart?

Onzeker doolt ze op 't hachlijk pad,
 Den voet zoo zwak — de baan zoo glad,
 Gelokt door list en tooverzangen,
 Ondanks zich-zelve, en tred voor tred,
 Genaderd aan 't gespannen net.

Welkom aan de vijverzooenen,
 Sprietjes van 't ontluikend gras!
 Welkom in d' ontdooiden plas,

Schubbig volkje van de stroomen!
 Welkom, knopjes aan de boomen,
 Eerste bloesems, eerst gewas!

Snijdt, zicht en sikkel! Gaar den schat,
 Bedrijvig landvolk! Veld en stad,
 Ten tempel op en God geprezen!

Een grijze schooier, half gekleed,
 Was op een ijsklomp uitgeleden;
 Men vond den stumpert, krauk en zwak,
 En stervend op zijn bedelzak,
 Een sneeuwdek op de leden.

„Ik ben het, die, na pijnlijk wachten,
 „Nu, op mijn beurt, zoo streng ik wil,
 „U, dagen lang en lange nachten,
 „Kan — zal....”

Waan niet, vader! denk niet, moeder!
 Dat al uw liefde en al uw trouw
 Den zwakken voet bestieren zou,
 Tenzij gesteund door hooger hoeder;
 Dat al uw zorg, uw wakend oog,
 Uw ijvrig kweeken en besproeijen
 De twijg zou naar uw wil doen groeijen,
 Als niet een hooger hand haar boog.

De harten volgden op haar schreden;
 Geen oogwenk, die haar tred verliet;
 Naar korter weg haar overschiet,
 Rilt killer huivring door de leden.

„Heer!” bad hij, 't oog omhoog geslagen:
 „Heer, meng mijn vreugde niet met smart.”

Dat hij, stervend voor hare oogen,
 Nog werd misleid,
 Dat weegt haar op de ziel als lood.

Toen de achtbre priester hand en oogen,
 Eerbiedig biddend, opwaarts sloeg,
 En Gods gelei en toezigt vroeg,
 Terwijl zich de ouders biddend bogen;

Toen steeg door welf en tempeldaken
 Uit 's harten grond een plegtige eed.

En toen de wachter open deed,
 Stond daar een maagd, in 't zwart gekleed,
 Den blos der onschuld op de wangen.

„Mij, uitgeplonderd, naakt, berooid,
 „Mij werd de zegen uitgestrooid,
 „Meer dan ik bidden dorst of hopen.
 „Hem?.....”

Het hulpzaam harte zwelt en jaagt
 En heft zich juichend naar den hoogen,
 Als 't, weenende in zijn vreugd, den traan der smarte vaagt
 Van de ingegroefde wang, van de uitgekreten oogen.

In haar hartje stelt het wetten,
 Om haar hutje spant het netten,
 En het vangt er ziel en zin,
 Willig of weêrspannig, in.

De stad wordt ook van 't licht beschenen;
 Maar 't stuit terug van wand en muur;
 Het kaatst weêr af van stoep en stenen;
 De straten worden brandend heet,
 En — nergens lommer, hoe men zweet.
 En proppens zat nu de IJ-mond vol!
 Van al die wrakken en die steenen;
 Geen visschersbuis, geen schippersjol,
 Geen riem kon door de puinen henen;
 Het water zakte, 't water zwol,
 't Was IJ en Amstel nu om 't even,
 Waar eb en vloed de golven dreven.

Maar, nog met d' uitslag niet voldaan,
 Daar kruisen de onversaagde gasten,
 De Oranjewimpels op de masten,
 Tot voor den puindam af en aan,
 En sarren IJ- en Amstelstroomen,
 Waaruit geen boot kan buiten komen.

Te min, dat, sinds haar prilste jaren,
 Haar hoeders, die haar schenders waren,

Reeds knaagden aan haar tengre jeugd;
Om niet, dat ze, aan hun arm ontwongen,
Hun hulde en recht heeft afgedwongen,
Gehandhaafd door hare eigen deugd.

Daar stond hij, met zijn schild gedekt,
Uit zwaar metaal gesmeed,
Den sabel boven 't hoofd gestrekt,
Als tot den kamp gereed.

Zijn wang had geen verwe, zijn oog had geen gloed,
Zoo bel eens van liefde, zoo vurig van moed.

Daar blinkt de kroon hun toe — aan welke kust gezocht,
Met welken prijs betaald — te duur toch nooit gekocht:
De hemel!

Zij zweren Floris' zoon, als leidsman hunner waard,
Den dicren eed van trouw, de hand op kruis en zwaard.

Zij stijgen op de sport, den stormhoed om de slapen,
Het pantser aan het lijf, op zijde boog en wapen,
En op den rug, gelijk de schildpad, elk zijn schild.

Nog grijpen zij de bogen
En schieten naar de vest, al roeiend wat zij mogen.

Hij doolde nacht en dag de rotsen op en af,
Al starende op de zee, met pijnlijk handenwringen,
Of wezenloos van smart, verdiept in mijmeringen.

Maar niemand greep de vracht zoo zwaar,
Noch zwoegde zich zoo zuur in 't zweet,
Gespannen voor een volle baar,
Als de onbezonnen jongling deed,
Die, door te groot een deel te willen,
Zijn schat en 't leven ging verspillen.

Ziet, ziet de diepe ellend, waartoe ik ben vervallen,
Ik, ieder eens te rijk, rampzaligst nu van allen,
Van goed en bloed beroofd, van heul en hoop ontzet.

Zit neêr, zit neêr! den kelk gevat!
Den rug gekeerd naar de enge stad!
De ruime streek aanschouwd!

Schenkt in, schenkt in! zwiert kelk en nap,
 En drinken we onze beterschap,
 Wij dwazen, als wij zijn.

Wat moeten wij niet beter zijn,
 Bedeeld met zooveel goed;
 Den winterhaard in vollen gloed,
 Den beker vol van wijn!

Ik dank u, bron van alle goed!
 Voor wat uw gunst mij schonk;
 Ik dank u voor de liefdevonk,
 Mij tintlende in 't gemoed;
 Maar driewerf dank, algoede God!
 Voor elke ervarenis,
 Dat uw bevel ons reinst genot —
 Ons zoetst genoeg uw gebod —
 Dat weldoen zalig is.

Juich dan, schater! meng uw zangen,
 Zangen, waar men 't hart in hoort,
 Niet van elders opgevangen,
 In 't geschal van 't groot akkoord!

Bekoorlijk is het zachte blaauw
 Van 't bloempjen in den ochtenddauw,
 Dat, wieglend aan een' zilvren vliet,
 Zoo vriendlijk zegt: Vergeet mij niet.

O, laat ons nooit vergeten,
 Aan welken disch gezeten,
 Dat God-alleen ons spijst en drenkt.

In 't ruischen van 't gewoel verloren,
 Verleeren wij de stem te hooren,
 Die waarschuwt voor bedrog en schijn,
 En, om ons tastende als de blinden,
 Zoo zoeken wij om nooit te vinden,
 Wij arme dwazen, als we zijn!

En allen zagen weiflend neêr;
 Wel kloek en onversaagd van geest,
 Wel jookrig naar den buit en de eer,
 En voor geen wissen dood bevreesd,

Maar hooploos, schoon zij 't mogten wagen,
In 't onuitvoerlijk stuk te slagen.

En, suizlend van den kogelslag,
Geveld om niet meer op te staan,
Ontknoopt hij de omgewonden vlag,
En reikt haar nog zijn makkers aan,
En strekt het hoofd getroost ter neder,
En opent nimmer de oogen weder.

Daar lag hij, op het stroo gestrekt,
Ter dood verwezene, als hij was!
Met lompen voor de kou gedekt,
Die indrong door het traliëglas;
Daar lag hij, zonder heul of troost,
En bad nog eens voor vrouw en kroost.

Wat meent gij, overstelpt van schatten,
Gij, rijkaard, op uw dons gevlijd,
Dat gij aan God behaaglijk zijt,
Door van uw goud een greep te vatten,
Die ge in den schoot des armen smijt ?

Maar, eedlen, die ons kleedt en reedt!
Waarom uw milden troost in 't leed
Zoo zwaar, zoo duur ons aangerekend?
Waartoe door bonte spotkleedij
Voor ieders aanzigt ons geteekend
Als d' overlast der maatschappij?

o Akker Gods! de dauw besproeit
Uw planten, en de malsche regen
Stort op uw' bodem, hard gegloeid
Door 't zonnevuur, zijn' vruchtbrén zegen;
Maar dikwijls drinkt ge een' warmen traan,
Dien 't oog der liefde stil doet vloeijen,
Als offer van de dorre blaân,
Wier bloempjes in den hemel bloeijen.

Natuur, die moeder, gul en goed,
Bedient hem op zijn wenken,
En loont zijn vlijt en eerlijk zweet,
Door alles hem te schenken:

Hier wijst zij hem een' wijnberg aan,
En ginds een zee van golvend graan.

Of er geen bergen uw stranden begevlen;
Of er geen Etna het uitzigt bepaalt;
Of u de zomer in dampen en neveln,
Land mijner vaders! zijn schatting betaalt;
Of ook de golven uw' bodem belagen,
Gram op den buit, dien ge haar hebt ontscheurd;
Of gij de glorie van vroegere dagen
Nog als rouwdragende weduw betreurt;
Toch, pronkjuweel van Europe!
Blijft gij mijn liefde en mijn hope!

V. DE SCHIKKING DER ZINNEN.

DE VOOR-, NA- EN TUSSCHENZIN. DE PERIODE.

209. De plaats, die de afhankelijke of ondergeschikte zin met betrekking tot den hoofdzin inneemt, is drieërlei:
- 1°. De afhankelijke zin volgt op den hoofdzin, b. v.: *Hij komt niet, omdat hij belet heeft. Hij vernam, dat gij komen zoudt.*
 - 2°. De afhankelijke zin staat tusschen de twee helften van den hoofdzin in, als *tusschenzin*; b. v.: *De man, van wien ik u gesproken heb, is teruggekomen. De zoon kwam, daar het intusschen reeds laat geworden was, eerst den volgenden morgen te huis.*
 - 3°. De afhankelijke zin gaat vóór den hoofdzin en heet dan *voorzin*, b. v.: *Dat hij terug is, verheugt mij. Daar hij ijverig gewerkt heeft, mag hij zich uitspannen.* Daar de *bijvoegelijke* zin steeds achter het zelfstandig naamwoord moet volgen, dat hij bepaalt, kan hij niet als *voorzin* voorkomen, terwijl de *zelfstandige* zin minder geschikt is, om als *tusschenzin* op te treden, en de *bijwoordelijke* zin beurtelings alle drie de plaatsen innemen kan. B. v.: *Hij mag zich uitspannen, daar hij ijverig gewerkt heeft; hij mag, daar hij ijverig gewerkt heeft, zich uitspannen; daar hij ijverig gewerkt heeft, mag hij zich uitspannen.*

De *bijwoordelijke* zin, die zijnen hoofdzin vooraf gaat, heet bepaaldelijk de *voorzin*, terwijl dan de hoofdzin *nazin* genoemd wordt. De voor- en nazin vormen te zamen den grondslag van hetgeen men eene *periode* heet, waardoor men een kunstmatig ineengevoegd zinverband verstaat.

210. De algemeene wet ter bepaling van de plaats, die de ondergeschikte ziunen innemen, is deze, dat zij de vermelding van het begrip, hetwelk zij bepalen, niet voorafgaan, maar volgen. Aldus staat de ondergeschikte zin, hij zij verkort of onverkort, die een enkel zindeel bepaalt, achter dit zindeel; de ondergeschikte zin daarentegen, die den ganschen zin bepaalt, achter dien zin. Elke plaatsing, die van deze orde afwijkt — en dit geschiedt niet zelden — is als eene *omzetting* te beschouwen.
211. Zoo onverkorte als verkorte *zelfstandige onderwerpszinnen* staan voor- en na hunnen hoofdzin; b. v.: *Al wat menschelijk is, raakt mij van nabij. Die zich gewent aan koude en hitte, die zich verhardt tegen vermoeienis en ongemak, verkrijgt eene sterkte des lichaams, die hem vele jaren levens kan opbrengen. Deze toekomst als eene waarheid te veronderstellen, ware eene opoffering, die men niet van hem verwachten kon. Dat de dorstige reiziger zich drenkt uit de vergiftige bron, die zich onverwacht op zijnen weg vertoont, is dat wel te verwonderen? —*

*Wie altoos wikt en altoos weegt,
En eeuwig niet dan wijsheid pleegt;
Wie nimmer, als de vriendschap schonk,
Een enkle teug te meerder dronk;
En nooit zijn inborst openplooit;
Die noem' zich bij mijn vrienden nooit.*

Het is niet genoeg, dat wij u behouden, ook onze broederen moeten wij winnen. Mij lust het niet, in 't hart van andren in te delven. Is het wonder, dat de dorstige reiziger zich onbedachtzaam drenkt uit de vergiftige bron, die zich onverwacht op zijnen weg door de woestijn vertoont? En met onvolledigen hoofdzin:

*Gevloekt, wie eerloos, wuft en week,
 Door glans of goud verblind,
 De dierst geschatte wereldstreek
 Voor 't Vaderland bemint.*

Zie ook n°. 126.

De zelfstandig gebruikte bijvoegelijke onderwerpszin kan ook als tusschenzin voorkomen; b. v.: *Is, hetgeen ik zie, meer dan begoocheling? Was, hetgeen hij zeide, overeenkomstig de waarheid?*

212. Is de natuurlijke plaats van den onderwerpszin vóór den hoofdzin, die hem tot gezegde dient, de natuurlijke plaats van den voorwerpszin is na den hoofdzin, waarin zich het werkwoord bevindt, van hetwelk hij afhankelijk is; b. v.: *Bedenk, wat gij doet. Ik kan u niet vergunnen, heden middag uit te gaan.* — Is de voorwerpszin afhankelijk van een werkwoordelijk zelfstandig naamwoord, alsdan staat hij er onmiddellijk achter, of er zoo dicht bij als de welluidendheid toelaat; b. v.: *Het bericht, dat hij aangekomen is, verblijdt mij. De vraag, of hij geschikt is, bleef onbeantwoord. Getuigt het met mij, of daarbij de gedachte onzen boezem niet hooger deed kloppen: gij hebt, uit vrije keus, uwen pligt betracht.*

De zelfstandig gebruikte bijvoegelijke voorwerpszin kan als tusschenzin aangewend worden; b. v.: *Zou 'k niet, wat God mij oplegt, willig dragen?*

Dat de hoofdzin, waarvan de voorwerpszin afhangt, als tusschenzin voorkomen kan, hebben wij reeds vroeger gezien: *Niemand (gij weet het) mag stelen.* Aangehaalde voorwerpszinnen kunnen zoowel vóór als na hun hoofdzin geplaatst worden: *Salomo zeide: de vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid. De vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid, zeide Salomo.* Zelfs kan de hoofdzin hier als tusschenzin voorkomen:

De vreeze des Heeren, zeide Salomo, is het beginsel der wijsheid. Zie n°. 129, 131, 135—139.

Gaat de voorwerpszin den hoofdzin vooraf, dan heeft er omzetting plaats; b. v.: *Hetgeen menschen ten kwade hadden gedacht, dat heeft God ten goede gedacht.*

213. De *bijvoegelijke* zin, hij zij al dan niet verkort, heeft zijne regelmatige plaats achter het zelfstandig naamw. of voornaamw., dat hij bepaalt, en staat alzoo, wanneer dit bepaalde woord niet het laatste woord van den volzin is, als tusschenzin, tusschen de verschillende deelen van den hoofdzin; b. v.: *Twist niet met hem, dien gij lief hebt. Menschen, die naauwelijks hunne eigen zaken kunnen beheeren, achten zich bekwaam, om de grootste en teederste belangen eener gansche Maatschappij te behartigen. Hiervoor hadden tijdgenooten, Uit een eerlijk bloed gesproten, Schatten, bloed en welvaart veil.*

*Voor mij, gewend aan zachter kweêlen,
'k Wil langer huislijk heil noch kindsch gekozel spelen,
Maar tintlen van den gloed, die door uwe adren ziet.*

(*Voor mij* is een onvolledige bijvoegelijke volzin, die, volledig, luiden zal: *Voor wat mij betreft, voor wat mij aangaat.*)

Waar de welluidendheid het raadzaam, of de aard der gedachte het noodzakelijk maakt, den bijvoegelijken zin niet onmiddellijk achter het bepaalde woord te plaatsen, staat het vrij een of meer woorden tusschen beide te laten treden, mits hierdoor slechts geene dubbelzinnigheid ontsta; b. v.: *Er zouden welhaast geene kwaadsprekers meer zijn, indien er geene menschen waren, die het kwade liever hoorden, dan het goede. Regeren is eene kunst, de moeilijkste van alle kunsten, tot welker volmaking natuurlijke geschiktheid, vlijtige oefening en oordeelkundig opgezamelde ervaring moeten*

zamenwerken. Hij doet veel, die veel lief heeft. De Heer zal (hem) niet onschuldig houden, die zijnen naam ijdelijk gebruikt. — Aan dichters wordt natuurlijk ook hier meer vrijheid gelaten; b. v.:

*Dat harte leeft gerust en blij,
Wiens rijkdom het genoeg en zij.*

*Hij heeft geen' hoogen val te vreezen,
Die bij zich-zelv' vernoegd kan wezen.*

*En ik, zoude ik met u, voor u niet lijden,
Wiens heil op aard geheel aan 't uwe hangt?*

*Uw vorstlijk huis verknocht sinds zeven voor-
geslachten,*

*En, zonder leed, gebrek, geweld of ban te ontzien,
Thans grijs en uitgeput van geest en ligchaams-
krachten,*

Vergeet de grijsaard niet, zijn hulde u aan te bien.

De hemel is hun loon, die voor den hemel vechten,

D. i.: De hemel is het loon van hen (= hun), die enz.

*Voorwaar, mij is hun deugd verdacht,
Die andre liefde leeren.*

*Benijdbaar is zijn deel, voor rang en eer verkoren,
Weldadig is zijn slaap, door spook noch droom verschrikt,
Die in zijn lage kluis geen' donder heeft te hooren,
Dan die het vruchtbaar land verkwikt.*

Dat is: Benijdbaar is het deel, dat voor (= boven) rang en roem is verkoren; weldadig is de slaap, die door spook noch droom verschrikt wordt, van hem (= zijn), die in zijn lage kluis geen' donder heeft te hooren, dan die het vruchtbaar land verkwikt.

*Omzetting heeft plaats in de volgende volzinnen:
Doch neen, die met hem waarheid kennen, Dier hart*

wordt van geen waarheid warsch. Die kwaad vergeldt voor goed, het kwaad zal van zijn huis niet wijken. Die zich door zijne leefwijze verachtelijk maakt, wie zal dien eere geven? Die veel begeert, hem ontbreekt veel. Die tegen zich-zelfen kwaad is, voor wien zal die goed zijn? Die werkt en bidt, dien zegent God.

*Wie elk genot van 't leven vlugt,
Altoos om elke dwaasheid zucht,
Altoos het strak en stroef gelaat
In d' eigen norschen rimpel slaat,
En nooit tot vreugd zich stemmen liet,
Dien tel ik bij mijn vrienden niet.*

*Oneindig rijk, volzalig, nooit volprezen,
Vóór d' eeuwen God, om eeuwig God te wezen,
O Heer! wie is aan U gelijk?*

214. De regelmatige plaats van den bijwoordelijken zin, 't zij al dan niet verkort, is achter zijn' hoofdzin; b. v.: *Staan moet hij, waar alles valt. Dat is waar, omdat het eenvoudig is. Wat zou er worden van deze wereld der schepping, indien niet eene onweérstaanbare Oppermagt de teugels in handen hield? Met gejuich keert de landman weder, dragende zijne schoven.* Bepaaldelijk die bijwoordelijke zinnen, welke op een te voren genoemd of gedacht bepalend woord antwoorden, dienen als nazinnen den hoofdzin te volgen en kunnen dus nimmer den grondslag helpen vormen voor eene periode. Van dezen aard zijn de *vergelijkende* zinnen, die met *als* en *dan* beginnen; de *besluitende* zinnen; de *vergelijkingszinnen* en de *gevolgaanwijzende* zinnen. Zie n°. 150, 153, 163 en 164.

De bijwoordelijke zin kan ook als tusschenzin voorkomen; b. v.: *Ieder Christen, waar en wanneer hij leve, wordt tot opofferingen geroepen. De deugd, hoe wreed*

geschonden, hoe verdrukt, verheft zich weér. Hij heeft zich, voor zoover ik weet, altijd goed gedragen. De veldheer moest, naar gelang de omstandigheden dit eischen zouden, aanvullender of verdedigender wijze handelen.

*De veldheer, voor geen deugden koud,
Schoon Alva's wreede zoon,
Zet op hun beider lijfsbehoud
Een hoog en heerlijk loon.*

*Van Apollo's aandrift zwanger,
Smoort ze, onmagtig te weérstaan,
De inspraak van dien god niet langer:
Treurig heft de Zienster aan.*

Hier beteekent *onmagtig te weérstaan* niet: die *onmagtig te weérstaan is*, maar: *daar zij onmagtig is, (die) te weérstaan*, namelijk de *aandrift van Apollo*.

Bijwoordelijke zinnen, die ter bepaling van een' afhankelijk zinnestreek staan, ter bevordering der duidelijkheid, liefst als tusschenzinnen tusschen de deelen van den ondergeschikten zin in, dien zij bepalen: b. v.:

*Hij wijst de plaats omhoog,
Waaraan hij 't hechten moet, waaraan men 't vinden moog',
Opdat de naneef weet, zoo ooit in later jaren
Een schip het eiland naakte en weér mogt huis-
waarts varen,
Wat bang en aaklig lot, te schriklijk ondergaan,
De vrucht was van een' togt, voor Neérlands roem bestaan.*

*Geen ouder, die hun lijden weet,
Treedt immer in die kerk,
Of wijst, gedachtig aan hun leed,
Zijn kroost hun beider zerk. *)*

*) Dit versje, ontleend aan C. P. E. ROBIDÉ VAN DER AA'S *Sjoerd en Aukje*, is ook daarom opmerkelijk, wijl er het woord *ouder* in 't enkelvoud in voorkomt.

NAPOLEON *wist en zag het, dat wij, (hoewel) door vreemd geweld beheerscht, nogtans geene vreemde zeden hadden aangenomen.*

Door *omzetting* kunnen de vergelykingszinnen en de vergelykende zinnen, die met *als* en *dan* aanvangen, als tusschenzinnen voorkomen, zoodra de bepaling, waarbij zij behooren, voorafgaat; b. v.: *Zoo gelukkig, als hij toen was, heb ik hem nooit te voren gezien. Zoo volmaakt, dat men volstrekt geene gebreken hebben zoude, is niemand op aarde. Driftiger, dan hij toen was, heb ik hem nooit gezien. Treurig, alsof zij alles verloren hadden, stonden zij daar. Zegt men: Alsof zij alles verloren hadden, stonden zij daar, dan denkt men het bepalende bijwoord zoo, even zoo aan het hoofd van den zin. Het zelfde geldt omtrent den volgenden volzin: Als gouden appelen in zilveren traliekorven, zoo blinkt eene sierlijke afgepaste rede.* Hier vervangt het woordje *zoo* vóór den hoofdzin het *zoo*, dat den ondergeschikten zin moest vooraf gaan.

215. Behalve de hierboven door ons genoemde zinnen, kunnen de bijwoordelijke zinnen van elke soort, krachten eene omzetting, als *voorzinnen* voorkomen en met hun' hoofdzin den grondslag leggen tot de vorming eener periode; b. v.: *Waar een eeuwige zomer onder het branden der evennachtshitte heerscht en het voedsel van zelf uit de aarde spruit, daar doorwandelt de vadsige inwoner, ongevoelig, de heerlijkste natuurtooneelen. Wanneer wij, naar dezen maatstaf der ver-*

TOLLENS schrijft dan ook in zijn' *Nieuwjaarsgroet der Leidsche weezen*:

*Wat baat het u, verlaten weezen!
Geen ouder, die uw klagten hoort.*

En in zijn *Kenau Hasselaar*:

*Zoo ver ontaarde 't nakroost niet,
Of 't kent zijns ouders beeld.*

scheidenheid, de grootheid en luister van de werken der schepping beoordeelen, hoe verliezen wij ons dan in de gedachte der onmetelijkheid, der oneindigheid van het goddelijk alvermogen. Blind en doof voor alles wat met onzen toestand niets gemeens heeft, zien wij niets dan ons zelven, hooren wij niets dan de weelklage van ons eigen hart. Gelijk in alle werken der kunst het toppunt der kunst daarin bestaat, dat men de kunst bedekke, zoo is voornamelijk het groote geheim van te regeren daarin gelegen, dat men schijne niet te regeren. Naarmate men hooger stijgt, kan men lager dalen. Hoe gevaarlijker de onderneming is, des te welkomer is zij hem. Voor zoover ik het beoordeelen kan, heeft hij geene schuld. Opdat deze zaligheid, die geen oog gezien heeft, onder het bereik van ons gezigt vallen en onze zinnelijkheid roeren zoude, opent de Bijbel voor het sterfelijk oog de poorten des hemels. Omdat hij dichter is, gebruikt hij deze taal. Wanneer men ziet met hoeveel ijver de vermaken door sommigen worden nagejaagd, dan denkt men onwillekeurig aan de spreuk der dwazen: laat ons eten en drinken, want morgen sterven wij. Hoezeer bijkans alle menschen verlangen rijk te wezen, er zijn er echter slechts weinigen, wier waar belang medebrengt, dat hun wensch verhoord worde. Nergens grenzen vindende, gaat de geest onvermoeid op de baan zijner bespiegelingen voort. Voortvarend, rusteloos, stout en vurig, was alles, wat hij in het openbaar deed of sprak, geschikt om geestdrift te ontvlammen.

216. Eene periode is een kunstmatig ineengevoegd zinverband, d. i. eene vereeniging van verscheidene zinnen, welke, elkander veronderstellende en onderling ineengrijpende, een onscheidbaar geheel vormen. Hoe groot ook het aantal zinnen zij, die de periode bevat, zij

dient slechts uit twee hoofdzinnen te bestaan, die tot elkander staan als *voorzin* tot *nazin*, zoodat de voorgaande zin den hoorder gespannen houdt, totdat zijne verwachting in den volgenden zin bevredigd wordt. Bevat elk der hoofdzinnen eener periode één zamengesteld zin, zoo heet zij *tweeledig*; bevat de voorzin er éénen, en de nazin twee, of omgekeerd, zoo heet zij *drieledig*; bevat de voorzin er twee en de nazin insgelijks twee, of de voorzin éénen en de nazin drie, of omgekeerd, zoo heet zij *vierledig*, en zoo kan men *vijfledige*, *zesledige* perioden hebben, enz.

217. De voorafgaande leden der periode bevatten gewoonlijk de voorstelling der hoofdgedachte, de laatste het gevolg of de tegenstelling er van; vandaar dat ook de vereeniging van twee nevenschikte zinnen, die aanschakelend of tegenstellend met elkander verbonden zijn, en waar de geheele wending aanduidt, dat de voorzin de waarde heeft van een' *bijwoordelijken toevendenden* of *inwilligenden* zin, de grondslag eener periode vormen kan. De voorzin vangt dan gewoonlijk aan met *niet alleen*, *wel* (*wel is waar*), waarop de nazin met *maar*, *maar ook*, *evenwel*, *toch*, *desniettemin*, enz. antwoordt. Zie hier een paar voorbeelden van zulke perioden: *Het valt wel moeijelijk, bij het vervaardigen eens opstels, belangrijke gedachten, geestige of treffende gezegden, die men zou kunnen aan den man brengen, te onderdrukken, omdat zij zonder nadeel kunnen verzwegen worden, en de voorstelling, door ze te overladen, van hare kracht en haren indruk zouden berooven; maar die dit vermogen op zichzelf niet bezit, make geene aanspraak op de gave der eenvoudigheid, evenmin als op die der keurigheid en beknoptheid.* Deze periode is slechts *tweeledig*; doch de voorzin is door twee afhankelijke zinnen bepaald, een'

bijvoegelyken en bijwoordelyken, waarvan de tweede, beginnende met *omdat*, uit twee zinnen bestaat, tot éénen zin zamengetrokken, terwijl de deelen van den tweeden der zamengetrokken bijw. zinnen zelven weder gescheiden worden door den ondergeschikten verkorten redengevenden bijwoord. zin: *door ze te overladen*; de nazin bestaat uit twee zinnen, tot éénen zamengetrokken, en een' afhankelyken zin.

*Wel schoot de dolk, ten moord geheven,
Rondom zijn wieg een dreigend licht;
Wel spleet (der kolk ten prooi gegeven)
De kolk haar roofmuil op voor 't wicht;
Maar: "red hem!" klonk door 's hemels bogen,
En, stemde Memphis' hof zijn' dood,
Dat hof-zelf, hem ter hulp gevlogen,
Lei 't wichtje weér op moeders schoot.*

Deze periode is eene *vierledige*. Voorzin en nazin bestaan beide uit twee zamengestelde nevangeschikte volzinnen. De tegenstellende aaneenschakelende zinsverbinding maakt ook hier, zoowel als in de eerste periode, den grondslag der periode uit. Het eerste lid van den voorzin bestaat uit een' hoofdzin en een' verkorten ondergeschikten bijvoeg. zin; het tweede uit een' hoofdzin en een' verkorten ondergeschikten redengevenden bijwoord. zin; het eerste lid van den nazin bestaat uit een' hoofdzin en een' aangehaalden voorwerpszin; het tweede uit een' hoofdzin en twee ondergeschikte: een' toegevenden bijwoordelyken en een' verkorten bijvoegelyken.

*Wel haat ik hem uit 's harten grond,
Wie Neérlands omkeer zoekt;
Wie ooit haar welvaart tegen stond,
Mij is zijn naam gevloekt;*

*Wel gaarne wierd mijn eigen vuist
 In 't eigen bloed gedoopt
 Des Spanjaards, die mijn land verguist,
 Des Franschmans, die het sloopt;
 Maar grootheid toch, en deugd van ziel,
 En edelheid van aard,
 Aan wien zij ook ten deele viel,
 Is lof en liefde waard.*

Ook deze periode is eene vierledige, daar de voorzin uit drie zamengestelde zinnen bestaat, terwijl de nazin er slechts één bevat.

Zal de periode den naam van eene *volkomene* kunnen dragen, dan moeten al hare leden zamengestelde zinnen zijn; treft men onder die leden een of meer enkelvoudige zinnen aan, dan heet de periode eene *onvolkomene*, terwijl aan zulk een zinverband, dat alleen uit enkelvoudige zinnen bestaat, al staan ook de deelen tot elkander als voorzin tot nazin, en al vindt de gespannen verwachting eerst in den nazin bevrediging, de naam van periode ontzegd moet worden. Dit laatste geldt b. v. omtrent de volgende zamengestelde zinnen:

*o Ja! veeleer vergeet' mijn rechterhand zich-zelf;
 Eer stijg' het visschenheer naar 't blaauwe stargewelf;
 Eer zal de Gele zee langs Neêrlands vlakke zwalpen;
 Eer stort de schoone Rijn, die fiere tely der Alpen,
 Zijn stroomkruik met geweld naar 't Adriatisch strand;
 Eer zij door 't Kreeftgestarnt de Samojeed verbrand;
 Eer zal in 't dienstbaar juk de dolle tijger zweeten:
 Eer Neêrlands volk uw vlijt, o Vadren! zal vergeten.*

*Zoo lang nog Zwitserland roemt op zijne eeuwge Alpen,
 Zoo lang de Gele zee om China's grond zal zwalpen,
 Zoo lang nog de adelaar de zon in 't aanzigt boort,
 Snelt naar de onsterflijkheid de naam van Koster voort.*

Eene onvolkomene periode is o. a. ook de volgende:

*Wel was de twist weér bijgelegd
 En rustte 't zwaard weér in de scheede ;
 Wel smeekten vriend en vijand zaám :
 „Laat , Heer ! den Vriezen nu den vrede !”
 Maar 't bloedig spoor van burgertwist
 Was door dien Zoen niet uitgewischt.*

Ook deze periode is vierledig, daar de voorzin uit drie leden bestaat: twee enkelvoudige en een' zamengestelden volzin, en de nazin slechts één enkelvoudigen volzin bevat.

218. Aan de volgende periode liggen een bijwoordelijke zin en een hoofdzin ten grondslag, die tot elkander in de betrekking staan van voorzin en nazin.

*Gelijk de gouden korenaar ,
 Bevracht met voedend graan ,
 De distel overtreft , die haar
 Soms blijft op zijde staan ;
 Zoo overtreft de werkzaamheid ,
 Die geest en ligchaam voedt ,
 Den lediggang , die gift verspreidt ,
 Dat beide kwijnen doet.*

In deze tweeledige periode wordt de voorzin, een vergelijkende bijwoordelijke, door twee ondergeschikte bepaald, waarvan de eene een verkorte, de andere een onverkorte bijvoegelijke is. Op dezelfde wijze wordt de nazin door drie onverkorte bijvoegelijke zinnen bepaald, waarvan de eerste bij het onderwerp en de tweede bij het voorwerp behoort, gelijk dit ook in den voorzin het geval is, terwijl de derde, als een bijvoegelijke zin van den tweeden graad, ter bepaling strekt van het voorwerp uit den tweeden bijv. zin.

Hing die eerekroon in het gezicht des strijders , en ware hem de hope gegeven , reeds in dit leven die kroon op zijn hoofd te zullen dragen ; wie zou dan de mate van den moed kunnen bepalen , dien dit gezicht en deze hoop hem in het worstelperk van dit leven konden inboezemen ? — Deze periode is driedelig. De voorzin bestaat uit twee veronderstellende bijwoordelijke zinnen , waarvan de eerste een enkelvoudige , de tweede een zamengestelde is , bestaande uit een' hoofdzin en een' verkorten voorwerpszin. De nazin is bepaald door een' ondergeschikten bijvoegelyken zin met nevengeschikte onderwerpen.

*En als een vogel , die zijn beenen hecht voelt kleven
Aan 's voglaars loozen strik , vast jammert van verdriet ,
En aan de strikken trekt en tokkelt , doch om niet ;
Zoo pogen razenden , die hier aan de aarde hangen ,
Vergeefs te vlugten ; maar zij blijven vast gevangen
Aan taaije wortels , daar het hupplen haast vergaat.*

Deze periode is slechts tweeledig , en haar grondslag is eene zamenstelling uit een' vergelijkenden bijwoordelijken en een' hoofdzin. Wat den vorm betreft , zijn beide leden bijzonder evenredig : het onderwerp van den voorzin en dat van den nazin worden beide bepaald door een' bijvoegelyken zin ; voorzin en nazin bestaan beide uit eene tegenstellende zinsverbinding , terwijl de tweeledigheid van den nazin teweeg brengt , dat hij tegen den voorzin , welks eerste lid een zamengetrokken zamengestelde is , in omvang kan opwegen.

*Zoo ik de ontelbre starrenheren ,
Elk deeltje van het licht der zon ,
Elk zandje aan de oevers van de meren ,
Van hunnen oorsprong tellen kon ;
Zoo zou ik mooglijk wijzer wezen ,*

*Dan immer mensch of engel wordt ;
Maar 'k schoot bij U , alwetend Wezen !
Noj onbegrijpelijk veel te kort.*

Onvolkomene tweeledige periode.

*o God ! eer 't aardrijk was gegrond ;
Eer Ge al wat eenmaal niet bestond
Uit niet riept in het wezen ;
Eer de aanvang was van plaats en tijd ;
Waart Ge alles wat Gij heden zijt ,
Oneindig , nooit volprezen.*

Onvolkomene vierledige periode.

*Wanneer uw galm , vol ernstige majesteit ,
Tot eer der Almagt in haren tempel rolt ;
Wanneer 't vereenigd lied der zangers
Hoog in de steigerende bogen voortgolft ;
Dan voel ik God , dan voel ik den Eeuwige ,
Ofschoon ik 't schepsel , 't eindige schepsel ben ;
Dan scheurt mijn ziel zich los van de aarde ,
Om in de heemlen rond te zweven.*

De voorzin bestaat hier uit twee tijdbepalende bijwoordelijke enkelvoudige volzinnen ; de nazin bestaat uit drie leden , waarvan het eerste lid slechts schijnbaar een enkelvoudige volzin is ; de eerste en tweede volzin worden beide bepaald door denzelfden onverkorten toegeevenden bijwoordelijken volzin , waarom ze ook alleen door het komma van elkander gescheiden worden ; een verkorte doelaanwijzende bijw. volzin dient ter bepaling van het derde lid van den nazin. De periode is eene onvolkomene vijfledige.

Indien het gezicht van den regenboog voor Noach en zijne kinderen nieuw was geweest ; indien nu voor het eerst die omstandigheden plaats hadden , wier zamen-

loop vereischt wordt, om dit schitterend lichtverschijnsel te doen plaats hebben: wie zal ontkennen, dat dit nog verbazender en treffender zou geweest zijn, dan zoo het gezigt van hetzelfde hun reeds te voren bekend en gemeenzaam was geweest? Onvolkomene drieledige periode.

Wanneer de mensch de almagt gadeslaat, die de Schepper in al het geschapene heeft ten toon gespreid; wanneer hij de wijsheid opmerkt, waarmede alles in orde is geschikt; wanneer hij het goede gevoelt, dat hem iederen morgen bij vernieuwing geschonken wordt: zoo wordt hij met een' heiligen eerbied vervuld; bewondering boeit zijne zinnen; en innige liefde jegens den Onzienlijke doordringt zijn gansche hart. Onvolkomene zesledige periode.

Gelijk God in al zijne werken doorgaans een' gedurigen en trapsgewijzen voortgang bezigt; gelijk er tusschen den zaaitijd en den oogst verscheidene maanden verloop, waarin alles zich langzamerhand ontwikkelt en tot rijpheid nadert: zoo verliep er ook een geruime tijd, eer onze aarde, pas uit haars Makers hand gekomen, werd hetgeen zij wezen moest — eene bekwame woonplaats voor den mensch. Onvolkomene drieledige periode.

Indien een kind niets meer vreest dan de straf; indien het de ongehoorzaamheid niet meer vreest; niet meer vreest de verbeurte der vaderlijke liefde; indien het weten wil, hoe zwaar de straf zal zijn, om te beoordeelen, of het de moeite waard is, te gehoorzamen: dan is het reeds een bedorven kind. Onvolkomene vijfledige periode.

Kinderen! zoo gij liefde en dankbaarheid in waarde houdt; leerzaam en gezeggelijk zijt; van het verbodene u gaarne onthoudt, niet begeerende wijs te zijn boven uwe jaren en behoeften, maar vasthoudende aan uwe

lieve onschuld: dan zult gij ook eenmaal de hoogste Paradijs-vreugde smaken, die ons hier op aarde nog is toegelegd. Onvolkomene vierledige periode.

Alhoewel CROESUS, koning van Lydië, onder de magtigste vorsten van het Oosten geteld mogt worden; ofschoon hij daarbij zoo rijk was, dat zijn naam tot een spreekwoord geworden is; ja, niettegenstaande hij den gelukkigste onder de stervelingen verlangde genoemd te worden, en het SOLON zeer kwalijk nam, dat deze hem dien naam weigerde: toch moest hij later op het smartelijkst ondervinden, dat de spreuk van dien Griekschen Wijze: niemand is gelukkig, voor hij wèl is gestorven, eene gewigtige waarheid bevat. Vierl. periode.

Wanneer wij erkenden, dat de tegenspoeden, welke ons treffen, slechts onafscheidelijke gevolgen onzer verkeerdheden zijn; wanneer wij ons daarbij overtuigd hielden van de waarheid, dat zij ons niet overkomen zonder het aanbiddelijk bestuur eener alwijze Voorzienigheid: dan zouden wij onze tegenspoeden niet vergrooten door eene strafwaardige moedeloosheid; dan zouden onze bekommernissen verdwijnen; en wij zouden erkennen, dat onze rampen nooit zoo groot zijn, als wij het ons vaak verbeelden. Onvolkomene zesledige periode.

Toen 't vuur der tweedragt vlamde in 't rond,
 En veld won voor zijn gloed,
 Toen 't land zich tegen 't land verbond,
 Verhit op eigen bloed:
 Toen Hoeksch- en Kabeljaauwschgezind,
 Door woesten haat gespoord,
 Door d' eigen dollen wrok verblind,
 Zich zat braste aan den moord:
 Toen 't buitenlandsche krijgsgetier
 Voor slot en vesten kreet,
 En 't fel inwendig knagend vier

*Naar Neêrlands hartaár beet :
Toen leefde Jan van Schaffelaar ,
Met heldenmoed in 't lijf ,
Stoutmoed'gst in het bangst gevaar
En ongehoord bedrijf.*

Onvolkomene zesledige periode.

*Gelijk als de eik de trotsche toppen
In statelijker stilte hult ,
Als Iris' glans de zilvren droppen
Met zevenverwig licht verguldt ;
Maar schudt en ruischt met forscher takken ,
Als damp en neevlen zamenpakken ,
En dekken 's hemels glans en goud ;
Maar schriklijk zweept met taaijer roeden ,
Als bui en bliksems op hem woeden ,
En siddring rondspookt door het woud :
Zoo laagt ge , in rust gezonken leeuwen ,
Door 't zoet der stilte in slaap gesust ;
Zoo scheurdet ge , op de gruwelschreeuwen ,
U brieschend los uit slaap en rust ;
Zoo stegen uw ontwaakte krachten ,
Ten schrik van de aangestuwde magten ,
In 't barnen van den bangen nood ;
Zoo blonkt ge , in 't huilen van de orkanen ,
En schudde trotscher de eedle manen ,
Van bloed uit eigen aders rood.*

Onvolkomene vijfledige periode.

219. Onder de bovenstaande perioden treft men er aan , waarin zamengetrokken zinnen voorkomen , terwijl weêr vóór andere zinnen het voegwoord ontbreekt , dat in den voorzin den bijwoordelijken zinnen dient vooraf te gaan , wat soms bij het bepalen van het getal leden der periode eenig bezwaar kan opleveren. Men volge

daarbij dezen regel: men beschouwe de zamengetrokken volzinnen als één lid der periode en de verzwegen voegwoorden als niet verzwegen, en bepale dien overeenkomstig het getal leden der periode. Niet zelden ontmoet men zamengestelde zinnen, waarin de gespannen verwachting eerst aan het slot van den zin bevrediging vindt, zonder dat men deze zinnen daarom voor perioden houden mag. Bijv.: *Te weten, dat onze blijdschap ook anderen verheugt; dat onze angst ook andere harten doet beven; dat ons lijden ook andere oogen vochtig maakt: is streelend voor het gevoel. — Wie op aarde zijn' pligt vervult, en voor den broeder doet, wat in zijn vermogen is; wie zich door boosheid noch onverschilligheid van den rechten weg laat afbrengen, maar zijne bestemming altijd standvastig in het oog houdt: dien zal het zeker te beurt vallen met opgeruimdheid en zielsrust op de afgelegde baan terug te zien en met kalmte den dood te verwachten.*

220. Wat het ontleden van grootere of kleinere stukken in rijm of onrijm betreft, die slechts zelden als één' zamengestelden zin kunnen beschouwd worden, men handele daarbij op de volgende wijze: vooraf ga eene algemeene beschouwing van den inhoud van het stuk; daarna ontbinde men het in zijne verschillende deelen en wijze het verband tussehen deze deelen aan, waar dit bestaan mogt; vervolgens ontbinde men de zamengestelde zinnen, welke er in voorkomen, in enkelvoudige, en ontlede, ten slotte, deze enkelvoudige zinnen in hunne enkele bestanddeelen. Een paar voorbeelden mogen dit duidelijk maken.
-

VOORBEELDEN.

Gij, jonge menschen! ontsluit vroeg uw oog voor de werken van Schepping en Voorzienigheid, eer de kwade dagen komen, dat de zon en het licht en de sterren verduisterd worden voor uwen beneveldten blik. Leert vroeg God te zien in de werken zijner handen, en de taak te volvoeren, waarin de hemel u voorgaat, verheerlijking van Hem, met al uwe krachten. Als de zonde u haar klatergoud aanbiedt, als hare lokstem u bekoort, als hare verstrooiing den ernst uit uw harte doet wijken, — ontruikt u dan aan dien tooverkring, heft de oogen omhoog, en hoort naar de stem der hemelen. En de wereld zal klein worden in uwe schatting, en de storm uwer jeugdige driften zal bedaren, en gij zult u nader aan God zien gebracht, zoo gij nog niet ongevoelig werdt voor de edelste indrukken.

In bovenstaande regels geeft de schrijver aan jonge lieden hoogst gewigtige lessen voor hun gedrag, en wijst hen op de heilrijke gevolgen, welke uit de behartiging van die lessen zullen voortvloeijen.

Men kan de geheele rede beschouwen als één zamengestelden volzin, die zich als van zelve in vier nevenschikte zinnen laat splitsen, alle door het punt van elkander gescheiden, en zuiver aaneenschakelend met elkander verbonden door het voegwoord *en*, dat echter, en te recht, tweemaal is weggelaten. De eerste drie zinnen bevatten de lessen des schrijvers, terwijl in den vierden de heilrijke gevolgen worden aangewezen, aan hare opvolging verbonden. Verder verdient het de opmerking, dat de beide deelen van den derden zin tot elkander staan als voorzin tot nazin, waardoor hij den vorm heeft eener onvolkomene zesledige periode; dat de aanwending van de polysyndeton (de herhaling van het voegwoord) aan den vierden zin eene

bijzondere kracht en schoonheid bijzet; en dat na het voegwoord *en*, waarmede deze volzin aanvangt, in de gedachte een verzwegen voorwaardelijke bijwoordelijke zin: *Handelt gij aldus* of een dergelijke, moet ingelascht worden.

- I. *Gij, jonge menschen! ontsluit vroeg uw oog voor de werken van Schepping en Voorzienigheid, eer de kwade dagen komen, dat de zon en het licht en de sterren verduisterd worden voor uw' benevelden blik* — Zamengestelde volzin, bestaande uit een' hoofdzin en twee ondergeschikte: een' bijwoordelijken en een' zelfstandigen.

Gij, jonge menschen! ontsluit vroeg uw oog voor de werken van Schepping en Voorzienigheid — Bepaalde, bevestigende, gebiedende, enkelvoudige, bedrijvende zin: hoofdzin.

- b. *eer de kwade dagen komen* — Bep. bev. stell. enk. bedr. tijdbep. zin: ondergeschikte zin van den 1^{en} graad.
- c. *dat de zon en het licht en de sterren verduisterd worden voor uwen benevelden blik* — Bep. bev. stell. enk. bedrijvende voorwerpszin in ruimeren zin, met nevengeschikte zindeelen: ondergeschikte zin van den tweeden graad.

- II. *Leert vroeg God te zien in de werken zijner handen, en de taak te volvoeren, waarin de hemel u voorgaat, verheerlijking van Hem, met al uwe krachten* — Zamengestelde volzin, bestaande uit een' zamengetrokken hoofdzin en een' ondergeschikten bijvoegelijken zin.

- d en e. *Leert vroeg God te zien in de werken zijner handen, en de taak te volvoeren, verheerlijking van Hem, met al uwe krachten* — Bep. bev. geb. bedr. zamengetrokken hoofdzin, bestaande uit twee hoofdzinnen, die door het voegwoord *en* zuiver aaneenschakelend nevenschikkend zijn verbonden, terwijl de zamentrekking bewerkt wordt door het gemeenschappelijk gezegde *leert* en zijne bep. *vroeg*.

- d. *Leert vroeg God te zien in de werken zijner handen —*
Bep. bev. geb. enk. bedr. hoofdzin.
- e. *(Leert vroeg) de taak te volvoeren, waarin de hemel u*
voorgaat, verheerlijking van Hem, met al uwe krach-
ten — Bep. bev. geb. bedr. zamengest. hoofdzin.
- f. *waarin de hemel u voorgaat —* Bep. bev. stell. enk.
bedr. bijv. zin, dienende ter bepaling van den
tweeden der samengetrokken zinnen.
- III. *Als de zonde u haar klatergoud aanbiedt, als hare lok-*
stem u bekoort, als hare verstrooiing den ernst uit
uw harte doet wijken, — ontrukt u dan aan dien
tooverkring, heft de oogen omhoog, en hoort naar
de stem der hemelen — Zamengestelde volzin, be-
staande uit drie nevenschikte hoofdzinnen en
drie nevenschikte ondergeschikte bijwoordelijke
zinnen, tot elkander staande als voor- tot nazin,
en, met weglating van 't voegwoord *en*, onder-
ling zuiver aaneenschakelend verbonden.
- g. *Als de zonde u haar klatergoud aanbiedt —* Bep. bev.
stell. enk. bedr. tijdbepalende veronderstellende zin.
- h. *als hare lokstem u bekoort —* Idem.
- i. *als hare verstrooiing den ernst uit uw harte doet wij-*
ken — Idem.
- j. *ontrukt u dan aan dien tooverkring —* Bep. bev. geb.
enk. bedr. hoofdzin.
- k. *heft uwe oogen omhoog —* Idem.
- l. *en hoort naar de stem der hemelen —* Idem.
- IV. *En de wereld zal klein worden in uwe schatting, en de*
storm uwer jeugdige driften zal bedaren, en gij zult
u nader aan God zien gebracht, zoo gij nog niet on-
gevoelig werdt voor de edelste indrukken — Onvoll.
zameng. volzin, bestaande uit drie, door 't voeg-
woord *en* zuiver aaneenschakelend verbonden ne-
venschikte hoofdzinnen en één ondergeschikten
bijw. zin, terwijl een tweede dergelijke zin is
weggelaten.
- m. *En de wereld zal klein worden in uwe schatting —*

- Bep. bev. stell. enk. hoedanigheidszin : hoofdzin.
n. en de storm uwer jeugdige driften zal bedaren — Bep. bev. stell. enk. bedrijvende hoofdzin.
o. en gij zult u nader aan God zien gebracht — Idem.
p. zoo gij nog niet ongevoelig werdt voor de edelste indrukken — Bep. bev. stell. enk. veronderstellende hoedanigheidszin.

NADERE ONTLEDING.

Eerste ontleding.

- I. *a. Gij, jonge menschen* — Aanspreking.
gij — verzwegen onderwerp.
ontsluit vroeg uw oog voor de werken van Schepping en Voorzienigheid — uitgebreid gezegde, waarin
vroeg — bepaling van *ontsluit*.
uw oog — uitgebr. bep. van *ontsluit*, of voorwerp, waarin
uw — bep. van *oog*.
voor de werken van Schepping en Voorzienigheid — uitgebr. bep. van *ontsluit*, waarin
van Schepping en Voorzienigheid — vermenigvuldigde bepaling, of nevensgeschikte bepalingen, van *werken*.

Tweede ontleding.

- Ontsluit vroeg uw oog voor de werken van Schepping* — Bep. bev. geb. enk. bedr. volzin.
Ontsluit vroeg uw oog voor de werken van Voorzienigheid — Idem.
Gij — verzw. ond.
ontsluit vroeg uw oog voor de werken van Schepping — uitgebr. gez., waarin enz.
Gij — verzw. ond.
ontsluit vroeg uw oog voor de werken van Voorzienigheid — uitgebr. gez., waarin, enz.
b. de kwade dagen — uitgebr. ond., waarin
kwade — bep. van *dagen*.
komen — gez.

Eerste ontleding.

c. de zon en het licht en de sterren — vermenigvuldigd onderwerp, of nevengeschikte onderwerpen.
worden verduisterd voor uwen benevelden blik — uitgebreid gezegde, waarin
voor uwen benevelden blik — uitgebr. bepaling van *worden verduisterd*, waarin
uwen en benevelden — bep. van *blik*.

Tweede ontleding.

De zon wordt verduisterd voor uwen benevelden blik — Bep. bev. stell. enk. bedr. zin.
het licht wordt verduisterd voor uwen benevelden blik — Idem.
de sterren worden verduisterd voor uwen benevelden blik — Id.
De zon — onderwerp.
wordt verduisterd voor uwen benevelden blik — uitgebr. bep. van *wordt verduisterd*, waarin
uwen en benevelden — bep. van *blik*.
Het licht — ond.
wordt enz. — uitgebr. bepaling enz.
De sterren — ond.
worden enz. — uitgebr. bep. enz.

II. *d. Gij* — verzwegen ond.
leert vroeg God te zien in de werken zijner handen — Uitgebreid gezegde, waarin
vroeg — bep. van *leert te zien*.
God — bep. van *zien*, of voorwerp.
in de werken zijner handen — uitgebr. bep. van *leert te zien*, waarin
zijner handen — uitgebr. bep. van *werken*, waarin weder *zijner* — bep. van *handen*.

e. Gij — verzw. ond.
leert vroeg de taak te volvoeren, verheerlijking van Hem, met al uwe krachten — Uitgebr. gez., waarin
vroeg — bep. van *leert te volvoeren*.
de taak — bep. van *volvoeren*, of voorwerp.

verheerlijking van Hem, met al uwe krachten — uitgebreide
bijstelling van het voorwerp *de taak*, waarin
van Hem — bep. van *verheerlijking*.

met al uwe krachten — uitgebr. bep. van *verheerlijking*,
waarin

uwe — bep. van *krachten* en

al — bep. van *uwe krachten*.

f. De hemel — ond.

gaat u voor — uitgebr. gez., waarin

u — bep. van *gaat voor*.

III. *g. De zonde* — ond.

biedt u haar klatergoud aan — uitgebr. gez., waarin

haar klatergoud — uitgebr. bep. van *biedt aan*, waarin

haar — bep. van *klatergoud*.

u — bep. van *biedt aan*.

h. hare lokstem — uitgebreid ond.

bekoort u — uitgebr. gez.

hare — bep. van *lokstem*.

u — bep. van *bekoort*, of voorwerp.

i. hare verstrooijing — uitgebr. ond., waarin

hare — bep. van *verstrooijing*.

doet den ernst uit uw harte wijken — uitgebr. gez., waarin

den ernst — bep. van *doet wijken*, of voorwerp, en

uit uw harte — uitgebr. bep. van *doet wijken*, waarin

uw — bep. van *harte*.

j. gij — verzwegen ond.

ontruikt u dan aan dien tooverkring — uitgebr. gez., waarin

u — bep. van *ontruikt*, of voorwerp.

dan — bep. van *ontruikt*.

aan dien tooverkring — uitgebr. bep. van *ontruikt*, waarin

dien — bep. van *tooverkring*.

k. gij — verzw. ond.

heft uwe oogen omhoog — uitgebr. gez., waarin

uwe oogen — uitgebr. bep. van *heft omhoog*, of voorwerp,

waarin

uwe — bep. van *oogen*.

l. gij — verzw. ond.

hoort naar de stem der hemelen — uitgebr. gez., waarin
naar de stem der hemelen — uitgebr. bep. van *hoort*,
 waarin weder

der hemelen — bep. van *de stem*.

IV. m. *De wereld* — ond.

zal klein worden in uwe schatting — uitgebr. gez., waarin
in uwe schatting — uitgebr. bep. van *zal klein worden*,
 waarin weder

uwe — bep. van *schatting*.

n. *De storm uwer jeugdige driften* — uitgebr. ond., waarin
uwer jeugdige driften — uitgebr. bep. van *de storm*, waarin
uwer — bep. van *jeugdige driften*, en
jeugdige — bep. van *driften*.

o. *gij* — onderw.

zult u nader aan God zien gebracht — uitgebr. gez., waarin
u — bep. van *zult zien gebracht*, of voorw.

nader aan God — bep. van *zult zien gebracht*.

Aanmerking. Men kan, des noods, dezen
 volzin ontbinden in een' hoofdzin en een' onder-
 geschikten voorwerpszin; b. v.: *gij zult zien, dat*
gij nader aan God zijt gebracht.

p. *gij* — ond.

werdt nog niet ongevoelig voor de edelste indrukken — uit-
 gebr. gez., waarin

voor de edelste indrukken — uitgebr. bep. van *werdt nog*
niet ongevoelig, waarin

edelste — bep. van *indrukken*.

nog niet — bep. van *werdt ongevoelig*.

Veehweterij, hoedanig vooral de jeugdige leeftijd poogt na te
jagen, kan tot niets dienen, dan tot ijdelen waan en tot
verwarring des geestes. Een goede roman kan onschade-
lijk en zelfs nuttig zijn; maar mag nimmer en voor nie-
mand een boek van studie wezen. Iemands kunde hangt
niet af van de menigte, maar wel, voor een goed deel,
van de hoedanigheid der boeken, die hij leest. Om winst

te doen met hetgeen wij gelezen hebben, moeten wij het ook overdenken, in onzen geest bewerken en bewaren. Die boeken hebben den meesten invloed op ons leven, die in de jaren der jongelingschap gekend en beoefend worden.

In deze rede schetst de schrijver de nadeelige gevolgen der veelweterij; hij wijst den weg aan, die er toe leidt om goed, en niet om veel te weten, en den invloed, dien het lezen van boeken op het volgend leven der jongelingschap hebben kan. De rede splitst zich als van zelve in vijf onderling onafhankelijke volzinnen.

- I. *Veelweterij, hoedanig vooral de jeugdige leeftijd poogt na te jagen, kan tot niets dienen, dan tot ijdel en waan en tot verwarring des geestes* — Zamengestelde volzin, bestaande uit één hoofdzin en twee ondergeschikte: een' bijvoegelijke en een' bijwoordeelijke.
 - a. *Veelweterij kan tot niets dienen* — Bep. bev. stell. enk. bedr. hoofdzin.
 - b. *hoedanig vooral de jeugdige leeftijd poogt na te jagen* — Bep. bev. stell. enk. bedr. bijv. zin, strekkende ter bepaling van het onderwerp van den hoofdzin.
 - c. *dan (veelweterij kan dienen) tot ijdel en waan en tot verwarring des geestes* — Bep. bev. stell. enk. bedr. onvoll. vergelijkende volzin, met nevenschikte zindeelen.

Aanmerking. De laatste volzin schijnt oorspronkelijk een hoofdzin geweest te zijn, met den eersten volzin een' zamengestelden zamengetrokken volzin vormende, bestaande uit twee nevenschikte, wier zamentrekking bewerkt werd door een gemeenschappelijk onderwerp en gezegde. De zamengetrokken volzin ware dan aldus te verklaren: *Veelweterij kan tot niets dienen; dan (veelweterij kan dienen) tot ijdel en waan en verwarring des geestes.* Bij de ontleding verdient o. i. tegenwoordig de door ons gevolgde de voorkeur.

- II. *Een goede roman kan onschadelijk en zelfs nuttig zijn ; maar mag nimmer en voor niemand een boek van studie wezen* — Zamengestelde zamengetrokken volzin, bestaande uit twee nevenschikte hoofdzinnen, die door het voegwoord *maar* beperkend tegenstellend met elkander zijn verbonden, terwijl de zamentrekking bewerkt wordt door het gemeenschappelijk onderwerp.
- d. *Een goede roman kan onschadelijk en zelfs nuttig zijn* — Bep. stell. enk. hoedanigheidszin, met nevenschikte zindeelen.
- e. (*een goede roman*) *mag nimmer en voor niemand een boek van studie wezen* — Bep. ontk. stell. enk. hoedanigheidszin met nevenschikte zindeelen.
- III. *Iemands kunde hangt niet af van de menigte, maar wel, voor een goed deel, van de hoedanigheid der boeken, die hij leest* — Zamengetrokken zamengest. volzin, bestaande uit twee hoofdzinnen en een' ondergeschikten bijvoegelijken zin, strekkende ter bepaling van de zamengetrokken hoofdzinnen, die door het voegwoord *maar* in-de-plaats-stellend tegenstellend verbonden zijn, en wier zamentrekking bewerkt wordt door een gemeenschappelijk onderwerp en gezegde, terwijl bovendien in den eersten hoofdzin eene woord-ellipse (*der boeken*) gevonden wordt.
- f. *Iemands kunde hangt niet af van de menigte (der boeken)* — Bep. ontk. stell. enk. bedr. hoofdzin.
- g. (*Iemands kunde hangt*) *wel, voor een goed deel, (af) van de hoedanigheid der boeken* — Bep. bev. stell. enk. bedr. hoofdzin.
- h. *die hij leest* — Bep. bev. stell. enk. bedr. bijv. zin, strekkende ter bepaling van het woord *boeken* uit den zamengetrokken hoofdzin.
- IV. *Om winst te doen met hetgeen wij gelezen hebben, moeten wij het ook overdenken, in onzen geest bewerken en bewaren* — Zamengestelde volzin, bestaande uit

een' hoofdzin en twee ondergeschikte: een' verkorten bijwoordelijken en een' zelfstandig gebruikten bijvoegelijken zin.

- i. *Wij moeten het ook overdenken, in onzen geest bewerken en bewaren* — Bep. bev. stell. enk. bedr. hoofdzin, met nevengeschikte zindeelen, en eene woord-ellipse: de weglating van *in onzen geest vóór bewaren*, het laatste deel van het vermenigvuldigd gezegde.
 - j. *om winst te doen = opdat wij winst doen* — Onbep. bev. stell. enk. bedr. doelaanwijzende zin, ondergeschikte zin van den eersten graad.
 - k. *met hetgeen wij gelezen hebben* — Bep. bev. stell. enk. bedr. zelfstandig gebruikte bijvoeg. zin, voorwerpszin in ruimeren zin, ondergeschikte zin van den tweeden graad.
- V. *Die boeken hebben den meesten invloed op ons leven, die in de jaren der jongelingschap gekend en beoefend worden* — Zamengestelde volzin, bestaande uit een' hoofdzin en een' ondergeschikten bijvoegelijken zin.
- l. *Die boeken hebben den meesten invloed op ons leven* — Bep. bev. stell. enk. bedr. hoofdzin.
 - m. *die in de jaren der jongelingschap gekend en beoefend worden* — Bep. bev. stell. enk. bedr. bijv. volzin met nevengeschikte zindeelen, strekkende ter bepaling van het onderwerp uit den hoofdzin.

NADERE ONTLEDING.

- I. a. *Veelweterij* — ond.
kan tot niets dienen — uitgebr. gez., waarin *tot niets* — bep. van *kan dienen*.
- b. *de jeugdige leeftijd* — uitgebr. ond., waarin *jeugdige* — bep. van *leeftijd*.
poogt na te jagen — gez.

Eerste ontleding.

- c. *Veelweterij* — ond.

kan dienen tot ijdel en verwarring des geestes — uitgebr. gez., waarin
tot ijdel en verwarring des geestes — uitgebr. vermenigvuldigde bep. van *kan dienen*, waarin
ijdel — bep. van *waan*, en
des geestes — bep. van *verwarring*.

Tweede ontleding.

Veelweterij kan dienen tot ijdel en verwarring des geestes — Bep. bev. stell. enk. bedr. volzin.

Veelweterij kan dienen tot verwarring des geestes — Idem.

Veelweterij — ond.

kan dienen tot ijdel en verwarring des geestes — uitgebr. gez., waarin
tot ijdel en verwarring des geestes — uitgebr. bep. van *kan dienen*, en
ijdel — bep. van *waan*.

Veelweterij — ond.

kan dienen tot verwarring des geestes — uitgebr. gez., waarin
tot verwarring des geestes — uitgebr. bep. van *kan dienen*, en
des geestes — bep. van *verwarring*.

Eerste ontleding.

II. d. *Een goede roman* — uitgebr. ond., waarin
goede — bep. van *roman*.

kan onschadelijk en zelfs nuttig zijn — uitgebr. vermenigvuldigd gez., waarin
zelfs — bep. van *kan nuttig zijn*.

Tweede ontleding.

Een goede roman kan onschadelijk zijn — Bep. ontk. stell. enk. hoedanigheidzin.

Een goede roman kan zelfs nuttig zijn — Bep. bev. stell. enk. hoedanigheidzin.

Een goede roman — uitgebr. ond., waarin
goede — bep. van *roman*.

kan onschadelijk zijn — gez.

Een goede roman — uitgebr. ond., waarin enz.
kan zelfs nuttig zijn — uitgebr. gez., waarin
zelfs — bep. van *kan nuttig zijn*.

Eerste ontleding.

- e. *Een goede roman* — uitgebr. ond., waarin enz.
mag nimmer en voor niemand een boek van studie wezen —
 uitgebr. gez., waarin
nimmer en voor niemand — vermenigvuldigde bepaling
 van *mag een boek van studie wezen*.
van studie — bep. van *een boek*.

Tweede ontleding.

*Een goede roman mag nimmer een boek van studie
 wezen* — Bep. ontk. stell. enk. hoedanigheidszin.
*Een goede roman mag voor niemand een boek van studie
 wezen* — Idem.

een goede roman — uitgebr. ond., waarin enz.
mag nimmer een boek van studie wezen — uitgebr. ge-
 zegde, waarin

nimmer — bep. van *mag een boek van studie wezen*.
van studie — bep. van *een boek*.

een goede roman — uitgebr. ond., waarin enz.
mag voor niemand een boek van studie wezen — uitgebr.
 gez., waarin

voor niemand — bep. van *mag een boek van studie wezen*.
van studie — bep. van *een boek*.

- III. f. *Iemands kunde* — uitgebr. ond., waarin
iemands — bep. van *kunde*.
hangt niet af van de menigte der boeken — uitgebr.
 gez., waarin
van de menigte der boeken — uitgebr. bep. van *hangt
 niet af*, waarin weder
der boeken — bep. van *menigte*.

- g. *Iemands kunde* — uitgebr. ond., waarin enz.
*hangt wel af, voor een goed deel, van de hoedanigheid
 der boeken* — uitgebr. gez., waarin

wel — bep. van *hangt af*, en
voor een goed deel en
van de hoedanigheid der boeken — uitgebr. bep. van
hangt af, waarin
goed — bep. van *deel*, en
der boeken — bep. van *hoedanigheid*.

h. *hij* — ond.
leest die — uitgebr. gez., waarin
die — bep. van *leest*, of voorwerp.

Eerste ontleding.

IV. i. *Wij* — ond.
*moeten het ook overdenken, in onzen geest bewerken en
 bewaren* — uitgebr. vermenigvuldigd gez., waarin
het — bep. van *moeten overdenken, in onzen geest be-
 werken en bewaren*, of voorwerp.
ook — bep. van *moeten overdenken, in onzen geest be-
 werken en bewaren*.
in onzen geest — uitgebr. bep. van *moeten bewerken
 en bewaren*, waarin
onzen — bep. van *geest*.

Tweede ontleding.

Wij moeten het ook overdenken — Bep. bev. stell. enk.
 bedr. volzin.

Wij moeten het in onzen geest bewerken — Idem.

Wij moeten het in onzen geest bewaren — Idem.

Wij — ond.

moeten het ook overdenken — uitgebr. gez., waarin
het — bep. van *moeten overdenken*, of voorwerp.

ook — bep. van *moeten overdenken*.

Wij — ond.

moeten het in onzen geest bewerken — uitgebr. gez.,
 waarin

het — bep. van *moeten bewerken*, of voorwerp.

in onzen geest — uitgebr. bep. van *moeten bewerken*,
 waarin

onzen — bep. van *geest*.

Wij — ond.

moeten het in onzen geest bewaren — uitgebr. gez.,
waarin

het — bep. van *moeten bewaren*.

in onzen geest — uitgebr. bep. van *moeten bewaren*,
waarin

onzen — bep. van *geest*.

j. *wij* — ond.

doen winst — gez.

k. *wij* — ond.

hebben gelezen hetgeen — uitgebr. gez., waarin

hetgeen — bep. van *hebben gelezen*, of voorwerp.

V. l. *Die boeken* — uitgebr. ond., waarin

die — bep. van *boeken*.

hebben den meesten invloed op ons leven — uitgebr.
gez., waarin

den meesten invloed — uitgebr. bep. van *hebben*, of
voorwerp, waarin

meesten — bep. van *invloed*.

op ons leven — uitgebr. bep. van *hebben den meesten*
invloed, waarin

ons — bep. van *leven*.

Eerste ontleding.

m. *die* — ond.

worden in de jaren der jongelingschap gekend en be-
oefend — uitgebr. vermenigvuldigd gez., waarin

in de jaren der jongelingschap — uitgebr. bep. van
worden gekend en beoefend, waarin weder

der jongelingschap — bep. van *jaren*.

Tweede ontleding.

die worden in de jaren der jongelingschap gekend —

Bep. bev. stell. enk. bedr. zin.

die worden in de jaren der jongelingschap beoefend —

Idem.

die — ond.

worden in de jaren der jongelingschap gekend — uitgebr. gez., waarin

in de jaren der jongelingschap — uitgebr. bep. van worden gekend, waarin weder enz.

die — ond.

worden in de jaren der jongelingschap beoefend — uitgebr. gezegde, waarin

in de jaren der jongelingschap — uitgebr. bep. van worden beoefend, waarin weder enz.

OPGAVEN.

1. Gelijk op 's bouwmans veld, of kaalgeweide landen
Des melkers, dor geroost door 't gloeiend zonnebranden,
Eensslags de graanhalm rijpt, het gras te voorschijn schiet,
Wanneer een zomerwolk haar vruchtbre paalen giet
En uitspreidt over 't land, en aan de hoop des zaaikers
Gevulde halmen biedt en gras de zeis des maaijers;
Zoo schoot (de Vrijheid was die zwangre zomerwolk,
Wier heilaanbrengend vocht zich uitgoot over 't volk)
Eensslags op Neêrlands grond hervoort een teelt van helden,
In aantal 't gras gelijk, dat voortschiet op de velden.
2. Zoo ver gelouterd goud het koper gaat te boven,
De gloed van 't eêl gesteent' den glans van glas kan dooven,
In geur zich de ananas op bes of noot verheft,
Het maagdelijk zilver 't lood in aanzien overtreft,
Zoo verre ook overtreft in luister, gloed en waarde,
Der Vadren helden roem dien van elk volk der aarde!
3. Neen! als de najaarsstormen loeijen
En de oceaan houdt hoog gericht;
Zijn steile golven strandwaarts vloeijen;
Uw wal voor zijne woede zwicht;
Als hij den grond keert in moerassen,
Uwe akkers dekt met wijde plassen
En drenkelingen spoelt aan 't strand;
Dan zal de zeeman, op die baren,
Door uw gezonken steden varen,
En vragen: „Waar lag Nederland?”
4. Gelijk bij 't kleppen van een' reiger in den wind
Één nietig vlokje sneeuw zich van het ijs ontbindt,
Dat de Alpen overschorst, maar spoedig meerder vlokken,
In d' eerst naauw zichtbren val om zich heeft zaamgetrokken,
Zich tot een' klomp vergroot, en ras een sneeuwberg wordt,
Die, bonzend, dommelend en dondrend neêrgestort,
De rotsen kneust en breekt, van 's aardrijks eeuwge bergen

Het ijs, dat eeuwen lang den zonnegloed dorst tergen,
 Verbrijzelt, rotsen splijt, de zuilen van graniet,
 En bosschen, oud als de aard', verbreekt als siddrend riet,
 En als een waterval, in d' afgrond neêrgeschoten,
 Het klein beginsel toont, daar 't al uit is gesproten:
 Zoo zwak, zoo nietig was de Nederlandsche leeuw,
 Toen hij in 't strijdperk trad met Spanje in vroeger eeuw!
 Zoo spoedig wies zijn kracht, zoo ras zijn ijs'ren tanden,
 Zijn scherp gewette klaauw, nooit strafloos aan te randen!

5. Wanneer wij alles wat wij van de deugden en groote be-
 kwaamheden van Willem den Eersten vermeld vinden, met aan-
 dacht overzien; wanneer wij de nooit volprezen verdiensten, die hij
 gehad heeft, in één geheel ons voor den geest brengen; wanneer
 wij tevens de allerbeminnelijkste hoedanigheden ons herinneren,
 waardoor hij aller harten wist in te nemen en te veroveren: dan
 zal het ons geenszins vreemd voorkomen, dat deze onsterfelijke
 Vorst door zijne medeburgers geliefd, aanbeden, ja schier ver-
 good is geworden.

6. Toen dwinglandij, ten troon verheven,
 Door schrik, geweld en woede omstuwde,
 De wet aan Neêrlands volk dorst geven,
 Dat volk, wiens aard voor boeijen gruwde;
 Toen bloeddorst in deez' vrije landen,
 In schijn van godsdienst, aan dorst randen
 Al wat zoo wreed een dwang weêrstond:
 Hoe kraakten toen des lands gewrichten!

7. Indien leven zonder arbeid geen leven meer is; indien de
 rust alleen rust is, als we ons door arbeiden vermoeid hebben; indien
 de genoegens van eene betamelijke, edele arbeidzaamheid alle andere
 oneindig te boven gaat: dan wordt de arbeid zelf ons eene nog groo-
 tere behoefte, dan die is, welke wij er door willen vervullen.

8. Als de avondzon in 't nederzinken
 Haar afscheidsgroet aan de aarde geeft;
 Het koeltje door de toppen beeft
 En paalen op de grasspriet blinken;
 Als 't veld herademt, de omtrek geurt;
 Nog slechts een enkele vogel neurt,
 Eer hij zich toedekt met de vlerken;

Als alles stil wordt, lucht en grond;
 Dan dool ik liefst de wandelperken,
 De dreven en de beemden rond;
 Want heerlijk, God! zijn al uw werken,
 Maar heerlijkst is uw avondstond.

9. Wanneer de herfst zijn geurig ooft
 Met vollen zegen heeft,
 En wat de zomer heeft beloofd,
 Nog tienmaal rijker geeft:
 Dan zingen wij, verheugd te moê,
 Den zomer vrolijk 't afscheid toe;
 Dan klinkt ons lied op blijden toon:
 Wat is het najaar schoon!
10. Gelukkig de menschen, aan welke zich de deugd in al hare
 schoonheid vertoont! Wie kan haar zien, zonder haar te beminnen?
 Wie kan haar beminnen, zonder gelukkig te zijn?
11. Een vroom gemoed bezit een koninkrijk. De deugdzame is
 een koning, die niets vreest: zulk een koninkrijk kan ieder zich-
 zelve geven.
12. God is de liefde zelf'. Hij wil een' zachten geest,
 Die alle menschen mint, en zijne wetten vreest.
13. Onder alle vriendschap op aarde, is geene wijzer, geene
 zegenrijker, dan de vriendschap en vertrouwelijkheid van een men-
 schelijk hart met zich zelf. — Die niet zijn eigen vertrouweling is,
 kan nooit een vriend van God en de deugd worden.
14. Er zijn er, die kennis vergaderen, alleen om te weten, en
 dat is eene ijdele nieuwsgierigheid; er zijn er, die het doen, om
 met hunne kennis te pralen, en dat is eene ijdele winst; er zijn
 er, die er zich eenen naam door willen maken, en dat is ijdel
 roembejag; er zijn er, die het doen, om op te bouwen en te
 stichten, en dat is liefde.
15. Een goede naam is gelijk aan een eiland, met hooge en
 steile rotsen omgeven: is men er eens uit, men komt er niet ligt
 weêr in.
16. Wanneer gij wel doet, doe het zonder berisping, en laat

uwe gift van geene bedroevende redenen vergezeld zijn. Is het niet de dauw, die de brandende hitte afkoelt ?

17. Een Christen leeft slechts daarvoor, dat hij niet de menschen zelve, maar hunne zonden vernietige. Dit kan hij geenszins, wanneer hij niemand wil dulden, en met niemand iets te doen wil hebben, die gebrekkig is.

18. Een ieder van ons heeft een eigen lichtje : het eene zweemt meer naar het roode, het andere naar het blaauwe; vandaar verschil. Maar geduld ! Als de morgen daar is, worden de lampen uitgebluscht, en wij hebben al te gader één licht.

19. De ziel van Jezus is één harmonisch geheel, eene onuitputbare bron. Jezus strooit een honderdtal van groote levensteksten als diamanten over de wereld uit, door welke, eeuw in, eeuw uit, geleerden en niet-geleerden kunnen vernemen, hoe men wèl kan leven en gerust kan sterven.

20. Die onverklaarbare beweging des bloeds, die het rood der schaamte veroorzaakt, is alleen den mensch eigen. Stellen wij haar op prijs, mijne jonge vrienden ! want zij waarschuwt ons vriendelijk, en staat op de wacht, om onze vluggende deugd terug te houden.

21. Of het kwaad, dan of het goed het overwigt hebbe, is moeilijk en ook onnoodig te bepalen. Dit hangt af van het verschillend lot der menschen, en van het verschillend gevoel, waarmee zij hun lot dragen. Maar zeker dwalen zij, die deze aarde houden voor een Paradijs der weelde, waar zij slechts geplaatst zijn, om zich zoo veel mogelijk te verlustigen, en te genieten, zooveel zij grijpen en bejagen kunnen. Onze bestemming is te arbeiden; onze bestemming is te zorgen, en veel, zeer veel leeds met onderwerping te dragen. Als wij deze bestemming gaarne volgen, dan zullen wij de lasten des levens ook gaarne dragen; dan zullen wij, gesterkt in God, zelfs den dood niet vreezen; en wij bereid worden voor dat hemelsch Paradijs, waar alleen storeloos geluk kan bloeijen.

22. 't Groen puilt naauwlijks uit de boomen,
Of daar zijn ze weêr in 't hout,
Al die zwervers, jong en oud.
Waar vandaan toch of ze komen ?

's Winters is er geen in 't woud.
 Zeg eens waar gij hebt gezeten,
 Waar gescholen, bonte vlugt,
 Die komt vallen uit de lucht?
 Wie heeft daadlijk u doen weten,
 Dat weêr 't lentewindje zucht?

23. De noodklok bengelde in 't gehucht.
 De dorpers, pas in slaap gezonken,
 Ontwaakten, schrikkende opgeklonken,
 En duizelden van 't wild gerucht:
 't Is braud, 't is brand! De sparren kraken,
 De wanden scheuren. Stal en schuur
 En huis en keet zijn rook en vuur.
 De hooiberg en de houtmijt blaken.
 Een vonk was uit de schouw gespat.
 Het rieten dak had vlam gevat;
 Nu kronkelt zij langs al de daken.
 Een enkele vonk vernielt een stad.

24. Natuur lei weêr haar siersels af,
 Haar toi van bloemen en van blâren,
 Haar diadeem van korenaren,
 Haar groen-omwoelden tooverstaf.
 Zij geeft geen vruchten meer te rapen;
 Zij legt geen blos meer op het fruit;
 Zij sprengt geen geur meer op het kruid;
 Zij ligt vermoeid en vast te slapen
 En rust van d' arbeid uit.

25. Ja, wijze lessen prent gij in,
 Gij, grijze winter, streng van trekken!
 Gij weet ontzag in 't hart te wekken,
 En woorden spreekt gij, diep van zin.
 Gaan weêr de ontdooide beken vlieten,
 Wordt weêr het woudkoor opgeleid,
 En 't bloembed voor natuur gespreid:
 Zoo roept haar lokstem tot genieten, —
 Gij spreekt van de eeuwigheid.

26. Wat is er klein, wat is gering,
 Almagtige, dat Gij wilt schenken?..
 Of wie zou in zijn dwaasheid denken,

Dat hij van elders iets ontving?

Rang, magt en aanzien — geestvermogen
En kunst en kennis — roem en eer,
Of wat ons schitteren mag in de oogen,
Van u alleen daalt alles neêr.

27. O zalig deel, het missen van 't verlangen
Naar kennis, die verboden is!
Het dierst geschenk van wat we op aarde ontvangen —
Het rijkst bezit is dat gemis.

28. En waar' die grootheid allerwegen
Ons nog geen borg voor Gods bestaan,
Zijn goedheid wijst alom Hem aan;
Zijn hand is zichtbaar in zijn zegen.
De bloem, die aan uw voeten geurt,
De vrucht, die in den boogert kleurt,
De korenzee langs al die velden,
Die pracht der schepping, waar ge staart —
Wien die Gods liefde niet vermelden,
De ondankbare is geen liefde waard.

29. De heete lucht betrok in 't zuiën;
Het laatste togkje lei zich neêr;
De wolken zwollen meer en meer;
Er broeiden dreigende onweêrsbuijen;
De vooglen vloden heen en weêr.
Toch sprak de slotvoogd tot zijn knapen:
„Geen hui ontzien! geen uur gewacht!
Ik wil het roofdier vóór den nacht.”
De knechten grepen roer en wapen
En togen met hun heer ter jacht.

30. Wat houdt ge 't oog ter aard' gericht,
Gij droeven! wien de levensdag
Niets bracht dan digte neveldampen?
Omhoog dat oog — of 't dáár ook zag
Hoe licht en duister eeuwig kampen! —
Weet, eenmaal breekt de hemelgloor
Des levens zwartste wolken door....
Ook aan uw' avond wordt het licht!

31. 't Is troosteloos gezegd: „k Heb dit of dat gehad.”

Wat baat ons nu de wijn, die gistren was in 't vat?

Zwijg liever van den stroom, wanneer 't verlopen tij is:
De molens malen niet met wind, die al voorbij is.

32. Wij moeten eten, om te leven; niet omgekeerd! Op het gebied der gezondheid wordt hij arm, die minder verteert, dan hij inkomen heeft. Honger is niet alleen de beste saus, maar ook de ware broodwinning. Wie zonder honger eet, of wie méér eet, dan hij honger heeft, maakt zijne maag tot een' overladen korenzolder, die instort.

33. Dit is het kenmerk van den grooten man, dat hij met schroomvalligheid en aarzeling een werk op zich neemt, 't welk hij vreest zijne krachten te boven te gaan; maar heeft hij het eenmaal, door den nood gedwongen, aanvaard, dan weet hij ook van geen terug treden; dan heeft hij rust en genoeg, goed en bloed voor de volbrenging van zijnen pligt ten beste!

34. Na leed komt doorgaans vreugde, na tegenspoed voorspoed. Dit is de loop der menschelijke zaken, waarop we ons van jongs af voorbereiden, waaraan we ons gewennen moeten, om in onze droefheid niet neêrslagtig, en in onze blijdschap niet uitgelaten te zijn.

35. Wanneer een groote, heugelijke uitkomst, die wij lang en vurig gewenscht hebben (men denke, bij voorbeeld, aan de jongste verlossing van ons vaderland), eindelijk gebeurt, dan meenen wij op eenmaal het toppunt van ons geluk bereikt te hebben; wij beloven er ons alles van; wij zien slechts de heldere zijde, en vergeten, dat er geen goed is, waarmee niet ook eenig kwaad is gemengd; vergeten, dat men in den beginne moeite, teleurstelling, opoffering zich getroosten moet, hetzij dan in meerdere of mindere mate; en dat wij een groot gedeelte van het geluk, dat wij ons voorstelden, van den tijd moeten wachten. Wanneer dan niet alles uitkomt, zoo als onze verbeelding het ons had voorgeschilderd, — en hoe zou dit anders mogelijk zijn, bij de zoo menigvuldige en dikwerf strijdige belangen en uitzigten van allen, die dezelve zaak begeerden? — dan ziet men bij velen de vreugde langzamerhand verflaauwen, de zucht tot berispen en veroordeelen opgewekt, en de dankbaarheid plaats maken voor gemelijke ontevredenheid, die zich in woorden en daden openbaart.

36. Al kan ik aan een' kostbren disch
 Mijn vrienden daaglijks mild onthalen;
 Al pronkt mijn huis met grootsche zalen,
 Daar alles even sierlijk is;
 Al vliegen dienstboôn op mijn wenken;
 Al kan geen nijd mijn welvaart krenken;
 Al heb ik goedren, land en erf:
 't Is niets, zoo ik 't genoeg en derf.
37. Woeste, bulderende orkanen
 Vellen hooge ceders neêr;
 Maar de deugd, hoe wreed geschonden,
 Hoe verdrukt, verheft zich weêr.
 Bosschen vallen; bergen zinken;
 Zonnen, werelden vergaan;
 Maar de man, die manlijk handelt,
 Moedig 't doornepad bewandelt,
 Valt, om rustig op te staan.
38. Berispt niet ligtelijk, zoo iemand iets ontbreekt:
 Gij kent hem dikwijls niet, van wien gij vonnis spreekt.
 Hij doolt gelukkiger, die misverstand begaat,
 En goed van kwaden zegt, dan die van goeden kwaad.
 't Is beter, door de liefde eenvoudiglijk gefaald,
 Dan dat men liefdeloos door scherpe wijsheid dwaalt.
 Die heeft alleen het recht, dat hij berispen mag,
 Waar niemand immer iets berispelijks in zag.
39. Diogenes verraste eens een dief. „Verschoon mij,” zeide deze, „ik wist niet, dat het van u was.” — „Schurk!” hervatte de wijsgeer, „gij wist, dat het niet van u was.”
40. De smaak voor de jagt was algemeen in Engeland gedurende de regering der Normandische koningen, en de barbaarsche wetten, die gemaakt werden, om het groot wild te bewaren, bewijzen voldoende de ijverzucht, waarmede zij elke inbreuk op dit hun voornaamste vermaak beschouwden. 't Was eene minder zware misdaad een' mensch te dooden, dan een hert te dooden of te vangen.
41. Rijkdom is slechts van waarde, voor zoo ver hij ons in staat stelt de ellende onzer medemenschen te verligten. Hij is een middel, door de Voorzienigheid geschonken, om ons eigen geluk en dat van anderen te verhoogen.

42. Demosthenes, de grootste redenaar der oudheid, is een leerrijk voorbeeld van hetgeen geestkracht en volharding kunnen uitwerken. Van de natuur had hij een' korten adem en eene stamerende stem ontvangen; maar om deze gebreken te verhelpen, plagt hij uren achtereen over de hobbeligste en moeilijkste wegen te wandelen, en met keisteentjes in den mond verzen op te zeggen op het zeestrand, bij het geklots en geweld der golven. Wij behoeven niet te zeggen, dat een man, die zulk eene vastberadenheid bezat, er zeker van was in al wat hij ondernam te slagen.

43. Tegenspoed was de harde school, waarin het karakter van Willem III gevormd werd, zegt Macaulay; van zijne vroegste kindsheid omringd door verraderlijke vijanden, durfde hij nooit vrij zijne gevoelens uitdrukken. Alvorens hij den mannelijken leeftijd bereikte, verstond hij de kunst om geheimen te bewaren, de nieuwsgierigheid te leur te stellen door drooge en omzigtige antwoorden, alle hartstogten te verbergen onder den zelfden schijn van ernstige bedaardheid.

44. Attila, koning der Hunnen, de verschrikkelijkste van al de vijanden der Romeinen, was een monster, zoo wild, wreed en onmeêdoogend, dat hij in de geschiedenis bekend staat als de geesel Gods. Bij zijn laatsten inval in Italië (452 jaren na Christus) verspreidde hij schrik en verwoesting over geheel Lombardije, zijn spoor gekenmerkt wordende door verbrande en uitgeplunderde steden, verwoeste velden, vrouwen en kinderen, in koelen bloede vermoord. De verschrikte bewoners, verslagen, verstrooid, ontmoedigd, vloden naar de eilanden om Rialto, en stichtten daar de Venetiaansche Republiek, die later zulk eene groote rol speelde in de geschiedenis der wereld.

45. In 1576 waren de zaken der Nederlanden in zulk een' betreurenswaardigen toestand, dat er slechts weinig hoop scheen te bestaan, om het land uit de hand zijner wreede meesters te redden. Toen, zegt men, stelde de Prins van Oranje voor, de dijken door te steken, 't geheele land onder water te zetten en met vrouwen en kinderen naar de Oost-Indische koloniën te trekken, om daar een nieuw Batavia te stichten en niets dan eene waterwoestijn aan de onderdrukkers na te laten.

46. 't Was voornamelijk door 't vernuft van Peter den Grooten, dat Rusland zich verhief uit zijn' staat van barbaarschheid, om

plaats te nemen onder de eerste magten van Europa. Toen hij in 1682 den troon beklom, bezat Rusland geene vloot; het leger was ver achter bij die van andere landen in inrichting en tucht; kunsten en wetenschappen waren geheel onbekend in zijn uitgestrekt rijk. Zich niet latende afschrikken door de vele schijnbaar onoverkomelijke bezwaren, die hij moest ontmoeten, besloot hij Rusland tot eene zeemogendheid te maken, 't leger aan orde en tucht te gewennen en er officieren over aan te stellen volgens verdienste, onafhankelijk van geboorte, en de schromelijke magt van den adel en de geestelijkheid te fnuiken. Dit waren grootsche ontwerpen; maar Peter was ten volle berekend voor de zware taak.

47. Cesar wachtte eens ongeduldig te Dyrachium op eenige troepen, die van Brundusium moesten komen. Daar zij echter niet op den verwachten tijd aankwamen, ging hij heimelijk en onbekend in een klein vaartuig, ten einde de zee over te steken. Een van die hevige stormen, die zich dikwijls in de Middellandsche zee verheffen, bracht het schip in zoo groot gevaar, dat de schipper beval naar de haven terug te keeren; maar Cesar belette hem zulks, trotsch zeggende: „Weet, dat gij Cesar en zijn geluk voert.”

48. Het doel van de meeste Spaansche expedities naar Midden-Amerika was de ontdekking van El Dorado, een land, waar 't goud zoo overvloedig was, dat de grond zelf er meê bestrooid was. De overdreven berichten, die van dit niet te ontdekken land gegeven werden, ontvlamden de harten van duizenden gelukzoekers, en de naam werd ten laatste algemeen gebruikt, om iemands ijdele hoop aan te duiden, welke bestemd was om nooit vervuld te worden. Nogtans werden, niet vele jaren geleden, de goudvelden van Californië ontdekt, en de verbazende hoeveelheid van kostbaar metaal, die zij opleverden en nog opleveren, overtreft verre wat de stoutste geestdrijver der zestiende eeuw ooit verwacht kon hebben.

49. Een Spanjaard, in den winter door ons land reizende, kwam in een dorp, waar een troep honden hem aanblafte en hem bleef volgen. Hij bukte, om eenen steen op te rapen en daarmee die lastige gasten af te weren, maar het gelukte hem niet: de steen was aan den grond vastgevroren. „Vervloekt land!” riep de Spanjaard toornig uit, „waar men de honden los laat loopen en de steenen vast maakt.”

50. Toen de hertog van Alva, na het overgaan van Haarlem

aan de Spanjaarden, in 1573 zijnen intogt in Brussel deed, beklagde hij zich over de onbeleefdheid der inwoners, die hem bijna geene eer bewezen. De hertog van Aarschot zeide daarop: „De inwoners stellen het uit tot Uwe Excellentie het land zal verlaten: gij kunt er zeker van zijn, dat dan niemand zal nalaten u, onder alle eerbetuiging, uitgeleide te doen.”

51. Sedert achttien eeuwen weet de mensch, dat het zijn pligt is, alle menschen lief te hebben. Van het oogenblik af, dat die pligt is verkondigd, en op de erkenning van éénen God als aller vader gegrond, is iedere tegenspraak verstomd. Zelfs is er geen Christen, die, naar de kenmerken zijner godsdienst gevraagd, niet op dat beginsel der algemeene menschenliefde zal wijzen. Eens in de wereld gebracht, heeft het de wereld veroverd; ieders overtuiging is er voor gewonnen; niemand kan het meer miskennen. Hebt uw' naaste lief als uzelf, dat is de groote spreuk, die op de banier des christendoms geschreven staat.

52. Hoû moed, wanneer des levens zorgen
 Een aanval doen op hart en geest;
 Vertrouw op God voor 't duistre morgen:
 Hij is u gistren trouw geweest.
 Niet wanklen, als uw werk vertragen,
 Uw eerezucht hoon of spot ontmoet;
 Als onder niet verdiende slagen
 De geestkracht lijdt en 't harte bloedt,
 Hoû moed!

53. Er zijn onderwijzers, die de zon enkel maar lastig vinden, en schoolgebouwen verlangen, waarin nooit een zonnestraal doordringt. Goed, zoo zij vleêrmuizen groot te brengen hadden of uilen! 't Menschenkind heeft zonnelicht en zonnewarmte noodig, even als de plant. Geen schoolvertrek is gezond, zoo 't niet een goed deel van den dag bezond is. Laat gordijnen of zonneblinden al te fel licht temperen, maar zorgt dat de muren van het schoolvertrek de zonnekoesting niet missen.

54. Toen in den opstand tegen de Romeinsche overheersching, die met de verwoesting van Jeruzalem eindigde, de Joden in Galilea zoozeer in de engte gebracht waren, dat zij vreesden zich te moeten overgeven, spraken zij tot hunnen bevelhebber, den bekenden geschiedschrijver Flavius Josephus: „Gij zult toch moeten ster-

ven, indien gij in handen der vijanden valt: het is daarom beter, dat gij u zelve doodt." Hij antwoordde: „dan zou ik doen even als een schipper, die, als hij een' storm ziet opkomen, zijn schip laat zinken, om daardoor den storm te ontgaan."

55. Iemand trachtte zich bij Richelieu verdienstelijk te maken, door hem te vertellen, hoe eenige personen van aanzien zich op niet zeer aangename wijze over hem uitgelaten en den spot met hem gedreven hadden. De kardinaal hoorde hem eenigen tijd aan en zeide toen, zich vergramd toonende: „Hoe, schurk! zijt gij onbeschaamd genoeg om mij zulke dingen in mijn aangezicht te zeggen, onder voorwendsel, dat gij die gehoord hebt van menschen, die ik weet, dat mij de hoogste achting toedragen?" Hij schelde en gebod den page die binnen kwam: „Zorg, dat deze onbeschaamde knaap zoo spoedig mogelijk mijn huis uitkomt." Of Richelieu meende wat hij zeide, is de vraag; maar in ieder geval ontving de aanbinger zijn verdiende loon.

56. Een koning van Frankrijk bezag het paleis, dat een zijner aanzienlijke staatsdienaren had laten bouwen. De voornaamste aanmerking, die hij er op maakte, was deze, dat de keuken te klein was. Neen, was het antwoord, de kleine keuken heeft het huis groot gemaakt.

57. Ons Vaderland is een land van dammen en dijken. Twee derde gedeelten van onzen bodem zouden bij elken vloed door de zee, of bij elken hoogen waterstand der rivieren worden overstroomd, indien dit niet wierd belet door dijken, met verbazend veel moeite en kosten opgeworpen en onderhouden. Vreemdelingen, en allen, die, niet onmiddelijk door dijken beschermd, de zaak slechts van hooren zeggen kennen, stellen zich zulk een' toestand als zeer bedenkelijk en gevaarlijk voor; zij meenen, dat men bij springvloed met westelijke stormen, of wanneer het water eener rivier ten gevolge van ijsverstoppingen wordt opgestuwd, in den grootsten angst verkeert; dat niemand bij zulke gelegenheden het wagen zou zijn oog te sluiten, en ieder zich steeds gereed houdt om, bij het eerste alarm, met vrouw en kinderen op het dak te vlugten. Zij, die werkelijk aan deze vermeende gevaren zijn blootgesteld, nemen de zaak luchtiger op. Niemand is nog ooit uit angst voor de zee Holland ontvlugt; en in de Betuwe, die goede streek, zoo als de naam aanduidt, gaat men nog steeds voort met het bouwen van woningen op plaatsen, die aan overstrooming zijn blootgesteld.

58. Sardanapalus, dien de oude geschiedenis ons leert kennen als een koning, die de belangen van zijn rijk verwaarloosde en aan niets dacht, dan om zijne dagen in weelde en dartelheid door te brengen, stelde voor zich zelven een grafschrift op, waarvan de laatste woorden waren: „Eet, drink, vermaak u: al het overige is geen knip met den vinger waard.” Toen in later tijd de wijze Aristoteles dit grafschrift las, en men zijn oordeel daarover vraagde, zeide hij: „Al lag hier een os begraven, men had geen geschikter kunnen uitdenken.”

59. Toen Archimedes zijne groote waarheid gevonden had, offerde hij den goden honderd ossen. Van dat oogenblik af sidderen alle ossen, zoo dikwijls er een nieuwe waarheid aan den dag komt.

60. Geen grooter vriend heeft de mensch dan het vuur. Zonder vuur geen enkele van al die grootsche ontdekkingen, waardoor vooral in den laatsten tijd onze beperkte heerschappij over de natuur zoozeer is uitgebreid. Zonder vuur geen stoom, geen telegraaf, geene natuurwetenschap, geen scheikunde; ja! zonder vuur geen leven. Maar ook geen erger vijand dan het vuur, zoodra men slechts een oogenblik verzuimt naauwlettend toe te zien, dat hij niet de perken te buiten gaat, die de mensch hem heeft gesteld. Eenmaal aan onze werkzaamheid ontsnapt, is niets meer voor zijne woede beveiligd. Hutten noch paleizen worden door hem gespaard; dorpen en steden onmeêdoogend verwoest; schatten van nijverheid en kunst, met de meeste zorg en moeite jaren achtereen vergaârd, worden in een oogwenk vernield; en armoede, ellende en dood volgen den woesteling op den voet.

61. Onze geleerde Rotterdammer, Desiderius Erasmus, was door den koning van Frankrijk te gast genood. Hij liet zich echter verontschuldigen, en toen men hem naar de reden vraagde, zeide hij: „Ik ben van gevoelen, dat schilderijen en geleerden, zoo ze niet iets van hun goed gerucht willen verliezen, zich enkel uit de verte moeten laten beschouwen.”

62. Tijdens Hugo de Groot Zweedsch gezant was aan het Fransche Hof, merkte hij een' prediker op, die, bij veel talent, ook een overdreven gevoel van eigenwaarde had, en zichzelf herhaalde malen een' gezant van den Koning der koningen noemde. Hij noodigde hem des middags te gast en leidde hem naar de eereplaats aan het hooger einde der tafel, waar hij zelf gewoon was te zitten, zeggende:

„Mij dunkt, die plaats behoort u, want ik ben slechts den gezant eener Koningin!” Beschaamd trad de predikant terug. „Ik dank er u voor, mijn lieve vriend!” hernam Grotius, „dat ge nu inziet, geen verheven gezant, maar slechts een trouwe bode te zijn.”

63. Wat is toch de mensch, die zich toegeeft in boosaardige hartstogten, en deze hartstogten in zich aankweekt, door wrevel, door misnoegen en gemelijkheid! Niemand, die zich daaraan schuldig maakt, weet te voren tot welke uitersten hij komen zal! Weest toch zachtmoedig en inschikkelijk omtrent malkanderen, gaat niet daarheen met het oog naar den grond geslagen, weest braaf en goed, en zoo u iets verhindert, stapt er overheen, en slaat dan de oogen vrijmoedig en vrolijk naar den hemel! Daar woont een Vader, die den zachtmoedige lief heeft! Maar daar woont ook een God, voor wien gij de spijt uwes harten niet verbergen kunt, en die, ook 't geen gij in uwe drift misdrijft, niet ongewroken mag laten!

64. De Arabieren zeggen, dat het bloed van een' vermoorde als dauw op de aarde blijft liggen, en er uit opwelt, tot zoo lang het eenen wreker heeft gevonden. Dan eerst wordt het door de aarde ingezwolgen, en het komt tot rust.

65. Gelijk het verdriet, hetwelk kinderen hunne ouders aandoen, het grootste en bitterste is, dat zij lijden kunnen; zoo is er voor hen geen grooter vreugde en zielsgenot, dan 't welk brave, deugdzame en voortreffelijke kinderen hen doen ondervinden.

66. Wanneer men eene behoefte gevoelt, die men gaarne vervuld wil hebben, dan zet zich onze geest tot peinzen en nadenken; dan beproeven wij nu het een, dan het ander, tot dat eindelijk een gelukkige inval, gelijk wij het noemen, — maar inderdaad zijn die zoogenoemde gelukkige invallen niets anders, dan de vruchten van langdurig overleg en inspanning van uitstekende geestvermogens — tot dat zulk een gelukkige inval het ware middel tot vervulling dier behoefte ontdekt, en deze ontdekking van tijd tot tijd beschaaft en verbetert.

67. Een graankorrel, achtloos in een' vruchtbren grond bedolven, Zien we, als een' zwangren halm, ras op den luchtstroom golven; Hij schudt zijn vruchten af, die, rijpende in den grond, In halmen opslaan, waar eerst ruigte en heester stond;

Dan duizendvoud herteeld en duizendwerf herboren,
 Doorgolft een gansch gewest een gouden zee van koren,
 En 't land, eerst naakt en woest, nu rijk en mild gevoed,
 Dankt blij aan d' eersten korn zijn vrucht en overloed.

68. De Tartaren zijn allen gewend aan een zwervend leven, en wonen in tenten. Zij leven voornamelijk van paardevleesch en gedroogde visch, en hun gewone drank is paardemelk. Zij bezitten weinig godsdienstige denkbeelden en geene bepaalde begrippen van zedelijkheid. Hun voornaamste rijkdom bestaat in paarden, met wier behandeling en verzorging zij een groot deel van hunnen tijd doorbrengen. Te rooven achten zij geene schande, mits de diefstal gepleegd worde jegens eenen anderen stam dan den hunnen.

69. Alexander de Groote was reeds in eenen zeer jeugdigen leeftijd de bekwaamste ruiter van zijns vaders hof, en de eenige persoon, die den beroemden Bucephalus durfde berijden, een zeer schoon paard, dat aan Philippus ten geschenke was gezonden, maar zoo vurig en onhandelbaar, dat men wanhoopte het te temmen. Men verhaalt, dat dit paard later niet wilde dulden, dat een ander dan Alexander het besteeg; dat het altijd nederknielde om hem op zijnen rug op te nemen; en dat het, na doodelijk gewond te zijn in den slag tegen Porus, het leven van Alexander redde, door hem door den drom van vijanden, die hem omringde, heen te voeren, en toen stierf. Alexander stortte tranen bij zijnen dood, en stichtte te zijner gedachtenis aan de oevers van den Hydaspes eene stad, welke hij Bucephalia noemde.

70. Confucius stamde af van eenen van de eerste keizers van China. Hij werd geboren vijfhonderd een en vijftig jaren vóór de geboorte van Christus. Zijne afstammelingen zijn vrijgesteld van de betaling van belastingen; zij wonen in de provincie Canton, in de stad Krofen, waar Confucius geboren werd. Het huis waarin de wijsgeer woonde, is nog te zien, en verscheidene keizers hebben het met eerbied bezocht.

71. Sully, de groote staatsman en minister van Hendrik IV, behield aan zijne tafel dezelfde matigheid, waaraan hij gewoon was geweest in zijne jeugd. Hij werd dikwijls berispt door de hovelingen over zijne eenvoudigheid; maar hij plagt hun te antwoorden met de woorden van een oud wijsgeer: „indien de gasten lieden van verstand zijn, is er genoeg voor hen; indien zij het niet zijn, kan ik hun gezelschap zeer goed missen.”

72. Wees braaf, mijn zoon! in lief en leed,
 Wees eerlijk tot aan 't graf,
 En wijk geen enkele vingerbreed
 Van Gods geboden af;
 Dan zult ge, als over bloem en kruid,
 Op kei en doornen gaan,
 En als de dood uw schreden stuit,
 Ziet ge onbevreesd hem aan;
 Dan slaat ge uw sikkel ligt en rap
 Door golvend graan en gras;
 Dan zingt gij bij den waternap,
 Als hadt gij wijn in 't glas.
73. Door vlijt wordt ons verstand geslepener en wijzer.
 Gesleten wordt het ook door al te stage vlijt.
 Vlijt slijpt en slijt den geest, gelijk de wetsteen 't ijzer
 Al slijpende verscherpt, al scherpende verslijt.
74. Waai uit dan, o Vlag; zij een tolk onzer beê
 Om Trouw en om Vroomheid en Moed!
 De Wereld ontzie U op golven en reê.....
 Doch dáált Gij op strand weêr of vloed,
 Wij heffen uw Wit uit de schuimende zee,
 En voeren naar 't Blaauw van den Hemel U meê,
 Al kleurt zich uw Rood met ons bloed.

75. Die gemakkelijheid in het oordeelen over opvoeding en onderwijs brengen velen tot de opvoeding en het onderwijs zelve over. Wat zoo gemakkelijk te bespreken valt, waar ieder wat over zeggen kan, is zeker ook gemakkelijk te doen. Een weinig eerbied houdt men nog over, voor zoo verre het vreemde talen geldt en mathematische kundigheden, die de meester er moet inwerken; maar de verschillende karakters, die hij bewerken en omwerken, ontwikkelen of beteugelen moet: — well wie denkt er ook, als hij kinderen op eene school doet, aan de vorming van hun karakter? — „De school is alleen de plaats waar men eenige noodige kundigheden opzamelt,” zoo heeft, indien mijn geheugen mij niet bedriegt, bij eene beroemde en beruchte beraadslaging, een onzer volksvertegenwoordigers gezegd. Zij verschilt dus, naar die beschouwing, niet bijzonder veel van het exercitie-plein, en de meester van den sergeant, die zijne rekruten marcheren leert, met en benevens de lading in zóóveel tempó's.

76. Wat ze toch zoet zijn en schoon, liefelijk en verheven, — van hooge dichterlijke waarde met één woord, — die herinneringen der jeugd, die hoe langs zoo krachtiger en helderder opduiken uit de diepte van 't verledene, terwijl zij vaak, in het mijmerend avonduur, tot ons spreken van eenen tijd, die niet meer is. En toch staat die tijd — als een deel van ons leven en van ons aanzijn — tot ons in eene geheel andere betrekking, als de tijd die nooit geweest is; zoodat wij in de zoete droomen dier herinnering, omgaande en sprekende met een geslacht, dat reeds op zeer enkelen na tot stof is weder gekeerd, gevoelen, dat er nog eene andere keus is, dan „te zijn of niet te zijn.” Ja, zij zijn er nog, voor ons leven zij nog, die dooden; ze zijn niet geheel en al voorbij gegaan, die dagen van ouds. Oude vrienden zijn ze ons, die beelden; vrienden, trouwer dan de nieuwe, daar zij nooit meer ons verlaten, als die een goed deel uitmaken van ons leven, onze ondervinding, onze wijsheid en onze liefde tevens..... Ontneem den rijperen leeftijd zijne herinnering, en hij is armer dan de kindsheid geworden: de vrucht is hem ontvallen, en voor den bloesem is het te laat!

77. De poëzij zit in den mensch en niet in zijne omgeving. Te midden van de heerlijkste natuur kan een Geldersche heiboer of een herder op de Alpen koel blijven, terwijl wij jongens, bij wie de spieren wat minder en de zenuwen wat meer ontwikkeld waren, ons poëzij schiepen uit de straatsteenen, die het piédestal uitmaakten van twee rijen hooge huizen. Wij dichtten eene geschiedenis of wij schilderden eene toekomst uit de lange pijp of slaapmuts van den overbuurman, en een schat van dichterlijke denkbeelden ruischte ons in de ooren in het krakend voortrollen van de aschkar, die iederen morgen, met stuifvende wolken omgeven, de uitgeslapen' stedelingen kwam verkondigen, dat zij stof en asche zijn.

78. Armen en rijken ontmoeten elkander: God heeft ze beiden gemaakt. — Dank u voor de ondervinding en die herinnering, wijze koning van Israël, ofschoon wij 't eigenlijk ook wel wisten, — even goed, als dat de zon schijnt bij dag en het in den winter vriest.... Och ja! wij wisten het wel, al lang; men behoeft, om zoo iets te zeggen, geen Salomo te wezen; maar de spreuk komt toch te pas, — voor 't vergeten.

79. Armen en rijken ontmoeten elkander: — op straat elken dag, ieder uur; en dan gaat de arme te voet, al is 't dat hij mis-

schien met moeite voortstompelt; en de schatrijke vlijt zich in 't zachte trijp van zijn rijtuig neder, al zou hij vlug genoeg over den weg kunnen gaan; en onder de voetgangers zijn de kleine steentjes voor de rijken, en de keijen voor paarden en arme menschen, als er uitgeweken moet worden ten minste. — Ze ontmoeten elkander, arm en rijk, maar niet als gelijken, tot de klok luidt, de kerkklok of de doodklok, en haar dof gebrom ons toeroept: God heeft ze beiden gemaakt.

80. Is de philanthropie van onzen tijd dan ook nog wel de ware, zuivere menschenliefde? Is dat beginnen in den wijdsten kring de echte arbeid van den Christen? Hoe weinig ondervinding ik ook in de wereld heb, in de wereld der volwassenen ten minste, ik ken er meer, die een' Hottentot zouden bekeeren en een' menscheneter aan het hart drukken, en eigen huisgenooten intusschen het leven verbitteren!

81. Er is een groot verband tusschen de deugden en de ondeugden. Hoogmoed maakt liefdeloos, onverdraagzaam, en, bij onvermijdelijke teleurstelling, ongelukkig. Ootmoed maakt vriendelijk, verdraagzaam, schenkt de onvergankelijke vrucht der eeuwige zaligheid. De armen van geest zullen God zien.

82. De hoogste wijsheid voor den mensch bestaat niet daarin, dat hij erkent niets te weten, maar in het besef, dat hij niet alles weten kan, en dat het niettemin steeds zijne verhevene roeping is, om te streven naar de hoogste wetenschap. Wie het in meerdere niet begeert, zal het mindere niet magtig worden; wie het onmogelijke niet wil, zal het mogelijke niet verwerven; wie niet streeft naar volmaaktheid in alles, zal nooit wijzer en beter worden dan hij is.

83. Is niet de lagere school, in vergelijking met hoogere beschavings-instellingen, juist de gevestigde stichting in den staat? Want niet ter wille van een' enkelen stand, maar voor den geheelen staat is zij aanwezig. Hare taak is menschenvorming, door opwekking en ontwikkeling der gansche menschenkracht, die de grondslag van alle verdere beschaving is. Zij neemt allen, ook de arnsten van het volk, als hare kweekelingen aan. Zij legt den grond voor het gebouw der geheele beschaving des menschen.

84. Zoodanig is ook de zwakheid van onze natuur, dat de goede veel gemakkelijker door kwade voorbeelden besmet wordt, dan de

kwade door goede voorbeelden verbeterd. Jonge lieden stellen zich dit wel eens anders voor, als zij zich onbedachtelijk wagen in het gezelschap van hen, wier zeden slecht en bedorven zijn; maar doorgaans komen zij er niet zonder jammerlijke schade af. Hier komt bij, dat de zedeloosheid altijd grooter en buitensporiger wordt, wanneer zij nieuwe voorwerpen der verleiding krijgt en wanneer aldus haar kring vergroot wordt door de zoodanigen, die voorheen tot denzelfen niet behoorden. Even als het vuur, dat zonder nieuwe brandstof schijnt te smeulen, maar zoo ras die aan hetzelfde wordt toegevoerd, in lichte vlammen uitbarst! Eindelijk, indien de zedeloosheid erger wordt, wanneer zij de ingetogenheid tot hare prooi maakt; het is ook aan den anderen kant waar, wanneer de ingetogenheid tot zedeloosheid overslaat, dat zij dan oneindig losbandiger wordt, dan haar verleidster zelve was. Alsof de ingetoomde driften, wanneer zij zich eens ruimte gebaad hebben, in haar woeden geene palen kennen; gelijk het hollend paard, dat het gebit op de tanden genomen, of den teugel van zich geworpen heeft.

85. Ongeduld heeft duizenden goede zaken bedorven, en de beste uitzigten in rook doen verdwijnen. Die zich haast en overhaast, moet nemen wat hem voorkomt; die wachten kan, verkrijgt wat hij begeert. Geduldig wachten, en, na gewacht te hebben, het gunstig tijdstip met ijver aan te grijpen, ziet daar het waar en groot geheim, om met genoegen en voorspoed den levensweg af te wandelen.

86. De liefde van kinderen voor hunne ouders moet altijd met eerbied gepaard gaan, of het is geen kinderlijke liefde. Zien zij in hen gebreken, hun eerste pligt is, die te bedekken, en de verbreiding of openbaarmaking daarvan, zooveel in hun vermogen is, voor te komen. Ouders zijn het kostelijkste sieraad hunner kinderen; maar, indien zij ook als zoodanig beschouwd worden, wie zal dan het beste, dat hij bezit, aan verachting blootstellen? Het gebod van God is niet slechts: hebt uwe ouders lief en gehoorzaamt hen; maar, eert hen! En dit gebod is zonder uitzondering. Het was wel wenschelijk, dat ouders zich altijd den eerbied hunner kinderen waardig maakten; maar ook wanneer zij dit minder doen, dan zij behoorden, is de pligt der eerbiediging niet opgeheven. Ik spreek niet van ouders, die zich aan de openbare verachting ten prooi stellen, of hunnen naam met schande bezoedelen. Ongelukkige kinderen, aan wie dit lot te beurt valt! Hun gedrag is op de moeijelijkste proef van deugd en wijsheid gebracht! Maar hoe veel te meer

betaamt het hun dan, die bij al het ander onwaardeerbaar goed, dat zij aan hunne ouders verschuldigd zijn, een' onbevleeten naam van hen erven, hen te behandelen met kinderlijken eerbied, hunne zwakheden te dragen en voor het oog der wereld te verbergen.

87. Rusten, is een kostlijk ding!
 Doch! — zult gij het welkom heeten —
 Acht het werken niet gering,
 Dat den prijs er van doet weten!
 Waarlijk! — zoo ik kiezen moet,
 Meest te werken — meest te rusten....
 Och! — trots al de zoetste lusten —
 Ik kies werken... kort en goed!
88. God heeft voor 't groote licht,
 De zon, een tent gesticht,
 Van waar ze, in 't blinkend kleed,
 En met een blij gelaat,
 Gelijk een bruijom gaat,
 Die uit zijn slaapzaal treedt.
 Ze is vrolijk, als een held,
 Die in 't bestemde veld
 Zijn vuur en vaart doet blijken;
 Zij heeft haar zwaai en spoor
 Den ganschen hemel door;
 Niets kan haar gloed ontwijken.
89. 't Is God, wiens hand de bergen water schenkt;
 Den droogen grond uit zijnen hemel drenkt;
 Den regen geeft uit zijne hooge zalen,
 En vruchtbaarheid doet zweven in de dalen.
 Dan schiet voor 't vee de teedre grasscheut uit;
 Tot 's menschen dienst ontluikt. dan 't geurig kruid;
 Dan spruit het brood, nog in den halm besloten,
 Uit de aarde voort, door milden dauw begoten.
90. Het donker bosch weërgalmt op 't heesch geschreeuw
 Van leeuwenwelp en fieren jongen leeuw,
 Die, heet op roof, in afgelegene hoeken,
 Al brullend, spijs van God den gever zoeken;
 Maar op de komst van licht en dageraad,
 Op 't zien der zon in 't luisterrijk gewaad,

Keert elk van hen naar zijn verborgen kuilen,
 Daar zij, verzaad, zich voor ons oog verschuilen;
 Dan wordt de mensch door 't rijzend morgenlicht
 Gewekt, gewenkt tot arbeid, tot zijn' pligt.
 Hij plant; hij bouwt; men ziet hem zwoegen, draven;
 Tot 's avonds toe laat hij niet af van slaven.
 Hoe schoon, hoe groot, o Oppermajesteit!
 Is al uw werk, gevormd met wijs beleid!
 Uw wijsheid streeft oplettende gemoedren.
 Al 't aardrijk is vervuld met uwe goedren.

91. De 17de eeuw had hare dwaze kleederdragten, even als de tegenwoordige. Daartoe behoorden onder anderen de broeken, van denzelfden vorm als nog op sommige van onze visschersdorpen gedragen worden, maar veel wijder, die men hier te lande flodderbroeken noemde. Hertog Christoffel van Wurtemberg was een vijand van allen dwazen opschik en ergerde zich vooral aan die flodderbroeken, waar men onder zijne regering veel mede op had en die toen door menschen van bijna alle standen gedragen werden. Om in zijn land aan die mode een einde te maken, bedacht hij het volgende middel. Hij beval den beul en zijne knechten zich daarmede te kleeden en in die kleeding dagelijks door de stad te wandelen. Het middel werkte uitmuntend. Toen men den beul in dat costuum zag, wilde niemand het meer dragen en het duurde niet lang, of de Hertog zag geene enkele flodderbroek meer.

92. Maarten Schenk wilde zich van Nijmegen meester maken. Hij had de Heerepoort ondergraven en alles was gereed om de mijn te doen springen, zonder dat de burgerij er iets van bemerkte had. Maar ziet, terwijl men op het punt is dit te doen, hoort men gerucht in de wachtkamer. „Sla dood! sla dood! daar is hij!” wordt er geroepen. De soldaten van Schenk meenen, dat hun aanslag ontdekt is en gaan op de vlugt. Intusschen, wat was er gebeurd? Een vleërmuis was naar binnen gevlogen; de soldaten jaagden haar na om ze dood te slaan en riepen daarbij de woorden, die hunne vijanden zoo ontsteld hadden. Eerst later vernamen dezen waarvoor zij eigenlijk op de vlugt gegaan waren, en de Nijmegenaars, van hoe groot gevaar een vleërmuis hen had verlost.

93. Vriend of vriendin! verlangt gij ware rust?
 Zoo lief uit liefde uw lieven God met lust,

En zoek met ernst het groote kwaad te ontvliên:
Op andren meer, dan op u zelv' te zien.

94. Leeraar u zelv', eer gij een ander leert,
Of 't is om niet, dat ge u tot wijsheid keert.
Al lang genoeg op anderen gesmaald!
Wat ziet ge rond? In eigen hart gedaald!
95. Wat vloeide er zamen: geld en goed,
Als 't offer van erbarmen!
Een deel van 's rijken overvloed,
Een penninksken des armen:
Wat deugden men het volk ontzeit,
Met Neêrlandsch bloed in de ad'ren,
De deugd toch van weldadigheid,
Die erfde 't van de vad'ren.
96. Wat rustige vrede
In 't binnenvertrek!
Zelfs 't poesje deelt mede
In 't lustig gesprek.
Het kolenvuur schettert,
De houtspaander blaaf,
Het lampkousjen knettert,
De theeketel praat.

97. Toen Piet Hein de Spaansche zilvervloot veroverd had, trachtte hij daarvan ook voor zich zelve zooveel mogelijk voordeel te trekken. Nog denzelfden dag zond hij eenen brief aan zijne vrouw, waarin hij haar de belangrijke tijding mededeelde en er bijvoegde, dat zij zooveel actiën in de West-Indische Compagnie moest koopen, als zij maar kon. Zoodra het bekend werd welk een' rijken buit men gemaakt had, zouden die actiën heel wat rijzen en Piet Hein was dan zeker, er een aardig sommetje aan te verdienen. Maar de waarde van den buit, zoo als hij die in zijnen brief opgegeven had, was zoo groot, dat de vrouw het niet kon gelooven; buitendien, de actiën stonden reeds zoo hoog — kortom, zij besloot in hare wijsheid om het niet te doen. En toen de Admiraal te huis kwam, waren de actiën verbaazend gerezen, maar voor hem was er geene enkele gekocht. Hij was er zeer misnoegd over, maar er viel nu niet meer aan te doen en hij moest zich met zijn aandeel in den buit, dat hem niet meêviel, tevreden stellen.

98. Hoop o God! Uit al de zorgen,
 Die deez' droevige aarde geeft,
 Rijst het licht eens van den morgen,
 Dat men, na een' nacht van zorgen,
 Eeuwig zonder zorgen leeft.
 Sterveling! de weg door 't leven,
 Door dit donkre tranendal,
 Doe u niet voor de uitkomst beven:
 Kies dien Leidsman naar dat leven,
 Waar men nooit meer zorgen zal.

99. Er zijn — zoo schreef een godvruchtig man der vorige eeuw — vier boeken; waarin de Christen dagelijks moet lezen, zal hij wijs tot zaligheid worden. Het eerste is de Bijbel, het gedenkboek van de Hoogste Openbaring Gods, waarvan Christus het middelpunt is. Het tweede is het boek der Natuur, dat allerwegen voor ons ligt opengeslagen en de majesteit des Scheppers verkondigt. Het derde is dat der Voorzienigheid, wier leidingen de geschiedenis der menschheid in het heerlijkste daglicht vertoont. Het vierde, eindelijk, is het boek van ons eigen hart en leven: een boek, dat zoo vele raadsels en geheimen bevat, maar bij aandachtiger beschouwing zooveel stof tot verootmoediging en dankzegging geeft.

100. Besteedt den dieren tijd
 Bij dagen en bij nachten,
 Terwijl gij in uw krachten
 En onversleten zijt.
 't Schijnt wel: jong en ervaren
 Zijn niet te wel te paren;
 Maar 't is niet meer dan schijn:
 Men kan wel jong van jaren
 En oud van uren zijn.

VI. OVER DE ZINTEEKENS.

221. *Zintekens* dienen om de verhouding van de leden der zinnen en van de zinnen onderling aan te duiden: daarom moet hunne aanwending op de zinsontleding gegrond zijn. Daar de zintekens gebezigd worden met het doel, om de opvatting van de verhouding der zinnen en zinsleden gemakkelijk te maken, noemt men ze ook *leestekens*.

De leestekens, die bepaaldelijk dienen om de zinnen vaneen te scheiden, en verschillende leden van een en denzelfden zin aan te wijzen, zijn: *het punt, het komma, het kommapunt, het dubbelepunt* *). Voorts zijn er nog andere teekens in gebruik, die mede eenigermate den aard van de verhouding der zinnen aanduiden: *de gedachtenstreep, de zoogenaamde haakjes* (teekens van den ingelaschten zin en daarom ook wel *tusschenstellingsteeken* geheeten) en *de aanhalingsteekens*. Eindelijk zijn er nog twee teekens, die den toon der stem bij het uitspreken van zekere soorten van zinnen te kennen geven, te weten: *het vraagteeken* en *het uitroepingsteeken*. Deze twee teekens sluiten, wanneer zij aan het einde van een' volzin staan, het punt in.

*) Het tegenwoordig stelsel van interpunctie heeft men te danken aan den geleerden ALDUS MANUTIUS (MANUZIO, MANUZZI, MANUCCI), de eerste van het boekdrukkersgeslacht van dien naam, en dagteekent van de tweede helft der 16de eeuw. Zijn *Interpungendi Ratio* zag te Venetië in 1566 het licht. Hij vermeederde het getal leestekens, dat hij op het tegenwoordige stelsel bracht, en bediende zich daarvan volgens vaste regels. Zijn voorbeeld vond allerwege zooveel navolging, dat men hem als den schepper van het tegenwoordige interpunctiestelsel beschouwen kan. *Over de Interpunctie*, door H. FRIJLINK, bl. 3.

222. Vóór wij tot de beschouwing van elk der zinteekeus in het bijzonder overgaan, merken wij omtrent de drie eerstgenoemde in het algemeen het volgende aan.

De eerste en gewigtigste drie zinteekeus onderscheiden zich ten aanzien van hun gebruik in het algemeen op de volgende wijze. *Het punt* wendt men daar aan, waar een volledige zin ten einde is. *Het komma* en *het kommapunt*, daarentegen, scheidcn de deelen van zinnen, die uit verscheidene leden bestaan: het komma zoowel zekere deelen van den bepaalden enkelvoudigen zin, als de leden van den zamengestellten zin, wanneer deze van betrekkelijk geringen omvang zijn en in naauw verband met elkander staan; het kommapunt, daarentegen, de leden van den zamengestellten zin, zoo zij van grooten omvang zijn, en dat zoowel de nevenschikte hoofdzinnen, als de aan dezen ondergeschikte zinnen.

Verder is bij het lezen op te merken, dat men bij een punt de stem laat dalen en rusten; vóór het komma de stem een weinig verheft, om den hoorder te waarschuwen, dat, in weérwil van de korte rust, de zin nog niet ten einde is, maar er een zinlid volgt, dat met het vorige zamenhangt; vóór het kommapunt en het dubbele punt, eindelijk, de stem als het ware zwevend laat, om te doen gevoelen, dat hier een rustpunt bestaat, hoewel de zin nog niet geheel ten einde is.

Wat den duur der rust bij elk der genoemde teekens betreft, men zou, wanneer men de rustteekens der muziek vergelijken wilde met de leesteekeus, het punt kunnen gelijk stellen met eene heele, het dubbele punt met eene halve, het kommapunt met een kwart en het komma met een achtste rust. Anderen bepalen den duur der rust bij het komma op ééne seconde, bij het kommapunt op twee, bij het dubbele punt op

drie, en bij het punt, het vraag- en uitroepingsteeken op vier seconden.

223. Het *punt*, het eenvoudigste, natuurlijkste en oudste zinteeken, staat aan het einde van den *volledigen*, den *onontwikkelden*, en den *betrekkelijk onvolledigen* zin, indien daar geen vraag- of uitroepingsteeken te pas komt. B. v.: *De bezoldiging der zonde is de dood. Verrast hij den mensch niet vaak? Ja. Wat vreezen vele menschen? Den dood.*

Verder staat het punt na op zich zelve staande woorden, als: *Eerste hoofdstuk. Vijfde boek.*

Aanmerking. Ook wordt het punt gebruikt als *verkortingsteeken*, als: *b. v.; enz.; d. i.; derg.; M. A. de Ruiter; Z. K. H.; Z. M.; N. O.; N. B.; P. S.; N. N.; enz.*

224. Soms kan het twijfelachtig zijn, of men een punt, dan wel een kommapunt hebbe te schrijven. Waar toch de schrijver aan twee zinnen, die vrij naauw samenhangen, en dus door het kommapunt of dubbele punt konden gescheiden worden, meer zelfstandigheid wil toekennen, om hunne kracht te vermeerderen, kan hij het punt (of ook het uitroepingsteeken, dat, gelijk we reeds zeiden, aan het einde van den volzin het punt insluit) aanwenden. B. v.: *En zoo zij er hun leven van afbrachten, het kon alleen zijn ten koste van duizend levensgevaaren; dagelijks moesten zij hun kruis opnemen, en met de eervolle gerichtplaats in het oog, geene andere vrees kennen, dan die van hunnen Heer te mishagen!* — Hier had men in plaats van het kommapunt een punt kunnen plaatsen, terwijl in de volgende volzinnen, daarentegen, het kommapunt het punt zou kunnen vervangen. *Het is waarschijnlijk, dat deze voortbrenging van het drooge, als uit het hart der wateren, met groote bewegingen in het inwendige*

der aarde is vergezeld geweest. Gelijk men te allen tijde door aardbevingen, en dergelijke schokken der natuur, eilanden en bergen als uit de diepte der zee heeft zien oprijzen, of landen in de golven wegzinken. — Als wij sommige wijsgeeren gelooven zullen, die voorgeven de menschelijke natuur bestudeerd te hebben, dan moet dit alzoo hebben plaats gehad. Maar als wij het woord van den barmhartigen God gelooven, dan werd er beter en teelder voor den mensch gezorgd, en hij werd, als een geliefd kind, door een' goeden en wijzen Vader gekoesterd en opgevoed. — Wanneer er tusschen twee vrienden een groote afstand is, hetzij van magt en aanzien, hetzij van wijsheid en zedelijke grootheid, dan ontstaat hieruit zeker verschil van pligten, zoodat den eenen niet geoorloofd is, wat den anderen vrijstaat, en de al te groote gemeenzaamheid door eerbied wordt ingeteugeld. Doch zulk een eerbied is voor het oprechte en hartelijke der genegenheid in geenen deele schadelijk: want kan er vriendschap zijn zonder achting? En is het niet de hoogste trap der achting, dien men eerbied noemt? In de volgende zinnen had het dubbele punt het uitroepingsteeken kunnen vervangen: Die hun leven behcuden wilden, hebben het op de jammerlijkste wijze verloren! Sommige door de hand der talrijke en teugellooze roovers- en moordenaarsbenden, die, in het laatste tijdperk van den Joodschen Staat, stad en land deden sidderen; anderen in het blaken der partijschappen, enz. Zoo ook staat niet zelden het uitroepingsteeken in plaats van het komma-punt, als b. v. in de volgende rede: God wordt in het scheppingsverhaal menschelijk voorgesteld; niet omdat Hij werkt gelijk een mensch, maar omdat Hij in zijn werk zich schikken wil naar menschelijke bevatting. Hierom wordt Hij gezegd te rusten, daar Hij geene

rust noodig heeft! hierom lezen wij telkens: God zag, dat het goed was, schoon hetgeen door Hem verricht werd, niet anders dan goed zijn kon; hierom zien wij Hem, bij des menschen schepping, als in overleg en raadpleging, schoon Hij geen overleg noch raadpleging behoefde. — Gij vindt hier geene woeste wanorde, noch wilden strijd der ondereen gemengde hoofdstoffen! Maar eenen aardbol, wel ruw en ongevormd, doch waarin alle de zaden harer toekomstige wording reeds opgesloten liggen.

225. Het komma staat in den bepaalden enkelvoudigen volzin tusschen de nevangeschikte zindeelen, wanneer ze niet door en verbonden zijn; b. v.: *Appels, peren, perziken en abrikozen zijn smakelijke vruchten. Die heilige, plegtige, diepe stille trof mij. De verpligte aanbouw van koffij, thee, suiker, rijst, indigo, specerijen, enz. wordt het kultuurstelsel genoemd. De zee-kaarten stellen de eene of andere zee met hare kusten, havens, reeden, eilanden, klippen, ondiepten, zandbanken, draaikolken, enz. voor. De leerlingen lezen, schrijven, rekenen, teekenen en zingen. Droeg onze aarde boomen en gewassen, kruiden, bloemen en vruchten, gelijk nu? Haar sissen, haar schuifelen, haar ratelen, hare vervaarlijke kronkelingen, hare gesplitste tong, met doodelijk venijn bezwadderd, overal is dood en vloek. Voor zoo ver eene vrije, onafhankelijke leefwijze, in het ruime veld, onder aangename bezigheden, bij eene aangroeiende welvaart, eenvoudigheid van zeden en een deugdzaam, godvreezend gemoed, het menschelijk geluk verzekeren kan, in zoo ver waren zij de gelukkigste der stervelingen.*

Uren, dagen, maanden, jaren vliegen als een schaduw heen.

't Vaarwel en 't afscheid joelt en schatert langs de stranden.

*Matroos en scheepsvoogd, vriend en vreemde, knaap en man
Omarmen zich dooreen, zoo teér de blijdschap kan.*

*Paleizen, hoven, kerk en toren, vest en wal
Staan op den vloed gebouwd uit onverwikt kristal.*

*Hoe heerlijk zijn uw werken, Heer!
U dank, U loov', U prijz', U eer',
Wat is, wat was of worde!*

*Mij kan geen wereld meer bekoren,
Geen zingenot, geen feestgerucht,
Geen eerbejag, geen' ijdelheden.*

*o Dan — bij die tafreelen, bij dat vuur,
Dien toon, die stem, die sprekende gebaren....
Een godheid scheen haar ingevaren.*

*De Ruiter was zulk een gemoedelijk man, zulk een
naauwgezet en godvruchtig christen, zulk een stout sol-
daat, zulk een wijs, ervaren en gelukkig bevelhebber,
en zulk een warm en trouw vriend van zijn vaderland,
dat men hem te recht beschouwt als het sieraad zijner
eeuw en de eer zijns lands. — Al wat de Atheners
in alle soort van kunst en wetenschap voortbrachten,
was zoo voortreffelijk, dat de gewrochten hunner beeld-
houwers, schilders, bouwkunstenaars, dichters, geschied-
schrijvers, redenaars en wetgevers, door alle tijden heen,
als modellen van echten smaak en zuiver gevoel be-
wonderd zullen worden.*

226. Wordt het voegwoord en voor elk der nevingeschikte zindeelen herhaald, dan gaat het komma het voegw. vooraf; b. v.: *En de vader, en de moeder, en de zoon, en de dochter, ze zijn allen even slecht. Sluit drift, en wensch, en afkeer buiten, wanneer ge iets onderzoekt. Zulk een verregaande inbreuk op een hunner dierbaarste voorrechten wekte en bij de overheden, en bij de burgers, en bij de edelen hevig misnoegen.*

't Is alles leég, en stil, en onbezield, en naar.

En alles bonst, en dreunt, en klotst, en scheurt er van.

*Vertoont ons worm, en rups, en mier,
En vlieg, en mug, ja 't kleinste dier,
Zijn' wijze en goede wetten,
Dan stremt ons onze kleinheid niet,
Om ons vertrouwen, bij verdriet
En leed, op God te zetten.*

*Dit predikt ons het] gansch heelal,
En zee, en woud, en berg, en dal.*

Ik zat alleen, en zag, en hoorde, en dacht.

*Want kolf, en tromp, en speer, en zwaard
Houdt elke bres en toegang schoon.*

Spreekt men met minder nadruk, drukken de neven-
geschikte zindeelen naauw verwante zaken of begrippen
uit, dan blijft het komma niet zelden weg; b. v.:

Wij hebben kruid en lood en jagtroer en geweer.

*o Zij was schalk en vol van geest
En warsch van angstig woordenwegen.*

*Zijn stoel was onbezet gebleven
En nieuw bekleed en ruim en zacht.*

*Heer! ik heb huis en hof en goed
En rijkdom boven wensch verkregen.*

*Zij brachten gesteenten en paarlen en goud
En hadden zoo gaarne Blandine getrouwd.
Maar goud en gesteenten en paarlen en pracht
Bleef steeds der prinsesse gering en veracht.*

*De giftige slang kroop hem na langs het spoor,
En wees hem door distel en heester en kruid
Waar 't eenzaam verwulfsel zijn bogen ontsluit.*

*Daar vliegt en volgt zijn breede stoet,
En stuift en stort zich, wild en wakker,
Door hei en haag en aar en akker.*

*Maar, rond en om en op en neér,
De beemden langs, de bosschen door,
Vliegt brak en jager heen en weér.*

227. In sommige gevallen zou het weglaten van het komma aan den zin eene geheel andere beteekenis geven; b. v.: *De aarde was bevolkt door dieren van allerlei aard, die in lucht, en water, en op den aardbol leefden.* Hier heeft de schrijver het oog op drie verschillende diersoorten; liet men nu het komma na *lucht* of *water* weg, dan kreeg men schepsels, die te gelijker tijd in de lucht en in het water, of in het water en op het land leefden. — *Uwe vrienden durven u dikwijls niet waarschuwen, want de laffe toon der verkeerung, en dwaze menschenvrees boeit hunne tongen.* Werd hier vóór en het komma gemist, zoo zou men het verbogen bepalend lidwoord in de gedachte vóór *menschenvrees* herhalen en zou de beteekenis van den zin daardoor aanmerkelijk gewijzigd worden. — *Hier ziet men burgers, soldaten, en dames, naar de nieuwste Parijssche modes gekleed. Mannen, vrouwen, en kinderen met vuile aangezichten, liepen op den dijk.* Stond in deze zinnen vóór en, dat het laatste der nevenschikte zelfstandige naamwoorden voorafgaat, geen komma, dan zou de bepaling, die nu alleen bij het laatste zelfstandig naamwoord behoort, ook al de voorafgaande bepalen. Stond in de volgende versregels geen komma, zoo zou de samengetrokken zamengestelde zin tot een' enkelvoudigen worden met nevenschikte zin-deelen, waarin de nevenschikte gezegden dezelfde bepaling hebben:

De voorraad meerdert, en verdubbelt nog de vlijt.

De nevel stolt, en vriest tot hagelgruis te zamen.

Ook in de volgende regelen mag — de lezer zal zelve wel kunnen vatten waarom — het komma niet ontbreken:

Nog menig blijft er na, en op een' sneeuwhoop sterven.

*Langs rotsen, torenhoog, en lijnrecht opgespleten,
Ontsluiten zij hun pad door de opgescheurde roeten.*

*Aan monsters offerden zij, niet aan goden; aan gedrochten,
Hun vaders onbekend, en nieuw, gehaald uit verre landen!*

Mag in de voorgaande volzinnen het komma niet gemist worden, in de volgende, waarin de nevenschikte zindeelen dezelfde bepaling hebben, mag het daarentegen niet voorkomen:

Een aantal beren brult en watertandt en reikhalst naar den buit.

Zij huirven bij 't gezigt en siddren en verbleeken.

*Hij las en herlas en herdacht het schrift,
Nu angstig, dan zalig en dronken van drift.*

*'t Vat vuur, en kraakt en barst en slaat
En gruiet het hechtst arduin.*

228. Verder wordt *en* door een komma voorafgegaan, wanneer de verbonden zindeelen eene tegenstelling vormen; of wanneer een zindeel zich niet zoo naauw aan het onmiddellijk voorgaande aansluit, als dit zelve aan zijn' voorganger; b. v.: *Ons burgerschap is in den hemel, en niet op aarde. Gras en korenhalmen, en bloemenkelken tooijen den grond. De Zuidelijke Nederlanden brachten groote korenvelden aan, bosschen, steenkolen- en ijzermijnen, en fabrieken.*

229. Gelijk het weglaten van het komma vóór *en* de beteekenis van den zin soms aanmerkelijk wijzigen kan, zoo kan bij andere voegwoorden het plaats en der komma aan den zin eene geheel andere beteekenis geven. B. v.:

*Als ze, in hun' blijden droom, hun pad met rozen hullen,
Geen doornen vreezen noch vooruitzien op hun baan.*

Werd hier vóór *noch* het komma geplaatst, dan zou *doornen* alleen het rechtstreeksche voorwerp van *vreezen*,

en niet tevens dat van *vooruitzien* zijn. Zoo moet ook in de volgende regels het komma vóór *noch* wegblijven:

Om u kan ik rusten noch duren van smart.

Zij weten niet waarheen noch waar de schrik hen joeg.

230. Zijn de bepalingen niet nevensgeschikt, maar strekt de eene ter bepaling der andere; of vormt de bepaling, welke onmiddellijk vóór het zelfstandig naamwoord staat, daarmede als het ware eene éénheid; dan kan evenmin het komma als het voegwoord *en* toegelaten worden; b. v.: *Een kinderlijk vroom gemoed. Eene zijner waardige daad. Vele groote schepen. Zware Fransche wijn. Een heldere blaauwe hemel. Mijn trouwe oude vriend. De goede oude zeden. De goede oude tijd.*

*En voor heur vader, ouden grijzen man,
Heeft hare kloeke liefde al heel het jaar
Gezorgd.*

*Geen andre plek op aard, hoe karig ook bedeed,
Is zoo ellendig naakt, zoo arm aan groei en teelt.*

Er is dus onderscheid tusschen: *zware, Fransche wijn* en *zware Fransche wijn*. In de eerste uitdrukking kan het komma door het voegwoord *en* vervangen worden en de beteekenis zal dan wezen: *zware wijn en wel Fransche*. De tweede uitdrukking laat de inlassching van *en* niet toe: *zware Fransche wijn* staat tegenover *ligte Fransche wijn*. De klemtoon valt, bij het uitspreken, op het eerste bepalende woord, terwijl in de eerste uitdrukking beide woorden met gelijken toon gehoord worden. Zoo is er wel degelijk onderscheid tusschen: *tweede, verbeterde druk* en *tweede verbeterde druk*. In de eerste uitdrukking wordt gezegd, dat de druk de *tweede* is en wel een *verbeterde*; in de tweede, dat het de *tweede verbeterde* is, derhalve voor het minst de *derde* druk: de hoeveelste

het is, kan echter met geene zekerheid bepaald worden, wijl niet bekend is, hoeveel onverbeterde uitgaven aan de eerste verbeterde zijn voorafgegaan. Dat er evenzoo onderscheid is tusschen: *een kinderlijk, vroom gemoed* en *een kinderlijk vroom gemoed*; *mijn trouwe, oude vriend* en *mijn trouwe oude vriend*; enz. verdient naauwelijks gezegd te worden.

231. Bezitten nevengeschikte zelfstandige naamwoorden elk meer dan ééne nevengeschikte bepaling, dan kan men, om den zin niet met leestekens te overladen, het komma tusschen de nevengeschikte bepalingen weglaten, of het komma behouden en de nevengeschikte zelfstandige naamwoorden scheiden door het kommapunt. B. v.: *De roofvogels hebben een' sterken krommen snavel, korte stevige pooten, groote scherpe klaauwen*, enz. of: *De roofvogels hebben een' sterken, krommen snavel; korte, stevige pooten; groote, scherpe klaauwen*; enz.
232. Nevengeschikte begrippen, door de voegwoorden *zoo (wel) — als (ook), niet alleen — maar ook, deels — deels, noch — noch, of — of, hetzij — hetzij* verbonden, worden door het komma gescheiden. B. v.: *In de verzen, zoo van zijne vroege jongelingschap, als van lateren leeftijd, vindt men niets, dat door valschen tooi of wanklank, smaak of oor beledigt. Niet alleen de lotgevallen van ons leven, maar ook de gansche natuur, die ons omringt, predikt het met luider stem: God regeert. De verspreiding der planten over de aarde wordt op bewonderenswaardige wijze bevorderd, deels door het openbarsten der zaadhuisjes, deels door het stroomend water, deels door den wind, deels door de vogelen. De toejuiching van onverstandigen en ondeugenden moeten wij noch zoeken, noch begeeren. LODEWIJK XI ontzag, om zijn doel te bereiken, noch verraad, noch vergif, noch sluijmoord. Deze scheppings-*

dagen bevatteden dus honderd, of duizend, of duizenden jaren, of meer, of minder, wie zal dit bepalen? Tusschen het werk van elken dag was eene zekere evenredigheid, hetzij ten aanzien van deszelfs grootheid en gewigt, hetzij van de menigte der voort te brengen schepselen.

233. Zijn de door *noch, of, zoowel* — als verbonden zindeelen van geringen omvang; komt of voor als verbindend of verklarend voegwoord; dan vervalt het komma vaak. Bij voorb.: *Hij eet noch drinkt. Noch kunst noch heulsap mogten baten. Damp noch nevel dekt de stroomen. Dat heil is voor geen kruipend bloed noch kouden polsslag veil. De kou bevangt hen, maar zij roeren noch bewegen. Men steekt noch roert trompet noch trom; d. i.: Men steekt noch de trompet, noch men roert de trom. Bij dag noch bij nacht had hij ruste noch duur. Hij komt vandaag of morgen. Zij spreekt over de geographie of aardrijkskunde. Zoowel uw vader als uwe moeder was daar.*
234. Worden de nevengeschikte zindeelen door al of niet verkorte volzinnen nader bepaald, dan moet het komma voor het kommapunt plaats maken; b. v.: *Naar den trap van beschaving, welken een volk bereikt heeft, leeft het of in onderaardsche of in rotsen gevormde holen; of in hutten, van boomtakken, aarde of eenige andere ruwe stof gemaakt; of in tenten, welke de zwervende herdersvolken nu hier, dan daar opslaan; of in huizen, vereenigd tot steden, dorpen, gehuehten, enz.*
235. Wanneer eene bepaling de waarde heeft van een' geheel zinnig; wanneer zij ingelascht wordt tot nadere verklaring, of ter nadere aanduiding van het zinverband, of ter vermeerdering van den nadruk, en des noods zou kunnen gemist worden; dan wordt zij door een komma van het onmiddellijk daarop volgende woord

gescheiden, en staat, midden in den zin, tusschen twee komma's. Bij voorb.: *Wat baat het goud mij, zonder brood?* d. i. zonder dat ik brood heb. *Doch elk zoekt eigen best, of liever, lustgenoegen;* d. i. laat ik liever zeggen, lustgenoegen. *Hij kondigde zijne belofte hun op eene plegtige wijs aan; en Hij bekrachtigt ze, of liever, Hij prent ze in' hunne verbeelding, door een gepast uiterlijk teeken. Ik, voor mij, geef de voorkeur aan zalm;* d. i.: Ik, voor wat mij aangaat, enz. *Ziet gij niet, daar in het verste verschiet, den tempel der onsterfelijkheid? — Dit Eden heeft de mensch, te gelijk met zijne onschuld, vertoren.*

Zij zoeken, uren wijd, naar drijfshout langs de zee.

*Zij spannen hier en ginds, aan staken en aan bogen,
De vochte huiden uit.*

De spaanders vliegen van den romp af, wijd en zijd.

*Reeds heeft de meester, somtijds vroeg,
Een hunner, als hier ver genoey,
Van uit ons midden weggenomen;
Ik zag den makker, vóór den tijd,
Een eerrang boven mij bekomen
En schaamde me om mijn trager vlijt.*

236. In samengetrokken zinnen, wier zamentrekking door weglating van het gezegde wordt teweeggebracht, wordt de plaats van dit gezegde soms door het komma aangewezen, en wel dan, wanneer de samengetrokken zinnen zelve door het kommapunt gescheiden zijn. Bij voorb.: *Het bloed ontvliet de wonde; Het licht, zijn brekend oog. De ondervinding veredelt het verstand; het lijden, den wil;* of: *De ondervinding veredelt het verstand, het lijden den wil. De vogels leven in de lucht; de visschen, in het water; de wormen, onder de aarde; of: De vogels leven in de lucht, de visschen in het water,*

de wormen onder de aarde. — De eerste persoon is de persoon, die spreekt; de tweede, de persoon tot wien men spreekt; de derde, de persoon of het voorwerp, waarover men spreekt. Eens ieders werk is het, zijne vrienden te beminnen; zijne vijanden, alleen het werk des Christens.

237. Bij de *nevenschikkende zinsverbinding* staat het komma tusschen de verbonden zinnen, 't zij ze al dan niet zijn zamengetrokken, wanneer ze *van geringen omvang en in zich-zelfen niet zamengesteld* zijn: wanneer er alzoo binnen de grenzen der zamenstellende zinnen niet reeds een komma staat. Bijv.: *De hemelen vertellen Gods eer, en het uitspansel verkondigt zijner handen werk. Verblijd u met de blijden, en ween met de weenenden. Het schip kort in, de bouwstof groeit, de sleden snellen. Dat beschikt God, maar ook dat verhoedt God. U zweren we onze trouw, en — vloek die u weérstaan. Wees niet bezorgd voor den dag van morgen, want de morgen zal voor het zijne zorgen. Zalig zijn de barmhartigen, want hun zal barmhartigheid geschieden. Hij weigert het, of hij staat het toe.*
238. Soms blijft, wanneer eene langere rust vereischt wordt, het kommapunt behouden, waar anders een komma zou kunnen volstaan; b. v.:

*De heete lucht betrok in 't zuién;
 Het laatste togkje lei zich neér;
 De wolken zwollen meer en meer;
 Er broeiden dreigende onweërsbuijen;
 De vooglen vloden heen en weér.*

*De hoop heeft uit; de wanhoop klimt; de dorre handen
 Slaan wringend zich ineen; de kaken klappertanden;
 De kou en de armoe slopen 't ligchaam met elkaár.*

Soms worden van eenige nevenschikte zinnen dezen door het kommapunt, anderen door het komma ge-

scheiden, al naar dat zij meer of minder verwante begrippen uitdrukken; b. v.:

*De lucht wordt ijs; 't is niets dan ijzel wat zij ámen;
Het lenig leér versteent, het zachte vilt verstijft.*

239. Wij moeten hier doen opmerken, dat het komma het kommapunt voornamelijk vervangt na de voegwoorden *en, of, doch, want* en *maar*; dat vóór *en, of* en *noch*, vooral in samengetrokken zinnen, niet zelden het komma weggelaten wordt, doch vooral dán behouden blijft, wanneer de zinnen eene tegenstelling vormen, of minder naauw met elkander samenhangen; dat bij een aantal voegwoordelijke bijwoorden (*zoo, alzoo, dus, dan, derhalve, bijgevolg., gevolgelijk, diensvolgens; vandaar; hierom, daarom, deswegens; daartoe, te dien einde*), die het kommapunt vóór zich eischen, dit zintteken door het komma vervangen wordt, wanneer zij door het voegwoord *en* worden voorafgegaan. Bij voorb.: *De hemelen vertellen Gods eer en het uitspansel verkondigt zijner handen werk. Wij kunnen over geene oogenblikken beschikken en wij verkwisten uren. De koningen werden met het zwaard gedood en hunne lijken aan staken gehangen.*

*Wie maken moog' en breken moog'
En timren moog' aan luchtkasteelen,
Wij slaan niet eens een vlugtig oog
Naar al die kinderspelen.
We slapen vroeg, we slapen laat,
We blijven liggen zoo wij lagen;
Wij denken en wij doen geen kwaad
En moeten 't niet verdragen.*

(Dat na *denken* in den zevenden regel geen komma staan mag, zal na 't geen we boven (bladz. 156) zelden, geene verklaring behoeven.)

*Zij was voor kortswijl niet bevoeesd
Noch bij onnoozle scherts verlegen.*

*Het zegenrijk verschiet, dat opgaat langs uw spoor,
Drijft elken nevel weg of breekt de buijen door.*

*De klokken luiden in den toren
En de ure des gebeds breekt aan;
De vrome schare is opgegaan
En spreidt zich door de tempelkoren.*

*Zij zwom door kreken en door vlieten,
En gaf om roeren noch om sprieten.*

*'t Vat vuur, en kraakt en barst en slaat
En gruiet het hechtst arduin,
En hagelt neer op huid en kop,
En vliegt met vriend en vijand op,
En graaft ze zaâm in 't puin.*

*Wij zijn de Noordkaap langs, en zien het ijs alreê,
Dat opkruut voor den boeg en omdrijft door de zee.*

*Hij naakt, ontdekt zijn prooi, steekt nagels uit en tanden,
En kiest zijn offer, grijpt het aan met klaauw en muil,
En scheurt een hunner uit hun midden naar zijn kuil.*

*'t Vliegt alles weêr naar boord en stuift elkandren voor,
En vindt de kiel ontbloot en op een klip geschoven,
Maar klimt van ondren op, en klautert voort naar boven,
En kruipt de gaten door, en grijpt de handbijn vast,
En de eerste slag valt neer op d' ingekloofden mast.*

*Zij hijgen van den storm en rusten keer op keer,
En halen vrouw en kind voor de afgedwaalde zinnen.*

*Nu vat men schop en spa, en schept de sneeuw van de aard,
En bakent d' omtrek af, waarin men 't huis zal bouwen,
En reket na, en meet.*

*Nu klimmen ze in de kooi, en strekken 't lijf ter neer,
En hebben 't warm en wol, en tintlen nu niet meer.*

*Zij barsten juichend uit, en staamlen hun gebed,
En ijlen naar de deur, en wringen ze uit de naven....*

*Nu schiet het volk omlaag en komt naar buiten snellen ,
En maakt de monsters af , en stroopt de ruige vellen
Van 't log en rookend vleesch , en warmt zich aan den damp ,
En gaárt het smeer en 't vel tot brandstof voor de lamp .*

*Dees draagt den leefstogt uit en rolt het fust van boord ,
Of zeult de balen weg , of sleept de kisten voort ;
Die brengt het huisraad op , of gadert kruid en wapen ,
En pakt de korven vol met wat hij zaám mag rapen ;
Weér andren schuren over 't ijs de boot naar land .*

*Maar de onverbeden storm verdubbelt zich in 't woeden ,
Verzaamt zijn krachten , loeit van gramschap , buldert aan ,
En grijpt de kielen vast .*

*Men loert en luistert , sluipt of snelt
De takken in .*

*Deze jongeling wil onderwijzer worden ; daartoe moet
hij veel leeren ; of : Deze jongeling wil onderwijzer wor-
den , en daartoe moet hij veel leeren . — Jozef wilde
zijne broeders beproeven ; daarom (of : , en daarom)
sprak hij hen hard toe .*

240. Hebben de zinnen eene zekere zelfstandigheid , dan vindt men (zie ook n°. 224) soms wel het punt in plaats van het kommapunt gebruikt :

*Hier is hij zoet , mijn kostbre pligt ;
Ginds , bij de rijken en de grooten ,
Valt mij de luttel taak te ligt .*

*Niets , niets ontbrak er . Nacht en morgen
Stond me elk ten dienst . Ik werd ontzien ,
Ik werd gespaard . Men hielp mij zorgen ;
Men gaf me een goudstuk bovendien...*

De aanwending van het punt voor het kommapunt heeft vooral dan plaats , wanneer de verbinding door een bijwoord van tijd , plaats , hoedanigheid , hoegrootheid , graad , of door een voegwoordelijk bijwoord wordt bewerkt ; b. v. : *Ik zweeg . Nu werd zij boos . — Zij lachte . Toen greep hij haar aan . — Het is de ure*

der dankzegging. Vandaar die heilige stilte — Regen wisselt met zonneshijn. Zoo wisselen smart en vreugde. Griekenland had zeven wijzen. Zeven kinderen hebben wij. — In al deze zinnen zou het kommapunt het punt kunnen vervangen, en werd het voegwoordelijk bijwoord door en voorafgegaan, zoo zou weder het kommapunt plaats kunnen maken voor het komma.

241. Ook nevenschikte enkelvoudige afhankelijke zinnen worden door het komma van elkander en van den hoofdzin gescheiden :

*Hoe hoog de geest waag' op te varen,
Hoe diep de blik te peilen tracht,
't Zijn wonderwerken Uwer magt.*

*Zoo lang nog Zwitserland roemt op zijn eeuwige Alpen,
Zoo lang de Gele zee om China's grond zal zwalpen,
Zoo lang nog de adelaar de zon in 't aanzigt boort,
Snelt naar de onsterfelijkheid de naam van Koster voort.*

*Als allen sluimren, ik slechts waak
En alle zorgen mij verbleven,
Dan mag ik trotsch zijn op mijn taak.*

Uit dit laatste voorbeeld blijkt, dat, wanneer de nevenschikte afhankelijke zinnen, die van een' zelfden hoofdzin afhangen, door en zijn verbonden, het komma wegvalt: *Terwijl ik arbeide en mijne kinderen sliepen, meldde hij zich aan.*

242. Het komma staat, bij de onderschikkende zinsverbinding, tusschen den hoofdzin en den ondergeschikten zin, hetzij de eerste al dan niet volledig, de laatste al dan niet verkort zij, en 't zij hij den hoofdzin voorafga of hem volge. Bijv.: *Ga, werwaarts uw pligt u roept. De waarheid was, eer tijd, en zon, en eeuwen liepen. Dat is waar, omdat het eenvoudig is. Verblijdt gij u niet, mensch te wezen. Ik wensch u, wel te rusten. Vandaar, dat hij thans mijn vriend is.*

Verre van mij, u te willen beledigen. De Dichtkunst heeft hare maat, hare wijs of melodie, gelijk de zang. Hij is zoo groot, als zijn broeder. — Die het eerst het zaad der partijschap zou willen zaaijen, wie hij zijn moge, op hem kome de vloek der natie. Wie niet hooren wil, moet voelen. Die een ander zwart maakt, wordt daardoor zelf niet wit. Toen de zon onderging, betrok de lucht. Omdat hij dichter is, gebruikt hij deze taal. Nergens grenzen vindende, gaat de geest onvermoeid op de bane zijner bespiegelingen voort. Gevaar duchtende, nam hij de vlugt. Jong, sterk en vurig, liet hij niets aan een ander over. Ouder geworden, zult gij dit beter beseffen. Den degen in de hand, kwam hij op mij af. Hoezeer bijkans alle menschen verlangen rijk te wezen, er zijn er echter slechts weinigen, wier waar belang medebrengt, dat hun wensch verhoord worde. Voor zoover ik weet, heeft hij zich steeds onberispelijk gedragen.

*o Dáár te helpen, dáár de smart
Te lenigen, het leed verzachten,
De peluw schudden, minder hard,
De lippen laven, als ze smachten;
Dáár troost te storten in 't gemoed,
De ziel tot lijdzaamheid te ropen,
Op God en zijn gena doen hopen
En meê te bidden — dat is zoet!*

*Het lijden is voor het leven, wat de regen is voor den akker. *) De achting is voor de vriendschap,*

*) De lezer merke hier de tweeledige beteekenis van het woordje *wat* op, daar het zoowel het aanwijzend als betrekkelijk voornaamw. in zich sluit: *Het lijden is voor het leven dat, dat de regen is voor den akker* = *Het lijden is voor het leven, wat de regen is voor den akker*. Zoo ook: *Zij bleven niet die, die zij waren* = *Zij bleven niet, wie ze waren. Zij bleven niet dat, dat ze waren* = *Zij bleven niet, wat ze waren.* — *Ik ben mij* (3u.) *niet bewust, dat ik hem beledigd heb* kan verkort worden tot *Ik ben mij niet bewust, hem beledigd te hebben. Ik ben mij*

wat de tak is voor de bloem, door welken zij gedragen wordt. Ik ben mij niet bewust, dat ik hem zou beleedigd hebben. Hij geeft er niet om, of hij zich gehaat maakt. Hij geeft er niet om, dat hij zich gehaat maakt. Ik kende u, dat gij een hard man zijt. Ik wist, dat gij een hard man zijt. Hij is ziek, gelijk men zegt. Hij is ziek, zoo als men zegt. Hij is ziek, naar men zegt. Ik ben blijde, dat gij hier zijt. — Hoezeer Abraham door de Kanaänitische volken met eerbied en ontzag behandeld werd, wilde hij echter uit dezen geene vrouw voor zijn' zoon kiezen. Zich met dezelve te verzwageren, was eenigermate op (te) houden als vreemdeling onder hen te verkeerren; het was hunne zeden aan (te) nemen; het was eindelijk zich zelven (te) verlagen, want de afstammelingen van Cham waren, om huns vaders misdaad, bij de Semiten in

niet bewust, dat ik hem zou beleedigd hebben is voor dergelijke verkorting niet vatbaar. — Bewust beteekent zooveel als wetende, zich herinnerende, en heeft een terugwerkend voornaamwoord in den derden naamval bij zich: Ik ben mij geens kwaads of van geen kwaad bewust beteekent dan eigenlijk: ik ben van geen kwaad wetende, ik herinner mij geens kwaads. Dit is echter niet de beteekenis, welke men gewoonlijk aan deze uitdrukking hecht. Deze is: ik ben niet wetende, of: ik weet niet, dat ik eenig kwaad gedaan heb. Tot deze opvatting heeft ongetwijfeld het aanzijn van het terugwerkend voornaamwoord krachtig bijgedragen, en daaraan is het dan ook, o. i., toe te schrijven, dat men: Ik ben mij zijner beleediging niet bewust, hoe onduidelijk deze manier van spreken ook zij, wel opvat in de beteekenis van: ik ben mij niet bewust van ZIJNE beleediging = van de beleediging VAN HEM, gelijk staande met ik ben mij niet bewust, dat ik hem beleedigd heb, terwijl de eigenlijke zin wezen moet: ik ben mij niet bewust van de beleediging VAN hem = DOOR hem, d. i.: ik ben mij niet bewust, dat hij mij beleedigd heeft. (Zie no. 130.)

Er is een groot onderscheid tusschen de zinnen: *Hij geeft er niet om, of hij zich gehaat maakt*, en: *Hij geeft er niet om, dat hij zich gehaat maakt*. Het eerste beteekent, dat hij zich mogelijk door zijne handelwijze gehaat zal maken, maar dat hij zich daardoor niet van zijn eens genomen voornemen laat afbrengen; met andere woorden: de wijze, waarop de wereld zijne handelingen opvat, is hem onverschillig: misschien zal zij hem haten, misschien ook niet. Het tweede daarentegen stelt vast, dat hij zich gehaat maakt, en geeft zijne onverschilligheid omtrent dien haat te kennen. — Zoo ook wordt in: *Weet gij, of uw broeder benoemd is*, de benoeming des broeders als mogelijk; in: *Weet gij, dat uw broeder*

verachting. — Uit de school weg te blijven, wat is het anders, dan zijne ouders bedriegen, en eene gelegenheid om te vorderen, verwaarloozen?

*Hij is, en blijft al wat Hij is,
Tot in alle eeuwigheden.*

Hier zou achter *blijft* een komma moeten staan, dat echter duidelijkshalve weg blijft. Om dezelfde reden kan het komma na *is* niet gemist worden, dat anders bij dezen samengetrokken zin zekerlijk ware weggelaten.

243. Aanmerkingen. 1°. De samengetrokken of onvolledige zin, die met *als* begint, kan met het zinnid, waarbij hij behoort, zoo naauw verbonden zijn, dat het komma wordt weggelaten, b. v.: *Dat zijn de*

benoemd is de benoeming als zeker voorgesteld. Dit geldt omtrent alle dergelijke zinnen.

Wij merkten vroeger aan, dat men, in plaats van: *Ik kende u, dat gij een hard man zijt*, hetwelk vroeger eene enkele maal voorkwam, nu schrijft: *Ik wist, dat gij een hard man zijt*. We wilden echter daarmede niet te kennen geven, dat beide volzinnen, al vervangen ze elkander, volkomen gelijke beteekenis hebben. De eerste zin (eigenlijk een græcisme uit onze bijbelvertaling) beteekent: *Ik kende u*, en wist, als gevolg van die naauwkeurige kennis, *dat gij een hard man zijt*. De tweede zin beteekent: *Ik wist, dat gij de eigenschap van een hard man te zijn bezit*.

Er is onderscheid tusschen: *Hij is ziek, gelijk men zegt; Hij is ziek, zoo als men zegt*, en *Hij is ziek, naar men zegt*. De eerste zin zegt, dat hij ziek is, en bevestigt daarenboven het gerucht; de tweede duidt eenvoudig het gerucht aan; de derde vermeldt het gerucht, en geeft te gelijker tijd te kennen, dat de spreker niet weet, of dit gerucht waarheid bevat.

Ik ben blijde, dat gij hier zijt beteekent: *Ik ben blijde om reden, dat gij hier zijt* = *Ik ben om die reden: dat gij hier zijt, blijde*, beteekenende: *uw hierzijn is de reden van mijne blijdschap. Ik ben blijde, dat gij hier zijt* bet. dus: *ik ben blijde over uw hierzijn*, of, kort en goed, *ik ben blijde, (om)dat gij hier zijt*. Zie no. 157.

In den volzin: *Uit de school weg te blijven, wat is het anders, dan zijne ouders bedriegen, en eene gelegenheid om te vorderen, verwaarloozen?* kan te vóór de onbepaalde wijsen *bedriegen* en *verwaarloozen* wegblijven, omdat de onbepaalde wijs met *dan* eigenlijk het gezegde is van den onderwerpszin: *Uit de school weg te blijven*. Om dezelfde reden kan in den onmiddellijk voorafgaanden zin het tusschen haakjes geplaatste *te* wegvallen.

wegen der Voorzienigheid, van wier vaderlijke hand wij het kwade zoowel als het goede moeten ontvangen.

2°. Beteekent als zooveel als als het ware, dan heeft het geen komma vóór zich, b. v.: *Wij verheugen ons, dat wij als uit de kaken des doods verlost zijn. Zij hadden hun kind als van den Heer terug gekregen.*

3°. Wanneer als eene of andere bepaling met het zelfstandig naamwoord of voornaamwoord verbindt, die daaraan eene hoedanigheid, of eigenschap, of waardigheid toekent, blijft het komma vaak weg; b. v.: *Hij heeft als een held gehandeld. Leer gij d' arbeid vroeg beminnen Als een plicht, ons opgelegd. Prins Willem I stierf als een martelaar voor de vrijheid van Nederland. Hij vereert hem als zijnen leermeester. Daar kwam de Kozak als vrind.* Soms blijft het komma, en te recht, behouden, b. v.: *Als uw vriend, behartigde ik uwe belangen. Hij schaamt zich, als de bewerker van dat ongeluk.* (Zie I, n°. 51.)

4°. Evenmin is er plaats voor een komma, wanneer de zindeelen, die met *als* of *dan* aanvangen, weinig zelfstandigheid, of weinig uitgebreidheid bezitten, zooals b. v. in de volgende uitdrukkingen: *Hij is zoo goed als gij. Hij was jonger dan de overigen. Wat acht ge u, stervling, meer dan andren? Er zijn raadsels in de natuur, zwaarder dan dit om op te lossen. 't Is hout, meer waard dan goud. Zij wil niets anders dan ontbereren. 't Is niets dan ijzel, wat zij ámen.*

*Opdat het splend' wur, al trager dan het plagt,
Niet tweemaal zij geteld in d' eindeloozen nacht.*

*Hij kwam zoo spoedig hij kon (als hij kon komen).
Kom zoo spoedig mogelijk (zoo spoedig als u mogelijk is). Zoo zal men dan onberispelijk schrijven: De eene loteling is nu reeds grooter dan de andere, doch: De*

eene loteling is nu reeds grooter, dan de andere ooit worden zal. Evenzoo:

De maagdelijke schroom, die niets dan tronen heeft.

En zoo laat VAN DER PALM dan ook te recht in de volgende regelen vóór het eerste *dan* het komma weg, terwijl hij 't vóór het tweede behoudt: *En wat kan een volkshoofd, een held, een groot man meer versieren dan nederigheid? Ja! was wel ooit iemand waarlijk groot, dan die tevens nederig was?*

5°. Vóór den verkorten doelaanwijzenden zin wordt, zoo hij van geringen omvang is, soms het komma gemist, dat hem van zijn' hoofdzin scheidt; b. v.: *Wij komen niet om wraak te oefenen. Wij eten om te leven, maar wij leven niet om te eten; of: Wij eten, om te leven; maar wij leven niet, om te eten.*

*Nog traden ze uit de hut om 't wonder aan te schouwen,
De starren ga te slaan, de leden rap te houén.*

6°. De zelfstandig gebruikte bijvoegelijke zin dient het komma vóór zich te missen, waar hij zich, als ware hij een enkel zelfstandig naamwoord, soms door middel van een voorzetsel, aan een zinlid aansluit; b. v.: *Van waarheid weten wij slechts wat wij er van beleven. Ziè daar al wat ik weet. Men stond verstomd, als geloofde men niet wat men zag.*

*Maar hem, hem reik ik broederlijk de hand,
Die gloeijen kan van wat mijn ziel ontgloeit.*

*Wie weet wat tal van martelingen,
Wat lang gerekte dood hen wacht.*

*Wie mij vroeg waarheen gij vlugtte,
'k Gaf geen antwoord, maar ik zuchtte.*

*Meisje, meisje! dat ge 't wist
Wat ik heimlijk moest verduren.*

*Stoof al wat is weér weg tot asch,
Toch bleef Gods almacht wat zij was.*

*Neen, 't is niet dáár, dat ik het meest mag danken
Voor wat mij God te plegen geeft.*

Soms gaat de zelfst. gebruikte bijv. zin voorop, en ook dan mist hij vaak het komma, dat hem van den hoofdzin scheiden moet. Zoo schrijft TOLLENS in zijne *Bloemen*:

*Rijfste beeldspraak aller talen,
Tolken van wat lieflijk luidt!
Al wat rein is drukt gij uit,
Al wat schoon is moogt gij malen.*

Na een' hoofdzin van geringen omvang wordt zelfs vóór den zelfstandigen voorwerpszin soms het komma gemist; b. v.:

*Wie weet of één wel van zoovelen
De rouwmaar thuis zou meé gaan deelen.*

70. Vóór den bijvoegelijken zin wordt ook niet zelden het komma gemist, gelijk dit in het Fransch en het Engelsch het gebruik is. B. v.: *Het geld dat stom is, Maakt recht dat krom is* = Het stomme geld maakt het kromme recht. *De vrouw die ik aanbad, het kind dat mij dierbaar was, de plaats die ik lief had, dat alles moest ik verliezen; of: De vrouw, die ik aanbad; het kind, dat mij dierbaar was; de plaats, die ik lief had; dat alles moest ik verlaten. De leerlingen die gehoorzaam geweest zijn, mogen vertrekken; de leerlingen die ongehoorzaam geweest zijn, moeten nablijven. Daarbij moest de zoon der bosschen het dierste dat hij bezat, zijne vrijheid, opofferen aan eene heerschzuchtige priesterkaste. Daarom moesten heiligen en martelaars de heidensche goden vervangen; op de plaatsen waar dezen geofferd werd, genen kerken worden gebouwd; op hunne gedenkdagen enz. Zoo zal men*

ook mogen schrijven: *De mensch die God vreest, zal gelukkig zijn*, of: *De mensch, die God vreest, zal gezegend zijn*; doch daarentegen moeten schrijven: *De mensch, die bestemd is om eeuwig te leven, moet zich in dit leven voor een volgend leven voorbereiden*. In den tweeden volzin mag het komma niet wegblijven, omdat de bepalende tusschenzin niet iets toevalligs te kennen geeft, maar op den mensch in het algemeen ziet. — Zoo ook: *De kinderen, die hunne ouders moeten eeren en liefhebben, toonen zich niet zelden zeer ondankbaar*; en: *De kinderen die hunne ouders niet liefhebben, kunnen niet op Gods zegen hopen*. Vooral, wanneer de bijvoegelijke zin door *zoo als, als of gelijk* wordt ingeleid (zie n°. 142) kan het komma gevoegelijk gemist worden. B. v.: *God, door Wien alles is zoo als het is, onderhoudt alles. De menschelijke natuur gelijk zij was in tijden en landen, waaraan de fijnere beschaving der gezelligheid vreemd was, heeft weinig behoeften*.

8°. Wanneer de verkorte zelfstandige zin met den hoofdzin tot één zin zamensmelt, vervalt het komma; b. v.: *Dat neem ik niet op mij te zeggen*, voor: *Ik neem niet op mij, dat te zeggen*.

9°. Is de hoofdzin van geringen omvang, dan wordt vóór den vergelijkingszin, die met *alsof, als, of* aanvangt, het komma gemist. B. v.:

*En 't was alsof een tooverslag
Hen uit den ijsklomp opgedolven
En neêrgezet had in de golven,
Zoodat men spoor noch teeken zag.*

*'t Is of de rust rondom ons henen
Een zachter inborst in ons stort;
't Is of ons harte reiner wordt
En wat er boos was, is verdwenen.*

't Was of natuur verbood, den toeleg door te drijven.

't Is of de wijde hut, haar grondvest ingeschoten,
Verkeerd is in een graf, van rondom digtgesloten;

't Was als miste ik lust en leren,
Sinds ge op eens mij hadt begeben.

't Is of geheel natuur, ontledigd en ontzield,
Zich tot een ijsklomp stremde en enkel hen behield.

't Is of natuur bezwijmt en, stervende in d' orkaan,
Weér tot een' bajert is ontbonden en vergaan.

10°. In dagteekeningen aan het hoofd of het slot van brieven staat het komma na den naam van de plaats, waar, en de maand, waarin zij gesteld werd; b. v.: *Amsterdam, den 17 November, 1863.*

11°. Soms vindt men na de voegwoorden *maar, doch, en, integendeel*, enz. het komma geplaatst, wanneer de schrijver door eene rust den nadruk versterken wil. Niet zelden doet dit komma dan zijn' invloed gelden op de schikking van de deelen van den volzin.

Maar, vruchtiloos is haar wenk op voogd en scheepsgezellen:
't Was Neérland niet meer vreemd, natuur de wet te stellen.

Maar, naauw was de eerste nacht in 't nieuw verblijf gesleten,
Nauw kwam de trage dag, zijn uur en tijd vergeten,
Met loomer schreden weér, of, bij den eersten blik,
Stolt hun het bloed om 't hart van onverwachten schrik.

Doch, als de nevel scheurt, van rondom zaámgetrokken,
Als weér de jagsneeuw dunt, zoo digtgezaaid van vlokken,
Schijnt de opgestegen maan.

God weet het, Hij alleen, wie onzer 't wederziet.
Doch, schent zijn magt niet aan door raudloos jammerklagen.

Wie weet hoe hard hij u (de levensstrijd) zal zijn, hoe bloedig!...
Doch, hij moog' bloedig, ongenadig zijn;
Zoovelen zullen toch, in 't brandendst lijden,
U als een gunstling Gods benijden.

*En, als dan een voor een, al uwe droomen
 Vervolgen zullen zijn in ijdelheid:
 Als, met de bloedige armen uitgebreid,
 Vertwijfeling u te gemoet zal komen:
 Dan zult gij u niet werpen in haar hel.*

*Doch, arme menschen lijden zooveel pijn,
 Dat zij al spoedig oud en krachtloos zijn;
 Dat zij al spoedig de oogen mogen slaan
 Op 't einde van hun jammervolle baan.
 Maar, arm en oud zijn, en geen kracht in 't lijf
 Meer hebben; maar, daar zitten, stram en stijf,
 Alleen nog door de smert aan de aarde vast,
 Aan andren, aan zichzelf slechts tot last...
 o God, hoe ijselijk! hoe ijselijk!*

*En voor heur vader, ouden grijzen man,
 Die sedert lang reeds niet meer werken kan,
 Heeft hare kloeke liefde al heel het jaar
 Gezorgd. — Maar, het is winter nu, en daar
 Ligt in een hoek de zieke grijsaard. Niet
 Een klagt rolt van zijn lippen; maar zij ziet
 Wel dat hij beeft van koude; maar zij hoort
 Wel dat hij met geweld den ratel
 Smoort des hongers.*

*Doch, spoedig worstelt gij door al den rouw,
 Die uwe jeugd bedreigt.*

Gij zult uwen naaste liefhebben, gelijk uzelfen. In dit voorschrift verbiedt de Zaligmaker ons de liefde tot ons zelve niet; integendeel, Hij gebiedt ze ons als een' heiligen plicht. — Doch met dit antwoord namen geen genoegen; integendeel, die van Efraïm verweten den Gibeoniten, dat zij een tweeslachtig soort van volk waren, noch tot den eenen, noch tot den anderen stam behoorende. — De landkaarten geven eene afbeelding van de oppervlakte der aarde; doch, even als op de zeekaarten de zee voornamelijk als voorwerp van beschouwing wordt aangeboden, heeft dit op de landkaarten ten opzichte van het land plaats.

*Maar 't klonk : niet voor u is het roosken gegroeid !
En echter, het lokte mijn herte zoo zacht.*

*Maar, ligt dat het hier voor geen sterveling bloeit !
Helaas ! — toch voor mij niet is 't roosken gegroeid !*

*Wij gingen arm aan arm en sprakeloos ;
Want al hetgeen er ons op 't herte lag
Was reeds gestort geweest in 't hert des vriends,
En al hetgeen er schoon was rondom ons
Had reeds de vriend den vriend gewezen ; dus,
Wij gingen sprakeloos en door een bosch.*

244. Wanneer de ondergeschikte zin, als tusschenzin, tusschen de bestanddeelen van den hoofdzin staat, wordt hij tusschen twee komma's geplaatst, hetzij hij verkort zij of onverkort, volledig of onvolledig. B. v.: *Het bericht, dat hij aangekomen is, verblijdt mij. De dag, dat hij aankwam, was mij een feest *)*. *De dag, toen hij vertrok, was mij een feest. Het oogeblik, waarop ik u zag, was hoogst gewichtig. De gedachte, dat gij uwen pligt betracht hebt, moet u voldoening schenken †)*. *Ieder Christen, waar en wanneer*

*) Er schijnt eenig onderscheid in beteekenis te bestaan tusschen de zinnen: *De dag, DAT hij aankwam, was mij een feest*, en: *De dag, TOEN hij aankwam, was mij een feest*. De eerste zin schijnt te kennen te geven, dat de dag mij een feestdag was, juist door de aankomst van den bedoelden persoon; de tweede drukt uit, dat die persoon aankwam op een' dag, die, om de eene of andere reden, een feestdag voor mij was. De eerste zin bet. dan, zoo deze opvatting juist is: *De dag was mij een feestdag, omdat hij toen aankwam*; de tweede alleen: *De dag was mij een feestdag, toen hij aankwam* = de dag, op welken hij aankwam, was mij, toevallig, een feestdag. Zie no. 134.

†) Men kan voor dezen zin ook schrijven: *De gedachte: ik heb mijnen pligt betracht, moet u voldoening schenken*. Zoo ook kan men, over een' derden persoon sprekende, schrijven: *De gedachte: ik heb mijnen pligt betracht, moet hem voldoening schenken*; en, tot zich zelve sprekende: *De gedachte: ik heb mijnen pligt betracht, moet mij voldoening schenken*. Wil men aan *ik heb mijnen pligt betracht* den vorm geven van een' afhankelijk of ondergeschikten volzin, dan verkrijgt men: *de gedachte, dat ik mijnen pligt heb betracht, moet mij voldoening schenken*; *de gedachte, dat gij uwen pligt hebt betracht, moet u voldoening schenken*; *de gedachte, dat hij zijnen pligt heeft betracht, moet hem voldoening schen-*

hij leve, wordt tot opofferingen geroepen. Zoo gelukkig, als hij toen was, heb ik hem nooit te voren gezien. Treurig, alsof zij alles verloren hadden, stonden zij daar. — De edelste gaven der natuur, door verstandige en vlytige oefening beschauwd, schuilen somtijds in het duister. Eer, zonder verdiensten verkwist, kan geene eer meer heeten. Socrates, de groote wijze van Athene, dronk den giftbeker. Archimedes, de grootste wiskunstenaar van zijn' tijd, vond de naar hem genoemde schroef uit. De deugd, hoe wreed geschonden, hoe verdrukt, verheft zich weér. 't Vangt aan, het kloek bedrijf, waar 't nakroost van zal spreken.

*En ijlings sjort de varengast,
Noord-Hollands wakkre waterrob,
't Ontrolde zeil aan spriet en mast.*

*Met recht, godvreezend voorgeslacht!
Riept ge, in uw tempelen opgegaan,
Geknield voor de eeuwige Oppermagt,
Haar als den God van Neerland aan.*

*o Mogt de dwaas, die met afzigtbre kleuren
Zich 't heilig beeld der hoogste liefde maalt,
In 't lagchend veld, omringd van zang en geuren,
Den zegen zien, die uit den hemel daalt.*

245. Niet zelden vindt men *ingelaschte* aansprekingen tus-

ken. Dat er een groot onderscheid is tusschen: *De gedachte: ik heb mijnen pligt betracht, moet u voldoening schenken* en: *De gedachte, dat ik mijnen pligt betracht heb, moet u voldoening schenken*, zal naauwelijks verdienen gezegd te worden: daarom kan ook alleen wanneer men over zichzelf spreekt, het *ik* van den aangehaalden zelfstandigen zin behouden blijven; b. v.: *De gedachte, dat ik mijnen pligt betracht heb, moet mij, moet u, moet hem voldoening schenken.* (Zie no. 138.) Nog moeten wij hierbij doen opmerken, dat in: *De gedachte: ik heb mijnen pligt betracht, moet u voldoening schenken*, de tusschenzin den vorm heeft van een' aangehaalden volzin, en hij dus, even als alle aangehaalde volzinnen, slechts in zeer ruimen zin tot de ondergeschikte voorwerpszinnen in ruimeren zin gerekend kan worden. Hetzelfde geldt van zinnen als: *Hij vraagde mij: Gaat gij mede.* In dezen volzin is *Gaat gij mede* eigenlijk een verklarende hoofdzin; zegt men daarentegen: *Hij vraagt mij, of ik mede ga*, dan is *of ik mede ga* een ondergeschikte zelfstandige zin.

schen komma's geplaatst. Bij voorb.: *Ik heb met blijdschap vernomen, waarde vriend, dat gij geslaagd zijt.*

Maar ik knor niet, stoutert, neen!

*Laat, laat, misschien na eeuwen vlijt,
Scholieren, als gij verder zijt,
Zult ge aan een proef u wagen mogen.*

*Zijt gij daar dan eindelijk weér,
Lust en blijdschap van mijn leven,
Die op eens mij hadt begeven?*

*'k Zal zoo min als ooit u dwingen,
Lieve, die weér mijner zijt!*

Deze regel, hoe aanbevelenswaardig ook, wijl de *aanspreking* hier vaak min of meer het karakter eener *bijstelling* heeft, wordt wel eens veronachtzaamd.

246. Wordt de hoofdzin als tusschenzin aangewend, dan staat hij òf tusschen twee komma's, of tusschen *haakjes*; b. v.: *Die man, zegt men, heeft een' moord begaan. Hij slaat (ik zie het) den verkeerden weg in.*

„Neen, heerschap! (riep men) ga voorbij!”

„Ik ben het! (riep hij luidkeels) ik!”

„Houdt op! (gilt Egbert eensklaps uit)

„Geen slag meer links, maar rechts gevaren.

Men kan de laatste volzinnen ook aldus schrijven:

„Neen, heerschap!” riep men, „ga voorbij!”

„Ik ben het!” riep hij luidkeels, „ik!”

„O Rechter!” zoo nokte, zoo snikte het kind,

„U wil ik, u neem ik tot hoeder:

„Zijn beiden zoo wreed en vergramd en verblind,

*„Wees gij mij, onnoozle, dan goeder.” *)*

*) *Goeder*, de vergrootende trap van *goed*, komt hoogst zelden voor. Men vindt hem bij TOLLENS ook in den volgenden regel, waar hij van de Néerlandsche vrouw zegt:

Men vindt er nergens goeder.

247. Het *kommapunt* scheidt, zoowel in de nevenschikkende als onderschikkende zinsverbinding, de leden van den zamengestelden zin, wanneer zij òf van vrij grooten omvang zijn, òf wegens het gewigt van hun' inhoud min of meer zelfstandig optreden, òf wanneer daarin reeds een of meer komma's voorkomen. Bij voorb.:
Nog rijk en magtig was dat vaderland, toen hij het moest verlaten; verarmd en uitgeput vindt hij het weder. Zou het zwaard verteren; zou de pest woeden; zou de booswicht zich in purper kleeden, en de ongeveinsde godsvrucht in kluis of kerker tranen storten?

*Natuur lei weér haar siersels af,
 Haar tooi van bloemen en van blâren,
 Haar diadeem van korenaren,
 Haar groen-omwoelden tooverstaf.
 Zij geeft geen vruchten meer te rapen;
 Zij legt geen blos meer op het fruit;
 Zij sprengt geen geur meer op het kruid;
 Zij ligt vermoeid en vast te slapen
 En rust van d' arbeid uit.*

*De duinen blaauwen reeds,
 De wal komt nader; 't land verrijst met dom en toren;
 Het dek is vol; het woelend bootsvolk dringt naar voren;
 Het anker valt; de sloep snelt heen; zij roeijen aan,
 En kussen 't heilig strand, tot smikkens aangedaan.*

*Och, raadloos vloog zij ijlings op;
 Zij riep, zij kreet, zij blaatte luid;
 Het kille doodzweet brak haar uit;
 Zij vloog langs dal en heuveltop;
 Zij zwom door krekens en door vlieten,
 En gaf om roeren noch om sprieten.*

*'t Was of ook hem het morgenblozen
 Altoos ecn' feestdag op deed gaan;
 't Was of ook hem de levensrozen
 Geen doornen strooiden op zijn baan;
 't Was of ook hem voor elke trede
 Het pad geslecht wierd en gerooid;*

*De rouw bezocht zijn' drempel nooit ;
 't Was in en om hem liefde en vrede ;
 Geen worm, die in de harten wroet ,
 Knaagde aan de rust van zijn gemoed.*

Zij gaven breed op van de magt huns konings ; van de onmogelijkheid om hem wederstand te bieden ; van het verschrikkelijk lot, dat Jeruzalems ingezetenen dreigde, zoo zij niet vrijwillig zich overgaven ; en van de zachtmoedigheid, waarmede zij behandeld zouden worden, zoo zij zonder tegenstand zich onderwierpen. Niet om te verwoesten komen wij, maar om op te bouwen ; om orde, rust en volksgeluk te herstellen. Groote God ! hoe vele stemmen schijnen zich tegen uwe opperheerschappij te verheffen ; uwe wijsheid, uwe goedheid, uwe voorzienigheid te bedillen, te loochenen ; en ons kinderlijk toeverzigt op uwe vaderlijke zorg te bespotten ! — Toen Columbus de nieuwe wereld ; toen Copernicus de beweging van ons zonnestelsel ; toen Newton de wetten der zwaartekracht had uitgevonden, verwonderde zich iedereen, dat men niet lang te voren op dit denkbeeld was gevallen. Indien een kind niets meer vreest dan de straf ; indien het de ongehoorzaamheid niet meer vreest ; niet meer vreest de verbeurte der vaderlijke liefde ; indien het weten wil, hoe zwaar de straf zal zijn, om te beoordeelen, of het de moeite waardig is te gehoorzamen : dan is het reeds een bedorven kind.

*Als de avondzon in 't nederzinken
 Haar afscheidsgroet aan de aarde geeft ;
 Het koeltje door de toppen beeft
 En paalen op de grasspriet blinken ;
 Als 't veld herademt, de omtrek geurt,
 Nog slechts een enkele vogel neurt,
 Eer hij zich toedekt met zijn vlerken ;
 Als alles stil wordt, lucht en grond,*

*Dan dool ik liefst de wandelperken,
De dreven en de beemden rond;
Want heerlijk, God! zijn al uw werken,
Maar heerlijkst is uw avondstond.*

Eeuwen zijn heengevloten over uw stof; Staten en Rijken zijn gevallen; marmer en arduin zijn verbrijzeld; maar uw werk is overgebleven. Niet aan de smarte, die de Heer ons aandoet, heeft Hij lust; maar liefde is de bron, en de zaligheid onzer zielen het einde zijner beproevingen. In Palestina is, gelijk in Egypte, de hagel een zeldzaam verschijnsel; maar wanneer die in zulke landen valt, is hij doorgaans veel vreeselijker en vernielender, dan wij in onze streken ons verbeelden kunnen. De zijderups is een gering insect; evenwel levert zij de stof voor de schoonste en kostbaarste klederen. Het ongeduld geneest onze kwalen niet; integendeel, het vergroot ze. Deze verleidende rede was daarenboven vol van godslastering; want Jehova werd daarin gelijk gesteld met de nietige en magtelooze goden des Heidendoms. De Overheid is niet voor hen, die goed, maar die kwaad doen; want zij is Gods dienaress. Hart en verstand mogen zamenstemmen, als onze deugd belaagd noch bedreigd wordt; zoodra de wereld haren valstrik legt, wordt het hart ontrouw aan zich zelf.

*Van alle heuveln springen
De beskjes in het dal;
Zij ruischen en zij springen
In watersprong en waterval;
Alsof heur stoel een dartle schaur
Van kindren waar.*

*Als de dauw op bloem en bladen
Schittert in den zonneshijn;
Als het is of al die droppels
Louter diamanten zijn;
Dan zing ik op blijden toon:
o, Wat is de schepping schoon!*

248. Wanneer het verband tusschen de nevenschikte zin-
deelen door *integendeel*, *echter*, *daarentegen*, *immers*,
echter, *toch*, en enkele andere voegwoorden, bewerkt
wordt, vervangt het *punt* niet zelden het *kommapun*t,
vooral wanneer het voegwoord tusschen de deelen van
den zin in staat; b. v.: *Beleefdheid doet ons achting*
en toegenegenheid verwerven. Onbeleefdheid daaren-
tegen berokkent ons minachting en vernedering. — Te-
recht stellen vele ouders prijs op het onderwijs hunner
kinderen. Immers wordt daardoor der kinderen ver-
stand ontwikkeld en hun geest versierd met nuttige
kundigheden. — Bezoekt naarstig de school. Zij toch
is de oefenplaats der jeugd.

*De kneuzende oorlogsvracht beploegde Vlaandrens beemden,
En Neêrlands weeke grond hijgde onder 't wig van wee.
Toch hield haar vlag zich op, en dekte land en zee.*

*Na nacht en dag te zwerven,
Na nooden zonder tal en angsten zonder maat,
Bruist de open zee hen aan, die hol en aaklig staat.
Toch steken zij haar in.*

249. Wij zagen hierboven dat, wanneer van eenige neven-
geschikte zinnen van geringen omvang, die door het
komma gescheiden worden, de laatste door het voeg-
woord *en* met den voorlaatsten verbonden wordt, het
komma voor dit voegwoord wegblijft: het voegwoord
wordt dan voldoende geacht om de zinnen te schei-
den; zoo ook wordt, wanneer van eenige nevenschikte
zinnen, die in zichzelf zamengesteld of van grooten
omvang zijn, de laatste door het voegwoord *en* met
zijn' voorganger verbonden wordt, dit voegwoord, mits
voorafgegaan door het komma, vaak voldoende geoor-
deeld, om het kommapun

t te vervangen. Bij voorb.:
In Nederland klommen de moed en gehechtheid aan
het koninklijk huis; in België stelde men den toon wat

lager; bij de naburen vervingen lof en hulde het vroegere smalen en lasteren, en de conferencie stelde billijker vredes-voorwaarden, die nu door België aangenomen werden. — Onder zijn bewind begonnen de goede gevolgen, die de scheiding van België voor handel en zeevaart had, meer en meer te blijken; ze werden bevorderd door de opheffing der acte van navigatie in Engeland en vrijere scheepvaartwetten, die bij ons daarop volgden; de winstgevende vrachtvaart herleeftde, en de toenemende vraag naar onze grondvoortbrengselen opende ook voor den landbouw een tijdperk van ongekende welvaart. — De schepen konden niet uitzeilen; die uit waren, vielen veelal rijkeladen den Engelschen in handen; de fabrieken stonden stil, en er was een opstand te duchten, als er geen vrede kwam.

Ontzettend is zijn kracht, zijn razen en zijn rollen;
 't Slaat schuim en golven meê, die om zijn korsten stollen;
 Het stuift den rukwind voor, die 't najaagt wat hij kan,
 En alles bonst, en dreunt, en klotst, en scheurt er van.

De planken klimmen langs de stijlen uit den grond;
 De teerkwaast wrijft en zoekt naar reet en naden rond;
 De scheepsplecht rijst omhoog, om 't open dak te sluiten;
 Een sneeuwen meiboom steekt bevrozen zich naar buiten;
 Een bodemlooze ton bedekt de ruwe schouw;
 De hangmat slingert aan de balken van 't gebouw;
 De zeilen dubblen en behangen 't hout met linnen;
 Men draagt de bulsters in en kist en korven binnen;
 Verdeelt en rangschikt bank en huisraad langs den wand,
 En 't schip staat in een hut herschapeu op het land.

De schrik hecht wieken aan hun voeten, aan hun leden;
 Zij vliegen over 't ijs, door niemand nog betreden;
 Zij waden door de sneeuw, die nog geen voetzool droeg,
 En weten niet waarheen noch waar de schrik hen joeg.

Jozua was meer een vriend van overreding, dan van dwang; hij wist zijn volk niet slechts te gebieden, als

hij het tegen den vijand aanvoerde, maar ook toe te spreken, wanneer het in vrede noodig had aan zijnen plicht en wezenlijke belangen herinnerd te worden; en dat hij dan den weg naar het hart kende, daarvan getuigen zijne twee laatste redevoeringen. — Jehova had immers voor hen gestreden; en gelijk Hij het geheele volk geholpen had, zoo zou Hij ook elken bijzonderen stam helpen. — De vernederde koning werd naar Jeruzalem gebracht, zijnde de hoofdplaats van het geheel zuidelijk Kanaän, om daar openlijk ten toon gesteld te worden; en stierf aldaar, waarschijnlijk aan de gevolgen zijner wonden, om welker genezing men zich weinig bekommerde. — En daar hoorde men, als op één oogenblik, de driehonderd aarden drinkvaten tegen elkander aan stukken slaan; de driehonderd brandende fakkels komen van drie verschillende zijden eensklaps te voorschijn; elk heeft er een van in zijn linkerhand en zwaait er mede, dat vlam, en rook en vonken zich verspreiden; elk heeft in de rechterhand een trompet en brengt die aan den mond: zoo hoort men op éénmaal het geschal van drie honderd trompetten, alsof het een talloos heer was, dat de legerplaats indrong; en te gelijk wordt uit drie honderd kelen de wapenkreet opgeheven: voor Jehova en voor Gideon!

Uit deze laatste voorbeelden, die alle aan VAN DER PALMS *Bijbel voor de jeugd* ontleend zijn, blijkt, dat deze schrijver vóór en het kommapunt behoudt.

250. Wanneer de nevenschikte zinnen van zeer grooten omvang zijn, of wanneer zij zeer zelfstandig optreden, of wanneer daarin reeds een kommapunt voorkomt, moet, vooral in de nevenschikkende zinsverbinding, het *kommapunt* niet zelden voor het *punt* plaats maken. Bijv.: *Onder aanhoudende twisten met oproerige steden had Arnoud van Egmond geregeerd, totdat in 1465*

zijn eigen zoon Adolf aan het hoofd der misnoegden een' opstand verwekt, hem gevangen genomen en in het strengst van den winter, bijna ongekleeed, naar het slot te Buren gesleurd had. Maar nu kwam Karel de Stoute tusschenbeide, nam Adolf, die niets wilde toegeven, onverhoeds gevangen, herstelde Arnoud in het bewind en wist te bewerken, dat hij in 1473 diens opvolger werd. — Na dit gedaan te hebben, ging Ehud uit naar de voorzaal, sloot en grendelde de deur der opperzaal van binnen, en begaf zich stoutelijk, in het gezigt der hovelingen, langs de galerij naar beneden, en ontkwam, zonder dat iemand vermoedde wat hij gedaan had. Want toen de hovelingen de deur gesloten en van binnen gegrendeld vonden, hielden zij zich uit eerbied stil, meenende, dat de vorst zich in het koele vertrek ter rust had begeven en niet gestoord wilde zijn. Dus bleven zij wachten, en nog langer wachten, totdat zij ongerust wierden, en eindelijk zich verstoutten om het vertrek te openen, waarin zij hunnen heer dood ter aarde vonden liggen. — De stoutmoedige Ehud behield, na de verlossing met Gods hulp door hem te weeg gebracht, het oppergezag onder Israël, en besteedde zijn aanzien en zijne magt, om Israël te weêrhouden van ten minste openlijk afgoderij te plegen. Maar na zijnen dood begon het oude kwaad zich weder hoe langer hoe meer te vertoonen, en werd eindelijk afval van Jehova. Doch de straf volgde ook nu weder op de misdaad: Israël werd vernederd, in ellende en slavernij op nieuw gedompeld! — Ik heb alle mijne beloften aan u vervuld, u uit Egypte verlost en in het bezit van Kanaän gesteld: nooit zoude Ik mijn verbond met u verbroken hebben, indien gij van uwe zijde Mij getrouw waart gebleven; indien gij met de inwoners des lands geen verbond hadt gemaakt, en alle hunne altaren en

afgodstempels hadt vernield. Maar gij hebt het niet gedaan, gij zijt ongehoorzaam geweest aan mijn gebod, en nu moogt gij er de vruchten van plukken! — Men noeme Richters of Rechters liever Wrekers, of Handhavers van 's volks rechten, en dit is waarschijnlijk de oorsprong dezer benaming. Doch om aan dien naam te kunnen beantwoorden, moesten zij gezag en aanzien hebben, en het opperbevel voeren, niet slechts in krijgs-, maar ook in burgerlijke zaken. — Het waren oppergezaghebbers, in tijden van nood verwekt en verkozen; herstellere der nationale vrijheid en van den vaderlijken godsdienst; mannen, die hunne verheffing aan hunne verdiensten te danken hadden, en den loon dier verdiensten met zich in het graf droegen. Hierom is ook deze tijdelijke waardigheid, tegelijk met den daaraan verknochten naam van Rechters, of liever Wrekers, Handhavers, bij het invoeren der koninklijke regering in onbruik geraakt. — Indien nu slechts de Israëlitien niet te lang getoefd hadden, om deze gevaarlijke naburen uit te roeijen of te verjagen; zoo zij hun den tijd niet hadden gelaten, om van hun' eersten schrik terug te komen, zou het hun gemakkelijk zijn gevallen, deze roofnesten te verdelgen, en in ongestoorde rust al het goede van het schoone land te genieten. Maar integendeel, hunnen vijanden den tijd latende van zich te herstellen, en zelf verflaauwende in hunnen eersten moed en ijver, werd, hetgeen in den aanvang weinig moeite zou gekost hebben, hoe langer hoe bezwaarlijker, en eindelijk bijkans onuitvoerlijk; zoodat hunne onzijdige liefde tot rust hen op het verlies van alle veiligheid en genot, en dikwerf van hunne eigene veiligheid te staan kwam. Alsdan moest de waarschuwing van Jozua bevestigd worden: indien zij die volken in hunne nabijheid lieten bestaan, dat zij hun tot geesels in de

zijden, en tot doornen in de oogen zijn zouden, hen plagende en benaauwende, en hun het leven verbitterende.

251. Het *dubbele punt* wordt geplaatst vóór zinnen of zinleden, die iets vermelden, hetwelk ter opheldering, of verklaring, of toelichting van het te voren gezegde dienen moet. B. v.: *Wij vinden hier de geschiedenis van het eerste menschenpaar: van hunnen oorsprong, hunne woonplaats, hunne uiterlijke omstandigheden, hunne vorming en opvoeding aan de hand van hunnen hemelschen vriend en Vader; eindelijk het eerste huwelijk van liefde en onschuld. — Er was, dus lezen wij, nog geen struik uit de aarde gebot, en geen kruid des velds groende nog: geen regen had God van den hemel doen nederdalen, en er was geen mensch, die de aarde bebouwde. — Er is een tijd geweest, dat de Nederlanders niet bang waren voor de Engelschen: het waren de dagen, toen men te Amsterdam met gouden letteren op de tombes der zeehelden schreef, dat de Nederlander niet meer met geheele vloten op zee behoefde te komen om te overwinnen, maar een eenig schip, een eenig opperhoofd genoeg zoude zijn. — Gij vindt hier geene woeste wanorde, noch wilden strijd der ondereen gemengde hoofdstoffen! Maar eenen aardbol, wel ruw en ongevormd, doch waarin alle de zaden harer toekomstige wording reeds opgesloten liggen: die door de zorg van God, door Gods eigen Geest en adem onderhouden en gekoesterd werd; en slechts wachtte op een wenk der Almacht, om een tooneel van heerlijkheid en pracht, van orde, wijsheid en goedheid te worden! Dit tijdstip kwam: God wilde het, en de planeet, die wij bewonen, werd eene schoone, sierlijke en vruchtbare aarde. — Men verbeelde zich, ook in den tegenwoordigen stand der maatschappij, zulk eene diepte van bederf, als waarin de eerste wereld verzonken lag:*

geene veiligheid voor onschuld, leven of goed; onbegrensde losbandigheid en wulpschheid; eer en deugd verbannen; menschenbloed straffeloos vergoten; alle harten met onreinheid, alle huizen met roof vervuld, en de kreet der godslastering opgestegen ten hemel! — Op de rotsachtige heuvelen van Kanaän is de wijnstok als in zijn vaderland: waar de bodem bloot en kaal is, brengt men er de aarde op, en ondersteunt ze met muren of heggen van staketsels. — Jozua bezat het volkomen vertrouwen des volks, zonder nijd of mededinging, en dit volk had zich nu, sedert eenigen tijd, van eene gunstiger zijde dan voorheen geloond: dapperheid en ondergeschiktheid, de twee grootste deugden in een leger, hetwelk een' aanvallenden oorlog moet gaan voeren, hadden zich onder hen begonnen te openbaren.

*En zuinigheid houdt huis, naar Hollands oude zeden:
Geen kruimel wordt verspild, geen spaander wordt vertreden.*

*Maar naauw 't gevaar ontsnapt, dat hen had aangevallen,
Genaakt een nieuwe slag, die neêrploft op hen allen:
Hun toevlugt in den nood en aller vriend en raad,
De wakkre Barends kwijnt: zijn treurig sterfuur slaat.*

Zij zeggen 't huis vaarwel, begraven nog hun lijk...
*Neen! de ijzerharde grond vergunt hier zelfs geen graf:
Zij werpen ze in een kloof, een diepe rotskloof af,
En spreiden er van sneeuw een doodskleed over henen.*

*Verbeelding put zich uit in duizend schilderingen:
Daar hevelt Katwijks duin, ginds glinstert Scheveningen,
Hier schemert Utrechts dom, daar heft zich Haarlems trans,
Ginds is het de IJstad zelf met elke poort en schans!*

*De meester, kindren, is een vader:
Den zwakste staat hij 't eerste bij.*

*Intusschen bliezen 't Oost en 't Noord:
Het winterde aan; de waatren stolden;
De golven, die nog gistren rolden,
Verstijfden nu langs boeg en boord.*

*Waar ook 't oog zij heen geslagen,
 Geen verdorde tronk
 Bleef verstoken van dien pronk:
 't Weefsel dekt de rozenhagen
 En den distelstronk.*

Een verklarende zin kan zelf weêr een' verklarenden zin na zich hebben, die dan weder door het dubbele punt wordt aangekondigd; b. v.:

*'t Bukte alles, alles vlood, en wal en vesten bogen
 Voor Spanjes legers neêr, ter moordstraf aangetogen;
 Geen sterkte, geen rondeel, waaraan zij 't voorhoofd stooten:
 Slechts Breëroos burgten zijn bemanteld en gesloten:
 Hij schuift geen' grendel los, en in Vianes schans
 En in Ameides fort bezet hij wal en trans.*

*Het kroost viel vruchtloos aan de voeten van de vaders:
 Vergeefs! natuur zweeg stil: zij had geen stem zoo sterk,
 Waarvoor de roepstem zweeg van 't opperhoofd der kerk:
 Haar recht moest buigen voor geheiligder belangen.*

252. In veel gevallen kan de ophelderende of verklarende zin, die door het dubbele punt wordt voorafgegaan, het voegwoord *want* vóór zich nemen. Niet zeldzaam zijn dan ook de zinnen, waar vóór *want* het dubbele punt wordt aangetroffen, terwijl weêr in andere *want* weggelaten en alleen het dubbele punt behouden is. Bij voorb.: *Wat hem overkwam had hij zekerlijk verdiend: want God kon geen onrecht doen! — Doch toen de Assyriër dezen buit in zijne magt had, openbaarde zich zijne trouweloosheid: want hij zette evenwel den togt voort. — Maar waar lag dit Paradijs, gelijk het genoemd wordt? In Armenië, in Syrie of in Indië? Zoo het iets baten kon, zou ik dit gaarne met u onderzoeken: want de schrijver van het verhaal heeft door genoegzaam duidelijke kenmerken aangewezen, waar hetzelfde eenmaal te vinden was. — Wanneer wij ons soms verwonderen, dat een zoo magtig volk, als de*

Israëlitien, nog zoo dikwijls voor binnen- en buitenlandsche vijanden moest bukken, dan vinden wij hier de verklaring van dat verschijnsel: want welk volk tegen zich zelf verdeeld is, dat wordt verwoest. — Zij moesten verlof vragen aan den eigenaar van het stuk lands, waarop zij de nalezing doen wilden, of aan zijne werklieden: want schoon men het deel der armen niet mogt aanroeren, men mogt echter tusschen de armen, die zich daartoe aanmeldten, eene keuze maken. — Zelfs de meester scheen met zijne school uit wandelen: want van lessen nazien en warm kleeden vóór negen ure kwam niets in. — Toen hield ook het manna op: want God schenkt zijne wonderdadige tusschenkomst niet, en het is misdadig haar te hopen, wanneer Hij ons in staat gesteld heeft, om door eigen betamelijke vlijt, en edele werkzaamheid, in ons belang en ons geluk te voorzien.

In de volgende zinnen kan, zoowel als in enkele der bovenopgenoemde, het voegwoord *want* vóór den verklarenden, ophelderenden, redengevenden zin ingelascht worden. Bij voorb.: *Ook is de mensch de vijand van bijkans alle dieren: als zij hem tot spijs, of tot vermaak, of tot bevrediging zijner nieuwsgierigheid strekken kunnen, dan doodt hij hen, of sluit hen op, of leeft met hen naar zijn welgevallen.* — God bracht al het gedierte tot Adam, opdat hij ze noemen zoude: gelijk hij ze noemen zoude, zouden ze heeten. — Men vraagt welke de reden was van dit onverantwoordelijk verzuim: het nalaten der besnijdenis? — Men moet dit niet in den strengsten zin opvatten: er zullen wel onder de braafsten en besten geweest zijn, die hunne kinderen deden besnijden, maar de groote hoop had het verwaarloosd. — *Wantrouw den vleijs: menig mensch is door vleijs bedorven.* — *Het was niet moeijelijk,*

den dader te ontdekken: tien knechten hadden hem geholpen, en uit de eerste navraag bleek dus reeds, dat het Gideon was.

*God vreezen is een goed begin:
De grond der wijsheid schuilt er in.*

*'t Stond bang en veeg in Steenwijks muur,
Met Rennenberg er voor:
De wrakke wallen brokten door;
Het regende in de straten vuur;
Er viel niet enkel moordend lood,
Er vloog ook ijzer, gloeiend rood.*

*Met recht, godvreezend voorgeslacht!
Riept ge, in uw tempelen opgegaan,
Geknield voor de eeuwige Oppermagt,
Haar als den God van Neêrland aan:
Gij zaagt & Onzigtbre menigmalen
In wondren tot u nederdalen.*

*Wie u niet mint, Gods wonderwerk, Natuur!
Wien gij niet treft en 't harte niet doet zwellen,
'k Wil op zijn pad hem niet verzellen:
Hij heeft gevoel noch vuur.
o Wel hem, wien uw voorkeur, goede God!
Gevoel gaf voor de werken uwer handen:
Zijn boezem kan voor 't goede ontbranden,
En trillen van gemot.*

*Het noodshot dreunt; de knal
Jaagt vruchtloos op de vloedten rond:
De donder dooft den schal! *)*

*) Wij laten hier, ten overvloede, nog een aantal voorbeelden volgen, waarin de toelichtende, verklarende, ophelderende zinnen, of geen voegwoord voor zich hebben, of door *ook*, *maar*, *doch*, *zoodat*, enz. worden voorafgegaan.

Zeventig koningen, zeide hij, heb ik aldus de duimen van handen en voeten doen afhouden, en liet hen dan onder mijne tafel kruipen, om als honden de toegeworpen brokken op te zamelen: naar 't geen ik gedaan heb, wordt mij door God vergolden! — Benjamin vermeersterde de burgt Sion niet: dus bleef Jeruzalems bovenstad in handen der Jebusiten: 't welk eene zeer lastige en gevaarlijke samenwoning was. (Hier zou men ook

253. Niet zelden treedt de verklarende volzin òf in den vorm eener *bijstelling*, òf in dien eener *anadiplósis* op, die ook dan het dubbele punt vóór zich hebben; b. v. : *De namen*

kunnen schrijven: eene zeer lastige en gevaarlijke zamenwoning.) — De rede van den hemelschen Gezant maakte diepen indruk: het volk verootmoedigde zich, toonde berouw, bedreef openlijke boete, met tranen en geweën. — Debora's aanzien werd langzamerhand zoo groot onder Israëel, dat zij de vraagbaak werd der natie, en in alle gewigtige aangelegenheden geraadpleegd werd: zij had hare tent onder een' palmboom opgeslagen; daar stroomde gansch Israëel heen, en onderwierp zich aan hare uitspraken! — Alle aanmerkingen over dit dichtstuk zijn overtollig: het is enkel verbeelding, kracht en vuur: en indien het nu nog verrast, en ontzet, en wegsleept, wat onweêrstaanbaar geweld moet het uitgeoefend hebben, toen het opgezongen werd. — De proef werd andermaal genomen, maar met denzelfden uitslag: de touwen werden als draden vaneen gereten; de Filistijnen kwamen niet voor den dag, enz. — De naam der eene was Orpa, die der andere Ruth: beiden waren brave vrouwen, waarvan de schoonmoeder getuigt, dat zij weldadigheid gedaan hadden bij de dooden, en bij haar. — Ziedaar den inhoud var dit kleine boekken, waarin alle karakters deugd en godsvrucht ademen: huiselijke, stille, maar Gode behagelijke deugd, en eerbiediging van den waren God, den God van Israëel! — Ruth kende Boaz niet als een der naaste bloedverwanten van Elimelech, den vader haars mans, en Naomi had het haar niet gezegd, vreezende, dat de arme bloedverwante door den rijken nabestaande misschien maar dieper zou vernederd worden: ook schijnt zij, in haren verlaten toestand, schuw van de menschen en derzelve omgang geworden te zijn. — Dan, daar zij waarschijnlijk onder het vlugten de wapenen wegwierpen, en de weg tot ontkomen hun niet was afgesneden, zou het grootste deel des Kanaänitischen legers hebben kunnen ontsnappen: ook was het te voorzien, dat de nacht een einde aan het vervolgen zou maken; en aldus zou deze slag niet volkomen geweest zijn, indien er niet twee dingen gebeurd waren, die de verdelging van dit heer der Kanaäniten voltooiden. — Indien dus de Israëlitén een volk geweest waren gelijk andere volken, en geen hooger beginsels van recht of billijkheid gekend hadden, dan in hunnen tijd algemeen waren aangenomen, zou dit geheele onderzoek (met welk recht de Israëlitén Kanaän met het zwaard in de vuist veroverden) overtollig kunnen schijnen: maar zij deden alles onder de leiding van God, onder de goedkeuring en begunstiging, ja op bevel van God. — Naar de tegenwoordige bedeeing der tijden zou dit vreemd luiden, en zulk een last geen geloof vinden, noch verdienen: maar wij moeten ons verplaatsen in de eeuwen der onmiddellijke Goddelijke Openbaring; in de eeuwen, waarin de staatkunde nog hare eigen snoode ontwerpen niet gewoon was met een' heiligen glimp te versieren, noch enz. — Er is daarenboven nog eene andere reden, die mij denken doet, dat de vrucht van den boom der beproeving op zich zelve goed en niet ongezond noch doodelijk was: doch hiervan zal ik straks nader moeten handelen. — De Gibeoniten toch hadden den schijn niet aangenomen, dat zij iets van Israëel vreesden, maar alleen, dat zij uit achting en eerbied vriendschap met hen wilden maken: doch was dit verbond eens gesloten, dan waren

der twee Midianitische vorsten waren Oreb en Zeëb, waarvan de eerste een raaf, de tweede een wolf beteekent: voortreffelijke eernamen voorzeker voor de aanvoerders

zij, naar de wetten der eer in het Oosten, en naar de begrippen over de heiligheid van den eed, volkomen verzekerd, dat hun van zulk een volk geen leed kon geschieden. — Zij hielden Jehova wel voor God, voor hunnen Beschermgod; maar zij hielden Hem niet voor den éénigen God. Jehova te verzaken kwam misschien nooit, althans zelden in hen op: maar hun bijgeloof verzette zich tegen het denkbeeld, dat er behalve Hem niets anders bestaan zou, 't welk verdiende als God geëerd te worden. — De Kanaäniten waren kooplieden; al de nabij gelegen volken handelden met hen; en er kon geene stad zijn, waar zich meer vreemdelingen en reizigers ophielden dan daar (te Jericho). Wat dus bijkans nergens anders plaats had, kon en moest men hier zien plaats hebben: misschien was haar huis een openbare Khan, gelijk men het noemt, waar kooplieden ruimte vinden om hunne waren uit te stallen, en krijgen kunnen, wat zij tot behoefte of gemak begeeren. In zulk een huis moesten de verspieters inkeeren, om onbekend te blijven in eene stad, waar duizenden vreemdelingen gedurig aankwamen, en zij hopen konden, dat de aandacht op hen niet vallen zou: en van dit huis was Rachab of de eigenares, of indien het openbaar eigendom was, had zij er het opperbestuur over. — De twee grootste vereischten van een' generaal: snelheid der beweging, om den vijand te verrassen en te overrompelen, en ijver om de behaalde voordeelen voort te zetten, bezat Jozua in eene zeer uitnemende mate: zoodat het geenszins te verwonderen is, dat hij de rechterhand van Mozes was gedurende deszelfs leven, en door hem, na zijnen dood, tot zijn' opvolger wierd aangesteld. — In landen, waar de veelwijverij en echtscheiding geoorloofd zijn, zijn zulke verlaten jonge vrouwen in geene groote minachting: zoodat het ons niet verwonderen moet, Rachab naderhand aan een' Israëliet te zien uitgehuwelijkt. — Als men zijn woord gegeven heeft, al kan men er ook van afkomen, moet men liever schade lijden, dan het te breken: zoo wij eens anders geluk er door in de waagschaal gesteld hebben, dan is het geval verschillend; maar geldt het slechts ons eigen nadeel, dan moeten wij het dragen. — Dat antwoord was ook voor de afgevaardigden voldoende: zij betuigden hunne blijdschap, zij dankten God, dat zij hunne broederen te onrecht verdacht hadden: zij namen een broederlijk en liefderijk afscheid, en kwamen te Silo terug met de boodschap, dat er geen misdaad noch overtreding gepleegd was, dat het enkel een misverstand was geweest.

Telkens dacht ik: Dezen dag
 Zal toch wis de ontrouwe komen,
 Na ik 's nachts had liggen droomen,
 Dat ik ginds u zweven zag:
 Maar de dag streek telkens henen,
 En geen zangster was verschenen!

Hem was het lijden als zijn daaglijksch brood;
 Maar dat zelfs trof hem niet meer: want sinds jaren
 Was op zijn aanschijn lach noch traan te ontwaren.

dezer horden, die in vraatzucht en vernieling hunnen roem stelden. — Wie den jeugdigen mensch liefde en opmerkzaamheid voor de plantenwereld inboezemt, hem met haar in kennis brengt, geeft hem eene kostelijke gave mede voor zijn volgend leven: eene gave, die de bron is van een edel genot, dat in alle omstandigheden des levens den geest ontspant, versterkt, verheft; die geschikt is om den schoonsten tijd des levens te ver-aangenamen en voor menige afdwaling tot het nietige en schadelijke te bewaren; die ook in latere jaren bij zorgen en bezigheden altijd verkwikt en schadeloos stelt voor andere genietingen, welke slechts voor weinigen verkrijgbaar zijn. — Geen wonder, dat hij ronduit verklaarde, dat men vrede hebben kon, wanneer men dien, gelijk hij meende het geval te zijn, van beide zijden ernstig begeerde: woorden, die hem later ten kwade werden geduid. — Holland, Zeeland en andere gewesten erkenden Maria wel als opvolgster, maar eischten tot loon voor die hulde velerlei voorrechten, het Groot Privilegie genoemd, waardoor het grafelijk gezag zeer veel beperkt werd: een privilegie, haar bijkans afgedwongen, daar zij, enz. — Prins Willem zond Marnix van Sint Aldegonde naar eene vergadering, die de afgevaardigden der voornaamste steden van Holland op den 15den Julij te Dordrecht hielden: de eerste vergadering, die ze op eigen gezag en zonder tusschenkomst van den soevereïn of zijn' plaatsbekleeder belegd hadden. — Door het graven van een kanaal tusschen Vlieland en Terschelling, en door het aanleggen van breede dijken en zeeweringen was het gelukt de Middellzee in voortreffelijk polderland te veranderen: een werk, waarvoor aan de monniken van Luidingakerk groote lof toekomt. — De afzonderlijke provinciën werden vereenigd tot ééne Bataafsche republiek onder één bestuur van represen-

tanten: mannen, die het volk vertegenwoordigden en door het volk gekozen werden. — Wat is de prooi, die wij den dood achterlaten? Eene tente, wier enge ruimte haren goddelijken bewoner zoo dikwijls doet zuchten: eene tente, opgeslagen in de woestijn dezer wereld op onze reis naar het hemelsch land der belofte: eene tente, enz. — In dezen zin vervangt het vraagteeken het eerste dubbele punt.

*Eens heb ik ter zij van mijn eenzame baan,
 Bij distels en doornen een roosken zien staan:
 Een roosken, dat vast, onder 't bloemenkransstrengelen,
 Der hand was ontglipt van voorbijligende engelen;
 Een roosken des hemels op aarde gestrooid;
 En dat er den droeve ten troost is gegroeid.*

VAN DER PALM en anderen plaatsen hier niet zelden een punt, terwijl het dubbele punt, onzes inziens, de voorkeur verdient; b. v.: *De inhoud der godspraak behelsde alles, wat Jozuu in zijnen tegenwoordigen toestand verlangen kon. Bevestiging in zijnen post; bevel, om zonder verwijl met het leger over de Jordaan, en Kanaän binnen te trekken; belofte van goddelijken bijstand in de uitgestrektste mate; enz. — Bij deze gelegenheid viel het opperhoofd van dezen staat, Adoni-Bezek, of Heer van Bezek genoemd, in hunne handen. Een man, destijds beroemd door zijne krijgsbedrijven, maar niet minder berucht door zijne wreedheid, en de mishandelingen, den vorsten aangedaan, wier landen hij had uitgeplunderd. — Jaloersch op hunne onafhankelijkheid, wilden de Benjaminiten niet, dat hun door hunne broeders de wet zou gesteld worden, en zouden liever het uiterste wagen, dan zich te laten dwingen. Eene akelige stijfzinnigheid voorzeker, als men de misdaad in bescherming neemt, om gewaande rechten te handhaven. — Beide begonnen wel op nieuw te weenen; maar Orpa volgde den raad harer schoonmoeder, kuste*

haar, en keerde weder naar haar land; terwijl Ruth hare moeder aankleefde, en weigerde haar te verlaten. Een besluit, bewonderenswaardig op zichzelf, en nu nog meer, wijl zij het niet eershalve of uit schaamte behoefde te doen; vermits Naomi zelve op haar vertrek had aangedrongen, en zij het voorbeeld harer zuster voor zich had: ja, alleen bij de oude moeder te blijven, daartoe behoorde nog meer liefde en standvastigheid, dan wanneer hare zuster met haar gebleven was. Zoo kan soms een uitroep teken de plaats van het punt innemen; b. v.: *Met zijne ossenprik viel Samgar op zulk eene stroopende bende aan, sloeg en stak verwaarloosd in het ronde; op wien zijn stok viel, die was een lijk, en wat vlugten wilde werd achterhaald en afgemaakt, van achter struiken en heggen opgezocht, en aan de wraak van den verschrikkelijken man opgeofferd, tot dat het getal der dooden en vermisten wel zeshonderd beliep! Eene zeldzame daad, maar in de oude geschiedenis niet vreemd.*

In de volgende zinnen dient het dubbele punt het kommapunt te vervangen: *Zoo het verschijnsel ook ergens kon plaats hebben, dan was het in Jericho; eene stad, gelegen nabij den voornaamsten overtocht der Jordaan, den gemakkelijksten weg, om uit Kanaän naar Arabië, en van daar verder te reizen. — Ter zee stond hertog Karel een onversaagd Vriesch bevelhebber ten dienst, die wegens zijne reusachtige gestalte en kracht den bijnaam had van lange of groote Pier; een man, vroeger zachtzinnig van inborst, maar die, tot de uiterste woede gebracht door de wreedheid, waarmede eene Hollandsche bende zijn huis verbrand, zijn goed geroofd, zijne vrouw en kinderen vermoord had, van toen af op de Zuiderzee alle schepen van den vijand en soms ook van anderen wegroofde en uitmoordde.*

Bij VAN DER PALM wisselt het kommapunt in de volgende zinnen af met het dubbele punt. B. v.: *De voornaamste wetenschap der stervelingen was toen, kennis van de natuur: en de aloude gemeenzaamheid met de dieren zal nog niet geheel zijn opgehouden; terwijl men de lichaamskracht der menschen, in vergelijking van die der dieren, zich ongetwijfeld veel grooter moet voorstellen, dan zij naderhand geworden is: eene bijzonderheid, die door alle verhalen der oudheid gestaafd wordt. — Ook van Kaïn hebben wij een geslachtregister, afdalende tot op zijn' zevenden afstammeling, niet zoo uitvoerig als dat van Seth, en waarin wij enkel namen vinden zonder jaargetallen; eene bijzonderheid, die misschien straks onze aandacht nader trekken zal.*

254. Niet zelden staat het dubbele punt in plaats van het kommapunt tusschen nevenschikte zinnen, die eene tegenstelling vormen; b. v.: *Gij hebt buiten twijfel reeds boeken gelezen, die de geschiedenis der regering van den eenen of anderen grooten vorst behelzen: maar hier vindt gij de geschiedenis der regering van God over het menschedom; enz. — Er zijn er, die Jaël eene verraderlijke moordenaress noemen: Debora nogtans prijst haar hemelhoog, en er moet dus in hare daad niets geweest zijn, dat naar de zeden van dien tijd verachtelijk was. — Nu zou eigenlijk dit geld naar het heiligdom te Silo gebracht hebben moeten worden, en in de schatkist van den tabernakel gestort: maar men meende, — zoo weinig wist men van den geest der Mozaïsche wetten! — dat daarvan een veel beter, en Jehova even aangenaam gebruik kon gemaakt worden. Er werd een beeld bij een' kunstwerker besteld en met zilver overtoegen, dat 's lands Bescherm-god moest vertegenwoordigen. Hiertoe werden tweehonderd sikkelen gebezigd: het overige werd besteed, om priestergewaden*

en verderen heiligen toestel aan te schaffen. -- 's Lands advokaat zorgde meer uitsluitend voor den bloei van Holland: Maurits had het oog op hetgeen het welzijn van de gansche republiek, naar zijne meening, bevorderen zou. Oldenbarneveld vreesde dat Maurits, bij nieuwe overwinningen, naar meer gezag zou staan, en wenschte daarom den vrede: Maurits was van oordeel, dat een goede vrede wel zeer begeerlijk zou wezen, maar dat men, om dien te verkrijgen, eerst nog veel meer partij moest trekken van de onmagt des vijands. -- Filips II gaf zijne dochter Isabella aan den aartshertog Albertus van Oostenrijk ten huwelijk, met de Nederlanden tot bruidschat, in de hoop, dat deze zich die schikking zouden laten welgevallen. Maar mogten al de Zuidelijke gewesten dit met gewilligheid doen: onze Staten zagen er slechts eene list in, om ons later weder onder eenig voorwendsel onder de magt van Spanje te brengen; Filips zag alzoo ook dit plan, tot zijn verdriet, mislukken. -- Immers in dit geval scheen hij slechts te dwalen: maar zich ter bevestiging eener leer, die blijkbaar valsch was, op eene hemelsche zending te beroepen, dit was lastering van Gods naam.

Geen morgen drijft haar (de maan) weg, geen middag dooft haar luister,
 Zij houdt haar zetel in en dringt zich door het duister,
 En worstelt met den damp, in onbeslisten strijd:
 Maar de uitgebluschte zon blijft licht en leven kwijt.

Nog traden ze uit de hut om 't wonder aan te schouwen,
 De starren gá te slaan, de leden rap te houén,
 En brand te sprokklen, in den maanschijn, langs het meer:
 Maar eindlijk, 't is te koud: geen hunner waagt het weér.

't Zegt weinig, overstelpt van jammren, neêrgeslagen
 Door 't geestend noodlot, al wat overschiet te wagen,
 In vloed en vlammen zich te domplen, en 't behoud
 Aan 't lot te ontworstlen, door wanhoop sterk en stout:
 Maar, hoog in luister, rijk aan eere, neêrgezeten

*In rust en weelde, 't zwaard te ontblooten, dood en keten
Te tarten, 's lands tiran te teuglen in zijn woën:
Zie daar wat grootheid heet, wat Breéró waagt te doen!*

Ook tegengestelde onvolledige zinleden worden soms door het dubbele punt gescheiden; b. v.: *Dáár de kweekeling eener vorstinne aan het prachtig hof des Egyptischen konings: hier een timmerman in het vergeten Nazareth. Dáár een magtig legerhoofd en aanvoerder van meer dan een half millioen strijdbare mannen: hier een nederig leeraar van twaalf visschers.*

Ook in de volgende zinnen, waarvan sommige tot de nevenschikkende en sommige tot de onderschikkende zinsverbinding behooren, is het dubbele punt, al is de tegenstelling minder sterk, niet misplaatst:

De zegeningen zouden aan den dienst van Jehova, en aan de betrachting zijner wetten, zeker en onafscheidelijk verbonden zijn: maar ook even zeker zouden de bedreigde oordeelen het volk in de diepste rampzaligheid dompelen, indien zij aan afgoderij en ondeugd zich moedwillig verslaafden. — Had Maurits het grondgebied der Unie hoofdzakelijk bevrijd: Frederik Hendrik stelde zich tot taak eene reeks van sterke vestingen te winnen, waardoor de zeven provinciën als door een' breeden ringmuur tegen iederen inval werden beveiligd. — Bezat Frederik Hendrik al niet den diepen veldheersblik en de vastberadenheid van zijn' broeder Maurits: hij evenaarde hem in persoonlijken moed, en in de belegeringskunst overtrof hij hem nog. — Bracht deze of gene neérslag die de Vriezen leden, hun vertrouwen op de goden aan het wankelen: elke overwinning daar-entegen versterkte hen in hun Heidendom.

255. Soms komt het dubbele punt te staan vóór nevenschikte zinnen, die door vorm en beteekenis eene zekere overeenkomst met elkander hebben; b. v.: *Wij weten*

niet genoeg van Sisera, om te kunnen beoordeelen, of hij niet één dier wanschepsels was, tegen wie de geheele maatschappij in oorlog moet zijn: wij weten niet of Jaël, denkelijk eene Israëlitische vrouw van afkomst, geen' bloed van een' dierbaren nabestaande op hem te wreken had, in welk geval list en verraad in het Oosten, nog heden, voor loffelijk worden gehouden: wij onthouden ons dus liefst van voorbarige veroordeeling, en verheugen ons Israël van een' moedwilligen verdrukker bevrijd te zien; enz. — En waarlijk, gij zijt nu in de belangrijkste jaren van uw leven: gij zijt reeds vatbaar voor beginselen van eer en deugd: uw karakter begint zich te vormen; men kan reeds met waarschijnlijkheid vermoeden wat er van u worden zal; uwe opvoeding wordt reeds tot een bepaald doel ingericht; men is bedacht, om voor u en met u een toekomstigen stand in de maatschappij te kiezen; enz.

*Maar eensklaps dringt zich, schel en luid,
Een Spaansche wachtroep door,
En schreeuwet kasteel en toren uit
En dreunt het volk in 't oor:*

*En eensklaps wordt het sein verstaan,
Zoo lang verwacht met leed,
En kondigt hun het naadren aan
In d' afgesproken kreet:*

*En eensklaps op dien welkomstgil,
Die doordringt tot hen neêr,
Houdt ieder als de dood zich stil
En ademt naauwlijks meer:*

*En eensklaps stort het Spaansch gebroed,
Met kil verkleumde huid,
Zich hongrig en in overmoed
Op d' onverweerden buit.*

In TOLLENS' *Turfschip van Breda*, waaraan deze verzen ontleend zijn, vindt men het dubbele punt ver-

scheidene malen op bovenstaande wijze aangewend : 't is duidelijk, dat het kommapunt in de aangehaalde voorbeelden overal het dubbele punt zou kunnen vervangen.

256. Soms scheidt het dubbele punt de beide deelen eener veelledige periode ; b. v. :

*Hetzij de losgerukte orkaan
Zijn adem over 't woud laat gaan,
En uit de heen en weër gezweepten twijgen
Een buldrend noodgehuil doe stijgen ;
Hetzij door 't schommelend looverdak
Het windeken van tak tot tak,
Van blad tot blaadje wipt en kwispelt :
Toch rijst er nooit een enkele klank
In 't woud op, of hij wordt een zang,
Toch is het harmonij al wat er loeit of lispelt. .*

Wel mogten volijverige geloofspredikers, brandende voor de heilige zaak die zij verkondigden, de vurigste welsprekendheid met de hartstogtelijkste bekeeringswoede verbinden ; wel mogten ze stamgenooten zijn, die in de taal huns volks den donderenden vloek tegen het vermolmd heidendom uitbulderden, en waar de klem van woord en blik onvoldoende bleek te zijn, door vuur en zwaard meerdere kracht aan hunne prediking bijzetten :— niet tegenstaande dat alles werd niet dan na veel tegenkating, ja vaak bloedigen strijd, het Christendom hier ingevoerd. — In dien langen, droeven wintertijd, als de noeste handen van den veldarbeid rustten, als de ruime schuur met rijken voorraad was opgetast, als het vee het gure veld voor de warme stalling verlaten had, en de landman aan de reusachtige schouw zich aan zijne overpeinzingen kon overgeven bij het knetteren en flikkeren der vlam van de takkebosschen, die een spookachtig schijnsel door het vertrek wierpen, als het harmonisch geluid van de snorrende spinnewielen van

het vrouwelijk gezinde, de eenige rusteloos werkzaam op de hoeve, de eentoonige stilte verbraken, zoo ze niet soms werd gestoord door een oude van dagen, die sprookjes verhaalde uit den ouden tijd of de reis der weldoende goden in den treurigen winter beschreef: — dan riep geen dringende veldarbeid hem van het vroolijke feestgewoel af, dan kon hij, rustende van zijnen arbeid, zich met hart en ziel aan de vreugde overgeven, en dagen achtereen zich met vriend en maag vermeiden, om de weldaden der goedertierene goden te herdenken, die op hun togt op aarde, ook zijn huis bezochten.

257. Wanneer achter dat is, dat wil zeggen, te weten, als, namelijk, bij voorbeeld, en dergelijke uitdrukkingen, eene uitvoerige verklaring komt, of eene opsomming van onder één begrip vervatte bijzonderheden, dan doet men ze door het dubbele punt voorafgaan; b. v.: *De Vriezen echter bleven zich verzetten, en werden door de opvolgers van Cesar ten onder gebracht en cijnsbaar gemaakt, dat wil zeggen: zij werden gedwongen schatting te betalen, evenwel niet in geld, want dat hadden ze niet, maar in ossenhuiden, die de Romeinen zeer goed konden gebruiken. — De koning kreeg natuurlijk een zeer groot deel of domein, maar gaf tot belooning aan zijne dapperste volgelingen enkele gedeelten van het zijne, waarvan zij dan het vruchtgebruik hadden, dat is: waarvan zij de inkomsten mochten genieten. — De Aardrijksbeschrijving of Geographie is de voorstelling der Aardrijkskunde in geschrifte, en een deel van de Kosmographie of Wereldbeschrijving, dat is: de beschrijving van het heelal, of van alles wat bestaat, zoowel op als buiten de aarde. — Het gewenschte doel werd niet bereikt, want Jeruzalem is in de magt der Turken gebleven, maar toch is er veel goeds uit de kruistogten voortgekomen, zoo als:*

uitbreiding van aardrijks- en natuurkennis, meerdere beschaving, levendiger handel, smaak voor kunsten en wetenschappen, enz. — Deze voordeelen wekten eene veérkracht en een' ondernemingsgeest, zoo als nog nooit bij één volk gezien was: naar alle oorden der wereld stevenden zeevaarders, als: van Noort, die de aarde rondzeilde; Schouten en le Maire, die kaap Hoorn ontdekten; Abel Tasman, de ontdekker van Nieuw-Zeeland; enz. — Tot de Spaansche monarchie behoorde niet alleen het tegenwoordige Spanje, maar ook een groot deel van Italië, en al het land, dat de Spanjaards in Amerika veroverd hadden, inzonderheid: West-Indië, Mexico en Peru, waaruit zooveel schatten van goud, zilver en edelgesteenten werden aangevoerd, dat ten gevolge daarvan de toestand der maatschappij in Europa, vooral in Spanje, zeer veranderde. — Tegenover Granvelle stonden in de eerste plaats Willem van Nassau en diens broeders; voorts: Egmond, de overwinnaar bij Grevelingen; Hoorne, wiens graafschap in het Limburgsche lag; Hendrik van Brederode, die wegens zijne afstamming uit het Hollandsche gravenhuis voor den edelste gold; Marnix van Sint Aldegonde, beroemd als geleerde en staatsman, en eene menigte anderen.

258. Soms is het woord, dat de verklaring of opsomming aankondigt, verzwegen; b. v.: *Wat in oude, onbeschaafde tijden gebeurd is, zijn ijverige onderzoekers, soms met veel moeite te weten gekomen: door verhalen, die van vader op zoon zijn overgegaan; door liederen, waarin de daden der helden bezongen werden; door overgebleven opschriften en gedenkstukken; enz. — Onder de landvoogden, die de Romeinsche keizers hierheen zonden, hebben er drie vooral door groote daden uitgemunt: Drusus, Germanicus en Corbulo. — En alsof's Prinsen vertrouwen op den Oppervorst aller vorsten niet beschaamd*

moest worden, gaven, toen de nood op het hoogst was, drie gebeurtenissen aanvankelijk verademing: de victorie van Alkmaar, de slag op de Zuiderzee en het vertrek van Alba. — De raadpensionaris de Witt bracht den vrede in 1654 te Londen tot stand, maar op veronderende voorwaarden: de acte van navigatie bleef van kracht, tien millioen gulden gingen tot schávergoeding naar Engelañd, en in het strijken der vlag erkenden wij den voorrang der Britten, enz. — Nederland heeft de volgende provinciën: Groningen, Vriesland, enz. — Er zijn vier jaargetijden: Lente, Zomer, Herfst en Winter. (Zie II, bl. 98.)

Soms is er geen aankondigend woord noodig; b. v.: *De natuur leert ons: dat wij het voorwerp zijn eener verzorgende en waakzame voorzienigheid; en dat het lijden, dat ons overkomt, ons nimmer in dat geloof moet doen wankelen.* — Tot de natuurkundige kaarten zijn te brengen: de hydrographische of stroomkaarten, de orographische of bergkaarten, de productkaarten, de mineralogische of geognostische kaarten. — De zoogenaamde leugen om best wil kan eene gezonde zedekunde niet wettigen: omdat het daarbij aan ieders oordeel zou worden overgelaten, of hij anderen misleiden mogt, indien hij er eenige nuttigheid in zag; en omdat inderdaad alle vertrouwen op iemands woorden wankelbaar zijn zou, als het tot een beginsel was aangenomen: die tot mij spreekt, mag liegen, niet slechts als het mij noodig of heilzaam is, maar als hij het noodig of heilzaam voor mij keurt. — Vraagt men, waarom Mozes, de verzamelaar dezer gedenkstukken, hiervan geen verslag gedaan, of alles tot dezelfde jaartelling teruggebracht heeft, dan is het antwoord gereed: omdat hij dit niet goed vond; of, omdat hij de gedenkstukken geven wilde, gelijk hij ze vond; of, omdat de oude jaar-

telling bij ieder bekend was! Doch wie ziet niet, enz.

Na dat is plaatsen velen een komma; b. v.: *De Gibeoniten werden dus ontboden, met gestrengheid bestraft over hunne leugenachtige woorden en daden, en tot hen gezegd, dat zij daarom vervloekt waren; dat is, dat zij den zegen van eerlijke lieden zich daardoor hadden onwaardig gemaakt, en zich getroosten moesten de straf, die hun zou worden opgelegd, en waardoor zij hun leven en dat der hunnen zouden vrijkopen. — Toen nu Kaïns nakomelingschap vermenigvuldigde, en elk huisgezin zijne hutte bouwde, werden deze woningen naar hetzelfde model ingericht, nevens elkander geplaatst, binnen denzelfden wal, door dien te verlengen, ingesloten, en aldus ontstond langzamerhand eene soort van stad, dat is, eene verzameling van hutten, door dezelfde kunstige omtuining tot een geheel vereenigd.*

Vooraf wordt het dubbele punt weggelaten, wanneer de verklarende woorden tusschen de deelen van den zin in staan en dat is door d. i. vertegenwoordigd wordt; b. v.: *Dat onze voorouders heidenen waren, d. i. den waren God niet kenden, was hun niet kwalijk te nemen; maar enz. — Door Staten verstond men de afgevaardigden van de edelen en steden, die door den graaf ter dagvaart beschreven, d. i. zamengeroeven werden, om hunne goedkeuring te hechten aan zijne beden, d. i. aan de schattingen, die hij hun oplegde.*

259. Vóór eene uitdrukking, die het opgenoemde zamenvat, kan het dubbele punt geplaatst worden; b. v.: *De gunst der Grooten, de bescherming der Magtigen, de neiging des volks, de liefde der bijzondere personen: alles is wisselvallig. — Eene dichtkunst, die mij oogen geeft om de schepping en mijzelven te zien, haar wit het rechte oogpunt te beschouwen, overal liefde, wijsheid en almacht op te merken: zulk eene poëzij is heilig*

en edel. — *Dat men de eer van God niet kon redden, zonder den ongelukkigen mensch te bezwaren; noch de rechtvaardigheid des Oppersten Bestuurders handhaven, zonder eene onbesproken menschelijke deugd in verdenking te brengen, ja te belasteren: hiertegen verkief zich zijn gevoel. — Vrouwen en kinderen, jongen en ouden, sterken en zwakken: — de barbaren hadden niemand verschoond en slechts hunne verminkte lijken lagen op het verzengde gras.*

260. Waar de schrijver of redenaar de eigen woorden, door iemand gesproken of in een geschrift vervat, aanhaalt, staat vóór deze aanhaling het dubbele punt; b. v.: *Van Velzen vatte 's graven paard bij den teugel en zeide: „Uw hooge sprongen zijn gedaan, heer graaf! gij zijt onze gevangene!” — Een oud schrijver getuigt van Karel V: „Deze keizer heeft zijn eigen persoon nooit ontzien, dikwijls vijftien wren achtereen te paard gezeten, altijd zich vooraan gesteld; nooit heeft men hem hooren zweren, dan als hij eenig verbond maakte; hij was kloek en verstandig, in zes spraken wel ervaren, sterk van memorie, afkeerig van de pluimstrijkers, gelijkmatig in voor- en tegenspoed.” — De edelen droegen sedert een halsketting, met een geuzennapje of geuzenpenning, waarop aan de eene zijde 's konings borstbeeld stond met de woorden: „Getrouw aan den Koning!” en aan de keerzijde eene bedelaarstasch met de wederhelft der zinspreuk: „tot aan den bedelzak.” — Prins Willem schreef op zijne vaandels de leuze: Voor wet, koning en volk. — De tijding: de Watergeuzen zijn meester van den Briel! gaf hoop en kracht aan duizenden. — Alkmaar was de eerste stad, die een geregeld beleg van het Spaansche leger had afgeslagen. Vandaar het spreekwoord: Van Alkmaar begint de victorie! — De Unie van Utrecht, de grondwet der re-*

publiek, gaf vaak aanleiding tot verschillende uitlegging, en daardoor tot groote verdeeldheden, zoodat dit vreemd afstak bij 's lands wapen: een leeuw, met een bundel van zeven pijlen in den eenen en een zwaard in den anderen klaauw, en het bijschrift: *Eendragt maakt magt.*— Reeds in het begin der 17de eeuw kwam de stelregel bij ons op: *Frankrijk wel tot goeden vriend, maar niet tot naasten buur.*— *Lafhartigheid kon Willem III niet verdragen: tot de vloot luidde zijne taal: »er is voor den lafaard niets zoo gevaarlijk, als de havens van den Staat», en een vlugtend soldaat gaf hij een houw in het aangezicht met de woorden: »Schelm! ik zal u ten minste tekenen, om u te laten ophangen.»*

261. Ook dan, als zinnen of zinleden optreden ter verklaring van een enkel woord, nemen zij het dubbele punt voor zich, b. v.: *Wat was er sedert niet voorgevallen, en hoe moest de herinnering daarvan niet strekken, om Israël nu het oprecht voornemen te doen opvatten: wij zullen voortaan trouw en gehoorzaamheid bewijzen aan Jehova, zoo geducht in zijne straf oefeningen, als oneindig in weldadigheid en magt! — De tijd werd verbeuzeld met twisten over de vraag: of men den prins van Oranje al of niet tot opperbevelhebber zou aanstellen! — Lodewijk XIV deinsde voor geene middelen, ook de slechtste niet, terug, als ze zijn doel: de stichting eener groote monarchie, maar hielpen bereiken.*

262. Waar de woorden: *zegt hij, dus sprak hij*, en dergelijke, te midden der aangehaalde woorden zelfven staan, plaatst men een dubbel punt vóór de aangehaalde woorden; b. v.: *De jongste snik van den Vader des Vaderlands was een gebed voor zijne landgenooten: »Mijn God!» riep hij onder het vallen, »ontferm U*

over mij en over dit arme volk! — *Toen echter (1572) blonk 's prinsen standvastigheid uit: „Ik ga met Gods hulp naar Holland en Zeeland,” schreef hij; wik zal er de zaken zoo lang staande houden als ik kan, en ben vast besloten er den dood te verwachten.”*

*Toen — toen wierp schoone Margareet,
Die 't zorglijk schouwspel had gezien,
Zich neder aan haars heeren kniën:
„Vergifnis!” riep ze, met een kreet:
„Ik ben van 't Vlaamsche bloed als zij:
„Vergeef hun trotschheid, hen om mij.”*

*„Hoe!” riep de graaf, van gramschap rood:
„Zoo kuldigt hier dan de onderzaat
„Zijn' vorst met laffen schimp en smaad,
„En acht dat lofsijk, vroed en groot?
„Zoo wil dan hier 't gebruik en 't recht,
„Dat zich de heer buig' voor den knecht?”*

*„Ik ben het!” bulderde Egbert: „ik!
„Of zijn mijn trekken u vergeten . . . ?”
En Wolfert kromp ineen van schrik.
„Ik ben het, onmensch! eerelooze!”
Voer Egbert voort: „'t Is nu mijn tijd!
„Ik ben het, in wiens magt gij zijt,
„Te lang reeds ongestrafte booze!”*

263. Waar na de aangehaalde woorden de zin, in welken zij vervat zijn, nog niet ten einde is, kan men weder een dubbel punt plaatsen: b. v.: *Vestigen wij ons oog op die zalige oorden, waar men vrijer ademt, en waar niemand zegt: ik ben ziek: o hoe dragelijk, hoe niets-beduidend worden dan de krankheden des lichaams. — Wee u, gij geveinsde, die in de kerk bidt: Onze Vader, die in de hemelen zijt: terwijl gij op Maandag toont in uw harte te zeggen: daar is geen God, geen Vader in den hemel!*

Velen laten het dubbele punt na de aanhaling weg,

en plaatsen daar dat zinteeiken, hetwelk de zin eischt; b. v.: *Hoe zal die lof het hart der lieve Moabitische gestreeld en verkwikt hebben, zoo onverwacht, zoo oprecht, en zoo overvloedig uitgestort! Want er is geen schooner en zoeter lof dan deze: gij hebt trouw, en braaf, en goed gehandeld! gij hebt de gunst en den zegen van God verdiend! Daarenboven mogen wij uit de woorden: gij zijt gekomen, om onder de vleugelen van Jehova, den God van Israël, toevlugt te nemen, wederom opmaken, dat de dienst van den waren God geen gering aandeel aan de keuze van Ruth gehad heeft. Het was ongeloof aan God, dat zij, tegen zijne bedreiging aan: gij zult sterven! het daarvoor hielden, dat zij niet sterven zouden!*

Ook wanneer een enkel woord als de eigenlijke uitdrukking wordt aangevoerd, plaatst men daarvoor het dubbele punt: b. v.: *Vergunt mij althans de uitdrukking: godsdienstig gevoel: in dezen zin te bezigen.*

264. Het dubbele punt is overtollig vóór de namen van maatschappijen, genootschappen, herbergen, schepen, enz. Men schrijve dus: *Ik ben lid van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. — Zij nam haren intrek in het logement Het Hof van Holland. — Hij woont als knecht in de brouwerij de Klaver. — De Heeren Goedhart en Reinhart zijn met Z. M.'s schroefstoomschip Prinses Maria naar Suriname vertrokken.*

265. De *gedachtenstreep* duidt eene ongewone pauze aan, die wordt veroorzaakt door het bewogen gevoel des sprekers, of aangewend wordt om de aandacht des hoorders te spannen.

Zij wordt gebruikt 1°. wanneer de gedachte, na hetgeen onmiddellijk voorafgegaan is, iets bevreemdends en verrassends heeft. B. v.: *Judas Iscarioth verkoopt zijnen Heer, stelt zich aan het hoofd der bende, die*

Jezus vangen zoude; Jezus spreekt hem aan op den toon der onschuld: "Judas! heb ik dat aan u verdiend? verraadt gij alzoo den Zoon des menschen"? — en de verrader zwijgt. — Een vloot wordt toegerust, om over de baren — neen! om over velden en akkers Leiden te komen spijszigen! — 'k Verwijt u niets, maar — vlied me. — Ik vertrok, na haar nog eenmaal omhelsd te hebben, om — haar nooit weder te zien.

*Wie mij vroeg waarheen gij vlugtte,
'k Gaf geen antwoord, maar — ik zuchtte.*

*Geen schepsel bleef er onbeschut
En alles sliep — tot zelfs de vlagen.*

*Zij trad vooruit — ten tweeden maal —
Niet om haar vader weér te ontmoeten
En welkom uit den strijd te groeten,
Maar — met haar eigen zegepraal!*

*Hij grijpt den stok, hij vat zijn knijf,
En — afgesneden is de vaan.*

*Rang, magt en aanzien — geestvermogen
En kunst en kennis — roem en eer,
Of wat er schitteren moog in de oogen,
Van u—alleen daalt alles neér.*

*En wapperde ook, zoover men zag,
Uit elk moeras, langs ieder pad,
De Oranjevaan rondom de stad —
De toren droeg de Spaansche vlag,
Die uitwoei boven schans en gracht
En heel de Staatsche legermagt.*

*En wierp hij kogel en granaat,
Zoo ver hij kon, naar markt en plein,
En schoot hij daken kort en klein
En pui en gevel uit de straat —
Een duchtige uitval, die niet draalt,
Zet telkens hem de schā betaald.*

*En of de Prins, zoo naauw hij mogt,
De vesting insloot en omgaf,
En sneed hij elken toevoer af,
Die in de stad te sluiken zocht —
Het hielp hem niet: er was geen nood;
Men had er leefstogt, kruid en lood.*

*Goddank! voor ons is hier het leven
De proeftijd niet, maar — de oefenschool.*

*Eén vlugtte niet. Met vasten tred
Stapt, schrijdt hij — hij alleen van allen —
Tot daar het moordtuig is gevallen
En de eiken schansdeur heeft verplet.
Hij zoekt beraden en gelaten
De werven door, de kluizen rond,
En — midden in de buskruidvaten,
Vindt hij den vuurbal op den grond.*

20. Wanneer de levendigheid der voorstelling of des gevoels eene afwijking in de geleidelijke volgorde der zinnen of der woorden medebrengt. B. v.: *Zou de gedachte aan Gods rechtvaardigheid en heiligheid een droom zijn? — Vragen wij het rede en geweten en Heilige Schrift en onze ondervinding! — Beschouwt hij zich op zichzelf, tast hij in zijn' eigen boezem, — God zij dien man genadig! — Welk een tooneel van zedelijke wanorde! Wat al zwakke plaatsen in dat hart!*

*Na luttel dagen — neem mijn bloed:
Het is het uwe: doe het plengen!*

*Als duizend wondren zich ontvouwen
En schiltren in d' ontloken gaard —
Wie beeldt zich in, die 't mag aanschouwen,
Ik ben nog schooner hemel waard.*

*En dat eenparig, kloek besluit,
Den vijand hier niet in te laten —
Hoe spraken burgers en soldaten
Dat duidelijk en verstaanbaar uit!*

*Met wat ik heb en wat ik mis —
Wie meent wel, dat hij rijker is?*

30. Wanneer de ontroering des gemoeds den spreker verbiedt koelzinnig voort te gaan en hij dus zijne rede even afbreekt. B. v.: *En nu — daar stevent de vloot het lafhartig verlaten Lammen voorbij; daar... God! is het mogelijk?... daar komt zij Leiden binnen, en straks weérgalmt het kerkgewelf van het gejuich: Leiden is gered! — Ik wil leven, om eeuwig de uwe — ja, voor eeuwig u te zijn.*

*Jehova! Israels God en Heer!
Geef dat ik d' Ammoniet verneër
En, 't hoofd omkranst met lauwerblaren,
Behouden en zeeghaftig keer:
En ik zal u — ik u! — het leven
Van d' eerste, die mij tegensmelt
Als ik weér opdaag uit het veld,
In ruiling en ten offer geven.*

266. Wanneer de spreker den volzin niet ten einde brengt, en zich 't zij door de kieschheid genoopt vindt eene andere uitdrukking te bezigen, 't zij door zijn bewogen gemoed gedwongen een' anderen toon aan te slaan, wendt men, in plaats van de gedachtenstreep, het zoo-genaamde *beletselteeken* aan. B. v.: *Ai mij! daar breekt de brooze draad, waaraan dat zwaard [van Damocles] was opgehangen.... daar valt dat zwaard ter neder.... het treft dat dierbare hoofd.... dat hoofd, nimmer gewoon te bukken, heft zich nog eenige malen tot de worsteling op.... vergeefs.... het wordt gedwongen te buigen.... het buigt zich voor den laatsten slag.... het zinkt voor altijd op de koude borst.... Koning Willem II is niet meer! — En deze boog van veel-verwig licht, zoo prachtig gewelfd, met zooveel majesteit zich als van onze aarde verheffende naar het starren-*

dak, en van daar weder met den anderen voet op onze aarde rustende . . . welk een treffend zinnebeeld van den God des lichts en der liefde, die na druk weder verblijdt; die gaarne belooft, en zegent, en zaligt; die trouw en standvastig is als de natuur, door zijnen vinger naar eeuwige wetten gevormd!

Zijn makers moesten 't weten

*Hoe bij het laatst vaarwel, zoo zuur hun opgebroken,
De zuigling aan haar borst, met de armpjes uitgestoken,
Hem nareikte om een kus, hem toeriep honderd keer . . .
Hier houdt de spreker stil: hij snikt; hij kan niet meer.*

*Zij zeggen 't huis vaarwel; begraven nog hun lijken . . .
Neen! de ijzerharde grond vergunt hier zelfs geen graf:
Zij werpen ze in een kloof, een diepe rotskloof, af.*

*Ja, mogelijk — mogelijk — schoon verdreven,
Beroofd, belasterd en gesmaad,
Had ik al 't onrecht en al 't kwaad
Nog eens vergeten en vergeven . . .
Maar deze slag . . . hij was te zwaar!
In woede en wanhoop losgebroken,
Zwoer — zwoer ik bij uw moeders baar,
De rechtersvingren opgestoken,
Wraak — wraak aan mij en wraak aan haar.*

*En Wolfert . . .? hij had stem noch spraak;
Hij wachtte deernis noch erbarmen . . .
Een traan bedroop zijn bleeke kaak;
Hij wierp zich in zijns vijands armen —
En Egbert kende 't zoet der wraak.*

*Wat wil die schrik dan en die kreet
Van mannen, tot den dood besloten?
Er worde dag en nacht geschoten,
Geen hunner, die van beven weet.
En nu zij ginds een kogel zagen . . .
Help, help! er is geen redder meer!
De bolwerkpoort is ingeslagen;
De bom viel in een kruidhuis neer.*

*Hij hijgt, hij zwoegt, zijn spieren beven,
 Zijn knieën knikken meer en meer ...
 Nog ééne stap ... het is bedreven;
 De vuurbal plompt in 't water neêr.*

Wij moeten hier nog doen opmerken, dat het beletselteeken gewoonlijk uit drie of vier, een enkel maal uit vijf, zes of meer punten bestaat. Gaat een vraag- of uitroepeteeken vooraf, of volgt er zulk een teeken op, dan telt dit teeken voor een punt.

*En uit zijn borst ontsnapt op d' eigen stonde
 De nare kreet: „Helena! dood! ... ha! .. God!”
 't Was Jonker Edmond! — Bleek, ontnuchterd, zwijgend,
 Stond hij en zag en boven hem klonk dreigend,
 De weêrgalm van het kerkportaal: ja God!
 Goud!.... en dan had ze vuur en brood; dan zou
 Heur vader toch van honger en van kou
 Niet sterven ... goud! ... maar voor hare eer! .. O! God
 Bescherme de arme maged in heur lot!*

Bij eene heel lange rust, treft men niet zelden een heele regel met stippen aan.

Hadde ik er maar gebeden! maar gebeden!

*.
 Nu bid ik, nu Maar, wat licht! wat gloed
 Daar binnen in de kerk? ... Ha! bidden bidden
 Daar zijn ze ... vader ... moeder ... 't kind in 't midden ...
 Ze komen ... hand aan hand ... hoe schoon! hoe schoon!*

267. De gedachtenstreep wordt ook nog tot andere einden aangewend; als: 1°. wanneer de schrijver tot eene andere orde van gedachten of feiten overgaat: b. v.:

*Zij zien des ochtends rond,
 Maar altoos d' eigen nacht in elken morgenstond. —
 Soms schiet een wondre glans, een digte vloed van stralen
 Die spieglen op de sneeuw, langs klippen en langs dalen,
 En kleurt den hemel rood en gloeit hen in 't gezigt,
 En voert hun' geest omhoog: het is het Noordertlicht.*

*Ik zie van Rijk geen spoor, geen mast of wimpel meer:
Mijn vrienden! 't is gedaan: de zee verzwolg hen allen! —
Nee, veegt de traan niet weg, die uit uw oog wil vallen:
Niet laffer is de held, die menschlijk is van aard:
Weent, mannen! — Broeders, rust: gij zijt die tranen waard! —
Maar, makkers! beurt het hoofd uit d' aandrang der ellenden.*

*Een vonk was uit de schouw gespat,
Het rieten dak had vlam gevat;
Nu kronkelt zij langs al de daken.
Een enkele vonk vernielt een stad.*

*Verschrikkelijk is die rosse pracht,
Die lichtstroom, eensklaps aangebroken
Alsof de dagtoorts ware ontstoken
In 't holste van den zwarten nacht. —
Ontzettend is het vuur van kracht:
Geen grendels weten 't af te sluiten,
Geen dammen zetten 't perk en paal,
Het bijt door hardsteen en metaal,
Het perst door wulf en rots naar buiten.*

*„Ja!” rolt de krijgsschreeuw voort van togt- tot togtgenooten:
„Op Damiate los! Egypte 't eerst ontsloten!
„Het broeinest uitgerooid van zooveel krijg en moord,
„En naar Arabië langs Kairoos bodem voort!” —
„Land!” gilt ten zelfden stond het bootsvolk uit de toppen.*

*Toen klonk van rijk tot rijk, door steden en door velden,
De lof van Hollands graaf, de roem van Hollands helden,
De moed van Hollands graaf, die zich een kroon bevocht,
Een wapenfeit bestond, zoo als geen kruisheld mogt. —
De stedehouder Gods schonk plegtig hem den zegen;
De dank van 't vaderland woei over zee hem tegen;
En 't glorierijk bedrijf, van eeuw tot eeuw vermaard,
Bracht Haarlems wapenschild het heilig kruis en 't zwaard.*

Zoo schildert TOLLENS in zijn gedicht *De Natuur* in de eerste zeven verzen hem, wien de natuur niet, en in de tweede zeven verzen hem, wien de natuur wèl treft, en scheidt deze twee zeventallen, door de

gedachtenstreep te plaatsen na het punt, waarmede de laatste regel van het zevende vers gesloten wordt.

2°. Bij de vermelding van een gesprek tusschen de woorden der verschillende sprekers; b. v.:

Op eens weér blikk hij om zich heen:

„Waar zijn ze (vraagt hij), die u grepen?

„Zij kwamen u ter doodstraf slopen:

„Wierp niemand hunner d' eersten steen?”

— „Neen (snikt de vrouwe), Rabbi! neen!”

— „Nu,” zegt hij, tot haar neêrgebogen,

En met ontferming ziet hij ze aan:

„Zoo zal ik ook geen vonnis slaan,

„Wat Mozes wetten eischen mogen.”

„Wat wilt ge, knaap! waartoe dat wroeten?

Wat spit en delft ge kluit aan kluit?”

— „Ik graaf een kuil hier aan mijn voeten,

En schep er straks de zee in uit:

Ik wil het zien — ik wil het weten,

Wat zich daar wegschuilt voor mijn oog;

Ik wil die diepe zee kolk meten

En loos den bodem daarom droog.”

Maar stil!.. daar laat een stem zich hooren!

Het is of ze aanruischt op den wind...

„Wie Gods geheimen na wil sporen,

Die dwaas is dwazer dan dat kind!”

Wanneer men geheele gesprekken aanhaalt, kan men de woorden der verschillende sprekers door eene gedachtenstreep scheiden, of ook daarmede telkens een' nieuwen regel beginnen, met weglating der gedachtenstreep. B. v.:

„Zoo vriendjel gij komt van morgen mooi laat.” — „Ik heb niet vroeger kunnen komen, Mijnheer!” — „Waarom niet?”

„Zoo vriendje! gij komt van morgen mooi laat.”

„Ik heb niet vroeger kunnen komen, Mijnheer!”

„Waarom niet?”

3°. Vóór en na een' ingelaschten zin; b. v.: *Met*

welk een oog, — en mag ik van den Groote en Oneindige dit woord gebruiken, — met welk eene belangstelling, denkt gij, zal God ons beschouwen.

*Maar eens — 't is me onbekend wanneer —
Look ik het vaakrig oog, o Heer!*

*En ben ontijdig ingeslapen;
Want op dat uur — ik weet niet hoe —
Daar trad een vriendlijke engel toe
En kuste 't eene kind de wangen;
Maar nevens hem — o bitter wee!
Een booze geest kwam met hem meê
En hield het andre wicht omvangen.*

*„Goddank! het uur der wrake slaat!
„Gij allen weet — wie zou 't niet weten? —
„Hoe valsche Wolfert — op zijn naam
„Krimpt nog mijn hart van wrevel zaam —
„Hoe de onnensch, op mijn heil gebeten,
„Mij wist te wikken in een twist,
„Waarin ik land en vee verkwist —
„En geld en goed heb weggesmeten.”*

*Telkens — reeds den slaap in de oogen —
Door 't geloei ontwaakt,
Dachten we, om haar lot bewogen,
Zou natuur dat harden mogen,
Arm en moedernaakt?*

*Hier grijpt hij onverwachts den hond
En windt een kei — een vracht als lood —
Het argloos dier om elken poot.*

*Toen, toen greep Ulrich — 't was niet, neen,
Uit wreedheid — 't was uit medelijden:
Hij kon dien kamp het niet zien strijden,
Die martling, die te vreeslijk scheen —
Hij greep een neêrgeworpen spaan
Om 't worstlend beest van boord te slaan...*

*Europa zag, verbaasd, het rijzend wonder wassen, —
Het ongekend kleinood, verscholen in moerassen,
Uit wier en dras geweld — dat, onbevekt en schoon,
Welhaast als keurgesteent zou vonklen aan haar kroon.*

In plaats van twee gedachtenstrepen vindt men vaak twee haakjes gebruikt. Zoo schrijft VAN DER PALM op de eene plaats: *Als hij van zijnen akker terugkeerde, met zweet op het voorhoofd, en zorgen in zijn hart, dan zou het haar pligt wezen, door duizend kleine dienstvaardigheden zijnen kommer te verzachten, hem naar de oogen te zien, en — want het recht der gelijkheid had zij verbeurd — als hij gebood, te gehoorzamen.* En op eene andere: *Ook Kaïns huwelijk met eene zijner zusteren (want dergelijke verbintenissen werden toen door den nood gewettigd) werd welhaast gezegend, en hij gewon een' zoon, die Hanoeh of Henoch genaamd werd.*

4°. Bij het inlasschen van verklarende woorden of uitdrukkingen; b. v.:

*Maar plegtig sloegen zij de handen —
Soldaat en burger — in elkaâr.*

„Ginds! derwaarts! volgt mij! volgt mij allen!”

Zoo roept de slotvoogd tot de schaar:

*„Rechts — ginder — bij dien heuvel — dáár
Heb ik den vuurklomp neêr zien vallen.”*

En vroeg of laat — na eeuw of jaar —

(Algoede meester! maak het waar!)

Zal eindelijk elk aan d' eindpaal komen.

Allen — jong en oud van dagen —

Weemlen bezig door elkaâr.

5°. In dichtmaat bij herhaling van dezelfde woorden, en tusschen samengetrokken zinnen, wanneer een of meer van de gemeenschappelijke woorden, die de zamen-trekking bewerken, in den tweeden volzin gevonden worden; b. v.:

Och, 't moet wel lastig zijn en bang,

Dat altoos — altoos opzien wekken.

Maar hier — maar hier! wat wondre pracht

Floeit, milde zon! hier uit uw stralen!

*Laat — laat, misschien na eeuwen vlijt,
Scholieren, als gij verder zijt,
Zult ge aan de proef u wagen mogen.*

Want daar — daar stond de vijand pal.

*En eensklaps — eensklaps scheurt een ruk
Den opgetilden ijsvloer stuk.*

Ook nu — nu school hij weér in 't loof.

*Ik zou dichtstukken kunnen aanwijzen, die door den
een als voortreffelijk en onovertroffen geschat — door
den ander met den naam van onzamenhangenden wild-
zang bestempeld werden.*

'k Zal niet koeler dan voor dezen —

'k Zal niet min toegeeflijk wezen.

*Ja mogt zelfs hij, die 't schuldig hart voelt knagen,
Die de aanklagt hoort der nooit te smoren stem,
Een lonk van hoop in 't lieflijk ochtenddagen —
In 't Oosten zien, dat ook weér kleurt voor hem.*

Ik heb des Scheppers wondermagt —

Ik heb natuur geen lof gebracht.

Zij moeten thans hun graf — of zich een wilkomst delven.

Gij allen weet

Hoe de onmensch, op mijn heil gebeten,

Mij wist te wikklen in een' twist,

Waaraan ik land en vee verkwist —

En geld en goed heb weggesmeten.

En luider klonk de blijde maar',

De maar', dat aller wensch vervuld —

Dat Flips erkend was en gehuld,

Gehuld ook door den Gentenaar;

Dat hij aan 't volk — en land en stad

Aan hem, den zoen bezworen had.

268. Om ingelaschte, al dan niet volledige zinnen, of enkele ingelaschte woorden, af te zonderen van de leden van den zin, waarin zij vervat zijn, bedient men zich van

de zoogenaamde *haakjes*, welke ook den naam dragen van *tusschenstellingsteeken*. Bij voorb.: *Kaïn schijnt norsch en wrevelig van aard geweest te zijn: één van die karakters, die ligt misnoegen opvatten, en altijd meenen, dat hun ongelijk geschiedt. (Weest op uwe hoede, mijne waarde leerlingen! zoo gij iets van zulk een karakter in u bespeurt!) Misschien was zijn oogst niet zoo voordeelig geweest, als hij gewenscht had, en daarentegen Abels inkomsten zeer overvloedig. Enz. — Werd hij hierom in later' tijd Kaïn, de ijzersmeder genoemd? terwijl zijn kleinzoon in het zevende geslacht Tubal-Kaïn (men lette op dit bijvoegsel), door het ijzer te slijpen, en te hameren, misschien ook door het te harden (gelijk men uit zijnen naam TUBAL, zoo die eenigszins anders gespeld werd, zou kunnen opmaken), deze uitvinding tot die hoogte bracht, dat Lamech daaruit zwaarden en strijdbijlen vervaardigen kon. — Op deze wijze kwam men natuurlijk van het een tot het ander, en eindelijk moest hieruit eene soort van letterschrift geboren worden (ik herhaal het, hoe gebrekkig dan ook in den aanvang), hetwelk de noodzakelijkste behoefte vervulde, en voor gedurige volmaking vatbaar was. — Hij wandelde met God! Eerst staat deze spreekwijs in plaats van hij leefde, 't welk bij alle de andere vaders gevonden wordt: Henoch (niet leefde, maar) wandelde met God, nadat hij Methusaluch gewonnen had, drie honderd jaren; enz. Als een' profeet moeten wij, volgens het getuigenis van Judas in zijnen Zendbrief (vers 14 en 15), ook Henoch beschouwen. — Na één jaar en tien dagen (volgens onze rekening slechts vijf dagen boven het jaar) in de ark vertoefd te hebben, ontving Noach het bevel om deze woning te verlaten. — Is de plant niet van geslachtsorganen voorzien, zoo behoort zij tot de bedektbloeyenden (*cryptogamia*).*

*Door de Perzische oorlogen verhief Athene zich tot den
eersten rang onder de Grieksche staten en voerde dien
ten gevolge een' tijd lang het opperbevel of de souve-
reiniteit (hegemonie): eene meerderheid, die Sparta tot
nog toe bezeten had. — Gij hebt (in 't voorbijgaan ge-
zegd) mij nog niet eens genoegzaam bewezen, dat de zaak
aldus is geschied.*

*Nergens (dacht ik) — nergens, neen!
Zal de zwerfster 't beter vinden.*

*„Neen, heerschap! (riep men) ga voorbij:
Wij hebben hier geen pakhuis vrij.” —*

„Ik ben het! (riep hij luidkeels) ik!”

*Kom, (zegt ge) laat ons 't hart verstalen!
Ik gaf mijn woord: het zij vervuld!*

'k Zal (snikte ze) uw gelofte boeten.

*O God! (zoo woelde 't in zijn zinnen)
Ziedaar op eens mijn hoop vernield.*

*Waartoe (zoo vroeg hij in zijn droomen)
Die schepping Gods, zoover ik staar?*

*Één — één bleef achter, één school weg
En sloop, terwijl men buiten vocht,
Naar binnen voort, door steeg en krocht:
(Het was de vaandrig van 't beleg)
Bij elke zijstraat zag hij rond
En zocht, tot hij het marktplein vond.*

*„Och, heimlijk had het lang verdriet
„Haar bloei verslonden en haar krachten;
„(Zij zweeg 't mij in den doodstrijd niet)
„Gefolterd was zij gansche nachten
„Door bange droomen en gedachten,
„Als waar' door haar mij 't leed geschied.”*

269. Daar de ingeschoven zinnen buiten alle verband tot het voorgaande of volgende staan, plaatse men alleen vóór het eerste of na het laatste haakje dat leesteecken,

hetwelk het verband der woorden zou moeten aanwijzen, wanneer de ingelaschte zin er niet ware. Eischt dit verband geen leesteecken, dan blijft het natuurlijk weg. Men ziet hieruit dat in dezen zin: *Geen mensch, (of hij moet geheel outaard zijn), zal immer op dat denkbeeld komen*, òf de komma's, òf de haakjes overbodig zijn. Ook in den volgenden zin is het komma vóór het eerste haakje overtollig: *Sinterklaas, zoo als de Heilige ten onzent genoemd wordt, eene zamen-trekking van Sint her Claes, heilige Heer Klaas, (Sanctus dominus Nicolaus), leefde in de eerste helft der vierde eeuw.*

270. Dat bij ingelaschte zinnen van grooten omvang de gedachtenstrepen even vaak aangetroffen worden als de haakjes, hebben we reeds hierboven gezegd; we moeten er hier bijvoegen, dat bij zinnen van kleinen omvang een paar *komma's* volstaan kunnen. B. v.:

„Kom,” borst hij uit, „kom meé met mij,
„Getrouwe vriend! gij mint me, gij.”

271. Dat de zoogenaamde *tusschenstellingen* (II, bl. 98) tusschen haakjes geplaatst worden, ligt in den aard der zaak; b. v.: *Hij (minister) was van gevoelen, dat de Kamer moest ontbonden worden; zij (de Kamer) meende, dat de minister behoorde af te treden.*

272. Sluiten de haakjes in vertalingen van de Heilige Schrift woorden in, die niet tot den grondtekst behooren, maar er door de vertalers, ter verduidelijking, zijn tusschengevoegd, zoo heeten zij *teksthaakjes* en krijgen een' anderen vorm. Bij voorb.: *En één van zijne discipelen zeide: (het was Judas, de zoon van Simon, Iskarioth [geheeten], die hem verraden zou) Waarom is deze balsem niet verkocht voor driehonderd denariën, en [het geld] aan de armen gegeven?*

273. Ook bij boekbeoordeelingen worden de verbeterin-

gen, welke de beoordeelaar voorstelt, door teksthaakjes aangewezen; b. v.: *Hij wilde daar nu niet verder over uitwijden [uitweiden], daar hij het geduld der vergadering reeds langer als [dan] hem voegde op de proef had gesteld.* — Ook in zinnen als de volgende kunnen de teksthaakjes zeer gepast aangewend worden: *Niet meer dan twee geslachten (Plantago [Weegbree] en Littorella [Oeverkruid]) onzer flora, te zamen door zes soorten vertegenwoordigd, vinden onder de Weegbreeachtigen hunne plaats.*

274. De *aanhalingsteekens* dienen om de woorden aan te duiden, die, door iemand gesproken of uit een geschrift aangehaald, in den tekst worden ingelascht. Men plaatst ze vóór de aangehaalde woorden onder aan den regel of op gelijke hoogte met de letters, doch aan het einde der aanhaling bovenaan den regel. Is de aanhaling vrij uitgebreid, zoo plaatst men de teekens doorgaans vóór elken regel. Komen in eene aanhaling zelve aangehaalde woorden voor, zoo kan een dubbel aanhalingsteeken noodzakelijk worden. — Daar wij onder de bij andere paragrafen aangehaalde voorbeelden reeds verscheidene aanhalingen hebben opgenomen, kunnen we hier met weinige voorbeelden volstaan: *Hij gaat naar haar toe en zegt: „Sta op, ongelukkige! richt op het grijze hoofd!”* — *De bespieders kwamen met een onnaauwkeurig en overdreven bericht terug: „De stad,”* zeiden zij: *„is niet sterk, en hare „strijdbare bewoners niet talrijk; twee of drie duizend „man zullen genoeg zijn, om haar te bemagtigen; het „geheele leger behoeft er zich niet om in beweging te „stellen of te vermoeijen.”* — *Ik verbeelde mij, dat wij nu op de ware hoogte geplaatst zijn, om hetgeen er tusschen de slang en de vrouw voorviel, in deszelfs eenvoudig, waar en in vele opzigten kinderlijk licht*

te overzien. *Beproeven wij het!* „Op zekeren dag bevond de vrouw zich in de nabijheid van den boom onder kennis van goed en kwaad, terwijl de man zich nelders, maar echter niet ver van daar ophield. Bij den boom was eene slang; eene van die slangen, die bij de eerste menschen bekend stonden als schranderder en vernuftiger dan andere van hare soort, ja! dan alle de overige dieren. Deze slang had zich om den stam des verboden booms gekronkeld, en scheen op deszelfs vrucht te azen, daarvan te eten, of gegeten te hebben. Dit verbaasde de vrouw; en nu meende zij in het bedrijf, in den eerst rondzienden, daarna op haar gevestigden blik der slang, duidelijk deze vraag te lezen: „Hoe! moogt gij niet van alle de boomen dezès hofs eten? Zijn er sommige uitgezonderd, waarvan de vrucht u door God verboden is?“ (Wij verbeelden ons altijd in het paradijs te zijn, onder menschen, die midden in de dierenwereld verkeeren.) Hierop antwoordt zij, eenvoudig, naïf, met vrouwelijke spraakzaamheid: „O! Wij mogen van alle de boomen hier in den hof vrijelijk eten; slechts niet“ enz.

„Op!“ klonk de kreet langs kaai en strand,
 De wapenkreet van 't kloek Enkhuisen:
 „Hij help den looden troon vergruisen,
 „Wien 't harte klopt voor 't vaderland:
 „Hoe min de kracht eens enklen schijne,
 „'t Was uit met Flips, deed elk het zijne!“

Maar, wie er zwegen, wie er sliepen,
 Er kwam geen slaap op Egberts bed;
 Beschoten de oogen hem te met,
 't Was of hem stemmen wakker riepen,
 En, schoon hij duizlen mogt van vaak,
 „Wraak!“ sloeg de wekker telkens: „Wraak!“
 „Wraak!“ dreunde 't hem door pees en aren.

275. Het vraagteeken staat achter elke rechtstreeksche vraag.
 B. v.: *Nog rilt de Maartsche koude ons door de leden ;
 nog, dunkt ons, zijn vloed en vliet met vaste ijsschotsen
 bedekt, en wij vragen elkander: zal het altijd winter
 blijven?*

Wilt gij mijn ambt, mijn bloed, mijn leven?

Wie zweeft daar uit de stofwolk nader?

Wier sluijer drijft daar op den wind?

Wat, Jephtha! stolt u't bloed in de ader?

„Mijn vader!” roept een stem: „Mijn vader!”

Zijn dochter is 't, zijn eenig kind.

*Reeds is het uur nabij, en 't uitzigt doet hen beven,
 Dat een (wie zal het zijn?) al de andren overleven —
 En eenzaam worstlen zal met nog geduchter nood.*

276. Wanneer op den hoofdzin een ondergeschikte zin volgt, plaatst men het vraagteeken achter den afhankelijken zin: *Ziet gij niet, hoe op eenmaal de natuur zich tooit met lentegroen en bloesems? — Gij vraagt immers niet, hoe dit overeen te brengen is met het eeuwig bestek van Gods wijsheid, die het menschdom zoo geschapen had als het zich naderhand ontwikkeld heeft? hoe Hij een menschdom scheppen kon, 't welk hij wist wederom te zullen moeten verdelgen? — Zelfs wanneer meer dan één bepalende zin op den vragenden hoofdzin volgt, ze mogen al dan niet nevensgeschikt zijn, en de vragende toon moge al meer en meer verloren gaan, plaatse men het vraagteeken na den laatsten der bepalende zinnen:*

*Hoe deerlijk soms de schijn misleidt!
 Wat denkt ge, in uw eenvoudigheid,
 Gij, dorper, die de drokke straten
 Der hofstad doorwoelt; die de pracht
 Der gerels ziet langs plein en gracht;
 Gij, die uw kerspel hebt verlaten,*

*Die buurt van hoeven, ver uiteen
Verspreid in drassig slijk en veen?*

*Kind, met zoo deugdzaam bloed in de aren,
Bevoorrecht van uw wieg reeds af,
Zal God, die u dien zegen gaf,
Zijn toezigt aan dat voorrecht paren,
Opdat de stam, waaruit gij sproot,
Niet moog' verbastren in de loot;
Opdat de hoop niet zij bedrogen,
Die in den bloesem vrucht voorziet;
Opdat het loon des kweekers niet
Een wufte droom zij en een logen?...*

*Maar wat, zoo wij het niet willen? Zoo wij of in
deze kennis geen belang stelden en er nimmer ons op
toeleiden; of zelfs er behagen in schepten, om onszelven
te miskennen, om ons te misleiden, en als met open
oogen te bedriegen?*

Vervalt echter de vragende toon geheel, dan laat men het vraagteken liefst weg: *Vreest gij niet meer
geweldig, moorddadig te worden weggesleept, om voor
de slavernij van Europa uw dierbaar bloed te storten! —
Is het wonder, dat zijne eerste daad, na het uitgaan
der arke, een daad is van plegtige godsdienstoefening,
waardoor hij zichzelf, en zijn kroost, en geheel de
nieuwe wereld, aan de goedheid en zorg van den heiligen,
rechtvaardigen, maar altijd liefderijken God opdraagt!
Welk een schouwspel, het geheele overschot der bezielde
schepping in één houten verblijf bij elkander! Waar
dobberde ooit grooter, onmetelijker schat op onbegrens-
der zee!*

*„Vermeetlen! 'k zweer u met een eed,
„Gij zult u schamen om uw spot!
„Ik kom, zoo waarlijk help' mij God!
„Uw nek ontlasten van uw leed,
„Ik zweer u redding, hulp en recht...
„Wat zweert gij mij, vermeetlen! zegt!”*

Heeft de vragende zin de woordorde van den stelligen zin, zoo is het vraagteeken te meer noodig, b. v.:

*En wij, in ijde woede,
Wij laten huis en have en telgen zonder hoede?*

Nogtans gij wilt...? Het zal zoo zijn!

277. Verkeerd ware het, een vraagteeken te plaatsen achter eene niet-rechtstreeksche vraag, als b. v. in deze voorbeelden: *Het moet velen in den eersten opslag vreemd voorkomen, waarom Jezus de uitbreiding van zijne godsdienst aan anderen hebbe overgelaten, en vooral, waarom hij niet zelf de pen hebbe opgevat, om zijne eigene leer en leven te beschrijven. — Zij vraagden, waarom gij niet ten bestemden tijde verschenen waart; wat de oorzaak was van het oponthoud; en wanneer 't u nu gelegen zou komen; vóór hen te verschijnen. — Men vraagt, waarom in het geschil tusschen Job en zijne vrienden de leer der onsterfelijkheid niet wordt aangeroerd. — Hij vraagde mij waar gij waart. — Daarentegen: Hij vraagde mij: „waar waart gij toen?“*
278. Zijn nevengeschikte vragende zinnen samengetrokken, zoo is het voldoende, het vraagteeken alleen achter den laatsten zin te plaatsen; b. v.: *Zal de staatkunde hier niet haar listige rol gaan spelen, de twist haren wreeden fakkel zwaaijen? — Ook dan, wanneer er geene zamentrekking bestaat, blijft het vraagteeken soms weg; b. v.: Zou het zwaard verteren; zou de pest woeden; zou de booswicht zich in purper kleeden, en de ongeveinsde godsvrucht in kluis of kerker tranen storten?*
279. Ook na een enkel vraagwoord dient het vraagteeken te staan, wanneer dit vraagwoord een onvolledige volzin is. Bij voorb.: *Hoe? met zulke zuivere begrippen van een heilig Opperwezen zou men zich nogtans bestemd hebben gerekend, om gelijk de dieren*

te vergaan? — Wij weten, dat wij sterven moeten, maar wanneer? en op welke wijze? dat weten wij niet. — Toch lacht gij! — en waarom? waarom?

Aanmerking. Het vraagteeken heeft, wat de rust betreft, die men er aan toekent, òf de waarde van een punt, òf die van een komma of kommapunt: alleen in het eerste geval mag het daaropvolgende woord met eene hoofdletter geschreven worden; b. v.: *Van waar dit onderscheid? Waren de Sethiten dan onvergenoegde, murmurerende, ondankbare schepsels, wien alles te veel was? en moest men, om genoeg en levensgenot te vinden, zich binnen Henochs opgeworpen wallen, of in Jabals tenten begeven? — Vragen wij ons onpartijdig, welk een' indruk dit vroegtijdig afsterven op het hart van Henochs losbandige tijdgenooten zou gehad hebben? *) Zouden zij dit als eene belooning van zijne deugd hebben aangezien; die zinnelijke menschen, voor wie leven de grootste gelukzaligheid, en sterven het verschrikkelijkste van alle denkkeelden was? Of moesten zij er niet veeleer eene juist tegenstrijdige gevolgtrekking uit afleiden? gesterkt worden in hun gevoelen, dat het ijdel en onnut was God te dienen, en zich verblijden, dat zij van den lastigen boetprediker ontslagen waren? Daar ligt hij nu, konden enz. — Kan er niet iets kwaadaardigs in geweest zijn, dat de slang van die vrucht at? of dat zij door hare houding de vrouw uitlokte om te eten? Kan er niet een oogmerk der verleiding bij haar geweest zijn? Na alle de proeven enz.*

*Hier dan, hier houde ik stand; hier wil ik ademhalen;
Hier mijn gedachtenolugt, zoo 't mogelijk is, bepalen;
Waar ben ik? waar is de aarde, en waar de zon?*

*) Dit vraagteeken ware beter weggelaten.

280. Het *uitroepingsteeken* — ook *verwonderings-* en *aansprekings-teeken* geheeten — wordt achter zulke zinnen of woorden geplaatst, die een gevoel, een begeeren of verlangen te kennen geven. Aldus 1°. achter *tusschenwerpsels*: *Ach! Helaas!* enz. *O! het is eene jammerlijke afdwaling van het menschelijk verstand, aan God noch Voorzienigheid te willen gelooven. Met dit alles schijnt het nochtans, helaas! zeker te zijn, dat het zedebederf bij de Kainiten langzamerhand grooter werd. — Maar, helaas! deze stilte was bedriegelijk, en de huiselijke blijdschap ras voorbijgaande! — O! God, die de bloemen deed groeijen, zal vast ook de bloemen beschermen!*

*Dan dacht ik: Goede meester! och!
Hoe haal ik zelf eens d' eindpaal nog,
Met zooveel struiklen, zooveel dwalen!*

*Ach! ik voel
Dat ik langzaam, langzaam wegsterf.*

Ha!... vergeten eer ik dood ben!

*Daar zag zij, och arme! daar vond zij, helaas!
Nog rookend, nog lillend zijn hart in de vaas.*

Helaas! waar vlugt gij heen, verdoolden? Wendt den steven!

*Hei! Vriendje! hoor eens! — Koesch! kond! —
Hm! Hm! indien ik de wereld had geschapen, zou de
eik met de groote, goudgele pompoenen prijken! — St!
daar zijn ze! — Brrr! wat is het koud!*

Hopheisa! violen, speelt op voor den dans!

Strekt zich de toon des gevoels over den geheelen zin uit, aan welks hoofd het tusschenwerpsel staat, dan staat het uitroepingsteeken achter den zin, en achter het tusschenwerpsel staat een komma, of ook wel een uitroepingsteeken, b. v.: *Helaas, wat is ons*

lot, aan huis en haard gebannen! — Helaas! hij is bezweken! — O! wij benijden hem niet!

*Helaas, de slaap is kort, die 't matte lijf bekruipt!
Zij brengen 't luttel broods (helaas, te ligt een vracht!)
In de opgetuigde sloep.*

*Helaas, wie in haar binnenst zagen,
Hun oog wendde als met schrik zich af!*

*Och, zoets droomen,
Die 't jeugdig hart verlokt en vleit!
Wat hebt gij deerlijk hen misleid!
Wat zijt gij trouwloos uitgekomen!*

Na o wordt niet zelden het komma gemist:

*O wisch' geen ondeugd van die trekken
Het blozend waas der onschuld uit!*

*O als zij dan hem las in de oogen
En spraakloos aan zijn lippen hing,
Wat eerbied kield haar opgetogen
• Voor d' aangebeden jongeling!*

*O bij dat schetsen en voorspellen,
Wat werd haar 't aanzijn dier en zoet!
Wat bloemen bloeiden voor hun voet!
Wat weelde, die haar borst deed zwellen!*

En echter men zag het gebeuren. Openlijk zeide men: no, hoe goed hadden wij het in Egypte!"

Na een' vragenden zin vervangt natuurlijk het vraagteeken het uitroepeteeken:

*Helaas! wien haalde uw kindermin
Met rinkelbom en dansmaat in?*

Helaas! waar vliegt gij heen, verdoolden?

Soms staat een punt aan het einde van den volzin, terwijl het tusschenwerpsel òf door een komma gevolgd wordt, òf in 't geheel geen zinteeiken achter zich heeft; b. v.:

*O vurig bad ik dag en nacht,
 Dat Isrels God u mogt bewaren;
 Dat hij mijn' vader mij mogt sparen
 En in mijn armen wederbracht.*

*Och, deerniswaard nog meer dan gij,
 Tot welken top uw jamren rezen,
 Zou de afgesmeekte liefsting wezen,
 Ging Gods bescherming hem voorbij.*

*Och, toen mijn vader daalde in 't graf,
 Sloot hij ons beider handen zamen,
 En in zijn laatst gestameld amen
 Bad hij Gods zegen voor ons af. —*

*Helaas, zij had te veel geleden,
 En toen het uur der worstling sloeg,
 Was zij den strijd niet sterk genoeg.*

20. Het uitroepingsteeken staat na zoogenaamde aansprekingen. Bij voorb.: *Aanziet uwen broeder, o Kain! tegen wien gij u zoudt willen vergrijpen. — Mannen! daar is bestevaár; die komt ons helpen. — Volgt mij, mijne vrienden! hier is uw post. — Mijn God! ontferm U over mij en over dit arme volk! — Spitsbroeders! ik moet toch eens sterven; thans kan ik er u het leven meê redden.*

„O nacht!” riep zij, „daal weêr en keer toch en kom!”

*„Vermeetlen! 'k zweer u met een eed,
 „Gij zult u schamen om uw' spot!”*

*Welkom aan de vijfverzoemen,
 Sprietjes van 't ontlukend gras!
 Welkom in d' ontdooïden plas,
 Schubbig volkje van de stroomen!
 Welkom, knopjes aan de boomen,
 Eerste bloesems, eerst gewas!*

*„Heer! (zwoert ge) God der legerscharen!
 „Jehova! Isrels God en Heer!
 „Geef dat ik d' Ammoniet vernêr.”*

*Aarde! ken uw' Heer,
Christnen! geeft hem eer,
Zondaar! hoor zijn stem:
Englen hooren Hem.*

Aansprekingen aan het hoofd van een' brief, en aan het begin en het slot van een' volzin, nemen gewoonlijk het uitroep-teeken na zich; komen zij voor in het midden van brieven of volzinnen, dan plaatst men ze liefst tusschen twee komma's (n°. 245), hoewel ze ook in dit geval niet zelden door het uitroep-teeken gevolgd worden. Bij voorb.:

Géachte Vriend!

Met de meeste blijdschap heb ik uit uwe jongste letteren vernomen, dat gij de begeerde acte verworven hebt. Ik vertrouw dat dit u, waarde vriend, aansporen zal, om met nieuwen lust en ijver voort te werken.

Maar ik knor niet, stoutert, neen!

Schaatrend klonk door buurt en dreven,

Meisjelief, uw lied weleer;

De echoos kaatsten 't gretig weér,

Maar uw stem ving aan te beven:

Zwijg nu, besje! zing niet meer.

't Was onberaden, onbezonnen,

Kortzigtige ouders! wat gij deedt.

Wat hecht ge, onheilige! aan uw woord?

Verbloemt u 't niet, mijn makkers! neen!

Met recht, godvreezend voorgeslacht!

Riept ge, in uw tempelen opgegaan,

Geknield voor de eeuwige Oppermagt,

Haar als den God van Neerland aan.

Meisje, meisje! dat ge 't wist

Wat ik heimlijk moest verduren!

De meester, kindren! is een vader:

Den zwakste staat hij 't eerste bij.

De keuze tusschen het komma en het uitroepings-teeken hangt geheel af van den schrijver: wil hij eene bedaarde toespraak aanduiden, dan gebruikt hij het eerste; wil hij eene hartelijke of hartstogtelijke toespraak aanduiden, dan gebruikt hij het tweede zint-teeken. — Soms wordt eene aanspreking, al staat zij aan 't hoofd van den volzin, door een komma en niet door het uitroep-teeken gevolgd. Bij voorb.:

Weent, mannen! — Broeders, rust: gij zijt die tranen waard! — Maar, makkers! beurt het hoofd uit d' aandrang der ellenden.

Hier laat de dichter (TOLLENS in zijn *Nova Zembla*), en terecht, na *Broeders* het komma de plaats van 't uitroepingsteeken innemen; vooreerst, om te kennen te geven, dat met *broeders* andere personen bedoeld worden, dan zij, die hij *makkers* en *mannen* noemt; en ten andere, wijl hij in den eigenlijken zin slechts tot zijne medeschepelingen het woord kon voeren, daar de anderen, tot wie hij in de volheid van zijn bedroefd hart het woord richt, naar zijne meening hun graf in de golven hebben gevonden.

*Hardvochtige, wiens bloed niet sneller vliet,
Als gij, van 't woud en de eenzaamheid omgeven,
De toppen van 't geboomt hoort beven!
'k Wil u tot makker niet.*

In dit vers heeft eene omkeering plaats. Leest men den vierden regel het eerst, dan komt *hardvochtige* midden in den volzin, waardoor hier een komma volstaan kan; ten andere wordt dan de volzin, en terecht, door het uitroepingsteeken gesloten; terwijl de bijvoegelijke zin, die *hardvochtige* bepalen moet, voorafgegaan wordt door het zint-teeken, dat den bepalenden zin gewoonlijk van het bepaalde woord scheidt.

Dit laatste is ook toepasselijk op de volgende dichtregelen:

*Wat waart ge mij, verstokte van gemoed,
Die niet verstondt wat mij hielt opgetogen?*

Hier vervangt het vraagteeken het uitroepingsteeken, dat anders ongetwijfeld den zin zou moeten sluiten.

Gaat aan de aanspreking een tusschenwerpsel vooraf, dan neemt dit het komma en de aanspreking het uitroepingsteeken achter zich. Na *o* wordt het komma dan gewoonlijk weggelaten; b. v.:

Gij zijt nu Heemskerk kwijt, o Neêrland!

Maar staakt, o Geesten, staakt die zoete toonen!

Hier vervangt het uitroepingsteeken aan het slot dit zinteeken achter *geesten*.

Ah, stil! — de plegtigheid is uit.

Eh, lakei! geef dubbele aalmoes aan die arme vrouwe!

O God! wat klinkt heur stemme hol en naar!

Eene enkele maal treft men eene uitzondering aan; b. v.:

Hoe blank is die letie, hoe blozend dat roosken!

O! bloemen, wat is er toch schooner dan gij?

Eh! lief kind, wat doet ge daar?

Soms behouden in zinnen, die van de hevigste ontroering getuigen, tusschenwerpsel en aanspreking beide hun uitroepingsteeken; b. v.:

Ha! mijn God! kan ik dan niet meer sterven!

3°. Sommige schrijvers plaatsens ook wel eens het uitroepingsteeken achter de steeds met nadruk uitgesproken bijwoorden *ja* en *neen*; b. v.: *Neen! gevaar en krijg bestormden u van alle kanten. — Ja! wij kunnen alles weten. — Kon hij, mogt hij langer daar zaaijen en maaijen, waar hij het bloed van zijnen broeder had vergoten? Neen! hij moest weg uit dien oord! — En*

indien deze verbazende ouderdom der Eerstvaderen natuurlijk was; ja! in plaats van de Mozaïsche berichten verdacht te maken, hunne echtheid bevestigt; er waren ook uitstekende nuttigheden aan verknocht. — Hierom wordt ook de betrachting van het vijfde gebod aangedrongen door de belofte van een lang en gelukkig leven. Ja! Gods voorzienigheid waakt op eene bijzondere wijze voor kinderen, die hunne ouders eerbiedigen en gehoorzamen. — God wilde Hagar weder herstellen in Abrams huis; doch niet als eene weërspannige; neen! maar als eene berouwhebbende, die nu gaarne verdragen wilde, hetgeen haar te voren in schandelijk ongeduld had doen vlugten!

„Ja!” roept de wakkre Rijs, voor 't eerst van schrik verschoten:
„'t Is uit! gij vindt uw graf, rampzaalge togtgenooten!”

„Neen!” riep hij in vervoering uit:
„Ik spreek geen leer van menschevonden.”

Neen! zwaarder straffe treffe u 't hoofd!

Neen, neen! hoe ver uw hoogmoed dool',
Goddank! voor ons is hier het leven
De proeftijd niet, maar — de oefenschool.

Volgt op ja of neen eene aanspreking, dan heeft deze het uitroepsteeken, en het bijwoord een komma achter zich:

„Ja,” zegt hij: „lotgezellen!
„Ik heb dien slag gevreesd — sinds lang hem aan zien snellen.”
„Ja, Mannen! 't lot is bang: men denk' hier aan geen keeren.”

Soms staat het uitroepingsteeken, even als zulks bij de tusschenwerpsels vaak het geval is, aan het slot van den volzin, en krijgt het bijwoord het komma achter zich; b. v.:

Ja, Jezus leeft! — o Ja, Gij leeft! —

Ja, lang nog, maanden lang zal deze nacht nog duren!

Triomf! Halleluja! Triomf!

Ja, tot in eeuwigheid triomf!

Neen, naait maar, o naait maar, met vlijtigen spoed!

Soms ook wordt in den volzin het uitroepingsteeken geheel en al gemist, wjl de bedaarde toon, die er in heerscht, dit zintteeken niet duldt; b. v.: *Men verbeelde zich, dat deze gebeurtenis alzoo versierd en verzonnen was; wie zou den verdichter, met zijn' schijn van godsvrucht en vaderlandsliefde, niet verfoeijen moeten? Maar neen, oprechtheid en eenvoudigheid spreken uit ieder woord, dat wij hier lezen; de schrijfwijze zelve waarborgt de oudheid des verhaals; en zoo het om zijne echtheid niet bewaard was, om zijnen stijl zou het zekerlijk niet bewaard zijn geworden.*

't Was of hij wanklend zich bedacht,

Aleer hij 't vreeslijk offer bracht

En alles prijs gaf en liet varen —

Maar neen, hij bad; hij bad om kracht,

En vurig stroomde ze in zijn aren.

„Neen!” riep hij in verwoering uit:

„Ik preek geen leer van menschenvonden.

Wordt ja of neen, als ter versterking van de bevestiging of ontkenning, onmiddellijk door een ander bijwoord gevolgd, dan kan dit het uitroepingsteeken achter zich hebben; b. v.: *Maar verlegenheid en spijt spreken hier uit zijnen mond. Ja voorzeker! bittere spijt, zoo als blijkt uit de woorden, die hij er bij voegt: ben ik mijns broeders hoeder?*

Doch, ziet eens, zijn 't geen kanten, geen satijn,

Waarover hare nijverige vingeren

Den langen zijdraad heen en weder slingeren?

Ja, waarlijk! —

Beteekent *ja* zooveel als *zelfs*, *daarenboven*, enz., of verbindt het nevenschikte zindeelen, dan blijft niet zelden elk zinteeke achter dit bevestigend bijwoord, dat min of meer den aard van een koppelend, vermeerderend voegwoord aanneemt, weg. B. v.: *Zij besloot echter, in weérwil van het bevel haars vaders, en van den haat der Egyptische Grooten, dit kind te behouden, ja als het hare te doen opvoeden! — Hierdoor werd hij van des morgens vroeg tot des avonds laat onledig gehouden, ja vermoeid en afgemat. — Verlangend zien zij nu uit, dat de nieuwe vorst verandering in hun lot zal maken; van dag tot dag vleijen zij zich, er zal verandering in hun lot komen; maar vruchteloos! de dienst blijft even zwaar, ja zwaarder dan te voren! — Alle hunne bezittingen, vee en have zouden zij medenemen, ja rijke geschenken daarboven. — Door eene magtige hand zal Ik hem dwingen, dat hij zelf mijn volk wegzenden, ja wegdrijven zal uit zijn land! — Sommige plagen schijnen uit de natuurlijke geschiedenis des lands niet verklaard te kunnen worden, ja veeleer met dezelve te strijden. Daar moesten zij hem dreigen, dat, indien hij weigerig bleef, door het uitstrekken van den wonderstaf, al het Nijlwater modderig en stinkend zou worden, ja in kleur en ondrinkbaarheid aan bloed gelijk! — Ook na *ja zelfs* ontbreekt soms elk zinteeke: *De eerstgeboren des konings, de erfgenaam van zijnen troon, zal evenzeer sterven als de eerstgeboren zoon van den geringsten zijner slaven, van de slavinnen zelfs, die het meel met den handmolen malen; ja zelfs op het veld en onder het vee zal al wat eerstgeboren is, op eens den geest geven.* — Soms vindt men achter *ja* het uitroepings- teeken, waar het even goed zou kunnen gemist worden, zoo de schrijver er hier niet een' bijzonderen*

nadruk aan wilde hechten. Bij voorb.: *Dat tijdstip zou welhaast komen; dan zou zijne magt de Egyptenaars verpletten en zij zouden een vrij volk worden; ja! zij zouden gesteld worden in het bezit van dat land, waar der vaderen graven en altaren waren; enz.— Wat leden zij, dat zij niet lijden moesten; dat niet onafscheidelijk was van den toestand, waarin zij zich gebracht zagen? ja! dat hun niet nuttig en noodzakelijk was, dat naderhand niet de bron zou worden van grooter en duurzamer voorspoed.— God zou hun, tot verzadiging van hunnen lust, eerst vleesch te eten geven, en daarna, elken dag, hun een voedsel bezorgen, dat hun in de plaats van brood zou wezen; ja! bij welks genot zij het best en edelst Egyptisch brood gemakkelijk zouden kunnen missen.*

4°. Verder wordt het uitroepingsteeken geplaatst na wenschende en begeerende zinnen. Bij voorb.: *U zij op dezen feestelijken dag de stamelende dank onzer lippen, de vurige dank onzer harten toegebracht! — Hij, de Vader van onzer vaderen kinderen, zie ook in gunst op ons van boven! — De koning leve! — Weg met de verroeders!*

„Maakt ruimte! ruimte! plaats! op zij!”

Zoo schreeuwde een voerman van zijn wagen:

„Gij, die uw pakje zelf kunt dragen,

„Maakt ruimte! ruimte! plaats voor mij!

„Weg! uit den weg! men zit te toeven;

„Het eergestoelte wacht me in 't koor.

Voort, bles en schimmel! rept de hoeven!

„Rijdt, overrijdt en breekt er door!”

Blijf, o blijf! het uurglas loopt.

*Ziet, ziet! uw wimpel, die zich uitstrekt in de lucht,
Wijst u naar de oevers weêr.*

*Naar 't land! naar 't land! het loover siert de dalen;
De heuveln zijn gedekt met kruid!
Ter feest! den kerker uit! naar buiten!
Naar 't land! naar 't land!*

*O mogt de dwaas, die met afzigtbre kleuren
Zich 't heilig beeld der hoogste liefde maalt,
In 't lagchend veld, omringd van zang en geuren,
Den zegen zien, die uit den hemel daalt;
Den Vader zien, die in de ontloken lente
Zijn sprekend beeld voor al zijn kindren prentte!*

Begeerende zinnen, die zonder bijzonderen nadruk en op bedaarden toon dienen uitgesproken te worden, hebben geen uitroepingsteeken noodig; b. v.: *Kom, bid ik u, spoedig terug, zeide hij:*

5°. Voorts komt het uitroepingsteeken na allerlei zinnen, die *verbazing, bewondering, vreugde, smart en andere gemoedsbewegingen* te kennen geven. B. v.: *Alsof men anderen kon leeren kennen, zonder van zich zelf te beginnen! — God! is het mogelijk.... Leiden is gered! — „Behoef ik mij te bekommeren, waar mijn broeder is?” Welk een onbezonnen antwoord! Hoe laag is Kaïn gezonken! Welk een onderscheid tusschen dit antwoord en dat van Adam, op de ondervragingen van God! — Wat kon men niet opmerken in zulk een' langen levensloop! Hoe vele kundigheden kon men niet opzamelen uit eene ervaring van zoo vele eeuwen! Verbeeldt u hier grijsaards, die op hun honderdste jaar nog jongelingen waren! Hoe dikwerf hadden zij de natuur zich zien vernieuwen, en hadden haar aldus in alle hare gangen kunnen nasporen! Wat hadden zij niet al bijgewoond! Hoe langdurig was reeds het tijdperk der kalmte van hunne driften, en van hoevele dwaalingen hadden zij kunnen terugkomen! Zoo zorgde de aanbiddelijke Voorzienigheid voor de opvoeding des menschedoms. — Wat is toch de mensch, die zich toe-*

geeft in boosaardige hartstogten, en deze hartstogten in zich aankweekt door wrevel, door misnoegen en gemelijkheid! Niemand, die zich daaraan schuldig maakt, weet te voren, tot welke uitersten hij komen zal! Weest toch zachtmoedig en inschikkelijk omtrent malkanderen; gaat niet daarheen met het oog naar den grond geslagen; weest braaf en goed, en zoo u iets hindert, stapt er over heen, en slaat dan de oogen vrijmoedig en vrolijk naar den hemel! Daar woont een Vader, die den zachtmoedige lief heeft! Maar daar woont ook een God, voor wien gij de spijt uwes harten niet verbergen kunt, en die, ook 't geen gij in uwe drift misdrijft, niet ongewroken mag laten!

*Hoe zal mijt en schuur ze laden,
Al die garven, vol en zwaar!
't Is een zee, om door te waden!
Welk een oogst van luttel zaden!
Rijker is geen maand van 't jaar.*

*„Hoe!” riep de graaf, van gramschap rood:
„Zoo huldigt hier dan d' onderzaat
„Zijn' vorst met laffen schimp en smaad,
„En acht dat lofsijk, vroed en groot?”*

*Hoe! nu 't lof haar aanlacht des te meer,
Nu al haar rozen bloeijen gingen,
Wat dwaze droefheid drukt haar neér?*

*Hoe! in dees diepe rust, in de enge cel verscholen,
Verheft nog hier, o non! zich 't oproer in uw bloed?*

Uit de laatste drie voorbeelden ziet men, dat het hoe aan het hoofd van een' volzin, die met het vraagteeken gesloten wordt, het uitroepeteeken achter zich neemt.

*Och, in de stad..! 't Was of we ons zelv' vergaten.
En u, o goede God! u ook.
Maar op het land..! daar stijgt de geest naar boven.*

*En mengt zich ook een traan met d' ingegoten wijn,
Dat doet hun harten goed, rampzaalgen als zij zijn!*

281. Sluit zich een afhankelijke zin aan den zin aan, die eigenlijk het uitroepingsteeken vordert, alsdan staat dit teeken niettemin eerst achter dien afhankelijken zin; b. v.: *Hoe vele slagtoffers raapte dikwijls de pest weg, eer de dag der verlossing aanbrak!*

*Versterk die hoop (die hoop geeft moed!)
Gij wijze meester, wijs en goed!*

*O krimpen we, als een goed begin,
Dien redeloozen hoogmoed in,
Als waar' de proeftijd reeds verschenen!*

282. Van twee of meer nevengeschikte zinnen, die alle het uitroepingsteeken zouden eischen, ontvangt alleen de laatste dit zinteken achter zich, gelijk daarvan reeds in de boven door ons meêgedeelde volzinnen enkele voorbeelden worden aangetroffen. Bij voorb.: *Daar op dien akker had hij zijnen broeder gedood; het bloed des verslagenen had op dien akker gestroomd; die grond had dat bloed moeten verzwelgen, had het van de hand eens broeders moeten ontvangen, en moest nu nog het ontzielde lijk in zijnen schoot verbergen!*

*O 't is vol deerlijk, weg te kwijnen
In 's levens lente; lust en vreugd
En hoop en elken droom der jeugd
Te zien verwijdren en verdwijnen,
En af te staan van al het zoet,
Dat al het bittere vergoedt!*

*Zet, zangster! zet dien togt op de aangeslagen snaren;
Volg Neêrlands wimpel na langs de ongemeten baren;
Bezing het waagstuk, maal den uitslag, roer en streef,
En val' u 't loon der kunst, een enkele traan, ten deel!*

*Geweer en kruid verzaamd ; de zeilen afgenomen ;
 Houweel en bijl gezocht ; wat redbaar is gered,
 En van 't gesloopte wrak een woning opgezet !*

*Verbeelding put zich uit in duizend schilderingen :
 Daar hevelt Katwijks duin , ginds glinstert Scheveningen ,
 Hier schemert Utrechts dom , daar heft zich Haarlems trans ,
 Ginds is het de IJstad zelf met elke poort en schans !*

Soms vindt men achter elk der nevenschikte zinnen het uitroepingsteeken ; b. v.:

*En hemel ! zoo eenmaal een nijdige orkaan
 Het jeugdige bloemeken neder kwam slaan !
 Zoo eenmaal een regen het woest kwam verpletten !
 Een worm zijn schuldeloos hertje besmetten !
 Één zonnestraal , slechts wat te fel , het verschroeit !
 En ach ! niet voor mij is het roosken gegroeid !*

283. Soms vindt men , bij voortgaande verheffing der stem of klimmende gemoedsbeweging , meer dan één uitroepsteeken na een' volzin ; b. v.: *„Ha”*, zeide *Flitter*: *„dan kent gij Florence wel ! Firenze la bella”*, vervolgde hij , met een *Italiaansch accent*. *„En die heerlijke zaal , waar de originele Venus staat — en de Apollo ! — en de dansende Faun !! — en de Scythische slaaf !!! — en de worstelaars !!!!”*

284. Ten slotte merken wij hier nog aan , dat op het adres van een' brief geen uitroepingsteeken te pas komt. Men schrijve dus niet :

*Weledede Heer !
 Den Heere N. N.*

maar eenvoudig :

*Aan
 den Weledelen Heer N. N.*

of:

*Den Weledelen Heer A. Vlijtig,
Hoofdonderwijzer
te
Amsterdam.*

of:

*Den Weledelen Heer,
den Heer A. Vlijtig,
Hoofdonderwijzer
te
Amsterdam.*

BEKNOPTE INHOUD VAN HET DERDE STUKJE.

62. De afhankelijke of ondergeschikte volzinnen kunnen in *verkorten* vorm voorkomen. N°. 173.
63. Bij de verkorting der *werkelijk zelfstandige zinnen* vervalt het zin-lidwoord *dat*. N°. 174.
64. De *zelfstandig gebruikte bijvoegelijke zin* is voor geene verkorting vatbaar. *Onvolledige* zelfst. gebr. bijv. zinnen schijnen soms *verkorte*, waarbij dan de 4de naamv. niet zelden in de plaats treedt van den eersten. N°. 175 en 176.
65. De *onbepaalde wijs* is niet altijd voor een' verkorten zin te houden, en wel dan niet, wanneer zij, voorafgegaan door *te*, *om te* of *van te*, zoo innig met werkwoorden, zelfstandige naamw. of bijvoeg. naamw. verbonden wordt, dat zij daarmede een onscheidbaar geheel vormt. N°. 177—180.

Denken, gelooven, meenen, enz. kunnen een' verkorten zin na zich hebben, wanneer het onderwerp van den hoofdzin tevens dat van den ondergeschikten zin is.

Schijnen en *dunken*, onpersoonlijk gebruikt, vereischen een' onverkorten zelfst. zin na zich. *Schijnen* kan ook een' verkorten *bestaanszin* na zich hebben.

Weten heeft, in zijne gewone beteekenis, een' onverkorten ondergeschikten zin na zich; in elke andere beteekenis vormt het met de volgende onbepaalde wijs een onscheidbaar geheel; soms ook vertoont het de sporen van het vroegere gebruik van *de onbepaalde wijs met den 4den naamval*. Zie n°. 178, *de Aanw.*

Na zelfst. naamw. duldt de onbepaalde wijs zoowel *te* als *om te* vóór zich, welk *te* of *om te* soms vervangen wordt door *tot*, of door den 2den naamval der onbep. wijs. N°. 179.

66. Is een bepalend bijwoord of voornaamwoord (*er naar, er mede, enz.; het, dit, dat*) de aankondiger van de volgende onbepaalde wijs, dan is deze voor een' verkorten ondergeschikten zin te houden. N°. 181.
67. Verkorting van den onderwerpszin is mogelijk :
- 1°. Wanneer het *onderwerp* van den onderwerpszin in den hoofdzin als eene *afhankelijke bepaling* voorkomt ;
- 2°. Wanneer, terwijl er geen bepaald voorwerp in den hoofdzin vermeld wordt, ook geen bepaald voorwerp als onderwerp van den onderwerpszin gedacht wordt.
- Soms is in den hoofdzin het onderwerp van den verkorten volzin in een *bezittelijk voornaamwoord* vervat, terwijl, wanneer de samenhang overigens duidelijk genoeg is, de *afhankelijke bepaling* in den hoofdzin weg kan blijven. N°. 182.
68. Verkorting van den *onderwerpszin* is onmogelijk, wanneer de hoofdzin òf *in het geheel geen bijzonder voorwerp* vermeldt, òf een ander voorwerp dan dat, hetwelk in den onderwerpszin als onderwerp optreedt. N°. 183.
69. Staat de verkorte zin, met wegvalling van het voorzetsel *te*, vóór den hoofdzin, dan verliest hij het karakter van een' verkorten zin: de zamengestelde zin wordt dan tot een' enkelvoudigen. N°. 184.

Aanwending of weglating van *te*. Slot van n°. 184, en 185.

70. Verkorting van den *voorwerpszin* is mogelijk :
- 1°. Wanneer het onderwerp van den ondergeschikten zin in den hoofdzin voorhanden is, hetzij als onderwerp, hetzij als rechtstreeksche afhankelijke bepaling ;
- 2°. Wanneer het onderwerp van den ondergeschikten zin, zonder in den hoofdzin genoemd te worden, door den aard der zaak daarin duidelijk genoeg is aangezezen. N°. 186.

Sommige werkwoorden laten de verkorting van den ondergeschikten zin niet toe, al is het onderwerp van den hoofdzin tevens dat van den ondergesch. zin. N°. 187.

Aanm. 1°. *Inzien, erkennen, bekennen, belijden en gevoelen* laten alleen in bijzondere gevallen de verkorting van den ondergeschikten zin toe.

2°. Na de werkwoorden *wenschen, verlangen, hopen*, enz. blijven in den verkorten ondergeschikten zin de hulpwerkwoorden *zullen* en *mogen* niet zelden achterwege.

3°. Sommige ondergeschikte zinnen worden op zulk eene wijze ineengevlochten, dat het voornaamwoord, hetwelk in een' dier volzinnen als onderwerp of voorwerp optreedt, daar zijne plaats verlaat, om het karakter aan te nemen van een *betrekkelijk* voornaamwoord en den band te vormen tusschen de ondergeschikte zinnen en den hoofdzin. Waar deze ineenvlechting der zinnen duisterheid veroorzaakt, verdient zij afkeuring. (Zie de noot bl. 60. III.)

[Ook zinnen als de volgende, waarin de verbinding teweeggebracht wordt door een bijwoord van plaats, en die niet vrij te pleiten zijn van dubbelzinnigheid, verdienen geene aanbeveling: *Behalve de hoofd- en residentiestad Darmstadt verdienen nog opmerking de steden: Mainz, aan den Rijn, alwaar de Duitschers beweren, dat de boekdrukkunst door zekeren Guttenberg zoude uitgevonden zijn; Worms, mede aan den Rijn gelegen, en Giessen, met eene hoogeschool.*]

4°. Bij de werkwoorden *zien, hooren en voelen* maakt het rechtstreeksche voorwerp met de onbepaalde wijs een vereenigd begrip uit. De onbepaalde wijs, aldus aangewend, heeft nu eens eene bedrijvende, dan weér eene lijdende beteekenis, hetgeen aanleiding geven kan tot dubbelzinnigheid.

5°. Ook de werkw. *doen* en *laten* maken met de onbepaalde wijs één begrip uit en van beide vereenigd wordt het rechtstreeksche voorwerp beheerscht.

6°. Dit laatste geldt ook van *heeten*, wanneer het zooveel beteekent als *maken*, in welke beteekenis het, even als *doen* en *laten*, twee vierde naamvallen bij zich hebben kan.

- 7°. Het gebruik van den vierden naamval met de onbepaalde wijs tot gezegde na *meenen, zeggen, achten, oordeelen, beweren, enz.* verdient afkeuring. N°. 187.
71. Er zijn zelfstandige zinnen, die een deel uitmaken van een' bijwoordelijken zin, en op de gewone wijze voor verkorting vatbaar zijn, mits het onderwerp van den ondergeschikten zin tevens het onderwerp zij van den hoofdzin. Men treft ze aan in de *tijdbepalende, de vergelijkende, de doelt- en de gevolgaanwijzende* bijw. zinnen. N°. 188.

1°. Verkorte *tijdbepalende* zinnen worden ingeleid door *na, alvorens; met, door, zonder, in plaats of in stede van; wel verre van; om.*

Met komt soms voor als bijwoord van tijd. N°. 188. 1°.

[Voor al bij dichters komt dit *met* niet zelden voor. Zoo vindt men het o. a. niet minder dan driemaal in ALBERDINGK THYMS legende van *Huibert den Smid*. Aldus:

„Zóó doen we in Verona!” en mèt greep de Maat
Een' gloeienden bout van het vuur af.

En met, treedt de knecht den verwonde ter zij.

Met — grijpt hij een' hamer en vliegt naar zijn deur.

In onrijm ontmoet men dit *met* niet zoo vaak.]

2°. Verkorte *vergelijkende* zinnen. N°. 188. 2°.

3°. Verkorte *doelaanwijzende* zinnen worden ingeleid door *om te, ten einde te*. Niet altijd heeft de verkorte doelaanw. zin het ond. met den hoofdzin gemeen.

Ook *namelijk* is een voegwoord der *oorzaak aanduidende* nevenschikkende zinsverbinding. N°. 188. 3°.

4°. Verkorte *gevolgaanwijzende* zinnen worden ingeleid door *te (om te, van te)*. — Ook deze zinnen hebben niet altijd hetzelfde onderwerp als de hoofdzin.

In zeker soort van hoofdzinnen kan het door *zoo* bepaalde bijv. naamw., waarop de verkorte gevolgaanwijzende zin slaan moet, gemist worden. N°. 188. 4°.

72. Het onderscheid tusschen den *bijvoegelyken* en den *bijwoordelyken* zin vervalst bij de verkorting. De *bijvoeg.* zin staat zoo na mogelijk bij het zelfstandig naamw. of voornaamw., tot welks bepaling hij strekt: de *bijwoord.* zin staat zoo dicht mogelijk bij het werkwoord, of aan het hoofd, of aan het eind van den hoofdzin. N°. 189.

Alleen die *bijwoord.* zinnen zijn voor verkorting vatbaar, wier betrekking tot den hoofdzin zich gemakkelijk laat opmaken. Daartoe behooren de *tijdbepalende*, *redengevende*, *veronderstellende* en *toegevende* volzinnen. N°. 190.

Ook *alzo* verbindt den *redengevenden* bijw. zin met zijn' hoofdzin. *Alzo*, tot *als* geworden, verbindt soms den *bijvoeg.* zin met zijn' hoofdzin, waardoor de *bijvoeg.* zin de kracht bekamt van een' redengevenden *bijwoordelyken*. N°. 191.

73. Alleen de *bijvoegelyke* volzinnen, die een zelfstandig naamwoord als gezegde hebben, worden bij de verkorting tot *bijstellingen*. N°. 193.

74. Gelijk een *bijvoegelyke* tusschenzin, die met *hetgeen* aanvangt, op een' geheelen zin kan zien, zoo kan een zelfstandig naamw. als *bijstelling* worden toegevoegd aan een begrip, dat door een' geheelen zin wordt uitgedrukt.

Anadiplósis. N°. 194.

75. Over het algemeen zijn slechts die *bijvoegelyke* zinnen voor verkorting vatbaar, wier betrekking voornaamw. in den eersten naamval staat en of op het ond., of op het zelfstandig naamw. van 't gezegde des hoofdzins betrekking heeft; en die *bijwoordelyke* zinnen, welke met den hoofdzin hetzelfde onderwerp gemeen hebben. Wanneer de plaatsing van den verkorten volzin geene aanleiding kan geven tot misvatting, kan hij ook ter bepaling van andere naamwoorden dan het onderwerp strekken. N°. 195.
76. Komen in een' volzin twee of meer naamwoorden voor, dan heeft de verkorte ondergeschikte zin betrekking

- op dát naamwoord, hetwelk als onderwerp voorkomt, N°. 196.
77. Ook die ondergeschikte zinnen zijn voor verkorting vatbaar, waarin eene bijwoordelijke uitdrukking voorkomt, bestaande uit een zelfst. naamw. in een' verbogen naamv., of uit een zelfst. naamw., dat door een voorzetsel geregeerd wordt. N°. 197.
78. Is het gezegde van den ondergeschikten zin een werkw. in een' eenvoudigen bedrijvenden vorm, zoo wordt het, in zijne verkorte gedaante, door het tegenwoordig deelw. van dit werkwoord vervangen. Ook hier kan de verkorte zin veelal zonder bezwaar aangewend worden ter bepaling van een zelfst. naamw., dat in een' verbogen naamv. staat. N°. 198 en 199.
79. De verkorte zinnen, die ontstaan uit een' ondergeschikten zin met het werkw. *zijn* (= *zich bevinden*) en *hebben* (= *bemitten*), komen soms in onvolledigen vorm voor. Deze onvolledige verkorte volzinnen laten zich vervangen door eene bijwoord. bepaling, bestaande uit een zelfst. naamw., voorafgegaan door *met*. N°. 200.
80. Uitdrukkingen, waarin deelwoorden voorkomen, die eenigermate de kracht van voorzetsels hebben, moeten als verkorte volzinnen beschouwd worden. N°. 201.
81. De zamengestelde zin kan *onvolledig* zijn, zoowel wanneer hij uit twee *nevengeschikte zinnen*, als wanneer hij uit *een' hoofdzin en een' ondergeschikten zin* bestaat.
- Nu eens is de eerste, dan weder de tweede der nevengeschikte zinnen onvolledig. In het laatste geval heeft men aan eene *aposiopésis* te denken.
- Aanm. Waar *twee of meer onvolledige* zinnen nevenschikkend verbonden zijn, vormen zij slechts schijnbaar een' zamengestelden zin. N°. 202.
82. Nu eens is de hoofdzin, dan eens de ondergeschikte zin, en dan weder zijn beide onvolledig. N°. 203 en '5.
- In de *veronderstellende, voorwaardelijke en toegeevende* bijw. volzinnen kunnen het ond. en het gezegde of een deel van 't gezegde ontbreken. N°. 204.

83. Soms staat de hoofdzin alleen, terwijl de ondergeschikte zin er bij gedacht wordt. N°. 206.
84. Ook kunnen sommige *wensende* en *twijfelachtige* zinnen tot de onvolledige zamengestelde gebracht worden, terwijl het niet zelden gebeurt, dat in het zinverband een hoofdzin overgeslagen wordt. N°. 207 en '8.
85. De plaats, die de ondergeschikte zin met betrekking tot den hoofdzin inneemt, is drieërlei: hij volgt op den hoofdzin, staat tusschen de deelen van den hoofdzin in, of gaat den hoofdzin vooraf. In het laatste geval heet hij *voorzin*. Dezen naam geeft men bepaaldelijk aan den *bijwoord. volzin*, die zijn' hoofdzin voorafgaat: de hoofdzin zelve heet dan *nazin*. Zulk een voor- en nazin vormen den grondslag eener *periode*. N°. 209, 215.

Algemeene wet ter bepaling van de plaats, die de ondergeschikte zinnen innemen. *Omzetting*. N°. 210.

Plaatsing van den zelfst. *onderwerpszin*. N°. 211.

Plaatsing van den zelfst. *voorwerpszin*. N°. 212.

Plaatsing van den *bijw. zin*. N°. 213.

Plaatsing van den *bijw. zin*. N°. 214.

Voorbeelden van 't gebruik van *ouders* in het enkelvoud. Bl. 97 en 98, de noot.

86. Eene *periode* is eene vereeniging van verscheidene zinnen, welke, elkander veronderstellende en onderling ineengrijpende, een onscheidbaar geheel vormen, hetwelk uit twee hoofdeden bestaat, die tot elkander staan als *voorzin* tot *nazin*.

Men heeft *tweeledige*, *drieledige* perioden, enz. N°. 216.

87. Twee nevengeschikte zinnen, die aaneenschakelend of tegenstellend met elkander verbonden zijn, kunnen den grondslag eener periode vormen, wanneer de *voorzin* de waarde heeft van een' *bijw. toegeevenden* of *inwilligenden* zin.

Men heeft *volkomene* en *onvolkomene* perioden. N°. 217.

Vorb. van twee-, drie-, vier-, vijf- en zesledige perioden. N°. 218.

Bepaling van het getal leden eener periode. N°. 219.

88. *Zinteevens* dienen om de verhouding van de leden der zinnen en van de zinnen onderling aan te duiden: daarom moet hunne aanwending op de zinsontleding gegrond zijn. Men noemt de zinteevens ook *leesteevens*. N°. 221.

Algemeene beschouwingen over *het punt*, *het komma* en *het kommapunt*. N°. 222.

Plaatsing van *het punt*. N°. 223.

Soms is het punt bloot *verkortingsteeken*. N°. 223.

Het *punt*, het *kommapunt*, het *dubbele punt* en het *uitroepingsteeken* vervangen elkander niet zelden. N°. 224.

Plaatsing van het *komma*. N°. 225—247, 270.

Tweeledige beteekenis van *wat*.

Beteekenis van *bewust* en van den zin: *Ik ben mij zijner belediging niet bewust*.

Vershil in bet. tusschen de zinnen: *Hij geeft er niet om, of —*, en: *Hij geeft er niet om, dat hij zich gehaat maakt*, en dergelijke.

Bet. van den zin: *Ik kende u, dat gij een hard man zijt*.

[Nadat bladz. 168 was afgedrukt, bespeurden we, dat *weten* op gelijke wijze gebruikt wordt in Psalm 94 vers 11: *De Heer weet de gedachten des menschen, dat ze ijdelheid zijn*. — *Weten* staat soms gelijk met *kennen*. Zie III, bl. 2, n°. 175.]

Vershil in bet. tusschen de zinnen: *Hij is ziek, gelijk men zegt*; — *zoo als men zegt*; — *naar men zegt*.

Bet. van den zin: *Ik ben blijde, dat gij hier zijt*.

Is de onbepaalde wijs met *dan* het gezegde van den onderwerpszin, dan kan het voorz. *te* wegblijven. Bladz. 166—168, de noot.

Vershil in beteekenis tusschen de volzinnen: *De dag, dat —*, en: *De dag, toen hij aankwam, was mij een feest*. Bladz. 175, de noot.

Opmerkingen betreffende de volzinnen: *De gedachte: ik heb mijnen pligt betracht, moet u voldoening schenken; de gedachte, dat ik mijnen pligt betracht heb, moet mij voldoening schenken*; enz. Bladz. 175 en '76, de noot.

Voorbeelden van *goeder*, den vergrootenden trap van *goed*. Bladz. 177, de noot.

[Nog troffen wij *goeder* aan in A. SNIEDERS JR's *Den den ingang der kerk*:

Die liefdebron zal blijven wellen,
 Al zit die moeder, elken nacht,
 Den tragen klokslag na te tellen,
 Toen zij haar kind te huis verwacht;
 Al wordt die zoon voor haar nooit goeder,
 Schoon de armoê reeds haar grafkuil graeft;
 Al bidt ze: „Erbarming voor uw moeder,
 Wier boezem u toch heeft gelaefd!”]

- Plaatsing van het *kommapunt*. N°. 247—251.
 Plaatsing van het *dubbele punt*. N°. 251—265.
 Aanwending van de *gedachtenstreef*. N°. 265, 267.
 Aanwending van het *beletselsteeken*. N°. 266.
 Gebruik van het *tusschenstellingsteeken* of de *haakjes*. N°. 268, 269 en 271.
 Gebruik der *teksthaakjes*. N°. 272 en 273.
 Gebruik van het *aanhalingsteeken*. N°. 274.
 Plaatsing van het *vraagsteeken*. N°. 275—280.
 Plaatsing van het *uitroepingsteeken*. N°. 280—284.
-

VERBETERINGEN.

ERRSTE STUKJE.

Bl. 7, reg. 10 v. b. staat: *en*, lees: *of*.

TWEEDE STUKJE.

- Bl. 8, reg. 16 v. b. staat: *strek ter gedachtenis van*, lees liever: *dít strekke ter gedachtenis van*.
- „ 8, reg. 18 v. b. staat: *onderwerp*, lees: *bepaling*. Zie III, bl. 52, de noot.
- „ 14, reg. 6 v. o. staat: *oorzakelijke* vorm, lees liever daar en in 't vervolg: *oorzaak aanduidende* of *oorzaak aanwijzende vorm*. Vreesde men voor geene verwarring met de *redengevende bijwoordelijke* zinnen, zoo zou men den *oorzaak aanduidenden* vorm bij de nevensgeschikte zinnen welligt het best van al den *redengevenden vorm* noemen.
- „ 33, reg. 20 v. b. lassche men vóór *en* het *komma* in.
- „ 40, „ 10 „ staat: *maak*, lees: *maar*.
- „ 67, „ 16 „ „ *leeft, leeft*, lees: *leeft, sterft*.
- „ 70, „ 1 v. o. „ 7. 139, lees: 7. 139.
- „ 79, „ 15 v. b. lassche men na *slaat* het woordje *soms* in.
- „ 88, „ 17 v. o. staat: *mingeacht*, lees: *geminacht*.

DERDE STUKJE.

- „ 33, „ 1 v. b. staat: *gevolgaanwijzenden zin*, lees: *hoofdzin*.
- „ 111, „ 11 „ is vóór *Gij* de letter *a* uitgevallen.

